

ZRÍNYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEM
HADTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Földesi Ferenc alezredes

A magyar területi katonai igazgatási rendszer fejlődéstörténete 1920-tól a jelenlegi szervezeti rendszer kialakulásáig, valamint egy lehetséges szervezeti felépítése

PhD értekezés

TUDOMÁNYOS TÉMAVEZETŐ:

*(Dr. Horváth Csaba alezredes)
CSc., egyetemi docens*

Veszprém, 2004.

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	4
1. FEJEZET. A HONVÉDELMI IGAZGATÁSSAL KAPCSOLATOS FOGALMAK TISZTÁZÁSA	8
1.1. HONVÉDELMI IGAZGATÁS.....	9
1.2. KATONAI IGAZGATÁS – TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁS.....	11
1.3. KATONAI KÖZIGAZGATÁS.....	12
1.4. ÖSSZEGEZVE.....	13
2. FEJEZET. A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁSI RENDSZER 1920. ÉS 1945. KÖZÖTT	14
2.1. TÖRTÉNETI VISSZATEKINTÉS.....	14
2.2. A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁS A NEMZETI HADSEREG MEGALKULÁSÁTÓL A TRIANONI BÉKEDIKTÁTUM LEZÁRÁSÁIG (1919-1922.).....	14
2.2.1. A területi katonai igazgatás újjászervezése az I. világháború után	14
2.2.1.1. Az újjászervezés környezete, nehézségei és lépései.....	14
2.2.1.2. A trianoni békeszerződés és hatása a területi katonai igazgatási szervezetekre.....	20
2.2.1.3. Átszervezés – átnevezés – átadás és rejtés.....	22
2.2.1.4. A területi katonai igazgatás átszervezése.....	28
2.2.2. Összegezve	31
2.3. TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁSI SZERVEZETEK A KÖZVETLEN KATONAI ELLENŐRZÉS IDŐSZAKÁBAN (1922-1927).....	34
2.3.1. <i>Toborzási rendeletek</i>	34
2.3.2. <i>A népgondozó kirendeltségek</i>	37
2.3.3. <i>A Honvédség átszervezése</i>	39
2.3.4. <i>Összegezve</i>	42
2.4. A KÖZVETLEN KATONAI ELLENŐRZÉS BEFEJEZÉSÉTŐL AZ ÚJ HONVÉDELMI TÖRVÉNYIG (1927-1939.).....	44
2.4.1. <i>A közvetlen katonai ellenőrzés befejezése</i>	44
2.4.2. <i>A területi katonai igazgatás újjászervezése</i>	45
2.4.3. <i>Áttérés az általános hadkötelezettségre</i>	49
2.4.4. <i>Előzmények a kiegészítő parancsnokságok megalakításához</i>	51
2.5. AZ 1939. ÉVI HONVÉDELMI TÖRVÉNYTŐL A II. VILÁGHÁBORÚ BEFEJEZÉSÉIG.....	55
2.5.1. <i>A hadkiegészítő parancsnokságok megalakítása</i>	55
2.6. ÖSSZEGEZVE.....	60
3. FEJEZET. A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁSI RENDSZER 1945-TŐL A JELENLEGI SZERVEZETI RENDSZER KIALAKULÁSÁIG	62
3.1. A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁSI SZERVEZETEK 1945. UTÁNI ÚJJÁSZERVEZÉSE.....	62
3.1.1. <i>Az újjászervezés előkészítése</i>	62
3.1.2. <i>A katonai igazgatási szervek újjászervezése</i>	64
3.1.2.1. A Kiegészítő Parancsnokságok megalakítása.....	64
3.1.2.2. A Kerületi Parancsnokságok megalakítása.....	64
3.2. A KATONAI IGAZGATÁSI SZERVEK BŐVÍTÉSE, A HATÓSÁGI RENDSZER KIALAKÍTÁSA.....	66
3.3. A KATONAI IGAZGATÁSI SZERVEK TEVÉKENYSÉGE 1945. OKTÓBERÉIG.....	67
3.3.1. <i>A gyaloghadosztályok megalakítása</i>	68
3.3.2. <i>A sorozások beszüntetése, állományváltás</i>	69
3.3.2.1. A legénység felváltása.....	70
3.4. A KATONAI IGAZGATÁSI SZERVEK ÁTSZERVEZÉSE ÉS FELADATAI 1946 – 1950. KÖZÖTT.....	72
3.5. A KATONAI IGAZGATÁS SZERVEZETI MÓDOSULÁSAI 1950-TŐL 1955-IG.....	76
3.5.1. <i>A katonai igazgatási szervek bővítése</i>	78
3.6. A KATONAI IGAZGATÁSI SZERVEK ÁLLAPOTA 1955-TŐL A JELENLEGI SZERVEZETI RENDSZER KIALAKULÁSÁIG.....	79
3.6.1. <i>A katonai igazgatási szervek átalakítása</i>	79
3.7. A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁSI RENDSZER VÁLTOZÁSAI ÉS VÉGREHAJTOTT FELADATAI NAPJAINKIG.....	81
3.8. A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁS ÚJ ELEME: A TOBORZÁS.....	87
3.9. ÖSSZEGEZVE.....	89
4. FEJEZET: A KATONAI KÖZIGAZGATÁS A „VISSZATÉRT” ORSZÁGRÉSZEKEN	92
4.1. A VISSZACSATOLT „FELVIDÉK” KATONAI KÖZIGAZGATÁSA.....	92
4.2. KÁRPÁTALJA KATONAI KÖZIGAZGATÁSA.....	93
4.3. A VISSZACSATOLT ÉSZAK-ERDÉLY KATONAI KÖZIGAZGATÁSA.....	94

4.4. DÉLVIDÉKI KATONAI KÖZIGAZGATÁS	95
4.5. ÖSSZEGEZVE	96
5. FEJEZET: A KATONAI NYILVÁNTARTÁS RENDSZERE ÉS VÁLTOZÁSAI 1920-TÓL NAPJAINKIG.....	97
5.1. A NYILVÁNTARTÁS ÚJJÁSZERVEZÉSE.....	97
5.2. NYILVÁNTARTÁS A KÖZVETLEN KATONAI ELLENŐRZÉS IDŐSZAKÁBAN.....	100
5.3. A KATONAI NYILVÁNTARTÁS RENDSZERE AZ 1939. ÉVI II. TC. HATÁLYBALÉPÉSE UTÁN	104
5.4. A KATONAI NYILVÁNTARTÁS HELYZETE A II. VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG.....	107
5.5. A VISSZACSATOLT ORSZÁGRÉSZEKEN A KATONAI NYILVÁNTARTÁS MEGSZERVEZÉSE ...	109
5.6. A KATONAI NYILVÁNTARTÁS A II. VILÁGHÁBORÚ BEFEJEZÉSE UTÁN	110
5.6.1. A katonai- és a népmozgalmi nyilvántartás újjászervezése.....	110
5.6.2. A népmozgalmi nyilvántartás megszüntetése.....	111
5.6.3. A katonai nyilvántartás átalakítása az 1950-es években	112
5.6.4. A katonai nyilvántartás korszerűsítése, a jelenlegi rendszer kialakítása ...	116
5.7. ÖSSZEGEZVE	120
6. FEJEZET: A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁS EGY LEHETSÉGES ÚJ SZERVEZETI FELÉPÍTÉSE, FELADATAI.....	121
6.1. A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁS JELENE, FELADATAI	121
6.2. A KATONAI IGAZGATÁS EGY LEHETSÉGES ÚJ FELÉPÍTÉSE.....	122
6.2.1. Regionalizáció.....	124
6.2.2. Hogyan tovább?.....	125
6.2.3. A regionális területi katonai igazgatás szervezete	128
6.3. ÖSSZEGEZVE	131
7. FEJEZET: KÖVETKEZTETÉSEK ÉS ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	132
MELLÉKLETEK JEGYZÉKE	134
IRODALOMJEGYZÉK.....	135
FELHASZNÁLT HM RENDELETEK JEGYZÉKE (1919-1945).....	135
DOBOZ- ÉS CSOMÓ SZÁMOK (1919-1945)	143
HM RENDELETEK JEGYZÉKE (1945-TŐL NAPJAINKIG).....	144
HONVÉDELMI MINISZTERI RENDELETEK 1945-TŐL NAPJAINKIG	153
MAGYAR NÉPHADSEREG TITKOS ÉS NYÍLT IRATAI.....	154
TANULMÁNYGYŰJTEMÉNYEK	155
ÚTASÍTÁSOK.....	155
FELHASZNÁLT ÉS TANULMÁNYOZOTT IRODALOM	156
PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK.....	162

Bevezetés

Kiegészítő parancsnokságok, hadkiegészítő parancsnokságok, területi katonai igazgatási szervek, vagy ahogy a köznyelv emlegette: „A kiegészítő”. Katonai szervezetek, amelyek mindig „kilógtak” a haderő szervezeti elemei közül, mintegy átmenetet képezve a katonai- és a polgári igazgatás között. Velük találkozott először a hadköteles állampolgár és ő köszönt el tőlük amikor megkapta az obsitlevelet.

Megalakulásuktól kezdve gyakorlatilag változatlan feladatokat hajtottak, illetve hajtanak végre. Nem volt hatással működési alapelveikre az idők folyása. Ennek során számtalan átszervezést megértek, azonban szükségességüket soha nem kérdőjelezték meg.

Napjainkban ismét górcső alá kerültek ezek a szervezetek. A jelenleg folyó haderőreform nemcsak a létszámot, fegyverzetet, és a szervezeti struktúrát érinti, de egy alapvető elemet is: milyen legyen a személyi kiegészítés rendszere?¹

Az Országgyűlés és a Kormány határozata² szerint a Magyar Honvédség személyi kiegészítése – béke időszakban – csak önkéntes alapon történik. Tehát alapjaiban változik meg a haderő személyi kiegészítésének formája. Természetesen ehhez kell igazítani a hadkiegészítést végző szervezetek felépítését, összetételét, valamint meghatározni részükre a feladatokat.

A hadkiegészítő parancsnokságok átalakítása, szervezése nagyon sokszor csak követte az eseményeket. Ha lehetett, akkor létszámot „spórolt” rajt a honvédelmi tárca, vagy – rosszabb esetben – a tiszti, tiszthelyettesi állomány feltöltése az u.n. „maradékelnv” alapján történt. Sok esetben nem derül ki az éppen soros átszervezés során, hogy milyen tapasztalatokat használtak fel. Vagy végeztek-e valamilyen hatástanulmányt?

Természetesen működésükről, szervezetükről készültek tanulmányok, csak azokat nem éreztem teljesnek. Megítélésem szerint a területi katonai igazgatási szervek történetét még nem dolgozták fel teljes részletességgel. A megjelent publikációk, amelyek ezzel a témakörrel foglalkoztak, illetve a katonai igazgatási szervek munkáját bemutatta, mennyiségileg nem volt számottevő, és csak egy-egy szűk területre koncentráltak. Ezek a tanulmányok jobbra az 1945. és az azutáni történéseket vizsgálta. Csak néhány tanulmány nyúlt vissza az 1939. esztendőig. Az 1919-ben megalakult Nemzeti Hadsereg hadkiegészítését végző kiegészítő parancsnokságokról (illetve annak fedőszervéről) már csak hézagos ismertetőket találhatók.

A területi katonai igazgatási szervek munkáját alapvető fontosságúnak tartom a hadkiegészítési tevékenység végrehajtásában, így történetük, végrehajtott feladataik feldolgozása, bemutatása jól illeszkedik a hadtörténeti kutatások, egyes katonai szervezetek, illetve egy szakterület történetének feldolgozási sorába. Megítélésem szerint a történeti kutatást alapvetően a HM Hadtörténeti Intézet és Levéltárban fellelhető eredeti iratanyagok feldolgozásával kell és lehet végezni, de nem kerülhetők meg az e témakörben kiadott tanulmányok, könyveket sem.

¹ A személyi kiegészítés rendszere, amely azt a célt szolgálja, hogy megfelelő számú és minőségű személy álljon rendelkezésre a haderő számára. Részleteiben lásd: Dr. Hülvély Lajos: A Magyar Honvédség személyi kiegészítési rendszere átalakítása (segédlet), ZMNE, Budapest, 2000. p. 11.

² A 14/2004. OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú távú fejlesztésének irányairól és a 2043/2003. (III. 14.) Korm. határozat az önkéntes haderőre áttéréssel kapcsolatos feladatok megkezdéséről.

Az anyaggyűjtés során szembesültem azzal a ténnyel, hogy a feldolgozandó iratanyag nagy mennyiségű. Így az anyag feldolgozása során kiemeltem azokat a fontosabb eseményeket, amelyek alapvetően meghatározták ezen szervezetek sorsát, szervezeti változásait és a honvédelmi rendszerben elfoglalt helyüket. Ennek az elvnek megfelelően:

- jelentősége miatt nagyobb hangsúlyt fordítottam a trianoni békediktátum aláírását követő – és a területi katonai igazgatási szervezetek működését befolyásoló – események, majd annak hatásként kialakított területi katonai igazgatási rendszer bemutatására, elemzésére.
- fontossága miatt részletesebben vizsgáltam a közvetlen katonai ellenőrzés-, illetve az 1939.évi honvédelmi törvény elfogadása utáni eseményeket, valamint a kiegészítő parancsnokságok megalkotásának körülményeit.
- külön fejezetben vizsgáltam a területgyarapítások során bevezetett katonai közigazgatás bevezetését, majd a területi katonai igazgatás megszervezését;
- nagyobb hangsúlyt fektettem az 1945 – 1950-es évek között történt események bemutatására.

Mindezeket túl az 1950-től az 1970-es évek végéig az események vizsgálatánál arra törekedtem, hogy elsősorban ezen időszak legfontosabb fordulópontjait mutassam be. Így azokat, melyek alapvetően meghatározták a katonai igazgatási szervek munkáját. Az 1980/1990-es évek iratanyag teljes terjedelmében még nem kutatható. Az időszakban történtek bemutatását elsősorban már megjelent publikációk, nyílt minősítésű parancsnok és intézkedése, illetve személyes visszaemlékezéseim alapján végeztem.³

A feldolgozást illetve a téma tárgyalását kronologikus sorrendben végeztem, melynek során híven követtem az események menetét. Eltérést a 4. és az 5. fejezetekben alkalmaztam, ahol összegyűjtve kívánom bemutatni a „visszatért” országrészek katonai közigazgatását, valamint a hadköteles nyilvántartás alakulását. Kutatásaimat, az anyaggyűjtést 2004. júniusában zártam le.

A doktori értekezésemben célul tűztem ki az alábbiakat:

- **értelmezem és pontosítom** a honvédelmi igazgatással kapcsolatos és a kutatási területemhez szorosan kapcsolódó fogalmakat. Bár a vizsgálat alá vont fogalmak meghatározása már többek által megtörtént, értekezésemben elsősorban a kutatási témával szorosan összefüggő fogalmakkal foglalkozom, illetve a meghatározásokat finomítom. Egymástól elkülönítetten vizsgálom a következő fogalmakat:

- » honvédelmi igazgatás;
- » katonai igazgatás;
- » katonai közigazgatás;

- **bemutatom** a területi katonai igazgatási szervek fejlődését, szervezeti változásait. Ennek során alapvetően a HM Hadtörténelmi Levéltárban fellelhető dokumentumokra támaszkodom. Lehetséges forrásként kezelem az e témában megjelent publikációkat, tanulmányokat;

- **megvizsgálom** a magyar területi katonai igazgatási rendszer jelenlegi szervezeti felépítését, állapotát;

³ A Veszprém megyei Hadkiegészítő Parancsnokságon 1979-től teljesítek hivatásos katonai szolgálatot.

• **javaslatot teszek** a területi katonai igazgatási rendszer fejlesztésének irányaira, egy új, racionálisabb szervezeti felépítés kialakítására.;

Az értekezésem kidolgozása során az alábbi kutatási módszereket alkalmaztam:

- Tanulmányoztam és feldolgoztam a kutatási területre vonatkozó hazai szakirodalmat, jogszabályokat és az állami irányítás egyéb jogi eszközeit. Ezek egy részét hivatkozási alapként kezelem.

- Alkalmaztam és feldolgoztam saját, a területi katonai igazgatási szakterületen eltöltött 25 év tapasztalatait és szakmai ismereteimet;

- Részletes és alapos kutatómunkát végeztem a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum a témához kapcsolódó iratanyagának feldolgozásával. Egyben rendszeres konzultációt folytattam a HM Levéltár kor- és szakterület kijelölt szakreferensével;

- Résztvettem a kutatási témához kapcsolódó konferenciákon. Az előadásokon szerzett ismeretek felhasználásával végeztem az egyes kutatási részterület vizsgálatát, illetve tettem meg javaslatomat a területi katonai igazgatási szervezetek egy, általam hatékonyabbnak tartott új szervezeti struktúra kialakítására.

- Rendszeres konzultációkat kértem és tartottam a honvédelmi igazgatás területén dolgozó:

- ♣ elismert gyakorlati szakemberekkel;

- ♣ a HM, a HVK e szakterület képviselőivel;

- ♣ a ZMNE Hadtörténelem tanszék;

- ♣ a ZMNE Haderőszerkezési és hadkiegészítési tanszék oktatóival, valamint;

- ♣ a Hadtudományi Társaság szaktekintélyeivel.

A kutatás során alapvető szempontnak tekintettem a hadtudományi kutatómunka alapelveinek maradéktalan érvényesítését. Így az objektivitását, a történeti megközelítést, a tárgyilagosságot, állításaim megalapozott bizonyítását.

Értekezésemben csak a területi katonai igazgatási szervezetekkel foglalkozom, azonban nem kerülhetem meg, hogy – ha vázlatosan is – ne ismertessem, illetve ne foglalkozzam a kor hadseregszervezési és esetenként politikai eseményeivel.

A Magyar Királyi Honvédség történetét már több megközelítésből feldolgozták, így a szakmai közönség is elfogadta a kor, e szakterület vizsgálati felosztását.

Ezt megtartva és nem vitatva illetve ahhoz illeszkedve – a kutatási témámhoz igazodóan – további felosztást hajtottam végre. Azt annál is inkább indokoltan tartottam, mivel a kor történéseinek jobb és árnyalatabb megértését szolgálta. Ennek megfelelően az alábbi részterületi felosztást és kutatási módszert alkalmaztam:

- ☑ Felkutattam és bemutatam a területi katonai igazgatási szervek, parancsnokságok megalakulását 1919 után, illetve vizsgáltam működési feltételeiket 1920. június 4-ig, a trianoni békeszerződés aláírásáig. Ezen túl kiemelt figyelmet fordítottam azon törekvések vizsgálatára, amelyek a békeszerződés rendelkezésinek megismerésén keresztül (1920 januárja), annak hatályba lépésétől – 1921. június 26-tól – és az előírt jogszabályi környezet elfogadásáig, vagyis 1922. február 7-ig tartott.

- ☑ Vizsgáltam a békeszerződésben előírt új jogszabályi környezet kialakításától a Szövetségi Ellenőrző Bizottság távozásáig, vagyis 1927-ig tartó időszakot;

☑ Elemeztem az 1927-től az új honvédelmi törvény kihirdetéséig terjedő időszakot. Ezen időszak alatt már egyre több, a kiegészítő parancsnokságokat érintő nyílt rendelkezésekkel találkozhattunk. Majd elérkezve az 1939. évhez, megalakulnak a kiegészítő parancsnokságok, aminek időpontja többé-kevésbé ismert, de körülményeik már nem.

☑ Tanulmányoztam a nyílt működés időszakát, amit 1939-től 1945-ig tárgyalok. Ebben külön részként kívánom vizsgálni a területgyarapítások időszakát, illetve a visszacsatolt területek katonai közigazgatását, valamint a területi katonai igazgatás működését.

☑ Vizsgáltam a II. világháború utáni újjászervezés időszakát, előtérbe állítva a létrejött területi katonai igazgatási szervek szerepét a honvédség, majd a néphadsereg újjászervezésében. Ebben a részben kiemelten taglaltam a többszintű katonai igazgatási rendszer változásait 1955-ig, a kerületi parancsnokságok megszűnéséig. Felkutattam a kiegészítő parancsnokságok szervezeti változásait és feladatait 1955-től 1972-ig, az egyszintű területi katonai igazgatási rendszer kialakulásáig. Végül tanulmányoztam és feldolgoztam a hadkiegészítő parancsnokságok viszonylag nyugodtabb időszakát, amely időszak alatt szervezetük megerősödött, és aránylag minimális szervezeti változást ért meg.

☑ Külön fejezetben kívánom bemutatni a hadköteles nyilvántartás fontosságát, a nyilvántartást végző szervezeteket.

☑ Befejezésül javaslatot kívánok tenni egy új területi katonai igazgatási szervezet létrehozására, figyelemmel a kutatási eredményekre és a jelenleg folyó stratégiai felülvizsgálat megállapításaira, eredményeire.

Az értekezésem gerincét a területi katonai igazgatási szervek történetének részletes feldolgozása képezi, azon belül elsősorban a személyi kiegészítés rendszerével, szervezeti elemeivel foglalkozom. A kutatást elsősorban a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumban fellelhető dokumentumokra alapozva hajtottam végre. Célom az volt, hogy a feldolgozás teljeskörű legyen, ezáltal pontos képet adjak azokról a változásokról, amelyek a területi katonai igazgatási szervezeteket jellemezték

Az értekezés felhasználhatósága

Értekezésem felhasználását az alábbi területen tartom lehetségesnek.

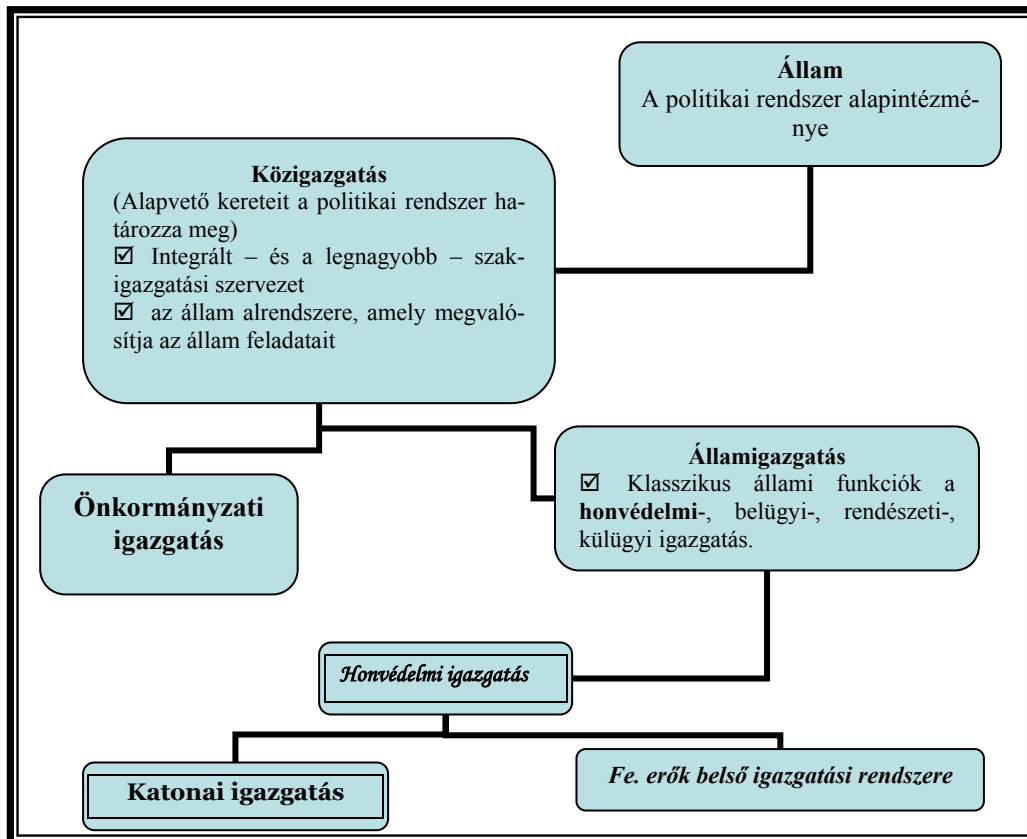
A területi katonai igazgatási szervek felépítése, feladata – a honvédelem stratégiai felülvizsgálat során – változás előtt áll. Javaslatommal egy lehetséges új típusú szervezeti felépítést kívánok bemutatni. A konzultációk során érvényesíteni kívánom a kutatásaim során szerzett eredményeket, a szakterületen eltöltött több évtizedes szakmai munka tapasztalatát.

E mellett a területi katonai igazgatási szervek története a ZMNE megfelelő tanszékén az oktatásban kaphat helyet, így a

- a hadtörténelem;
- a jogi- valamint;
- a haderőszerkezési és hadkiegészítési tanszékeken.

1. Fejezet. A honvédelmi igazgatással kapcsolatos fogalmak tisztázása

Közigazgatás és honvédelem: békében és háborúban szorosan összefüggnek. Amikor a honvédelemről – és az azzal kapcsolatos honvédelmi igazgatásról – beszélünk, majd minden esetben a szó eredeti jelentésstartalma jelenik meg előttünk. Hogy hol helyezkedik el a honvédelmi igazgatás, illetve azon belül a katonai igazgatás (területi katonai igazgatás) a közigazgatás rendszerében, az alábbi táblázat segítségével kívánom szemléltetni:⁴

Értekezésemben kizárólag a területi katonai igazgatási szervezetek⁵ történetével, azok feladataival foglalkozom. Azonban ahhoz, hogy a területi katonai igazgatási szervezetek feladatait, szerepüket, s honvédelmi igazgatásban elfoglalt helyüket pontosan lehessen vizsgálni, célszerű tisztázni és rendszerezni az e területhez kapcsolódó fogalmakat.

A következő fogalmakat kívánom bemutatni, amelyek értekezésem témáján végigvonulnak, illetve amelyek megértése fontos a történések bemutatása során, illetve egyértelművé tesznek bizonyos megfogalmazásokat:

- ☛ a honvédelmi igazgatás;
- ☛ a katonai igazgatás;
- ☛ katonai közigazgatás

⁴ Forrás: Magyar Közigazgatási jog, Általános rész, Szerk: Ficzer Lajos, Osiris Kiadó, Budapest, 1999., valamint Dr. Murányi Zoltán: A honvédelmi igazgatás a magyar államigazgatás rendszerében, ZMNE jegyzet. A táblázatot szerkesztette: Földesi Ferenc

⁵ A területi katonai igazgatási szervek vagy a közismert nevükön a **hadkiegészítő parancsnokságok, kiegészítő parancsnokságok**. Így a könnyebb érthetőség érdekében a továbbiakban ezt a kifejezést használok. Csak akkor használom a **területi katonai igazgatás** elnevezést, ha az a jobb megértést szolgálja.

Szükségesnek tartom e fogalmak jelentéstartalmának rendszerezését, mivel úgy tapasztalom, hogy a területi katonai igazgatással kapcsolatos fogalmakat különbözőképpen értelmezi a szakmai közvélemény és másképpen használja a köznyelv. Az egyértelmű és világos megértést is indokolja azok bemutatása, felsorolása.

1.1. Honvédelmi igazgatás

A hon védelme – azon túl, hogy állampolgárainak is kötelessége – elsősorban az állam feladata. Az állam kötelezettsége és kötelessége, hogy megtegyen mindent annak érdekében, hogy állampolgárai biztonságban élhessenek. Ennek érdekében tett és tesz meg olyan intézkedéseket, amelyek elősegítik és biztosítják azt, hogy ezeknek a követelményeknek megfeleljen. Intézkedései gyakorlatilag átszövik az élet minden területét. Hol láthatóan, hol csak alig észerevehető formában.

A honvédelmi igazgatás meghatározásához először célszerű tisztázni magát az igazgatás fogalmát.

Az igazgatás az emberi együttműködéshez kapcsolódó tevékenység, amely biztosítja a közös cél eléréséhez szükséges személyi, tárgyi feltételeket és a munka összhangját. A meghatározásból következik, hogy az igazgatást kizárólag az emberek közötti viszonylatban érvényesülő emberi tevékenységnek tekintjük. Az igazgatás fogalmában kulcsfontosságú a célkitűzés és a koordináció. Mindig valamilyen cél megvalósításáért végezzük, és a koordináció révén kapcsoljuk össze a célkitűzést, valamint a megvalósításért végzett tevékenységi elemeket. Fontos eleme a személyi és tárgyi feltételek biztosítása, amely alapvető a célkitűzés megvalósításához.

Mint az előzőben bemutatott ábrán látható, a honvédelmi igazgatás a közigazgatás ⁶része, így természetes, hogy rá is jellemző a közigazgatás működési alapelve: a szükségletek kielégítése, a feladatok megoldása és bizonyos eredmények elérése. *A közigazgatás az emberekért van! [Magyary]* A közigazgatáshoz tartozó emberek intézik a közigazgatáshoz nem tartozó emberek ügyeit, alkalmazva a jogszabályokat – amelyeket országos jelentőségű ügyek kezelésére alkotott a törvényhozás –, ami alapján az országos jelentőségű ügy már egyének ügyeként jelenik meg. A fenti megállapítások érvényesek és igazak a honvédelmi igazgatásra is.

A honvédelmi igazgatásnak, mint az államigazgatás különös tevékenységi és szervezeti formájának vizsgálatát az alábbi szempontok szerint is végezhetjük:

- honvédelmi igazgatás rendszerét a honvédelemhez kötődő sajátos funkciója alapján;

⁶ Államigazgatás – közigazgatás. Érdemes felvillantani jelentéstartalmukat, mivel úgy gondolom, hogy némely esetben keveredik, illetve nem kellően egyértelmű a „közigazgatás” és az „államigazgatás” fogalmak jelentéstartalma. Az 1990. év végéig e két fogalom összemosódott és csak a helyi önkormányzatok kialakulása után vált ketté, kapott külön jelentéstartalmat. A fogalmak meghatározásnál alapvetően Ficzer Lajos és Lőrinc Lajos meghatározására hagyatkozom, mely szerint: **Államigazgatás:** a magyar közigazgatási rendszer intézményei közé tartoznak az államigazgatási szervek (államigazgatási alrendszer), amelyek a jogszabályok keretein belül hatáskörüket, közigazgatási jogosítványukat önállóan gyakorolják, más állami szervektől elkülönült szervezetekkel rendelkeznek. (*Magyar Közigazgatási jog (Általános rész)*, szerk.: Ficzer Lajos, Osiris Kiadó, Budapest, 1999. p. 111.) **Közigazgatás:** az állami szervek elkülönült alrendszere, amely az állami akarat gyakorlati végrehajtásának megszervezését hivatásos apparátussal az egész társadalomra kiterjedően látja el. Magában foglalja az államigazgatási és önkormányzati igazgatási feladatok végzését. (*Magyar Közigazgatási jog (Általános rész)*, szerk.: Ficzer Lajos, Osiris Kiadó, Budapest, 1999. p. 509., és Lőrinc Lajos – Takács Albert: *A közigazgatás-tudomány alapjai*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001.)

- illetve meghatározhatjuk a helyét az államigazgatási rendszerben elfoglalt helye alapján.

Mindkét megoldás fontos és sajátos elemeket visz a honvédelmi igazgatásról kialakítandó összképbe. Egyik ilyen tulajdonsága a sajátos, „rejtőzködő” természete. Akkor ugyanis, ha csak azokat a feladatokat vennénk számba, amelyeket kifejezetten honvédelmi igazgatási célra létrehozott elkülönült szervek rendeltetészerű tevékenységük keretében végeznek el, egy meglehetősen szűk körű listához jutnánk. Azonban ha átvizsgáljuk az államigazgatás feladat és hatásköri rendszerét, rengeteg olyan állami feladatot találunk, amelyet az egyes jogszabályok a legkülönfélébb állami szervekre telepítenek, és céljuk a honvédelem rendszerében valamely részterület kiszolgálása. Komoly feladat lenne olyan állami szervet találni, amelynek nincsen valamilyen kötelezettsége a honvédelem rendszerében és nincsenek ezekkel kapcsolatosan honvédelmi igazgatáshoz kötődő funkciói.⁷

Érdemes röviden felidézni a korábban elfogadott és használt terminológiákat is, hiszen ha megvizsgáljuk azokat látható, hogy ha más szavakkal is, de mindegyik lényege ugyanaz: az állam védelme érdekében kifejtett tevékenységek összessége.

Egy 1893-ban a Ludovika Akadémia részére kiadott tankönyv a Katonai Közigazgatás körébe sorolta a csapattesteken belüli szolgálati ügyeket (belső közigazgatás), a honvédség összes szükségleteinek biztosítását (külső közigazgatás).

Egy, a békeszerződés katonai rendelkezéseit elemző tanulmányban olvasható: *„A hadügyi közigazgatás [vagyis a honvédelmi igazgatás – Földesij] a közigazgatásnak az az ága, amelynek feladata általában az állam létét és függetlenségét mindennemű külső ellenség, az állam belső rendjét és nyugalomát pedig mindennemű belső zavargások ellen megoltalmazni, illetőleg biztosítani.”*⁸ Tanulmányában a szerző külön kiemelte a hadügyi közigazgatás és a polgári közigazgatás kapcsolatának fontosságát, valamint az utóbbi hatóságok jelentős szerepét a hadkiegészítés végzésében.

Jelentős előrelépést hozott a honvédelmi igazgatás, (katonai igazgatás, katonai közigazgatás) fogalomkör meghatározásában a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk kidolgozása során folytatott szakmai viták és konferenciák. A szakmai közösség katonai közigazgatáson többféle adminisztratív funkciót értett. Így általánosságban a nemzetvédelmi feladatokat megoldó közigazgatást honvédelmi közigazgatásnak értelmezte, valamint ugyancsak katonai közigazgatásként jelölte meg a honvédelmi közigazgatásnak a polgári és a katonai hatóságok elé tartozó, egymástól elválasztott két ágát (vagyis a katonai közigazgatást és a honvédség belső közigazgatását). Továbbá katonai igazgatásként jelölték még a hadművelési területeken folyó közigazgatást is.

Figyelemmel a meghatározásokra kétségtelen, hogy a honvédelmi igazgatás a szervezeteknek és tevékenységeknek bonyolult egysége. A honvédelmi igazgatást központi és helyi közigazgatási és katonai igazgatási szervek látják el. A reá vonatkozó alapvető jogosítványok a Kormány hatáskörébe tartoznak, és a kormány hangolja össze a minisztériumok, az országos hatáskörű szervek, az országos szakágazati honvédelmi igazgatási tevékenységét.

⁷ Dr. Murányi Zoltán: A honvédelmi igazgatás a magyar államigazgatás rendszerében, ZMNE Egyetemi jegyzet, kézirat, Budapest, 2000.

⁸ tardoskeddi Benke József: A magyar hadügyi közigazgatás alapelemi, Atheneum Kiadó, Budapest, 1925. p.2.

Összegezve: a Hadtudományi Lexikon a honvédelmi igazgatás fogalmát a következőképpen határozza meg: „(...)az államigazgatás része; a honvédelmi kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos, vagy annak kiváltását lehetővé tevő, valamint a honvédelemi igazgatásnak a honvédelmi kötelezettségek teljesítésével összefüggő jogosultságokat nyújtó tevékenységeket foglalja magába.”⁹

Dr. Daróczy István megfogalmazásában a honvédelmi igazgatás: „A köz-igazgatás része, a közigazgatási szervek (állami, önkormányzati, katonai) jogilag szabályozott olyan tevékenysége, amelyek a polgári és a katonai szervek, intézmények, valamint az állampolgárok kötelezettségeinek tervezésére, szervezésére és a kötelezettségek végrehajtására irányul.

Célja: a honvédelem feltételeinek megteremtése és megvalósítása.

Rendeltetése: az állam védelmi funkciójának biztosítása.”¹⁰

Bár mindkét megfogalmazás lefedi az adott területhez tartozó feladatokat, de véleményem szerint az utóbbi definíció fejezi ki legteljesebben a honvédelmi igazgatás rendszerét. Hiszen – mint már az előzőekben ismertettem – honvédelmi igazgatási feladatokat végeznek állami és önkormányzati szervek is, így mindenképpen a közigazgatás szerves részeként kell definiálni.

1.2. Katonai igazgatás – Területi katonai igazgatás

E fogalom meghatározásánál kiindulópontot a Honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény szolgáltatja. A törvény megfogalmazása szerint a kiegészítő parancsnokság: „A katonai igazgatás helyi szerve”¹¹, így külön vizsgálat tárgyát képezi a területi katonai igazgatás, a hadkiegészítő parancsnokságok rendszere.

Sajátosságai ezen szervezeteknek, hogy a részükre meghatározott feladatokat elkülönülten nem tudja végrehajtani. Szoros kapcsolatban áll a polgári közigazgatással, az önkormányzati igazgatással, valamint a fegyveres és rendvédelmi- valamint más állami szervezetekkel.

A hadkiegészítő parancsnokságok szervezeti felépítése sajátos, mivel egyrészt igazgatási feladatai miatt a közigazgatási szervek felépítéséhez kell igazodnia, másrészt mint katonai szervezet a haderő személyi biztosítása érdekében kifejtett tevékenysége miatt, katonai jellege is meghatározó. E funkciókat egymás rovására vagy előnyére nem lehet kezelni.

A területi katonai igazgatási szervek feladatai vizsgálatánál lényeges elemnek tartom, hogy jelen időszaki működésükre alapvetően az államigazgatási eljárási szabályok használata, betartása jellemző.

Mint minden közigazgatási szervezetnek, így e területi katonai igazgatási szervezeteknek is alapvetően két feladata van:

- Döntések előkészítése, ezen belül
 - az ezzel kapcsolatos igazgatási tevékenység;
 - információk gyűjtése;
 - nyilvántartások vezetése, kezelése és rendszerezése;
 - tervezés
 - szervezés
- Döntések végrehajtása

⁹ Hadtudományi Lexikon, Főszerkesztő: Szabó József, MHTT, Budapest, 1995. p. 566.

¹⁰ Dr. Daróczy István: A katonai igazgatási szervek helye, szerepe a közigazgatás rendszerében, Magyar Közigazgatás, Budapest, 1996/3. p. 180. Ismereteim szerint a honvédelmi igazgatásról, feladatairól eddig csak a fenti című részletes tanulmány jelent meg.

¹¹ 1993. évi CX. törvény a honvédelemről 20. § (1) (a továbbiakban Hvt)

A feladat fogalmát – jelen tanulmány témáját figyelembe véve – igen pontosan lehet meghatározni. Legfontosabb jegye, hogy jól meghatározható eredménye, teljesítménye van. Eredménye önálló, tárgyiasult formát (határozat, jegyzőkönyv, behívó parancs stb.), illetve szolgáltatás jelleget ölt (tájékoztatás, tanácsadás stb.). Végzése specializált, elsősorban szakirányú (hadkiegészítési) ismeretet feltételez. Jellemző a feladatok behatárolhatósága, a jól követhető és meghatározható ismétlődő munkafolyamatok rendszere (nyilvántartásba vétel, behívás katonai szolgálatra, stb.).

A Hvt – illetve a végrehajtására kiadott kormányrendelet – meghatározza az illetékességi területet, vagyis ahol a hadkiegészítő parancsnokság az államigazgatás szabályai szerint az ügyekben eljárhat. Jelen esetben ez a hadköteles utolsó bejelentett lakóhelyével megegyezik, vagyis a hadkiegészítő parancsnokság illetékességi területe a székhelye szerinti megye területével egyezik meg.

A kiegészítő parancsnokságok részére meghatározott feladatok „országos jelentőségű” ügyek. Azonban a hadkiegészítő parancsnokságok elsősorban az illetékességi területen élő lakosság „helyi szükségleteinek kielégítésében” játszanak jelentős szerepet. Bár a hadkiegészítő parancsnokságok helyi igényeket elégítenek ki, a helyi lakoságnak nincs befolyása munkájukra. Kizárólag a központi irányítás akarata érvényesül, az ügyek intézése egységes szellemben, azonos eljárási szabályok szerint történik, vagyis a hadkiegészítő parancsnokság a központi akarat megvalósítása érdekében, a helyi ügyek intézésére létrehozott, „közvetítő állomás”-a. Jellemzője, hogy döntési hatáskörrel rendelkezik, önálló eljárásra jogosult, központi államigazgatási szerv helyi szerveként működik (Honvédelmi Minisztérium), működési kiadását kizárólag a központi költségvetés biztosítja: vagyis a **hadkiegészítő parancsnokságok dekoncentrált típusú igazgatási szervek**.

Mindezek után megállapítható, hogy: *A katonai igazgatás (területi katonai igazgatás) az államigazgatás alapvető funkciójaként működő honvédelmi igazgatás része, amelyet törvényben feljogosított szervezetek végeznek. Cél: a fegyveres küzdelem sikeres megvívásához szükséges feltételek megteremtése, illetve biztosítása.*¹²

1.3. Katonai közigazgatás

Az eddig ismertetett és a közigazgatáshoz tartozó – a honvédelmi igazgatás fogalomkörét érintő – meghatározások közül e terület okozza (okozta) a legtöbb félreértést, illetve a fogalomalkotási és értelmezési zavart. A mindennapi életben azonosították magával a közigazgatással, a területi- illetve a katonai igazgatással.

Általánosságban a katonai közigazgatást ott alkalmazzák, ahol az ország területén a polgári közigazgatás az ellenséges támadások (behatás) következtében már nem képes működni, vagy pedig olyan hadműveleti területek átmeneti igazgatásában, amely bármely harcoló fél fegyveres erőinek ellenőrzése alatt áll. Területi szempontból a katonai közigazgatás az ország határain belül, vagy azon kívül eső hadműveleti területekre terjedhet ki. Egy adott ország területén belül olyan területeken kerül(-het) alkalmazásra, ahol már a polgári közigazgatás az ellenség behatásai következtében már nem képes működni. Az ország határain kívül olyan területeken működik, ahol az adott ország polgári közigazgatása még nem tud működni, vagy megszervezésére még nem került

¹² Lásd még: Dr. Daróczy István: A katonai igazgatási szervek helye, szerepe a közigazgatás rendszerében, Magyar Közigazgatás, Budapest, 1996/3. p. 180.

sor. A katonai közigazgatásnak két válfaja van: a szükségszerű és rendszeres katonai közigazgatás.

A szükségszerű katonai közigazgatásnak nincs önálló szervezete, teljesen ideiglenes jellegű és csak addig működik, amíg az ország területén a polgári közigazgatás újra működőképessé nem válik. Vezetője valamilyen szintű katonai egység parancsnoka. Célja a hadrakelt sereg érdekeinek, illetve a helyi lakosság életlehetőségeinek biztosítása. Működési területe általában az egység, magasabbegység működési területét jelenti. A rendszeres katonai közigazgatásnak önálló szervezete van, melynek az élén katonai közigazgatási parancsnok áll. Célja a mindennapi élet rendes menetének biztosítása, másrészt a polgári közigazgatás megszervezése, bevezetésének előkészítése. Területi beosztása, működési területe – a lehetőségekhez képest – igazodik a hadműveleti terület polgári közigazgatási hatóságainak területi szervezetéhez.

A fentiekből következik, hogy a **katonai közigazgatás a hadiállapot, vagy a fegyveres közdelem megvívásakor az ország egyes részein, vagy esetleg a teljes területén a polgári közigazgatás katonai irányítás alá helyezése, illetve a megszállt területeken a helyi polgári közigazgatás működésének felfüggesztése vagy megszüntetése, arra az átmeneti időszakra, amíg a saját polgári közigazgatási rendszer működőképessé nem válik.** Minden esetben **fő feladatai:**

- a fegyveres erők kiszolgálása;
- a fegyveres küzdelem megvívásához a feltételek biztosítása;
- a közrend fenntartása;
- a gazdaság működőképességének biztosítása és
- a lakosság ellátása.

1.4. Összegezve

A honvédelmi igazgatással kapcsolatos fogalmakat már több ízben – koronként és a politikai-biztonsági környezet figyelembevételével – meghatározták. Így e fejezetben elsősorban összefoglaltam és pontosítottam az általam megjelölt témaköröket. Nagyobb figyelmet fordítottam a területi katonai igazgatás és a katonai közigazgatás meghatározására, melynek során tovább finomítottam e fogalompár jelentéstartalmát, összetevőit.

2. Fejezet. A területi katonai igazgatási rendszer 1920. és 1945. között

2.1. Történeti visszatekintés

A területi katonai igazgatási rendszer változásainak mind teljesebb bemutatása, a folytonosság érzékeltetésére szükségesnek tartom – ha röviden is – felvillantani az Osztrák-Magyar Monarchia, azon belül a Magyar Királyság területi katonai igazgatási rendszerét.

Az utolsó békeévben a honvéd kerületi parancsnokságok számára kiadott szervezeti határozványban olvasható, hogy: „*A magyar szent korona országainak területe 6 honvéd kerületre oszlik, melyek mindegyikében egy honvéd kerületi parancsnokság van felállítva.*”¹³ A kerületi parancsnokságokat I-VI-ig számozták, valamint a parancsnokságok székhelye szerinti várossal is jelölték. A honvéd kerületek illetékességi területét – a Magyar Királyság közigazgatási beosztásának figyelembe vétele mellett – a honvédelmi miniszter határozta meg.

Mint területi hatóságnak többek között feladata volt a területén lévő összes csapat kiegészítése, a mozgósítási előkészületek szervezése és vezetése, gazdaság-közigazgatási szolgálatok vezetése és ellenőrzése. Emellett – mint előjáró seregtest-parancsnokság – az összes, területén lévő alárendelt csapat felet gyakorolta a felügyeletet, vezette a kiképzéseket. A területén lévő honvéd hadosztályparancsnokságok a kerületi parancsnokságokkal mellérendelt viszonyban voltak.

A honvéd kerületek, a honvédség kiegészítési és nyilvántartási ügyeinek ellátására, kiegészítő kerületekre oszlottak. „*A magyar szent korona országai 47 honvéd kiegészítő kerületre oszlanak. (...) Minden honvéd kiegészítő kerületben egy honvéd kiegészítő parancsnokság állítatik fel.*”¹⁴ A kiegészítő parancsnokságok állandó honvéd hatóságok voltak, közvetlenül annak a kerületi parancsnokságnak voltak alárendelve, amelyik területén megalakították. A kiegészítő kerületek sorozó járásokból álltak. Állományuk 10, illetve a budapesti 19 főből állt, melyek közül egy fő a hadköteles nyilvántartással foglalkozott. Feladatuk volt többek között a kiegészítő kerületben lakó hadkötelesek, nyugállományú honvéd tisztek, tiszthelyettesek nyilvántartása, valamint közreműködés a közös hadsereg, a haditengerészet és a honvédség kiegészítésének és egyéb ellátási feladatok végzésében. A háború befejezése után ezek a területi igazgatási szervezetek újították fel működésüket, illetve szervezték fokozatosan újjá a Nemzeti Hadsereg megalakításával egyidőben.

2.2. A területi katonai igazgatás a Nemzeti Hadsereg megalakulásától a trianoni békediktátum lezárásáig (1919-1922.)

2.2.1. A területi katonai igazgatás újjászervezése az I. világháború után

2.2.1.1. Az újjászervezés környezete, nehézségei és lépései

1919 nyárutó. Magyarországon zűrzavar, véget ért a Magyarországi Tanácsköztársaság 133 napos uralma. Az anarchiába süllyedt ország nyitva állt a harácsoló és mohó szerb-, cseh- és román csapatok előtt. A francia megszállás

¹³ Szervezeti határozványok a magyar királyi honvéd kerületi parancsnokságok számára, Budapest, Pallas Irodalmi és nyomdai rt., 1913. A-2, k szabályzat p.2.

¹⁴ Szervezeti határozvány a magyar királyi honvéd kiegészítő parancsnokságok számára, Budapest, Pallas Irodalmi és nyomdai rt., 1913. A-2, c szabályzat p.2.

alatt lévő Szegeden gróf Károlyi Gyula és gróf Teleki Pál, Bécsben Bethlen István vezetésével szervezkedett a polgári emigráció.

Kérdéses volt a hatalom birtoklása. A hadsereg felbomlott, a fegyveres erőt csak Lehár ezredes csekély létszámú és fegyverzetű csapatai, valamint az Esztergom környékén tartózkodó székely dandár¹⁵ képezte a nyugati országrészen. Ezen kívül az országban nem található hadrafogható és ütőképes katonai szervezet, de hiányoznak, illetve hézagosak a valamikori katonai igazgatás alapjai a katonai kerületparancsnokságok és a kiegészítő parancsnokságok is.

A szegedi kormány sokadik átalakulása után hadügyminiszternek felkéri kenderesi birtokán pihenő, visszavonult Horthy Miklós ellentengernagyot. Horthy felismerte: akié a hadsereg, azé a közhatalom is. És ennek megfelelően kezdi el a hadseregszervezést, a tiszti különítmények megalakítását. Jó érzékel ismerte fel, hogy a francia kormány – mint a győztes hatalmak egyik potenciális tényezője – akkor engedi működését, és fogadja el tárgyaló félnek, ha azt tapasztalják: Magyarországon konszolidálódik a hatalom, és nem kell tartani újabb fegyveres konfliktustól. Jól érzékelteti ezt egy 1919. júliusában készített elaborátum, melyben a szerző kifejtette, hogy: *„(...)a mi területünk a francia érdekszférába tartozik, az egész politikai ténykedésünknek úgy kell alakulnia, hogy a franciák bizalmát és ezzel támogatásukat is megnyerjük.”*¹⁶ E gondolatnak rendelték alá minden további hadseregszervezési munkálatokat is.

A Nemzeti Hadsereg szervezése Horthy Miklós 1919. június 6-án kelt hadügyminiszteri rendeletével vette kezdetét. A rendeletben Horthy hangsúlyozta: a magyar Nemzeti Hadsereg a kormány honvédelmi és rendfenntartó eszköze, és nem irányul egyetlen ország ellen sem.

A Nemzeti Hadsereg szervezése mellett – elsősorban a meg nem szállt területeken – a Vörös Hadsereg leszerelése mellett megkezdtek a karhatalmi erők szervezését. Általános irányelv az volt, hogy a működésüket felújító vármegyei katonai parancsnokságok területükön legalább egy négy gyalog és egy géppuskás századból álló karhatalmi zászlóaljokat szervezzenek¹⁷.

A nemzeti hadsereg kiegészítését az általános védkötelezettség alapján szervezték, – az 1918. évi véderőtörvény és a népfelkelő törvények alapján – de lehetőséget adtak az önkéntes belépésre is. Belépésre elsősorban a tiszteket és az altiszteket vették számításba, illetve várták az önként jelentkező legénységi állományúakat is. Az előzőekben nem volt hiány, hiszen a szegedi kormány megalakulásának hírére tömegesen indultak a volt cs. és kir. tisztek az új hadseregbe. Az önkéntes belépés feltételeit ugyan csak 1920. januárjában szabályozta a hadügyminiszter, de alapelv volt, hogy jelentkezni a választott csapatostnál lehetett annak magyar férfinek, aki:

- erkölcsileg fedhetetlen volt;
- katonai arcvonalbeli szolgálatra alkalmasnak minősíteték;
- 17. életévét betöltötte, de még nem múlt el 42 éves, valamint;
- annyi időre vállalják a katonai szolgálatot, mint az 1895-1898-as évfolyamok, ami „... egy évet valószínűleg nem fog meghaladni.”¹⁸

¹⁵ A székely dandár parancsnoka Czikely István alezredes volt, a dandár 4000 főt számlált, valamint az állományába tartozott még 4 üteg is.

¹⁶ MNHF 1919. I. csoport, szám nélküli. Lásd: Csak szolgálati használatra, Budapest, p. 62.

¹⁷ Hadtörténeti Levéltár (a továbbiakban HL) Hadügyminisztérium (a továbbiakban HÜM) 809/2 5.a osztály-1919. A karhatalmi csapatokba a jelentkezés csak önkéntes alapon történt, megfelelő igazoló eljárás lefolytatása után. Az összes karhatalmi erő feletti parancsnoklást Schréter István ezredes gyakorolta.

¹⁸ HL HÜM 21025/Eln.1.(15.)-1919.

Ezzel egyidőben Budapesten kormányváltás volt. A Peidl kormány átadta helyét a Fridrich kormánynak, amelyik augusztus 3-i hatállyal mindennemű toborzást, lajstromozást, összeírást, sorozást vagy mozgósítást azonnali hatállyal beszüntetett, illetve a tényleges katonai szolgálatra történő behívást leállította.¹⁹

Fontos mozzanata volt a Nemzeti Hadsereg szervezésének a Szegeden toborzott és megalakult fegyveres erő elvonulása a Dunántúlra, illetve a Fővezérség megalakulása Horthy Miklós vezetésével.

A Fővezérlet Siófokra települése előtt Horthy utasítást adott a haderő (a hadosztály) kiegészítésére is. A menetvonalon minden csapattest – legénysége pótlására – önállóan hajtotta végre a sorozást. Zászlóaljanként egy sorozóbizottság működött, a kiadott rendelkezés szerint *„Decentralizált sorozás és ló, valamint kocsi felhajtása maga a csapat által; legmesszebbmenő rögtönzés és kezdeményezés mindenki által (...)”*²⁰. A sorozás mellett a közigazgatási rendszert is a katonai szervezetek ellenőrzése alá vonta, vagyis bevezette a katonai közigazgatást.

A Fővezérség augusztus 19-én kezdte meg működését Siófokon, egyben átvéve a parancsnoklás teljes jogát a Dunántúlon. Első szervezési utasításában²¹ a katonai kerületparancsnokságok²², a karhatalmi egységek megszervezésére intézkedett, egyben közölte a katonai parancsnokságokkal a fővezérlet átvételét is. Lényeges és fontos mozzanata volt a kerületparancsnokságok újjászervezése, hiszen a további hadseregszervezési feladatokat már az újjáalakított parancsnokságoknak kellett végezni. A budapesti parancsnoklás jogát a Hadügyminisztériumra hagyta, más területeken már a Fővezérség intézkedett.

A továbbiakban a fegyveres erők szervezését már a katonai kerületparancsnokságoknak – mint a Fővezérlet rendelkezési egységei²³ – , illetve a nekik alárendelt vármegyei katonai parancsnokságoknak kellett végezni. Ez utóbbiaknak szoros kapcsolatot kellett kialakítani a megyei közigazgatási hatóságokkal. Így – főképpen a Dunántúlon – gyakorlatilag minden hatalmat Horthy Miklós, a Nemzeti Hadsereg fővezére gyakorolt. Ez minden területre vonatkozott, így a polgári közigazgatásra is.

A Fővezérség célja a minél ütőképesebb haderő megszervezése volt. A kiadott toborzási rendelet nem hozta meg a kellő eredményt, ezért a Fridrich kormány hadügyminisztere Schnetzer tábornok „engedélyt” adott Horthynak, hogy sorozással egészítse ki a haderőt. Sorozásra a katonailag kiképzett 25 és 35 év közötti férfiakat vették számításba. A kiválasztás feltétele volt a testi alkalmasság, az erkölcsi és politikai megbízhatóság, valamint a nemzetgazdasági nélkülözhetőség. Minden vármegyének, azon belül városnak és községnek a lélekszámmal arányos létszámot vetettek ki.

A Fővezérség augusztusban kiadott szervezési intézkedésének mintegy megerősítésére – a Fővezérséggel egyetértésben – Schnetzer tábornok szeptember 17-én véglegesítette Horthy, a területi katonai igazgatás kialakítására kiadott rendeletét. Jóváhagyta, illetve módosította a területi katonai igazgatási szervezetek rendszerét. Meghagyta a budapesti, a győri, a miskolci és a szegedi katonai kerületi parancsnokságokat, amelyek elnevezésüket továbbra is

¹⁹HL Honvédelmi Miniszter (a továbbiakban HM) 14188/Eln.6-1919.

²⁰MNHF 1919. I. csop. Szám nélküli. Lásd: Csak szolgálati használatra, Budapest p.80.

²¹Fővezérség 98/2.a-1919 Lásd: Csak szolgálati használatra, 9. számú irat, p.91-96.

²²A következő katonai kerületparancsnokságokat állította fel: I. Budapest, II. Siófok (Pk.: Sréter István ezredes), III. Szombathely (Pk.: Lehár Antal alezredes), IV. Kaposvár (Pk.: Bernátsky Kornél tábornok), V. Szeged (Pk.: Pleplár Lajos alezredes), VI. Miskolc

²³Fővezérség 98/2.a-1919 Lásd: Csak szolgálati használatra, 9. számú irat, p.91-96.

használták, illetve helybenhagyta a Fővezérség katonai körletparancsnokságok felállítását elrendelő intézkedését²⁴.

Így a területi katonai igazgatás új rendszere a következő volt:

Katonai körlet parancsnokság elnevezése	Székhelye	Parancsnoka	Vármegyék illetve hatásköre
Budapesti (egyúttal kerületi parancsnokság is)	Budapest	Dani Béla tábornok	Szentendrei, pomázi, biai, ráckevei, alsódabasi, monori, Nagykőrös városi, abonyi, Cegléd városi, nagykátai, gödöllői, aszódi, váci és Vác járásokra, Jász-Nagykun-Szolnok vmegye Tiszán inneni része (Kivétel Budapest főváros)
Siófoki (románok kivonulása után székesfehérvári)	Siófok, majd Székesfehérvár	Sréter István ezredes	Fehér, Komárom, Győr, Veszprém, Esztergom
Szombathelyi	Szombathely	Lehár Antal alez	Moson, Sopron, Vas, Zala
Kaposvári	Kaposvár	Bernátsky Kornél tábornok	Somogy, Tolna, Baranya
Szegedi (egyúttal kerületi parancsnokság is)	Szeged	Ideiglenesen Pleplár Lajos ezredes	Duna-Tisza köze, kiskunfélegyházai, kecskeméti, kunszentmiklósi és dunavecsei járások
Miskolci	Miskolc	Nagy Pál altábornagy	A kassai katonai kerületi parancsnokság terület

A rendeletben egyúttal meghatározta feladataikat, szabályozta hatáskörüket is²⁵. Változás csak annyi volt, hogy a számozásukat elhagyta és a körletparancsnokságok elnevezésében a székhely szerinti város megnevezést használta (pld.: Szegedi Katonai Körletparancsnokság), valamint a siófoki parancsnokságot Székesfehérvárra helyezte át. Létrehozta a Miskolci Katonai Körletparancsnokságot is Miskolc központtal.

Rendeletében szabályozta a körlet- illetve a kerületi parancsnokságok hatáskörét és feladatait, valamint azok egymáshoz való viszonyát is. Ennek megfelelően a katonai körletparancsnokságok területükön mint hadműveleti parancsnokságok működtek. Hatáskörük kiterjedt többek között a személyi állomány kiképzési és kiegészítési ügyeire. Alárendeltségükbe kerültek a területükön lévő katonai szervezetek, a megalakuló póttestek, a vármegyei katonai parancsnokságok és ezek útján a helyi alakulatok. A budapesti körletparancsnokság kivételével mindegyik a Fővezérségnek volt alárendelve.

A kerületi parancsnokságok a területükön kiegészítést nyert karhatalmi alakulatoknak a hadtáp-parancsnokságát képezték. Hatáskörükbe tartozott a

²⁴ HL HüM 15234/Eln. 6-1919.

²⁵ HL HüM 15234/Eln. 6-1919.

gazdászati-közigazgatás vezetése, a folyamatban lévő leszerelések végrehajtása, valamint nyilvántartási ügyek (nyugdíjas és szolgálaton kívüli tisztek). Alárendeltségükbe került a területükön lévő felszámoló parancsnokságok és egyéb területi alakulatok. A kerületi parancsnokságok közvetlenül a hadügyminiszternek voltak alárendelve.

A Nemzeti Hadsereg szervezése, feltöltése vontatottan haladt, a katonaviselt férfiak nem mutattak nagy hajlandóságot az önkéntes jelentkezésre, illetve a sorozások során igyekeztek felmentéseket szerezni. Ez utóbbi olyan méretet öltött, hogy a Fővezérség rendeletben utasította a körletparancsnokságokat a felmentések szigorítására, a végrehajtás módjaira. E feladat végrehajtásában már fontos szerepet kaptak a körletparancsnokságok területén megmaradt és a tevékenységüket felújító nemzeti kiegészítő parancsnokságok. A felmentésekről szóló döntéseket ezeknek a kiegészítő parancsnokságoknak kellett meghozni és a felmentettek nyilvántartását vezetni. Csak a postánál, a távírdánál, a vasútnál és a bányákban dolgozó katonaviselt férfiak kaptak mentességet.²⁶ A lesorozott és alkalmas egyének behívását a legközelebbi időpontban végre kellett hajtani.

A hadseregszervezés egyik fontos célja volt, hogy a haderő létszámát rövid idő alatt akkora létszámúra növelje, amely már alkalmas komolyabb hadműveletek végrehajtására, és esetleg elrettentésre is. Mivel a toborzás nem járt sikerrel, ugyanakkor a haderőben katonai szolgálatot teljesítő legénység már 6-7 éve teljesítette szolgálatát, a honvédelmi vezetés szükségesnek látta a bentlévő évfolyamok lecserélését, a kevesebb- vagy szolgálati idővel nem rendelkező hadkötelesek behívását, kiképzését.

A mai szóhasználatnál élve sorozási rendelet kiadására²⁷ 1919. december 6-án került sor, melyben Fridrich István hadügyminiszter az 1895-1898-as évfolyamok behívására intézkedett. Az igénybevétel időtartamát nem határozta meg, csak jelezte rendeletében, hogy az említett évfolyamok előreláthatólag addig az időpontig fognak tényleges katonai szolgálatot teljesíteni, amíg a békekötésben megállapított hadsereg felállítása befejeződik. A rendelet hatálya csupán a meg nem szállt országrészekre terjedt ki, de érintett minden hadköteles férfit, függetlenül attól, hogy a régebbi bemutató szemléken alkalmatlannak minősítették-e, vagy karhatalmi szolgálatot teljesítenek. Tartalékos tiszteknek csak a nyilvántartásuk pontosításra kellett jelentkezniük.

Az alkalmassági vizsgálatokat sorozó járásonként külön-külön felállított vegyes bizottságnak kellett lefolytatni. A bizottság elnöke a körletparancsnokság által kijelölt tiszt, tagja egy kiegészítési ügyekben jártas tiszt, illetve egy katonai orvos volt. Polgári részről a bizottságot egy járási tisztviselő, hatósági orvos, az illetékes községi jegyző és bíró, községenként 2 képviseleti tag, valamint a lakosságot jól ismerő rendőrtisztviselő alkotta. Az alkalmassági vizsgálatra tartózkodási hely szerint, születési évfolyamonként kellett megjelenni a hadköteleseknek. A képviseleti tagok és a rendőrtisztviselő jelenlétét a politikai megbízhatóság vizsgálata indokolta. A megjelenteket - elsősorban az ő véleményük alapján - megbízhatónak és megbízhatatlannak osztályozták.²⁸ Felmentést, mentességet egyáltalán nem engedélyezett a bizottság.

²⁶ HL HM 20621/Eln.1-1919

²⁷ U.o.

²⁸ A névjegyzéken a hadkötelesek besorolását külön vörös tintával kellett jelölni: „A” megbízható, „B” megbízhatatlan beírással. A sorozás befejezése után azonnal le kellett tenni az esküt, az alkalmasakat besorozták a csapatokhoz és a legközelebbi váltáskor már be is kellett vonulniuk.

Bár a hadsereg szervezése eléggé vontatottan haladt, a Nemzeti Hadsereg 1920-ra már viszonylag jelentős számú fegyveres erővel rendelkezett. 1920. január 15-én 3943 fő tiszt, 8339 fő altiszt és 52963 fő legénység szolgált (összesen 65245 fő). Rendszerbe volt 41052 db puska, 101 löveg és mintegy 530 db géppuska.²⁹

A hadsereg szervezete is megszilárdult, Horthy – és a Fővezérség – Budapestre történő bevonulása után közvetlen kapcsolat alakult ki a Hadügyminisztérium és a hadsereg vezetés között. A hadsereg szervezeti megerősítését szolgálta a december 9-i hadügyminiszteri rendelet is, melyben a katonai körletparancsnokságok szervezeti határozványát adta ki, illetve újból szabályozta a körlet-, a kerületi-, valamint a hadosztály parancsnokságok viszonyát. Rendeletében Fridrich István megállapítja: „A román megszállás folytán eddig a hadügyminisztériumnak mint központi hatóságnak befolyása katonai kerületekre (körletekre) a legnagyobb mértékben meg volt nehezítve. A Dunántúlon folyó szervezés érdekében is kívánatos volt a körletparancsnokságoknak, mint kerületi hatóságoknak is a fővezérség közvetlen parancsnoksága alá helyezni.”³⁰ Miután a megszálló csapatok kivonultak, szükségessé vált a hatáskörök és feladatok szétválasztása. A kiadott rendeletben:

☑ a körlet- és a hadosztályparancsnoksági hatásköröket azonnali hatállyal kettéválasztotta. Ez a három dunántúli körletben a rendelet kiadásával egyidőben, a többi körletnél a hadosztályok megalakulásával azonos időben valósult meg;

☑ a meglévő kerületi parancsnokságok működését beszüntette. A kerületi parancsnokságok személyzetét, eszközeit és feladatát a területileg illetékes körletparancsnokságok között osztotta el.

A rendelet mellékleteként kiadta a körletparancsnokságok átmeneti szervezeti határozványát is. Ebben Magyarország meg nem szállt területét – továbbra is ideiglenes jelleggel – hét katonai körletre osztotta, azok elnevezése a körletparancsnokság székhelye után történt. Mint magasabb katonai parancsnokság alárendeltségébe tartozott a területén lévő összes csapat, hatóság és intézet. Mint területi hatóság felelt többek között a területén lévő rendért, végezte a gazdaság-kezelési feladatokat, felelt a csapatok legénységének kiegészítéséért, a szervezési munkákért és a nyilvántartások vezetéséért. Végrehajtotta a leszereléseket, irányította a felszámoló parancsnokságok munkáját.

A világháború befejezésekor a Monarchia darabokra hullott, azonban hadiszervezetének néhány eleme tovább élt. Így a honvéd- és a cs. és kir. kiegészítő parancsnokságok. Az új körletparancsnokságok kijelölésénél is a volt szervezési elveket vették figyelembe és alakították ki a körleteket, ugyanezt nem követték a kiegészítő parancsnokságoknál. A meg nem szállt országrészekben megmaradt kiegészítő parancsnokságokat a hadügyminiszter 1919. december 15-i rendeletében³¹ összevonta és Katonai Kiegészítő parancsnokság néven újjászervezte azokat. Elnevezésükben szerepelt még az állomáshelyének helyet adó város elnevezése is. Az átszervezés után a meg nem szállt területeken körletparancsnokságonként megalakult:

- Budapesti körletparancsnokság területén három;
- Székesfehérvári körletparancsnokság területén hat;
- Szombathelyi körletparancsnokság területén öt;
- Kaposvári körletparancsnokság területén három;

²⁹ HL HM 1065/Eln.1-1920.

³⁰ HL HM 19142/Eln.6-1919

³¹ HL HM 146906/Eln 1.-1919.

- Szegedi körletparancsnokság területén három;
- Miskolci körletparancsnokság kettő kiegészítő parancsnokság.

A Debreceni körletparancsnokság ebben az időben még román megszállás alatt volt, így ott sem a körletparancsnokságot, sem a kiegészítő parancsnokságok szervezését nem hajtották végre.

A katonai kiegészítő parancsnokságok állományát a következők szerint határozta meg:

Állomány	Létszám	
	Budapest	Más helyen
Törzstiszt, mint Kiegészítő parancsnok	1	1
Törzs-(fő) tiszt, mint kiegészítő előadó	2	1
Főtiszt (katonai nyilvántartó tisztviselő), mint kiegészítő tiszt	2	2
Segédszemélyzet (rangosztályba nem sorolt havidíjas)	3	2
Altiszt, mint segédszemélyzet	2	1
Küldönc	2	2
Összesen	12	9

A területi katonai igazgatás feladatainak végzésére az alapvető szervezetekkel már rendelkezett (körletparancsnokságok, kiegészítő parancsnokságok), de hiányzott egy fontos elem: a hadköteles nyilvántartás.

Bár a kiegészítő parancsnokságok és a polgári hatóságok a nyilvántartás működését teljesen nem szüntették be, pontossága, megbízhatósága nagyon alacsony szinten mozgott. Felismerve a nyilvántartás fontosságát és szükségességét, a hadsereg vezetése haladéktalanul intézkedett a hadköteles nyilvántartás sürgős és gyors helyreállítására. A fő szempont a gyorsaság és az egyszerűség volt, és ennek rendelték alá a további feladatokat. A rendszer felélesztéséből kivonták a kiegészítő parancsnokságokat, a feladatot a polgári hatóságokra (polgármesteri hivatal katonai ügyosztálya, járási szolgabírói hivatal) testálták, hiszen már ekkor ismert volt a békeszerződés tervezett és a nyilvántartást is tiltó szakaszai. Így ezzel a lépéssel a jövő nyilvántartását kívánták meg alapozni.³²

2.2.1.2. A trianoni békeszerződés és hatása a területi katonai igazgatási szervezetekre

A szövetséges és társult hatalmak békefeltételeiket 1920. január 15-én nyújtották át a magyar békeküldöttségnek. A békefeltétel rendkívül súlyos és kegyetlen rendelkezéseket tartalmazott. Ennek megváltoztatására a magyar békeküldöttség mindenre kiterjedő s óriási tudományos értékkel bíró nagyszámú jegyzéket intézett a szövetséges és társult hatalmakhoz.

Az ENTENTE katonai bizottsága 1920. február 5-én felvilágosítást kért a magyar hadsereg szervezetéről, állománykiegészítési elveiről. A tájékoztatóból kiolvasható, hogy Berzeviczy tábornok, a vezérkar főnöke még bízott abban, hogy enyhe, vagy legalábbis „elviselhető” békefeltételeket fogalmaznak meg a Szövetséges és társult hatalmak, illetve a tárgyalások során elképzelhetőnek tartott bizonyos engedmények és könnyítések kiharcolását. Tájékoztatójában

³² HL HM 20952/Eln 35.-1919. Osztályelőterjesztés (Részletesen az 5. fejezetben)

közli, hogy a Nemzeti Hadsereg megalakulásakor csak azokat a 25-35 éveseket vették igénybe, akik katonai kiképzésüket megkapták és egészségileg alkalmasak voltak. Ezeket a hadköteleseket 8 hetes turnusokban hívták be, majd 1919. decemberétől sorra kerültek a 21-24 évesek is, akiknek a szolgálati idejét úgy állapították meg, hogy a békekötés után leszereljének.³³

A szövetséges és társult hatalmak a békeküldöttség jegyzékeire vonatkozó válaszjegyzék- és külön kísérlévlben 1920. május hó 6-án közölték a békefeltételek másodík, végleges szövegét, amely azonban az első szövegtől alig mutatott lényegesebb eltéréseket. A kísérlévl egyúttal felhívást is tartalmazott a békeszerződésnek a közölt alakban való haladéktalan aláírására. A fennálló kényszer hatása alatt a magyar kormány úgy döntött, hogy aláírja a békeszerződést. A kormány döntésének megfelelően meghatalmazottai: Benárd Ágoston magyar királyi munkaügyi és népjóléti miniszter, valamint Drasche-Lázár Alfréd rendkívlüli követ és meghatalmazott miniszter 1920. június 4-én Trianonban Magyarország nevében aláírták a békeszerződést. A magyar állam törvényei közé 1921. évi XXXIII. törvénycikként beiktatott és 1921. július 26-án életbe lépett trianoni békeszerződés V. része foglalta magába a katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezéseket.

A békeszerződés katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezései 5 címből és 42 cikkelyből állt. Ebben a részben pontosan szabályozták a magyar hadsereg létszámát és tagozódását, a hadkiegészítés és a katonai kiképzés rendjét, intézkedett a fegyver és lőszergyártásról, pontosan lefektette a gyalog- és a lovas hadosztály, valamint a vegyesdandár létszámát, fegyverzetét. Ami esetünkben a legfontosabb előírta, hogy a magyar haderő csak toborzás útján tölthető fel, maximális létszáma 35000 fő lehet, illetve *„Mozgósítást elrendelő vagy mozgósításra vonatkozó minden intézkedés tilos. Az alakulatokhoz, igazgatási szervekhez és törzsekhez kiegészítő keretek semmi esetre sem tartozhatnak. Állatok vagy egyéb katonai szállító eszközök igénybevételenek előkészítését célzó mindennemű intézkedés tilos.”*³⁴ Vagyis tilos volt a mozgósítás elrendelése és ilyen célú szervezet felállítása, vagy az erre irányuló intézkedés. Ebben a körbe tartozott a hadköteles nyilvántartás vezetése, és a vele kapcsolatos összes igazgatási tevékenység.

Ugyanakkor a 140. cikkely előírta, hogy a szerződés életbelépésétől számított háromhónapi határidőn belül a Magyar Kormánynek a honvédelemmel kapcsolatos törvényeket – a békediktátum rendelkezéseivel összhangban – meg kellett változtatnia, illetve annak végrehajtására kormány- és miniszteri rendeleteket kellett kiadni. Tehát elvileg 1921. szeptember végére végre kellett volna hajtani a fenti törvényhozói feladatokat. Erre azonban – a Szövetségközi Ellenőrző Bizottság (a továbbiakban **SZKEB**) figyelmeztetésére – csak decemberben került sor. A Nemzetgyűlés 1921. december 21-én fogadta el a Magyar Királyi Honvédségről szóló XLIX. törvénycikket.

A honvédelmi miniszter által megfogalmazott elv, vagyis a békeszerződés határozatai végrehajtásának *„a lehetőség határáig való kitolása”*, annak tartalmának megismerésétől már tetten érhető minden miniszteri és alsóbb szintű intézkedésekben. Ez a halogató és a hadsereg egyes szervezeteinek rejtését, a

³³ HL Magyar Nemzeti Hadsereg Fővezérsege 11025/I.sz.-1920, 1040/1920-as doboz

³⁴ 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről 106. Cikk

minél több kiképzett tartalékos állomány elérését és esetleg engedményeket kicsikarni próbáló tevékenység 1922. február 07-ig, a már elfogadott és a honvédségről szóló törvénycikk módosításának törvénybe iktatásáig tartott. Ezalatt a két év alatt a honvédelmi vezetés roppant erőfeszítéseket tett, hogy kialakítsa a honvédség új szervezeti struktúráját, ugyanakkor megteremtse a honvédség továbbfejlesztésének alapjait a közvetlen ellenőrzés befejezése utáni időkre.

2.2.1.3. Átszervezés – átnevezés – átadás és rejtés

1920 januárjától a békeszerződés tartalma már ismert volt a katonai felső vezetés körében, valamint ismert volt a szomszédos volt szövetséges (vesztes) országokkal megkötött békeszerződések tartalma is. Így sejthető volt a haderő várható létszáma, valamint azok a tiltó rendelkezések, amelyek a hadkiegészítés, a területi katonai igazgatás szervezeteire vonatkozott. A Honvédelmi Minisztérium ezek ismeretében igyekezett létrehozni azokat a területi katonai igazgatási szervezeteket, amelyek a békeszerződés életbe lépése után végzik majd a katonai igazgatással kapcsolatos feladatokat: így a haderő kiegészítését, a hadkötelesek nyilvántartását. A honvédelmi miniszter egy, a területi katonai igazgatási szervezetek feladataira vonatkozó 1919. év végén kiadott intézkedésében³⁵ úgy rendelkezett, hogy a hadkiegészítési és a hadköteles nyilvántartási feladatokat már a vármegyei katonai parancsnokságok hajtsák végre. Ugyanakkor tájékoztatta a népjóléti minisztert a hadköteles nyilvántartás változásáról, egyben jelezte, hogy a kiegészítő és népfelkelő parancsnokságok működésüket előreláthatólag legkésőbb a békekötés után meg fogják szüntetni.³⁶ Ennek megfelelően a vármegyei katonai parancsnokságok állományába – a megnövekedett feladatok ellátására – 1-1 fő kiegészítési és állomány nyilvántartási, illetve katonai nyilvántartó tisztviselőt rendszeresített.

A várható békeszerződés tartalmának ismeretében 1920-ban sorra készültek a különböző tanulmányok, amelyek a magyar hadsereg jövőbeni, a békeszerződés várható rendelkezéseinek megfelelő szervezeti felépítését dolgozták ki. A tanulmányok készítői még reménykedtek engedményekben, de azzal is számoltak, hogy a békefeltételek katonai rendelkezéseit az eredetileg tervezett formában kénytelenek elfogadni és végrehajtani.³⁷ Megismerve az engedélyezett létszámokat, a javaslat a dandár szervezetek megalakítására tett ajánlást, ezen belül kidolgozta a 7 illetve a 6 gyalogdandár szervezeti felépítését is. Természetesen ennek megfelelően a 7 illetve a 6 katonai körletparancsnoksági beosztást. Már ebben a tanulmányban is szóba került egyes katonai szervezetek „polgárosítása”, vagyis átadása más minisztériumok „kebelébe”, amelyek „(...) a katonai érdekek sérelme nélkül teljes személyzetükkel polgári intézményekké alakíthatók(...)”³⁸ Ennek megfelelően tervezték átadni – illetve egy javaslat szerint megszüntetni – a vármegyei katonai parancsnokságokat és a hadköteles nyilvántartást végző szervezeteket.

A katonai vezetés – bár számtalan intézkedést tett a kiegészítési és a hadkötelesek nyilvántartási munkáinak rendezésére – érzékelte az e területen fennálló káoszt. Jól tudta, hogy a területi katonai igazgatási feladatok szabályzott és kellően ellenőrzött végzése hatással lesz a békefeltételekben megszabott hadseregszervezési munkálatokra is. Ezt elősegítendő, javaslatot tett – amit Horthy Miklós kormányzó jóváhagyott – katonai közigazgatási fel-

³⁵ HL HM 20784/Eln.6.-1919.

³⁶ HL HM 22351/Eln.35-1919.

³⁷ HL HM 194/Bkn-1920. (1041/1920. doboz)

³⁸ U.o.

ügyelői beosztás rendszeresítésére³⁹. A közigazgatási felügyelő hatásköre kiterjedt a kiegészítési, a nyilvántartási és állományvezetési, valamint a mozgósítási munkák ellenőrzésére, melyekről ú.n. szemlék révén győződött meg.

Még ugyanebben a hónapban – februárban – rendeletben⁴⁰ szabályozta a kiegészítési ügyek intézését, egyben pontosította a területi katonai igazgatási szervek hatáskörét. **Másodfokú területi katonai igazgatási szervezetnek** a vármegyei katonai parancsnokságokat, míg a **harmadfokú igazgatási szervezetnek** a katonai körletparancsnokságokat jelölte meg. A körletparancsnokságoknak feladatul szabta egyebek között a legénység kiegészítésének vezetését, a sorozó bizottságok tagjainak kijelölését, a legénység számszerinti kivetését a csapatokra, a létszámkieggyen-lítések és pótlások szabályozását, valamint a mentesítési kérelmek elbírálását. A vármegyei katonai parancsnokságok kötelmeihez tartozott többek között az alkalmassági vizsgálatok tervezése és végrehajtása, a legénység névszerinti beosztása a csapatokhoz, a behívások végrehajtása, valamint a felavatottak névszerinti nyilvántartása. Alárendeltségébe és ellenőrzési kötelmeihez tartozott még a közigazgatási hatóságokhoz beosztott katonai nyilvántartó személyzet is (járási-, városi nyilvántartóság), amely az **elsőfokú katonai hatóság** volt. E rendeletében egyértelművé tette, hogy a kiegészítő parancsnokságokat felszámolta, a felszámolási ügyeken kívül feladataik közé csak a katonai ellátásban részesülők nyilvántartása tartozott.⁴¹

A Nemzeti Hadsereg hadrendje, szervezete 1920. közepére már kialakult. Megalakult a 7 katonai körletparancsnokság, bár a szegedi, a debreceni és a miskolci parancsnokság pontos határa még nem volt kijelölve. A hadsereg kiegészítési ügyeit 29 vármegyei katonai parancsnokság intézte, ugyanakkor az egyéb feladatokat ellátó 30 kiegészítő parancsnokság felszámolás alatt volt. Július elsejével Budapest kerületeiben illetve a városok főszolgabírói hivatalaiban valamint az előjáróságoknál megkezdte működését a „nemtényleges állományviszonyúak” nyilvántartását vezető 222 fő nyilvántartó tiszt⁴². A honvédelmi vezetés terve a 85000 fős, korszerű fegyverekkel és szervezeti elemekkel bíró haderő volt. E cél elérése érdekében hajtották végre a sorozásokat és a bevonultatásokat. Április végén a hadsereg létszáma már 79270 fő volt.

A Nemzeti Hadsereg létszámának emelését a már körvonalazódó – és egyre világosabbá váló – békefeltételek sem csökkentették. Igaz, ebben az is szerepet játszott, hogy a békeszerződés életbe lépéséig a minél nagyobb létszámú és kiképzett tartalékos állomány megvalósítását szerették volna elérni. Ekkor már a hadsereg létszáma kereken 100000 fő volt. Ennek érdekében folyó év augusztus végén a honvédelmi vezetés tervbe vette⁴³ a már egy éve szolgáló – igaz csak a három legöregebb – évfolyamok (1895-1898) leváltását. Azonban úgy értékelték, hogy a tervbe vett évfolyamok leváltására a rendelkezésre álló és sorozott évfolyamok nem elegendők. A létszám biztosítása érdekében újra felülvizsgálat alá vonták az 1899-1900-as évfolyamokat, mivel – véleményük szerint – a háború alatt megtartott sorozások enyhén bíralták el a hadköte-

³⁹ HL HM 1551/Eln.1-1920.

⁴⁰ HL HM 102774/Eln.10-1920.

⁴¹ A katonai kiegészítő parancsnokságok felszámolásának elsősorban az volt az indoka, hogy nem illeszkedtek a körletparancsnokságok területi határaihoz, töredék és csonka vármegyékben illetve a megszállt területeken rekedtek. Ugyanakkor már ismert volt, hogy a békeszerződés nem engedi hadkiegészítő szervezetek felállítását. Így a vármegyei katonai parancsnokságok szervezésével igyekeztek átmenteni a volt kiegészítő parancsnokságok feladatait.

⁴² A polgári közigazgatási hivatalokban felállított nyilvántartó szervezetet vezetőjéről „Nyilvántartó tiszt” jelöléssel azonosították. Részletesen lásd az 5. fejezetben.

⁴³ HL HM 71246/Eln.1-1920.

lesek, ugyanakkor az 1897-es évfolyam leszerelésével csak feltételesen számoltak. A tervbe vett alkalmassági felülvizsgálatokat és a behívásokat a vármegyei parancsnokságok 1920. október 1-én és – dacára a várható békeszerződés rendelkezéseinek – 1921. október 1-re tervezték.

A honvédelmi miniszter a területi katonai igazgatási szervezetek szervei és működési határozványában határozta meg a szervezet létszámát, a rendfokozati állományarányokat, valamint a feladatokat és a működési feltételeket. A kiadott szervei határozványok minden esetben ideiglenes megjelöléssel kerültek kiadásra, hiszen a békeszerződés életbe lépéséig azok még változhattak, illetve – megítélésem szerint – a honvédelmi vezetés ezzel is jelezni kívánta, hogy nem fogadja el a trianoni békediktátum határozatait. A katonai körletparancsnokságok ideiglenes szervei határozványát⁴⁴ 1920. július 29-én adta ki a honvédelmi miniszter. Mint magasabb katonai parancsnokságnak alárendeltségébe tartozott a körlet területén lévő összes csapat, hatóság és intézet. Kötelmei közé tartozott az egységes kiképzés felügyelete, a harckészültség vezetése. Mint területi hatóságnak – harmadfokú területi katonai igazgatási szerv – kötelme volt többek között a katonai rend, a közbiztonság fenntartása, a szervezési munkák vezetése és ellenőrzése, a körletbeli nyilvántartások vezetése, a leszerelések végrehajtása.

A kiegészítési és nyilvántartási feladatokat a katonai osztályon belül rendszeresített törzstisztek (1-1 fő kiegészítési és nyilvántartási előadó) és köztisztviselők (1-1 fő kiegészítési és nyilvántartó előadó) végezték a „beosztott tábormok” vezetése mellett.

A vármegyei katonai parancsnokságok – mint másodfokú területi katonai igazgatási szerv – vették át a volt katonai kiegészítő parancsnokságok feladatát és ügykörét. Hatáskörük pontosan egy-egy vármegyére terjed ki. Mind a körletparancsnokság, mind a vármegyei katonai parancsnokságok területi beosztása illeszkedett a közigazgatás beosztásához is. 1920. augusztus végén a 29 vármegyei katonai parancsnokság közül szerb megszállás miatt még nem működött Baján a Bács-Bodrog-i és Pécsen a Baranya-i parancsnokság. A vármegyei katonai parancsnokságok szervezeti felépítése egységes volt, azonban a hadügyminiszter rendeletében⁴⁵ az egyes szervezeti elemek létszámát a vármegye lélekszámának megfelelően állapította meg.⁴⁶ A parancsnokság szervezetébe tartozott:

- *Parancsnokság* (parancsnoka ezredes)
- *Katonai osztály*. Feladatai közé tartoztak az általános katonai és a helyőrségi feladatok ellátása;
- *Nyilvántartási osztály*. Feladata volt a csapatok, intézetek kiegészítési ügyeinek végzése, valamint a nyilvántartások vezetése. Állományába tartozott többek között minimum 2 fő kiegészítési ügyekben jártas törzstiszt, orvos és eü. altiszt. Szervezeti elemei voltak:
 - kiegészítési és nyilvántartási osztály;
 - lóügyek alosztály és a
 - felszámolási alosztály
- *Gazdasági hivatal*
- *Segéd személyzet*

⁴⁴ HL HM 63595/Eln.1-1920.

⁴⁵ HL HM 74042/Eln.1-1920.

⁴⁶ Például Veszprém vármegye lélekszáma ebben az időben 229.000 fő volt. Ennek megfelelően a vármegyei katonai parancsnokság létszáma – a lefektett elveknek megfelelően – 34 fő volt.

Például a székesfehérvári katonai körletparancsnokság alárendeltségébe tartozó vármegyei katonai parancsnokságok létszáma az alábbi volt:

Vármegyei katonai parancsnokság	Tiszt	Tart. tiszt	Altiszt	Legs.	ló	Jármű
Győr	18	19	3	32	3	1
Komárom	10	2	9	42	2	1
Esztergom	8	3	8	33	2	1
Fejér	11	1	8	20	2	1
Veszprém	10	5	4	15	2	1

A járási (városi) katonai nyilvántartóságok – melyeket az 1919. december 17-i rendeletével⁴⁷ hívott életre a hadügyminiszter – képezték a területi katonai igazgatási szervek elsőfokú hatóságát. A nyilvántartóságok a vármegyei katonai parancsnokságoknak voltak alárendelve, elhelyezésük minden esetben a járási (városi) főszolgabírói hivatalban, illetve az előljáróságokon volt. Feladatuk elsősorban a katonai nyilvántartás felfektetése, rendbetétele, illetve naprakész vezetése volt. Létszámuk átlag 8 fő volt, de függött a járások, városok lélekszámától is. A nyilvántartóság vezetője egy fő csapatszolgálatra alkalmatlan százados, valamint beosztott főtiszt, nyilvántartó altisztek és küldöncök.

Például Veszprém vármegyében a nyilvántartóságok létszáma a következő volt:

Nyilvántartóság megnevezése	Tiszt	Tart. tiszt	Altiszt	Legs.
Veszprém városi	2		1	2
Veszprém járási	1	2	3	5
Devecser	3			12
Pápa városi	2	1	2	4
Pápa járási	3		2	4
Zirc	3		5	9
Enying	3		1	16
Összesen	17	17	10	52

Az 1921-es év már tele volt bizonytalansággal. A békeszerződést a Magyar Nemzetgyűlés törvényei közé iktatta, mindenki ismerte a haderőt érintő kemény feltételeket, rendelkezéseket. De annak életbe lépéséig a honvédelmi vezetés mindent megtett, hogy kedvezményeket csikarjon ki, ugyanakkor a körletparancsnokságoknál és alárendeltjeinél – a sokszor nem egyértelmű intézkedések vagy rendeletek hatására – növekedett a határozatlanság. Ez volt tapasztalható az 1920. év végén közel egyidőben kiadott, a hadsereg szükség esetén kiegészítésre intézkedő, valamint az önkéntes jelentkezésre alapított kiegészítési rendszer bevezetésére vonatkozó rendeletek megjelenésekor⁴⁸. Több körletparancsnokság javasolta, hogy a honvédelmi miniszter hatálytalanítsa a hadsereg kiegészítését szolgáló összeírást az önkéntes haderő felállítása miatt, amihez a miniszter nem járult hozzá. Sőt, felhívta az érintettek figyelmét, hogy azt a legnagyobb gondossággal hajtsák végre, valamint a jelentéseiket a kiszabott határidőre – legkésőbb február 21-ig – tegyék meg. Hasonló bizonytalanság volt tapasztalható a nyilvántartó tisztek (nyilvántartóságok) működésé-

⁴⁷ HL HM 74042/Eln.1-1920.

⁴⁸ HL HM 123/Eln.1.-1922.

ben is.⁴⁹ Vajon maradhatnak-e, vagy fel kell számolni a szervezetet? Ebben az esetben is a szervezet ideiglenes megmaradása mellett döntött a honvédelmi vezetés.

Mindemellett felerősödtek azok a tevékenységek, amelyek a hadsereg ütőképességének, működőképességének „átmentése” érdekében tett a Honvédelmi Minisztérium. 1921 januárjában jelentek meg a felriasztási hadrendre vonatkozó titkos rendeletek⁵⁰ amelyekben már a békeszerződés mozgósítást, sorozást tiltó, azt „kiváltó” intézkedések olvashatóak. A felriasztási hadrendet 1921. március 1-én léptették életbe, kihangsúlyozva, hogy ez nem az azonnal elérendő készültséget jelenti, hanem – figyelemmel az ország anyagi helyzetére – csak az elérendő kívánalmakat fogalmazza meg. Ezzel párhuzamosan a békeszerződés egyes, a katonai szervezeteket, és szervezést érintő cikkelyek bevezetésének elodázására, illetve annak megváltoztatását célzó tárgyalásokra folytattak előkészületeket. A sorozás, a kötelező katonai szolgálat megmaradása melletti indokok közé érvként fogalmazták meg a „*magyar néplélek irtózását az önkéntes katonai szolgálattól*”, valamint – ami már hihetőbb indok volt – az ország nehéz gazdasági helyzete. Az előző indok alátámasztására adatokat kellett volna biztosítani a tárgyaló delegációnak, azonban azzal a honvédelmi vezetés nem rendelkezett. Így a körletparancsnokságok feladata volt, hogy azonnal jelentsék: a Nemzeti Hadsereg Budapestre történő bevonulásától 1921. júniusáig hány fő jelentkezett katonai szolgálatra, a felvettek hány hónapig szolgáltak, mennyien szereltek le és mennyien vannak még. Tanulmányok készültek az éppen esedékes sorozott és katonai szolgálatát töltő egyes évfolyamok felváltására, a békeszerződés határozatainak figyelembe vételével. A Honvédelmi Minisztérium olyan tárgyalási eredményekben gondolkodott, hogy a toborzott haderő kialakításának bevezetési határidejét néhány hónappal elodázza, így esetleg 1921. őszén még be tudja hívni a soron következő évfolyamot. Ennek eredményeként 1922. év végéig megmaradhatna a sorozott, illetve vegyes haderő.

Mindezek mellett intenzíven folyt egyes szervezetek fedőtevékenységének előkészítése, illetve végzése. A békeszerződés tiltotta a hadkiegészítési szervezetek, így többek között a katonai nyilvántartás vezetését is. Az egy évvel korábban szervezett városi (járási) nyilvántartóságok ezt a feladatot végezték, ami már ellentétes volt a békeszerződésben foglaltakkal. Hogy átmentsék a szervezetet és a személyzetet, 1921. április 10-től „átkeresztelték” az apparátust „Járási (városi) statisztikai hivatal”-lá⁵¹, amely a területileg illetékes vármegyei katonai parancsnokság állományába tartozott, de az elsőfokú közigazgatási hatósághoz (járási főszolgabíró, városi polgármester) voltak beosztva. A honvédelmi miniszter a rendeletben külön felhívta az érintettek figyelmét, hogy „*Elnevezésükről azon közigazgatási hatóságok, melyeknél a járási (városi) nyilvántartók jelenleg működnek, bizalmas módon értesítendők azzal, hogy eddigi ügykörük lényegében nem változott.*”⁵² A rendelet mellékleteként kiadott szervezeti határozványban lefektetett feladatok felölelték a teljes hadköteles nyilvántartási- (növedék, fogyaték, kiköltözések átvezetése, puhatolások stb.), a tényleges katonai szolgálatokra történő behívási-, hadiárvák, hadirokkantak nyilvántartási- és egyéb a területi katonai igazgatás körébe tartozó feladatokat. Egy másik

⁴⁹ HL HM 4208/Eln.1.-1921.

⁵⁰ HL HM 113/Titk-1, HM 151/Vk.hdm.4

⁵¹ HL HM 141/Titk.1.-1921.

⁵² U.o.

rendelettel⁵³ a vármegyei katonai parancsnokságok személyzetébe osztották be a lónyilvántartó tiszteket, lőügyi előadó megnevezéssel.

De az a kérdés továbbra is megmaradt, hogy tudniillik a békeszerződésben meghatározott új törvénycikkek életbe lépésével egyidőben a sorozott hadsereg fenntartható-e, vagy azonnal át kell térni a zsoldos hadseregre, a toborzott haderőre. E dilemmában jelentős szerepet kapott az 1898-as évfolyam felváltása, új évfolyamok behívása, amit természetesen a területi katonai igazgatási szerveknek kellett végezni. A vezérkar több osztálya – az 1. a 10. a 15. és a D – egy április végi tanulmányban erőteljesen szorgalmazták, sőt sürgős és fontos feladatnak minősítették. Csak a vezérkar főnöke tanúsított önmérsékletet és képviselt egy – véleményem szerint – racionális és szakmailag megalapozott álláspontot. Vagyis „... *ha a sorozott hadsereg a (...) megszabott időn túl fenntartható nem volna, az egész időelőtti felváltási akciónak nem lenne semmine-mű gyakorlati jelentősége sem.*”⁵⁴ A katonai szolgálatukat teljesítő évfolyamok jól kiképzettek, átestek a kötelékkiképzésen is, hadrafogható és összekovácsolt állomány teljesíti katonai szolgálatát. Célszerű megvárni a békeszerződésben meghatározott törvénykezések végét, nem szabad megzavarni a csapatok kiképzési ütemét, életét.

A tárgyalások folyamán azonban világossá vált, hogy az ENTENTE nem hajlandó kompromisszumra, a kemény békefeltételek azonnali bevezetésétől nem tekint el. Ezt belátva, Belitska Sándor honvédelmi miniszter egy 1921. májusi kormányzói előterjesztésben javaslatot tesz a Magyar Királyi Honvédség új, a trianoni békeszerződés várható hatásait is figyelembe vevő hadrendjére, szervezetére. Jól látta, hogy a tárgyalások során folytatott eszmecserek és jelek arra utaltak, hogy „... *Magyarország mai helyzetében nem számíthat arra, hogy a trianoni szerződés katonai rendelkezéseit akár a hadsereg létszáma, akár a szintén előírt belső szervezet és felszerelés tekintetében a legfelsőbb tanács javunkra megváltoztatná, ellenkezőleg jogosan tarthatunk attól, hogy a szerződésnek betű szerinti végrehajtását fogják tőlünk is megkövetelni.*”⁵⁵ Ennek megfelelően javasolta, hogy az ellenőrző bizottság beérkezése előtt hajtsák végre az átszervezést a trianoni szerződés 104. pontjának figyelembe vételével, ami a 7 vegyesdandár kialakítását jelentette.⁵⁶ Csak azokat a szerveket javasolta megtartani, ami a 35000 fős hadseregnek a kiképzés és a felriasztás szempontjából feltétlen szüksége volt. Ezekon felül minden olyan szervezetet, ami nem közvetlenül szolgálta ki a hadsereget, feloszlátásukat indítványozta, illetve átadásukat valamely más minisztérium keretébe.⁵⁷

A cél világos volt: átszervezni a honvédséget a békeszerződésben foglalt feltételeknek megfelelően, a hadsereg működése szempontjából elengedhetetlenül fontos szervezetek rejtését, átadását megszervezni valamint a sorozott és kiképzett sorállományt a leghosszabb ideig benntartani. Május 11-én Horthy Miklós kormányzó jóváhagyta az előterjesztést, ami alapján a honvédelmi miniszter azonnal kiadta a szervezési rendeletét. Az átszervezésre igen szűk határidőt szabott, hiszen annak befejezési időpontja 1921. május 31. volt. A

⁵³ HL HM 7125/Eln.1.-1921.

⁵⁴ HL HM 11038/Eln.1.-1921. (1209 doboz)

⁵⁵ HL HM 14121/Eln1.-1921.

⁵⁶ A tervezetben a 8. vegyesdandárt papíron megtartották, az összes szervezeti elemivel együtt, ami felriasztáskor alakult volna meg.

⁵⁷ HL HM 14121/Eln1.-1921.

szervezési rendelet szerint meg kellett alakítani 7 vegyesdandárt⁵⁸, 1 önálló huszárezredet, 3 utász zászlóalj, 1 önálló tüzér osztályt és 1 autó-géppuskás és ágyús osztágot. A hadsereg igazgatási szerveinél 178 fő kapott beosztást. A vegyesdandárok kiegészítési területe egybeesett a körletparancsnokságok illetékességi területével, számozásuk 1-7-ig történt, nevük utalt a területileg illetékes körletparancsnokságra⁵⁹.

A katonai körletparancsnokságoknak rendelték alá a vegyes dandár parancsnokságokat, illetve a katonai körletparancsnokságok mint előljáró területi hatóságok is működtek.⁶⁰ A körletparancsnokságok állományába tartozott 75 fő tiszt, 1030 fő fegyvernélküli polgári alkalmazott⁶¹ és 291 fő egyéb személyzet. A fegyvernélküli polgári alkalmazottak közül a hét körletparancsnokságnál összesen 58 fő a hadköteles nyilvántartással foglalkozott.

2.2.1.4. A területi katonai igazgatás átszervezése

A területi katonai igazgatási feladatokat első fokon a nyilvántartóságok, illetve az „átkeresztelés” után a járási (városi) statisztikai hivatalok, míg másodfokon a vármegyei katonai parancsnokságok látták el. A vármegyei katonai parancsnokságok feladatát – amely szervezetek a felszámolása alá került katonai kiegészítő parancsnokságok helyébe léptek – a honvédelmi miniszter 1920. februárjában pontosította, azonban a békeszerződés rendelkezéseinek hatására feladatukat és szervezetüket újra kellett szabályozni.

A honvédelmi miniszter 1921. májusi rendelet-tervezetein⁶² – ami a területi katonai igazgatás átszervezésre vonatkozott – érződött a bizonytalanság, a körülmények újszerűsége. A fedőrendeletek kidolgozásához hiányzott a tapasztalat. Például a vármegyei katonai parancsnokságok átalakítására (rejtésére) készülő miniszteri rendelet szövege naponta változott.⁶³ A tapasztalat hiányát mutatta az is, hogy olyan „rejtést” akart alkalmazni a rendelettervezet készítője, ami – rejtés ide, rejtés oda, fedőrendelet vagy nem – de világosan látszott a létrehozott szervezet feladata: vagyis a hadkiegészítés.

Végül a honvédelmi miniszter az 1921. május 31-vel kiadott rendeletében⁶⁴ megszüntette a vármegyei katonai parancsnokságokat, egyben június elsejével létrehozta a vármegyei statisztikai hivatalokat. A rendelet tartalma szerint az új statisztikai hivatal a megszűnő vármegyei katonai parancsnokság helyén a régi személyzettel alakult meg. Ügykörében nagyobb hangsúlyt kapott a hadisírgondozás és a hadirokkantak, hadiárvák ügyeinek kezelése, amivel a valódi feladatukat kívánta leplezni. Létszámuk 7 és 12 fő között mozgott. Ugyanakkor rendeletének 1. számú mellékletében a vármegyei katonai parancsnokságok szervei és működési határozványát adta ki, bár a 3. számú mellékletében már utal a parancsnokságok „átpolgárosítására”.

⁵⁸ A nemzeti hadsereg hét vegyesdandárból, vegyesdandáronként 2, három zászlóalj gyalogezredből, 1 kerékpáros zászlóaljból, 1 huszár századból, 1 három üteges tüzérosztályból, 1 aknavető századból, 1 öszszekötő századból, 1 vonat és 1 autóosztágból állt.

⁵⁹ Például: „M. kir. szombathelyi 3. vegyes dandár parancsnokság”

⁶⁰ HL HM 15000/Eln.1-1921. A nemzeti hadsereg szervezése a trianoni szerződés alapján

⁶¹ HL HM 16000/Eln.1-1921. A nemzeti hadsereg igazgatásához tartozó szervek átszervezése a trianoni szerződés folytán. A fegyvernélküli polgári alkalmazottakat a „Rangosztályba soroló” és a „Rangosztályba nem soroló” állomány jelölte.

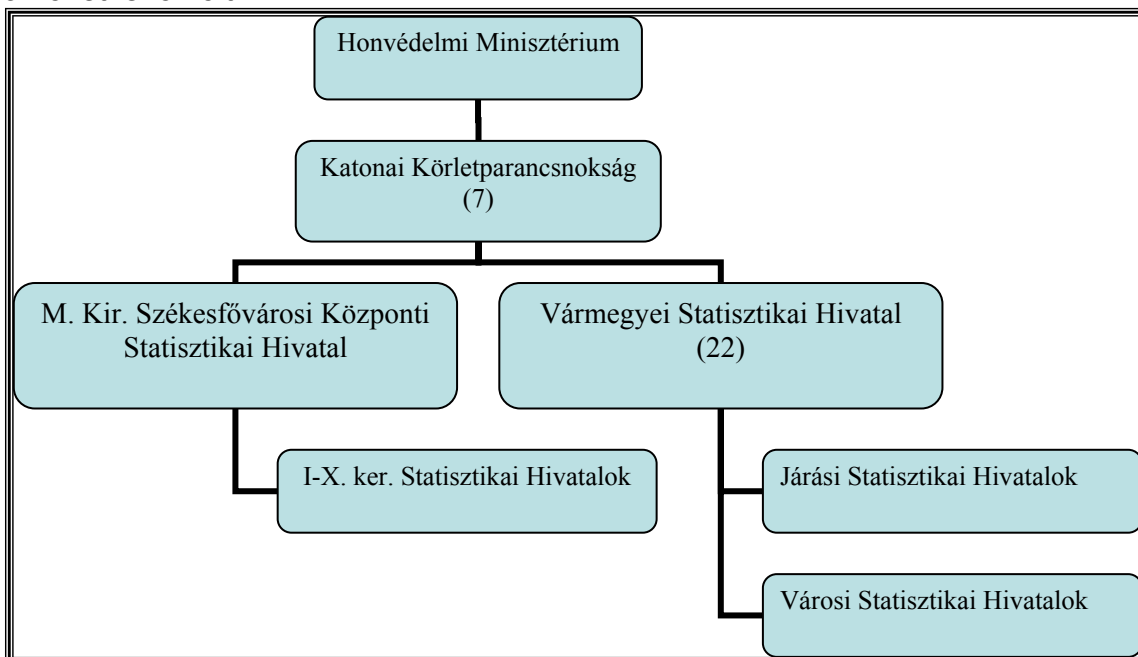
⁶² HL HM 170/Titk.1.-1921. és 176/Titk.1.-1921.

⁶³ A rendelet-tervezetek kavalkádjában végül maga a készítő is csak úgy tudott eligazodni, hogy piros betűkkel a fedőlapra ráírta: „*Ez a fedőrendelet*”.

⁶⁴ HL HM 176/Titk.1.-1921.

A rendeletének mellékletében határozta meg a vármegyei statisztikai hivatalok – illetve az azonos jog- és hatáskörrel rendelkező Budapest Székesfővárosi Statisztikai Hivatal – ügykörét is⁶⁵.

E szerint feladatuk volt a katonai személyi nyilvántartás (nem ténylegek, hadirokkantak és hadiárvák, hadisírok), állat- és jármű nyilvántartás, saját és a statisztikai hivatalokhoz beosztottak ügyeinek intézése, valamint hadtörténeti értékű iratok, és anyagok gyűjtése, nyilvántartása. A szervezeten belül egyúttal megtiltotta a valódi feladatokra utaló elnevezéseket, például a nyilvántartó osztály, a lónyilvántartó, vagy a felszámoló pótkeret elnevezéseket. A területi katonai igazgatás szervezeti felépítése és alárendeltsége 1921. június 1-én a következő volt:

Állománytagozódása és elnevezése már a „rejtési” állapotoknak megfelelően történt: a hivatal vezetője VI vagy VII rangosztályba sorolt „Főigazgató” (ezredes) vagy „igazgató” (alezredes) volt, illetve a beosztott állomány az aligazgató, főtitkviselő, titkviselő illetve a segédtitkviselő vagy gyakornok megnevezéseket használta. A apparátus összlétszáma – irodai segédszemélyzet és szolga nélkül – 117 fő tiszt és 136 fő rangosztályba nem soroló havidíjas volt.

A következő lépés egy fedőrendelet⁶⁶ kiadása volt, melyben a vármegyei katonai parancsnokságokat „átpolgárosította”, vagyis a parancsnokság katona állományát a hadsereg fegyver nélküli hadsereg alkalmazottnak tekintette, szolgálatukat polgári ruhában kellett teljesíteni. Azonban a rendelet célszerűtlenség-

⁶⁵ A Körlet- és vármegyei katonai parancsnokságok elnevezése és székhelye (zárójelben): **Budapesti Kat. Körletparancsnokság:** Észak-Pest,- Esztergomi (Budapest, Mária Terézia laktanya), Budapest Székesfővárosi Közp. Stat. Hivatal (Budapest), Jász-Nagykún-Szolnok (Solnok), Hont-Nógrád (Balassagyarmat), **Miskolci Kat. Körletparancsnokság:** Heves (Eger), Borsod-Gömör (Miskolc), Zemplén-Abauj-Torna (Sátoraljaújhely, **Debreceni Kat. Körletparancsnokság:** Szabolcs (Nyíregyháza), Szatmár-Bereg (Mátészalka), Hajdú-Bihar (Debrecen), **Szegedi Kat. Körletparancsnokság:** Békés-Arad (Gyula), Csanád (Makó), Csongrád (Szeged), Dél Pest-Bács-Bodrog (Kecskemét), **Kaposvári Kat. Körletparancsnokság:** Somogy (Kaposvár), Tolna (Szekszárd), Baranya (Pécs), **Székesfehérvári Kat. Körletparancsnokság:** Fejér-Komárom (Székesfehérvár), Győr (Győr), Veszprém (Veszprém), **Szombathelyi Kat. Körletparancsnokság:** Sopron-Moson (Sopron), Vas (Szombathely), Zala (Zalaegerszeg)

⁶⁶ HL HM 16402/Eln.1.-1921.

gére figyelmeztetett véleményében az „Elnöki A” osztály képviselője is, amikor így fogalmazott: *„Maga a cím 'Vármegyei Katonai Parancsnokság' nem látszik célszerűnek, mert nyilvánvaló, hogy ilyennél csak katonák lehetnek. Egy katonai parancsnokság élén csak egy katona állhat mint parancsnok, nem pedig egy polgári egyén mint igazgató. Ezt tehát semmiféle nemzet katonája előtt nem bírhat a valószínűség látszatával.”*

Azonban ez a „május hónapi közjáték” nem hozott semmilyen eredményt, hiszen az előírt létszámcsökkentés, valamint az ellenőrző bizottság tiltakozása miatt is meg kellett szüntetni a vármegyei katonai parancsnokságokat és a statisztikai hivatalokat. Feladatuk miatt – elsősorban a hadirokkantak, a hadiárvák nyilvántartása, hadisírgondozás – a honvédelmi vezetés úgy ítélte meg, hogy ezeket csak a közigazgatási hatóságokkal együttműködve tudja megoldani, ezért a június 18-i minisztertanácsi döntés értelmében az ügykörök nagyobb hányadát átadta a Belügyminisztériumnak. A honvédelmi vezetés szándéka szerint az új szervezet változatlanul tovább végzi majd a hadkiegészítéssel, toborzással kapcsolatos feladatokat is. Ennek biztosításra a honvédelmi miniszter a belügyminiszterhez intézett átiratában kéri, hogy az ügyek végzésére, a már tájékozott és hosszabb gyakorlati tapasztalattal rendelkező, hasonló feladatot végző, hivatásos katonai személyzetet a legszükségesebb számban továbbra is alkalmazza⁶⁷ Ugyanilyen tárgyú kérelemmel fordult a munkaügyi és népjóléti, valamint a földművelésügyi miniszterhez is, egyben utasította a körletparancsnokságokat, hogy a belügyminiszteri rendelet kiadásakor azonnal hajtsák végre az ügyek átadását a kijelölt közigazgatási hatóságoknak.

A kormányzat igyekezett a sorozott állományt minél tovább megtartani, egyben a békediktátum határozatainak végrehajtásából eredő terhek könnyítése céljából a SZKEB-al haladéktalanul tárgyalásokat kezdett. A kormányzat kompromisszumos ajánlata a véderő kötelezettség nem azonnali, hanem átmeneti idő alatt történő felszámolását tartalmazta, így rejtett szándéka szerint további évfolyamok kiképzését, tiszti és legénységi tartalékképzés lehetőségét jelentette. A tárgyalások eredményes lefolytatását, illetve javaslataik alátámasztását olyan statisztikai adatokkal kívánták alátámasztani, amivel bizonyították volna a toborzás eredménytelenségét, egyben megmutatni a békeszerződésben foglalt toborzott haderő azonnali kialakításának lehetetlenségét is. Egy felmérés szerint 1921. június végéig csak mintegy 5000 fő jelentkezett önkéntes katonai szolgálatra.

Ezzel egyidőben a honvédelmi vezetés vizsgálta a honvédség állományarányait is. Megállapítása szerint a hadsereg állományának torz képét mutatta többek között az is, hogy a honvédelmi igazgatásban több, mint 11000 fő vett részt. Hogy ezt a magas létszámot csökkentse, az igazgatási szervek megszüntetésére, átadására, illetve létszámcsökkentésre tett javaslatot. Így a hadkiegészítést és nyilvántartást végző szerveket – ami 1105 főt jelentett – átadták a Belügyminisztériumnak, illetve a további javaslat szerint a katonai körletparancsnokságokat is átszerveznék. E szerint megmaradt volna három körletparancsnokság (ami végül nem valósult meg), így újabb 664 fő megtakarítás keletkezne. Egyébként az idegen tárcákhoz – igaz csak névleg – átadott szervek létszáma 4100 főt tett ki. Erre azért is szükség volt, hogy a hadseregnek engedélyezett rendkívül kis összlétszámot messzemenően a csapatok javára fordítsák.

⁶⁷ HL HM 20709/Eln.1.-1921.

Ebben az évben – 1922-ben – a honvédelmi vezetés törekvéseinek középpontjában az általános védkötelezettség azonnali eltörlése és a 35000 főnyi toborzott hadsereg 3 hónapon belüli felállítása, valamint a korosztályok további kiképzés – legénység és tiszti tartalékképzés – lehetőségének összhangba hozása jelentette. Az elképzelés szerint a honvédség – a kezdetben csak 1/12-ed részben toborzott legénységi állományát, a toborzottak számának fokozatos, minden évben a legénységi összlétszám 1/12-ed részével történő emelése útján – 12 év alatt érné el a teljesen toborzott szintet. A SZKEB kész lett volna elfogadni egy (rövidebb) átmeneti időt, illetve annak beépítését a készülő új honvédségi törvénybe, azonban váratlanul a Nagykövetek Tanácsa 1921 októberének végén mindezt megvétózta⁶⁸, sőt a meglévő sorozott állomány azonnali elbocsátását, toborzottakkal való helyettesítését követelte. A követelésnek a magyar kormány kénytelen volt eleget tenni, amit a honvédelmi miniszter rendeltében úgy szabályozott, hogy 1922. február 20-ig az összes sorozás alapján szolgálatot teljesítő legénységet le kell szerelni.⁶⁹

Az új honvédségi törvény⁷⁰ december 21-ei elfogadása előtt a honvédelmi miniszter kiadta a nemzeti hadseregbe önkéntes belépésre szóló felhívását⁷¹. Majd közvetlenül ezután, a december 27-én megjelent körrendeletében⁷², már az új kiegészítési rendszerre való áttérés bevezetéséről rendelkezett.

A meghirdetett toborzással, illetve annak eredményével – az első toborzás alkalmával mindössze 200 fő jelentkezett – a magyar kormányzat a toborzási rendszer életképtelenségét kívánta bizonyítani. Újabb kötélhúzásba kezdett, ugyanis a Nagykövetek Tanácsa sorozott állomány elbocsátását követelő határozatának azonnali végrehajtása azt eredményezte volna, hogy az ország fegyveres erő nélkül marad.

A Nagykövetek Tanácsának tiltakozása ellenére 1921. december 30-án hatályba lépett a honvédségről szóló 1921. évi XLIX. számú törvénycikk. A SZKEB azonnal módosító javaslatokat intézett a honvédelmi vezetéshez. Ennek két jól látható súlypontja volt, egyrészt következetesen igyekezett érvényesíteni azt az elvet, hogy a Magyar Honvédség kizárólag önkéntes jelentkezés útján egészítsék ki, másrészt a 35000 fős létszám túllépésének a legkisebb lehetőségét is igyekezett kizárni. Ennek megfelelően ragaszkodott a még érvényben lévő, korábban kihirdetett katonai jogszabályok tételes felsorolásához és hatályon kívül helyezéséhez.

A SZKEB által javasolt módosításokat a Nemzetgyűlés gyakorlatilag változtatás nélkül 1922. február 7-én elfogadta, és ezzel lezárult a Honvédelmi Minisztérium és a SZKEB együttes katonai törvényalkotási munkája. A Magyar Királyi Honvédségnek a trianoni békeszerződésben lefektetett rendelkezései szerinti kialakítása már az új törvények szerint történhetett, amelyet a szövetséges és társult hatalmak által delegált SZKEB felügyelt.

2.2.2. Összegezve

A területi katonai igazgatási szervek megalakítása 1919-ben a szegedi ellenforradalmi kormány, pontosabban Horthy Miklós fővezérré történő kinevezése után vette kezdetét. A szervezés alapját a Osztrák-Magyar Monarchia területi beosztása képezte, bár igen rövid idő alatt megkezdték annak átalakítá-

⁶⁸ HL VKF (Mikrofilm) B/202, (143 fasc. 1999/I-1929.) Adatok a honvédség béke és fr. helyzetéről 1919-től 1931-ig. (Tanulmány)

⁶⁹ HL HM 1603/Eln.1-1922.

⁷⁰ A magyar királyi honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvénycikk

⁷¹ HL HM 30940/Eln.15.-1921.

⁷² HL HM 37976/Eln.15.-1921

sát. Oka elsősorban a békefeltételek megismerés volt, illetve az a törekvés, hogy a haderőt, annak kiszolgáló illetve kiegészítő szervezetét átmentsék a békeszerződés aláírása utáni időkre. Ennek érdekében történtek a gyors átszervezések, átnevezések és egyes szervezetek ún. „átpolgárosítása”.

A békeszerződés aláírásáig a magyar katonai területi igazgatás⁷³ háromszintű volt:

1. elsőfokú hatóság volt a járási (városi) nyilvántartóság
2. másodfokú hatóság volt a vármegyei katonai parancsnokság
3. harmadfokú hatóság volt a katonai körletparancsnokság

Vizsgálva a területi katonai igazgatási szervezetek ténykedését, jól nyomon követhető feladatuk és munkavégzésük lényege: a haderő személyi szükségletének-, a feltételek biztosítása a hadsereg alaprendeltetéséből adódó feladatainak a végrehajtására. Külön kiemelném azokat a különleges körülmények között végzett feladatokat, ami a békeszerződés rendelkezéseinek megismerésétől a területi igazgatási szervezetek – a körletparancsnokságok kivételével – megszűntetéséig terjedt. A honvédelemről szóló törvénycikk véglegesítése után megszűntek azok a szervezetek, amelyek a haderő kiegészítését és a hadkötelesek nyilvántartását nyíltan végezhatték. A rejtett szervek viszont nagyon alacsony hatékonysággal végezték az ezzel kapcsolatos feladatokat. Mindez kihatott a személyi és tárgyi szükségletek biztosítására, minőségére is.

Ugyanakkor jól tanulmányozható a katonai közigazgatás lényege is. 1919 közepétől – ha rövid időre is – két kormány is működött. Nem volt világos, hogy kinek a kezében van a közhatalom, rendelkezéseinek egyik kormány sem tudott maradéktalanul érvényt szerezni. A központi hatalom gyengeségéhez az is hozzájárult, hogy egyik sem rendelkezett fegyveres erővel. Ezt a helyzetet használta ki Horthy Miklós, amikor függetlenítette magát mindkét kormánytól és megszervezte a Nemzeti Hadsereget. Emlékirataiban leírja: „A *nemzeti hadsereg képviselte az államhatalmat.*”⁷⁴ Ennek az elvnek a figyelembe vételével látott hozzá a polgári közigazgatás újjászervezéséhez, a helyi közigazgatás kialakításához. A körletparancsnokok mellé ún. közigazgatási megbízottakat, majd később kormánybiztosokat nevezett ki, akik a közigazgatási feladatokat hajtották végre. A kormánybiztosok 1919 augusztus közepétől 1920 július végéig működtek, kezdetben – mintegy három hónapon keresztül – a budapesti kormánytól teljesen függetlenül. „*Habár a mai viszonyok semmi esetre sem tekinthetők hadiállapotnak, még sem lehet őket azonosoknak venni valóságos békeállapotokkal.*”⁷⁵ fogalmazott az 1919. szeptember 14-i rendeletében Horthy Miklós a Nemzeti Hadsereg fővezérére. Bár hadiállapot nem volt a meg nem szállt területeken, a kormánybiztosok illetve a katonai körletparancsnokságok ténykedésére jellemző volt a polgári közigazgatás szoros felügyelete, a katonai érdekek előtérbe helyezése.⁷⁶ Működésük az új polgári közigazgatás kiépítéséig és megbízható működésük kezdetéig tartott.

⁷³ Az 1. számú mellékleten a területi katonai igazgatási szervek 1919. augusztusa és 1921. július 1. közötti szervezeteinek, működésének időgrafikonja látható.

⁷⁴ Horthy Miklós: Emlékirataim, Szerk: Antal László, 3. kiadás, javított, Európa História, Budapest, 1990. p 133.

⁷⁵ Fővezérségi tájékoztató, In: Csak szolgálati használatra!, Zrínyi, Budapest 1968., 46. irat p197.

⁷⁶ Lásd e témakörben bővebben Karsai Elek: Kormánybiztosok hatásköre és tevékenysége az ellenforradalmi rendszer első hónapjaiban, Levéltári Közlemények, 1955/5 szám, Vargyai Gyula: Katonai közigazgatás és kormányzói jogkör, Közigazgatási és Jogi Kiadó, Budapest, 1971, illetve Vargyai Gyula: Magyarország a második világháborúban (összeomlástól összeomlásig), Korona Kiadó, Budapest, 2001.

Tanulmányozva az 1919-1922. február 7. közötti időszak történéseit, valamint vizsgálva a megjelent és a honvédséget érintő jogszabályokat és rendelkezéseket, feltártam, illetve bizonyítottam:

- hogy a területi katonai igazgatási szervek újjászervezése és működése alapvető fontosságú volt a nemzeti hadsereg megalakításában;
- bizonyítottam, hogy a harmadfokú területi katonai igazgatási szervezeteknek számító körletparancsnokságok mellett – ha rövid ideig is – a katonai kerületi parancsnokságok is működtek;
- tisztáztam a katonai kiegészítő parancsnokságok – a vármegyei katonai parancsnokságok – statisztikai hivatalok szervezeti- szervezési lépéseit, feladataikat a gyakran változó jogszabályi környezetben;
- rendszereztem az időszak területi katonai igazgatási hatóságok szintjeit.

2.3. Területi katonai igazgatási szervezetek a közvetlen katonai ellenőrzés időszakában (1922-1927)

2.3.1. Toborzási rendeletek

A trianoni békeszerződésben előírt katonai törvények életbe lépésével kialakult az a jogszabályi környezet, amely már a Magyar Honvédség további szervezését szolgálta. Megérkeztek Magyarországra a SZKEB tagjai, akik felügyelték a hadseregszervező munkát, illetve a békeszerződés rendelkezéseinek betartását. A területi katonai igazgatási szervezetek – a körletparancsnokságok kivételével – megszűntek, illetve – kikerülve a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségéből – névleg egy másik minisztérium fennhatósága alá kerültek.

A honvédségről szóló 1921. évi, majd az 1922-ben módosított és életbe léptetett törvénycikk adott felhatalmazást a honvédelmi miniszternek a toborzást szabályzó rendeletek kiadására. Mivel ezek a rendeletek az új kiegészítési rendszert is szabályozták – emellett feladatokat határozott meg a területi katonai igazgatási szervezeteknek – , érdemes megismerni az ezekben foglaltakat.

A honvédelmi miniszter még a békeszerződésben előírt, és a honvédelmet szabályozó törvénycikk hatályba lépése előtt adta ki a nemzeti hadseregbe való önkéntes belépésről szóló felhívását⁷⁷. Bár felhívása az önkéntes jelentkezésre vonatkozott – amit a békediktátum rendelkezései kizárólagos hadkiegészítési formának írtak elő – kihangsúlyozta, hogy a hadkiegészítés formája nem változott, továbbra is a kötelező katonai szolgálati forma van érvényben.

Az önkénteseknek a törvényhatóságoknál kellett jelentkezni, akik lefolytatták a felvételi eljárást és a vizsgálatokat. Feltétel volt a magyar állampolgárság, erkölcsi és politikai megbízhatóság, 17 és 36 év közötti életkor, nőtlenség és esetleg a gyám vagy a szülő hozzájárulása. A kibocsátott toborzási felhívás célja egyebek között az is volt, hogy az SZKEB-nek tapasztalati tényekkel bizonyítsa a toborzási rendszer életképtelenségét. A „bizonyítás” tökéletesen sikerült, hiszen mindösszesen 200, valóban önként jelentkezőt eredményezett. Ezzel egyidőben az Entente és a magyar kormány között lefolytatott egyezkedések nem vezettek eredményre, a törvénycikkben megfogalmazott határidőig át kellett térni az önkéntes jelentkezésen alapuló kiegészítési rendszerre. Közvetlenül ezután – a honvédségi törvény elfogadását követően – a honvédelmi miniszter december 27-én az önkéntes jelentkezésen alapuló kiegészítési rendszer bevezetésének tárgyában kiadott rendeletében ismét felszólította a hadképes korban lévő (17–35 éves) férfi lakosságot a fegyveres erő kötelékébe való önkéntes belépésre⁷⁸. A rendelet mellékleteként kiadott „Hirdetmény” részletesen szólt a jelentkezés feltételeiről, a felvételi eljárásról, a juttatásokról, és a szolgálati kötelezettségekről.

A toborzás feladatainak végrehajtásában a törvényhatóságoknak volt a legnagyobb szerepük, hiszen részt vettek az egész felvételi eljárásban, a jelentkezéstől a felavatásig. A honvédség kiegészítése elsősorban a törvényhatóságok (vármegyei, illetve rendezett tanácsú városok önkormányzata) útján történt, de a legénységi állományba belépni kívánó egyének közvetlenül a csapattesteknél is jelentkezhettek felvételre. A Honvédelmi Minisztérium rendszeresen megállapította a felveendő önkéntesek számát, amelyet aztán közölt a törvényhatóságokkal. A meghatározott létszámot a törvényhatóságoknak kötelességük volt biztosítani. A vármegyei törvényhatóság esetében az alispán, (rendezett

⁷⁷ HL HM 30940/Eln.15-1921.

⁷⁸ U.o.

tanácsú) városi törvényhatóság esetében a polgármester volt a kiegészítés ügyének első számú felelőse, azonban toborzással kapcsolatos gyakorlati feladatok az alárendelt járási főszolgabírók, a (rendezett tanácsú) városok esetében a katonaugyi előadókra hárultak.

Közvetlenül a toborzási rendelet kiadása után a honvédelmi vezetés – egyetértésben a többi érintett minisztériummal (külügy-, a belügy-, valamint az igazságügy) – egy „szigorúan bizalmas” rendelet kidolgozását kezdte meg. Rendelet-tervezetében a Honvédelmi Minisztérium abból indult ki, hogy a toborzás az „(...) új kiegészítési rendszer idegensége következtében megfelelő eredmény – dacára a legmesszebb menő propagandának – nem fog elértetni(...)”⁷⁹. Ezért hivatkozva az 1921. évi XLIX. törvénycikk, 12. §-ára, valamint a Függelékre⁸⁰ a meggyőzés mellett felhívta a törvényhatóságok figyelmét a sorsolás lehetőségére is. Irányelvként azt határozták meg, hogy a sorsolásnál kellő tapintattal kell eljárni, és a meggyőzésre kell koncentrálni, de szükség esetén az erőszak alkalmazásától sem szabad visszariadni⁸¹.

A katonai toborzás jelentőségét jelzi az államigazgatás feladatai között Veszprém vármegye alispánjának, a Veszprémvármegyei Hivatalos Lap-ban, a toborzásban érintett szervekhez és személyekhez intézett intése: a „(...) közreműködést állandóan figyelemmel fogom kísélni, s ahol netán hanyagságot, vagy bármi tekintetben mulasztást észlelek, a felelős személlyel szemben a legszigorúbb megtorlást fogom alkalmazni.”

Azok a törvényhatóságok, amelyek területén állandó avató-bizottság működtek kötelesek voltak minden hónap végén jelentést küldeni a Honvédelmi Minisztériumnak a tárgyhóban felavatottak számáról, életkor csoportok, családi állapot, gyermekek száma szerinti bontásban. Mindezek mellett a közigazgatási apparátusra hárult a lakosság tájékoztatása a honvédség által kínált lehetőségekről, ami általában a szolgálat vállalás feltételeiről, a felvételi eljárásról, a szolgálati kötelezettségekről, az előnyökről és kedvezményeikről, valamint a jutatásokról szóló információk közlését jelentette.

A felvétel feltételeinek megfelelően történt meg – a felvételi eljárás során – a jelentkezők közül az alkalmas minősítésűek kiválasztása. Ezeket a feltételeket elsődlegesen a honvédségről szóló törvénycikk⁸² állapította meg az alábbiak szerint:

- magyar állampolgárság
- testi és szellemi alkalmasság
- erkölcsi érdemesség és nemzeti szempontból való megbízhatóság
- betöltött 20. és meg nem haladott 25. életév
- nőtlenség (gyermektelen özvegyesség, elvált állapot)

A jelentkezőknek a megállapított szempontok szerinti megfelelését – az orvosi vizsgálat kivételével – a járási főszolgabírók, városokban a katonaugyi előadók végezték. Az eljárás a személyi adatok megállapítása, ellenőrzésével vette kezdetét. A személyi adatok megállapítása után kerülhetett sor az erkölcsi érdemesség és a nemzeti szempontból való megbízhatóság bizonyításához szükséges vizsgálatokra, aminek végeztével a jelentkezőt megfelelése esetén

⁷⁹ HL VKF 1921. 1. c. oszt. 227/7- fogalmazvány, In: Csak szolgálati használatra!, Zrínyi, Budapest 1968, 469.o.

⁸⁰ A törvényben a törvényhatóságok feladatává teszi a rájuk kiszabott szükséglet fedezését, valamint elégtelen számú önkéntes esetén átmenetileg fenntartotta a sorsolás lehetőségét is.

⁸¹ HL VKF 1921. 1. c. oszt. 227/7- fogalmazvány, In: Csak szolgálati használatra!, Zrínyi, Budapest 1968, 469.o.

⁸² 1921. évi XLIX. törvénycikk a m. kir. honvédségről 10. §.

„Belépési bizonyítvánnyal” látták el. Az alkalmasnak talált jelentkezőket a járási főszolgabírák (városi katonai előadók) a szellemi és testi alkalmasságuk megvizsgálása céljából a területileg illetékes avató bizottságokhoz irányították. Ezzel egyidejűleg kiadták részükre az addig keletkezett felvételi iratokat, valamint igazolvánnyal látták el őket.

Az avató-bizottságok egy katonai állományú elnökből, egy katonai ügyekben jártas törvényhatósági (vármegyei, városi) tisztviselőből, egy katonai orvostól, valamint segédszemélyzetből álltak.

A toborzási feladatok végrehajtásában a katonai körletparancsnokságok is résztvettek, mint az egyetlen még megmaradt, és a honvédség kiegészítéséért felelős területi katonai igazgatási szerv. A körletparancsnok jelölte ki az avató bizottság elnökét, valamint osztotta el az alkalmas és a felavatott önkénteseket a katonai szervezetek között, továbbá meghatározta a bevonulások időpontját.

A kiadott toborzási rendelet gondot fordított a jelentkezők nyilvántartására is. Igaz ezt már nem katonai szervezetek végezték, hanem a jelentkező állandó lakóhelye szerint illetékes községi előjáróság (városi hatóság). Azonban a felavatás utáni adatváltozások feldolgozása, a nyilvántartás vezetése gyakorlatilag megegyezett a hadköteles nyilvántartás elveivel és gyakorlatával.

Ez a kiadott toborzási rendelet – kisebb módosításokkal⁸³ – a sorozás újbóli bevezetéséig hatályos volt. Mindez természetesen nem jelentette azt, hogy a honvédelmi vezetés nem tett meg mindent annak érdekében, hogy – többek között – az átadott területi katonai igazgatási szervezeteket ne aktivizálta volna. Ennek lényegét egy 1922. áprilisi 29-én megtartott osztályközi értekezleten fektették le. A jegyzőkönyvben – melyet a honvédelmi miniszter, Belitska Sándor is jóváhagyott – egységes irányelvként azt határozták meg, hogy a kijelölt szervezetek átadásra – más minisztériumok fennhatósága alá – haladéktalanul intézkedni kell, az átadásról egy bizalmas jegyzőkönyvet kell felfektetni, melyben pontosan meg kellett határozni az együttműködés formáját, az alárendeltségi és intézkedési jogköröket. A honvédelmi miniszter fő elvként határozta meg, hogy *„Az ügyek lényegi elintézése a HM-ban történik, a cégér az új minisztériumé, az aláírást az osztályvezető adja, illetőleg fontos esetekben a HM-beli csoportfőnök, vagy az én kézjegyem bejegyzése után az új előjáró minisztérium egy csoportfőnöke (esetleg az illető miniszter) eszközli.”*⁸⁴

Az átadott szervezetek a hatáskörükbe tartozó ügyeket már az új minisztérium nevében intézte, személyzete az új minisztériumban mint új osztály (vagy alosztály, előadó) szerepelt. Katonai alárendeltségüket – ha külsőleg el is tűnt – továbbra is biztosítani kellett. Emellett a katonai körletparancsnokságok megkeresését parancsnak kellett tekinteni, illetve az új szervezetek átiratai jelentésnek minősültek. Fontos elvként fogalmazták meg a jegyzőkönyv készítői, hogy az átadott szervezetek katonai jellegét és alárendelését a külvilággal szemben feltétlenül rejtteni, titkolni kell!⁸⁵

Ezeknek az elveknek a szellemében alakították ki – többek között – a belügyminisztériumnak átadott, és a hadköteles nyilvántartás, valamint a toborzás végrehajtásában közreműködő végső soron a területi katonai igazgatási szervezetek is.

⁸³ A helyesbítés a honvédségről szóló törvénycikk módosításával volt összefüggésben: Így megszüntette a 6 hónapos próbaidőt, valamint új kötelezőt vezetett be. Lásd: HM 308/Eln.15-1922 és HM 11673/Eln.15-1922.

⁸⁴ HL HM 1017/Titkos 1.-1922

⁸⁵ U.o.

2.3.2. A népgondozó kirendeltségek

A trianoni békeszerződés tiltotta minden olyan szervezet létrehozását és működését, amelyek a mozgósítással, a hadköteles nyilvántartással és így értelemszerűen a területi katonai igazgatás működésével voltak kapcsolatosak. Ezt figyelembe véve a Minisztertanács 1921. július 18-án hozott határozatával a vármegyei katonai parancsnokságok és a statisztikai hivatalok által végzett feladatokat az első- és másodfokú közigazgatási hatóságok – alispánok és főszolgabírák, illetve a polgármesterek – hatáskörébe utalta. A döntésnek megfelelően a honvédelmi vezetés a vármegyei katonai parancsnokságokat, illetve a statisztikai hivatalokat 1921. végén megszüntette, illetve átadta a Belügyminisztériumnak. A szervezet – most már a Belügyminisztérium kebelén belül – új szervezatként, „*Népgondozó Kirendeltség*” néven született újjá.

A belügyminiszter – a népjóléti- és a honvédelmi miniszterrel egyetértésben – 1921. július 5-én kelt rendeletébe⁸⁶ intézkedett az új szervezet, a Népgondozó kirendeltségek felállítására. Rendeletében a törvényhatóságok első tisztviselői (alispán) mellett „*Vármegyei Népgondozó Kirendeltség*”-et, a főszolgabíró mellett „*Járási Népgondozó Kirendeltség*”-et, a polgármester mellett „*Városi Népgondozó Kirendeltség*”-et, illetve Budapesten a kerületi elöljáróságok mellett „*Kerületi Népgondozó Kirendeltség*”-et szervezett.

Az újonnan szervezett népgondozó kirendeltségek irányítására, ellenőrzésére és ügyeinek intézésére a belügyminiszter a III. vármegyei főosztályon hozott létre egy új alosztályt (Belügyminisztérium III.-c). Első vezetője petróczy Petróczy Ferenc volt. A Belügyminisztérium új alosztálya 1922. február 12-én kezdte meg működését. Jellemző, hogy az alosztály vezetőjének csapatparancsnoki, illetve a katonai körletparancsnokokat megillető jogköre volt. Első intézkedésében az alosztályvezető kihangsúlyozta, hogy : „*(...) a népgondozó kirendeltségek nem önálló szervek, hanem a törvényhatóság első tisztviselője, városi polgármesterek, illetve járási főszolgabíró mellett működő szervek (...)*”⁸⁷ Ennek megfelelően rendelkezett az aláírási jogosultságokról is.⁸⁸ Mint intézkedésében kiemelte, általában szigorúan kerülni kell minden olyan megjelölést, ami azt a látszatot keltheti, hogy a népgondozó kirendeltségek önálló szervek lennének.⁸⁹

A népgondozó szervezetek felépítése gyakorlatilag megegyezett a volt vármegyei katonai parancsnokságok és a statisztikai hivatalok felépítésével. Vagyis a 23 vármegyei népgondozó kirendeltség alárendeltségében tevékenykedtek a városi- és a járási népgondozó kirendeltségek. Ezt alátámasztotta még a népgondozó kirendeltségek felügyelőjének 1922. decemberében kiadott ügyviteli utasítása is, melyben világossá tette, hogy a megszüntetett szervek közé tartoztak a vármegyei katonai parancsnokságok és az azoknak alárendelt szervei is. Ezekből – kizárólag polgári ügyekkel felruházva – alakultak a „*Vármegyei*” és ezeknek alárendelt „*Járási (városi, kerületi)*” népgondozó kirendeltségek⁹⁰

A népgondozó kirendeltségek feladatai voltak többek között az állományvezetés, a nyilvántartás és az ezzel kapcsolatos ügyek, a vitési telkek, hadiárvák, hadirokkantak nyilvántartása, valamint a világháborúra vonatkozó iratok és muzeális tárgyak gyűjtése és egyéb, külön rendeletekkel szabályozott ügyek.

⁸⁶ M.kir. Belügyminiszter 57489/1921. szerelve HL HM 22866/Eln.1.-1921.

⁸⁷ HL BÜM 14/biz/1922. III.c. Rejtett ügyosztály, BÜM 1 doboz/1922

⁸⁸ Pld: *Az alispán megbízásából a ... népgondozó kirendeltség főnöke.*

⁸⁹ HL BÜM 14/biz/1922. III.c. Rejtett ügyosztály, BÜM 1 doboz/1922

⁹⁰ HL BÜM 1250/biz. III.-1922. Rejtett ügyosztály

Bevezette a kettős iktatást, ami állt egy „közönséges (ngk) és egy bizalmas (biz. ngk)” iktatóból. A bizalmas iktatót csak a népgondozó kirendeltség vezetője bonthatta fel.

De az előzőekben felsorolt „fedő feladatok” mellett a legfontosabbak – az új hadkiegészítési forma – a toborzás érdekében végzett tevékenységek voltak, így a hadköteles nyilvántartás⁹¹ és a toborzás, ami a törvényhatóságok egyik fő feladata volt. Az ügyviteli utasításában Petróczy Ferenc – utalva a toborzási feladatra – hivatkozik az önkéntes jelentkezésen alapuló kiegészítési rendszer bevezetésére kiadott honvédelmi miniszteri rendeletre, amely a toborzást a törvényhatóságok feladatává tette. Ennek megfelelően ezt a feladatot a következőképpen szabályozta: „(...) a toborzás amúgy is a törvényhatóság ügykörébe tartozik, célszerűségi szempontból a törvényhatóság első tisztviselője a neki alárendelt és katonai ügyekben jártas vármegyei népgondozó kirendeltséget bízva meg a toborzás végrehajtásával oly értelemben, hogy a népgondozó kirendeltség főnöke a közigazgatási tisztviselő szerepét tölti be.”⁹² Vagyis a népgondozó kirendeltség közreműködött a hadsereg kiegészítésében – vagy pontosabban fogalmazva – ellátta a toborzási feladatokat, átvéve ezzel a volt kiegészítő- illetve a vármegyei katonai parancsnokságok szerepét. Természetesen emellett a békeszerződés miatt a „Fr” előkészületekkel kapcsolatos és fokozott titkosságot igénylő előkészítő munkálatokat is végezte.⁹³

Mindez nem kerülte el a SZKEB figyelmét sem. Folyamatosan észrevételezte, hogy a népgondozó kirendeltségek hadkiegészítést végző szervezetek, ami tilos volt. Ugyan népgondozók ügykörében nem esik szó ezekről a feladatokról, de tevékenységük jellege felfedte valódi szerepüket.

Az 1923-ban kiadott „Szervi határozvány”-ban⁹⁴ feladatukat a belügyminiszter a következőképpen határozta meg:

- nem hivatásos állományból való hadirokkantak, hadiárvák és hadiözvegyek nyilvántartása és ellátási ügyeik végzése;
- a hivatásos állományból való hadirokkantak, hadiárvák és hadiözvegyek nyilvántartása és ellátási ügyeik;
- a hivatásos állományú nyugállományúak, valamint azok özvegyeinek, árváinak nyilvántartása;
- hadisírok nyilvántartása és gondozása;
- egyéb külön elrendelt népgondozási ügyek, megállapítások, puhatolások stb.

A népgondozó kirendeltségek két éves működésük után már megélték az első átszervezésüket is, ami a SZKEB folyamatos támadásainak is az eredménye volt. De ugyanilyen súllyal eset latba a nemzetgazdaság helyzete is. A népgondozó szervezet csökkentésének egyik közvetlen előzménye a nemzetgazdaság konszolidálására vonatkozó pénzügyminiszteri előterjesztés volt, amelynek során – többek között – a népgondozó szervezetek jelentős csökkentését (az első tervzetben a megszüntetését) irányozták elő. Ezt csak a Honvédelmi Minisztérium vezetésének erőteljes tiltakozása miatt változtatták meg.

⁹¹ HL BüM 1250/biz. III.-1922. Rejtett ügyosztályAd. 3. „A vármegye területén állandó tartozkodású összes nem tényleges, népfelkelő és szolgálaton kívüli viszonybeli havidíjasok a vármegyei (székesfővárosi központi) népgondozó kirendeltségeknél előjegyzésben állnak”

⁹² HL BüM 1250/biz. III.-1922. Ad. 10.

⁹³ Csak utalok még az egyes szervezetek átadására, amikor a honvédelmi miniszter kérte a belügyminiszter, hogy az új szervezet megalakításakor „katonai ügyekben jártas” tisztviselőket alkalmazzon.

⁹⁴ HL BüM 9092/Eln.-1923.

A Kormányzó 1924. április 26-án jóváhagyta az átszervezésüket, ami 1924. július 1-én lépett hatályba. A belügyminiszter az átszervezés során megszüntette a járási és a városi népgondozó kirendeltségeket, létrehozott 24 vármegyei-, a Budapest Székesfővárosi- és 7 törvényhatósági joggal felruházott városban önálló népgondozó kirendeltséget. Ezek összlétszáma 386 fő volt.⁹⁵ A szigorúan titkos belügyminiszteri rendeletben külön intézkedett a nyilvántartás vezetésére, hiszen a felfektetett és a többé-kevésbé még működő hadköteles nyilvántartás alapul szolgált a hadsereg személyi szükségleteinek a kielégítésében, a kiképzett és igénybevehető hadköteles létszám ismeretéhez.⁹⁶

1925. szeptember 1-ével a helyzet újból rosszabbodott, mert a járásoknál és a városoknál a nyilvántartó altiszti helyeket megüresedés után nem töltötték fel. A nyilvántartó altiszti helyek megszüntetése mellett a vármegyei népgondozó szervezetek létszáma is csökkent, továbbá a tiszti beosztásokat tisztviselőkkel töltötték fel. Emellett erőteljesen csökkent a 7 törvényhatósági joggal felruházott városban működő népgondozó kirendeltség létszáma is.⁹⁷ Végül 1925-ben a népgondozó szervezetek tevékenységüket felfüggesztették, s csak 1926. végén újjították fel.

2.3.3. A Honvédség átszervezése

Az egyes szervezetek átadása mellett, amelyek elsősorban az átmen-tést, a rejtést szolgálták, sorkerült a honvédség átszervezésére is. Javaslatát a honvédelmi miniszter 1922. márciusában nyújtotta be Horthy Miklós kormányzónak. Előterjesztésében a honvédség átszervezését, szervezeti kialakítását egy egységes rendeletben tervezte végrehajtani. A legnagyobb módosítás a katonai körletparancsnokságok szervezetét, feladatait érintette. A körletparancsnokságok működését a SZKEB nem nézte jó szemmel, így szükség volt egy „átszervezésre”, ami megszünteti a körletparancsnokságok eddigi ügykörét. Ezidáig a körletparancsnokság volt a területi katonai igazgatás legmagasabb fokú hatósága, illetve illetékességi területén diszlokáló minden katonai szervezet az alárendeltségébe tartozott. Így továbbra is végezte a hadkiegészítéssel és toborzással, valamint a területi katonai igazgatással kapcsolatos feladatokat. Ezt módosította a kiadott szervezési rendelet – ami 1922. május 1-vel lépett hatályba –, melynek értelmében *„A honvéd körletparancsnokságok minden tekintetben a megfelelő honvéd vegyesdandár parancsnokságoknak rendeltetnek alá. A honvéd vegyesdandár parancsnokság tehát a területén elhelyezett legmagasabb katonai parancsnokság.”*⁹⁸ A körletparancsnokság szervezete két részre oszlott, az egyik végezte a katonai igazgatással, a másik a volt közös hadseregbeli, illetve a honvédség átszervezésével kapcsolatos felszámolással ügyeket. Az igazgatási rész létszámához 75 fő tiszt és 29 fő közigazgatási alkalmazott tartozott.

⁹⁵ Az 1924. évi létszámcsonkítás után például Fejér vármegyében ezt a munkát – amit 1919-től 15 fő tiszt és 24 fő altiszt végzett – az átszervezés után 6 tiszt és 6 altiszt végezte.

⁹⁶ HL BüM 353/Titk.-1924/III (HM Rejtett ügyosztály 3. doboz)

⁹⁷ Például Fejér vármegyében a népgondozó kirendeltség állományát ekkor már csak 3 fő tiszt (Roska) és 6 fő tisztviselő és altiszt (Ronka) képezte, szemben az 1924. július 1-i 6 fő tiszt (Roska) és 10 fő tisztviselő és altiszt (Ronka)-val szemben.

⁹⁸ HL HM 5000/Eln.1.-1922.

Azonban továbbra is szálla volt a SZKEB szemében a katonai körletparancsnokságok léte⁹⁹, dacára annak, hogy az új szervezési intézkedés a vegyesdandár parancsnokságok alá rendelte. Ügyköre továbbra is a katonai igazgatás volt, így – hivatkozva a békeszerződés 106-es pontjára, amely tiltotta az ilyen szervezetek létét – szorgalmazta annak megszüntetését. A honvédelmi miniszter nem térhetett ki a követelés teljesítése elől, azonban előtte javaslatokat kért a körletparancsnokoktól a megszüntetés, a felosztatás lebonyolítására.

A körlet- és a vegyesdandár parancsnokok tudomásul vették a tervezett intézkedést, és a körletparancsnokságok színleges felosztatása mellett foglaltak állást. Több alternatívát felvázoltak javaslataikban, végül *„Mindezekből kifolyólag nem marad más hátra, mint a jelenlegi körletparancsnokság egy részével a vegyes dandár parancsnokság állományát nyíltan kiegészíteni, a fennmaradó részt pedig jelenlegi munkakörének megtartása mellett leplezni.*¹⁰⁰

Miután további időhúzás már nem volt lehetséges, a honvédelmi vezetés kénytelen volt a SZKEB sürgetésének eleget tenni. A békeszerződés rendelkezéseinek megfelelően **1923. június 22-én**¹⁰¹ a körletparancsnokságok ügykörét teljes egészében átvette a körlet területén korábban szervezett, és ettől az időponttól felsőfokú területi katonai hatóságként (és magasabb katonai parancsnokságként is) működő vegyesdandár parancsnokság¹⁰². A vegyesdandár parancsnokságok székhelye a körletparancsnokság eredeti székhelye maradt, számozásuk 1-7-ig terjedő arab számozás lett.

Dacára a törvényhatóságok „erőteljes K” toborzásának, a SZKEB távozásáig nem tudták biztosítani a békeszerződésben engedélyezett teljes létszámot. A legénységi létszámban előállott nagymérvű állomány-lemorzsolódás révén az alakulatok a legszükségesebb őr- és karhatalmi szolgálatot is alig tudták ellátni. A nagy hiányok pótlása csak egy nagyobb arányú kényszertoborzás révén vált volna lehetségessé. Azonban az állomány „K” toborzás útján történő feltöltésének határt szabtak a gazdasági és külpolitikai okok.¹⁰³ Az ellenőrzés fokozódása miatt 1924-ben a honvédség állományát még 30%-ig sem tudták feltölteni. Ez a helyzet némileg javult az 1925-ös nehéz gazdasági évben, mivel

⁹⁹ A katonai felső vezetés a katonai körletparancsnokságok megszüntetését igyekezett a lehető legtávolabbi időpontig kitolni. Egy 1923. május 8-i SzkeB sürgetésre azt a választ küldte a honvédelmi miniszter, hogy *„(...) két ízbeni gyengélkedésem mindezeidig meggátolt abban, hogy a körletparancsnokságok megszüntetése tárgyában végleges döntést hozhattam volna.”* Lásd: HM 9224/Eln.D-1923. (szerelve HM 7620/Eln.D-1923.)

¹⁰⁰ HL M. kir. 2. honvéd vdd. pság. 70413/tl.-1923, 1425/1923 doboz

¹⁰¹ HL HM 17612/Eln.D.-1923. 1. számú francia nyelvű melléklet. *„1.) Par suite de la dissolution des commandements de district les commandements de brigade mixte se chargeront de la partie administrative du ressort des commandements de district. Dans ce but six employés classes appartenant à l'effectif de commandement de district ont été affectés au commandement de la brigade mixte.”*[A körletparancsnokságok felosztatása következtében azok közigazgatási hatáskörét a vegyesdandárparancsnokságok veszik át. E célból a körletparancsnokságok állományából 6 szakképzett közigazgatási alkalmazott a vegyesdandár-parancsnokság ténylegesen igénybe vehet.] Az eredeti rendelet száma: HM 12000/Eln.1-1923.

¹⁰² A honvédelmi vezetés a körletparancsnokságok személyzetét különböző tárcákhoz irányította. A vegyesdandár-parancsnokságok állományába 6 fő Ronkát hagyott, a pénzügyminisztériumhoz 435 főt irányított, de a Vallás- és Közoktatásügyi, az Egészségügyi minisztériumhoz és az államrendőrséghez is került a körletparancsnokságok állományából.

¹⁰³ Másrészt a honvédelmi vezetés szükségesnek tartotta, hogy a 1901-es korosztályt kiképezze, amelyet ugyancsak kényszertoborzás útján tervezett behívni. Azonban az idézett körülmények és a közben igen kiszélesedett ellenőrzés miatt nyíltan csak igen korlátozott számban (kb. 5200 fő) vált lehetővé. A honvédelmi vezetés a nehézségek áthidalására az ezen számon felül „K” toborzás útján igénybe vett embereket rejtve tartotta, és őket polgári munkaerők (lóápolók, tisztogatók, napszámosok stb.) leple alatt szerepeltette.

a „valóságos toborzások” eredményei által az év folyamán a ténylegesen szolgáló legénység létszáma 22000 főre növekedett. Ebben az évben a magyar kormány egy javaslatot dolgozott ki a hiányok 3 év alatti pótlására, mely szerint 1926-ban 3000 fő, 1927-ben 4000 fő és 1928-ban újabb 4000 fő toborzásának engedélyezését javasolta.

A SZKEB 1926 februárjában a javaslat elfogadását ajánlotta a versaillesi Szövetségek közti Nagykövetek Tanácsának, később azonban váratlanul megváltoztatta álláspontját. A SZKEB ugyanis az 1923-ban toborzott emberek kötelezőjét átvizsgálva megállapította, hogy azok száma a megengedett pótlékokat felülmúlta, továbbá a honvédség 1924. és 1926-ban 6500 majd további 7000 embert vett fel szabályellenesen. Mindezeket figyelembe véve a SZKEB azt javasolta, hogy egy újabb jelentésig a Nagykövetek Tanácsa a magyar kormány által beterjesztett javaslatáról döntést ne hozzon.¹⁰⁴ A Nagykövetek Tanácsa a jelentés ismeretében jelezte a magyar kormányknak, hogy nem ad helyt annak a javaslatnak, hogy a közel 11000 főnyi hiányt a honvédség 3 év alatt pótolhassa. Egyben a további toborzást az 1926. évre betiltotta, s felhívta a magyar kormányt, hogy az ellenőrző bizottságnak adjon meg minden felvilágosítást, melyek a honvédség állományának helyzetét tisztázzák.

Azonban mindehhez szükség volt egy megbízható és pontos nyilvántartásra. Mert – mint az a HM 10. osztálya által készített 1926. októberi költségvetési javaslatában olvasható – „*A nyilvántartás az ellenőrzés miatt a népgondozóknál kb. egy éve szünetel. Az ellenőrző bizottság eltávovása után fokozott és szakavatott munkára lesz szükség, hogy a csapat és ng. [népgondozó - Földesi] hiányos, félbemaradt nyilvántartása ismét rendbejőjjön és az összhang helyreállíttassék.*”¹⁰⁵ Ezért szükségesnek tartja, hogy a csapatoknál egyegy, összesen 38 fő kiegészítési és nyilvántartási ügyekben jártas szakembert rendszeresítsenek. A javaslatot az Elnöki D osztály is támogatta, hiszen hasonló tapasztalatokat szerzett az általa végzett ellenőrzések alkalmával¹⁰⁶ Úgy vélte, hogy a közvetlen ellenőrzés befejezésének feltétele – többek között – a katonai szolgálatot teljesítők és a tartósan szabadságoltak létszámának pontos megállapítása és vezetése, valamint a honvédség kiegészítésének kérdése lesz.

Természetesen a magyar kormány igyekezett mindent megtenni, hogy a SZKEB mielőbb távozzon az országból. Egy újabb tervezetet dolgozott ki, ami a létszámhiányok rendszeres, az akkori legénységi állománynak (22000 fő) az előírt 33250 főre való kiegészítésére és a későbbi rendszeres állomány pótlásra vonatkozott.

A tervezet lényege az volt, hogy a Nagykövetek Tanácsa 1927-től három éven keresztül egy magasabb évi betoborozandó létszámot engedélyezzen, ami – figyelemmel a fogyatékokra – összesen 4434 főt tenne ki. Emellett 1930-tól az éves betoborozandó létszámot állapítsa meg 3260 főben. Ezzel számolva a honvédség 1930-ra elérné az békeszerződésben engedélyezett létszámot, majd nehézségek nélkül tartani tudná a 35000 fős létszámot is.

A Nagykövetek Tanácsa – Briand miniszterelnök aláírásával – az 1926. december 20-i 217. számú átiratában ugyan nem fogadta el a magyar kormány

¹⁰⁴ HL 4008/Eln.D.-1927 (1701/1927. doboz) Ebben az előterjesztésben a honvédelmi vezetés a kérés elutasítását és a toborzások leállítását prózai okokkal magyarázta. Szerinte ennek oka az volt, hogy a SZKEB két tagja Guzzoni olasz ezredes és Selby angol alezredes görcsösen ragaszkodtak magyarországi „nagyjövendelmű és kényelmes” állásaikhoz, így az ellenőrzések mindenároni fenntartását javasolták.

¹⁰⁵ HL HM 1926/Eln. Titkos-1926 (1634/1926 doboz)

¹⁰⁶ U.o.

javaslatát, de hozzájárult ahhoz, hogy a honvédség 1927-től évi 3720 fő 12 évi szolgálatot vállaló önkéntes jelentkezőt felvehessen.¹⁰⁷ Ebbe a létszámba beletartozott a Ludovica Akadémia hallgatói állománya és a tartósan szabadságolt legénységi állomány is. Az engedély szerint a honvédség létszáma 1932-ben elérné az előírt létszámkeretet és azt állandóan fenntartaná. Ezzel a több éven át a SZKEB és a magyar kormány közötti surlódást okozó legénységi kiegészítés kérdése lekerült a napirendről, s az ellenőrzés befejezése elől elhárult egy súlyos akadály.

2.3.4. Összegezve

A tárgyalt időszak jellemzője a SZKEB jelenléte és fokozott ellenőrzése, az új kiegészítési rendszer életbe léptetése és működtetése, valamint az ennek hatására kialakított kényszerű intézkedések, szervezések bevezetése volt. Mindezek igen nagy hatással voltak a területi katonai igazgatási szervezetek működésére és létére is. A békeszerződés egyértelműen tiltotta fennmaradásukat és működésüket a honvédség hadrendjében, amit különböző átnevezéssel, átszervezéssel majd rejtéssel próbáltak ellensúlyozni. Rövid időre sikerült működésüket különböző szervezési intézkedésekkel biztosítani, azonban a rejtés időszakában tevékenységük hatékonyság egyre alacsonyabb lett, majd az 1924-25. évektől gyakorlatilag – mind a nyílt, mind a rejtett területi katonai igazgatási szervezetek – megszűntek, illetve a népgondozó kirendeltségek működésüket felfüggesztették. Szándékosan fogalmazom a felfüggesztést, hiszen véleményem szerint maga a szervezet megmaradt (ha csekély létszámmal is), hiszen 1924-től minden költségvetési évben az állami költségvetési törvénycikkekben munkájuk fedezésére költségvetési tétellel rendelkeztek.¹⁰⁸

Ugyanakkor nyilvánvalóvá vált, hogy a toborzás – mint a hadkiegészítés új formája – egyáltalán nem tudja betölteni szerepét. A magyar királyi honvédség állandó létszámhiánnyal küszködött, amin még a bevezetett „K” toborzás sem tudott segíteni. A hadképes lakosság ódzkodott belépni a honvédség kötelékébe, továbbá a törvényhatóságok sem igazán érezték magukhoz közelállónak a toborzási feladatok végzését. Mindezek együtt rontották a toborzás hatékonyságát. Ezen nem segített a majd’ végletekig fokozott propagandatevékenység és az időközben megnövelt ellátási és egyéb jóléti intézkedések sem.

Az időszak eseményeit vizsgálva:

- feltártam a területi katonai igazgatási szervezetek átszervezésének, rejtésének menetét, szervezeti felépítését;
- pontosan meghatároztam a körletparancsnokságok felszámolásának időpontját;

¹⁰⁷ HL HM 43/Eln.D-1927 melléklete, N° 217. „(...)la Conférence des Ambassadeurs a décidé d'autoriser le Gouvernement Hongrois à engager annuellement, et à partir de 1927, un nombre maximum de 3720 volontaires de 12 ans, y compris les élèves de l'Académie Ludovica, étant entendu que l'effectif-troupe total de l'armée (présents et en congé) n'excedera a aucun moment l'effectif fixé par le Traité.” [A Nagykövetek Tanácsa elhatározta, hozzájárul ahhoz, hogy a Magyar Kormány 1927-től évenként legfeljebb 3720 fő önként jelentkezővel, 12 éves szerződést kössön, mely létszámba beletartoznak a Ludovica Akadémia hallgatói is. Megegyeznek abban, hogy a hadsereg teljes létszámba beletartoznak a tartósan szabadságolt is, és semmilyen formában nem lépi túl a Szerződésben foglalt létszámot.]

¹⁰⁸ Lásd az aktuális állami éves költségvetési törvénycikkek: A) Rendes kiadások: XV. FEJEZET. Népjóléti- és munkaügyi minisztérium: II. A háború áldozatairól való gondoskodás, Népgondozó kirendeltségek cím alatt

- bemutattam a toborzás, az új hadkiegészítési forma bevezetésére kiadott rendeletet, annak alapján a törvényhatóságok feladatait;
- bizonyítottam, hogy a népgondozó szervezetek – bár a törvényhatóságok szervezetén belül működött – valójában a hadkiegészítéssel foglalkozó szervezetek voltak;
- kitértem a SZKEB ellenőrzésének befejezés előtti ténykedésére és okaira.

2.4. A közvetlen katonai ellenőrzés befejezésétől az új honvédelmi törvényig (1927-1939.)

2.4.1. A közvetlen katonai ellenőrzés befejezése

A magyar kormány tárgyalásainak eredményeként a Nagykövetek Tanácsa a közvetlen katonai ellenőrzés megszüntetése mellett döntött. Az 1927. március 29-én átadott határozatában közölte, hogy a közvetlen ellenőrzést 1927. március 31-vel megszünteti. A békeszerződésben előírt ellenőrzéseket a továbbiakban a Népszövetség által kirendelet eseti ellenőrző bizottság végzi. Az ellenőrzés eddigi módjának megszüntetése azonban nem jelentett automatikus könnyítéseket. Sőt, a honvédelmi miniszter egy bizalmas utasításában leszögezte, hogy *„Az elért siker azonban nem jelenti még azt, hogy azután túltehetnénk magunkat az eddig betartott óvatossági rendszabályokon és a jövőben teljes szabad kezünk lenne a békeszerződésben előírt kötelezettségeket illetően.”*¹⁰⁹ A kialakított rendszertől eltérő változtatást vagy könnyítést sem engedélyezett, sőt elrendelte, hogy a bevezetett óvatossági rendszabályokat továbbra is – még pontosabban és lelkiismeretesebben – be kell tartani. Ez azt jelentette, hogy – a nyilvánosság előtt – a későbbi időben is a legteljesebb mértékben meg kellett óvni azt a látszatot, mintha minden tekintetben szigorúan a békeszerződés alapján folyt volna a hadseregszervező munka,¹¹⁰ így változatlan maradt a honvédség szervezete is. De már ekkor jelezte, hogy az „idegen tárcáknak” átadott szervezeteket fokozatosan visszaveszi. Ami a katonai igazgatást illette, továbbra is megmaradt a toborzáskor kitöltött „Kötelezők” rendszere, valamint a csapatoknál továbbra is vezetni kellett azokat a névjegyzékeket, amelyek a eseti ellenőrzéskor a honvédség létszámát tükrözte.

A szigorú közvetlen katonai ellenőrzés megszüntetése után a honvédelmi vezetésnek első teendője volt egy korszerű hadsereg megszervezése, valamint a helyes állományarányok kialakítása. Ezt megelőzően azonban több olyan intézkedést is hozott, ami elősegítette a helyes állományarányok kialakítását, illetve a hadképes évfolyamok lehetőség szerinti kiképzését.

A helyzet javítását célzó munkálatok tervszerű előkészítésére 1925-ben a Honvédelmi Minisztériumban megalakult egy Szervezési Bizottság (**a továbbiakban SZB**), melynek feladata volt egy, a békeszerződés határozatainak is eleget tevő, ugyanakkor egy hatékony kiegészítési és kiképzési rendszer kidolgozása, és ezzel összhangban a honvédség új békeszervezetének kimunkálása. Ez a SZB a HM VI. csoportfőnökének elnöklete alatt működött.¹¹¹

Az SZB legsürgősebb feladata volt, hogy a kiegészítési kérdést rendezze és tisztázza a tartalékos évfolyamok rendszeres kiképzésének lehetőségét is. Valamennyi szempont mérlegelése után 1925/26-ban a SZB kidolgozta a egyes kiegészítési rendszert¹¹², melynek lényege, hogy a honvédség engedélyezett, illetve rejthető, 100%-os létszámán belül a hadsereg két részre oszlik:

¹⁰⁹ HL HM számnélküli/Eln.D-1927 (1701/1927. doboz)

¹¹⁰ U.o.

¹¹¹ HL VKF (Mikrofilm) B/202, (143 fasc. 1999/I-1929.) Adatok a honvédség béke és fr. helyzetéről 1919-től 1931-ig. (Vkf előterjesztés a Minisztertanács részére)

¹¹² U.o. A egyes kiegészítési rendszerre való áttéréshez azonban bizonyos előfeltételeket kellett teljesíteni, illetve a teljesítést előkészíteni. Ezek közül a legfontosabbak voltak pld: A maghadsereg megfelelő minőségének megteremtésére biztosítani kellett a valóságosan toborzottak végellátását, a kiszolgált toborzottaknak a polgári életbe való elhelyezését. Javítani kellett a honvédség elhelyezési körülményein, sürgősen rendezni kellett a nyilvántartás helyzetét, valamint teljeskörűvé kellett tenni a haderőn kívüli kiképzést is.

- a valóságosan toborzottakból álló u.n. **maghadseregre** és
- a „K” toborzott részre.

Előbbi a hadsereg 63%-át, utóbbi 37%-át tette ki, vagyis a maghadsereg a „Fr” hadsereg tényleges, béke kerete volt. A vezető gondolat az volt, hogy minél előbb megindulhasson a tartalékosok („K” toborzottak) rendszeres kiképzése, minthogy évről-évre nőtt a ki nem képezhető, kieső tartalékos évfolyamok száma és fogyott a kiképzett tartalék is.

Kérdéses volt, illetve nehézséget okozott a maghadsereg és a „K” toborzotti rész arányának meghatározása. Egyrészt a „Fr” kiképzési és karhatalmi szempontok azt követelték, hogy a maghadsereg minél nagyobb legyen, másrészt ugyancsak „Fr” követelmény miatt a „K” toborzott része nem lehetett túlságosan kicsi. Arra kellett ugyanis törekedni, hogy a létszámnak erre a célra rendelkezésre álló helyein lehetőleg egy teljes tartalékos évfolyam alkalmasai (kb 60000 fő) egy év folyamán kiképezhetőek legyenek. A végeredmény – részben külpolitikai, de főképp költségvetési okok miatt – természetesen csak kompromisszum lehetett. Ezen rendszer mellett a „K” toborzottaknak csak egy részét (60000 fő helyett 18000 fő), lehetett – rövid ideig – (két évfolyamban 5-5 hónapig) kiképezni. Dacára ez említett tevékenységnek, az 1903-1907. évig terjedő korosztályok – tehát 5 évfolyam összesen kb. 300000 fő – katonailag nem volt kiképezve, a háborút viselt évfolyamok pedig kiöregedtek.

A kiképzés és a tartalékképzés hiányosságai mellett a honvédség szervezete sem felelt meg a kor korszerű hadseregszervezés követelményeinek, így szükségessé vált a békeszervezet korszerűsítése is. Ezzel a munkával a SZB 1926/27 folyamán foglalkozott. Az új békehadrend felvétele sem volt lehetséges addig, míg az Entente ellenőrző bizottság Magyarországon tartózkodott. Addig az időpontig csupán előkészítő munkák folytak. A régi békeszervezet tehát – a békeszerződés határozványai miatt – hiányos volt.¹¹³ Bár részben a SZKEB működése alatt a honvédelmi vezetés igyekezett a helyzeten segíteni, többek között néhány különleges alakulatot – mint rejtett fegyvernem – a fegyveres testületeknél (csendőrség, rendőrség, vámőrség) szerepeltetett, de csak igen korlátozott mértékben (pld: légi erők és pc.gjmű csapat elenyésző kis magva, néhány műszaki és híradó alakulat).

2.4.2. A területi katonai igazgatás újjászervezése

A SZKEB távozása pillanatában – pontosabban 1927. március 1-én – a honvédség létszáma a következő volt:¹¹⁴

Tisztek	Altisztek		Legénység		1927. 01. 01. óta toborzott	Mindösszesen
	Tényleges	Tartósan szabadsággolt	Tényleges	Tartósan szabadsággolt		
1725	1751	23	19933	8416	1992	33840

Látható, hogy a honvédség létszáma nem érte el a békeszerződésben engedélyezett létszámot. Kikerülve a közvetlen katonai ellenőrzés béklyójából, a honvédelmi vezetés erőteljes toborzás megindításába kezdett. Ügyelve a kül-

¹¹³ HL VKF (Mikrofilm) B/202, (143 fasc. 1999/I-1929.) Adatok a honvédség béke és fr. helyzetéről 1919-től 1931-ig. (Vkf előterjesztés a Minisztertanács részére). A Vkf a tanulmányban megállapította, hogy a honvédség szervezetében „túltengett” a gyalogság, a korszerű követelményekhez képest túl kevés volt a „tűzgép” (gyalogság nehéz fegyverei és lövegek), valamint túl kevés volt a tüzérség és műszaki csapat.

¹¹⁴ HL HM 3054/Eln.D-1927.

sőségekre, körrendeletben szólította fel a törvényhatóságokat a toborzások felújítására. Erről olvasható a Veszprémvármegyei Hivatalos lapban Veszprém vármegye alispánjának rendelete, melyben figyelmezteti a járások, városok főszolgabíráit, valamint a jegyzőket a toborzás felújítására, „(...) mivel a m. kir. honvédség csapatai az eredetileg szükséges pótlást nem kapták meg, (...) a propagandát újból hathatósan tegyék folyamatba.”¹¹⁵

A toborzás felújítása mellett a honvédelmi vezetés átszervezte a bevonulások, az alkalmassági vizsgálatok rendszerét is. Bevonulási körzeteket szervezett, ahol a bevonult hadköteleseket az igényeknek megfelelően osztotta el a hét vegyesdandár alakulatai között. Emellett a csapatoknál 1927 december közepétől felújította a „Fr”-el kapcsolatos tevékenységeket is. Mindezen munkálatokhoz elengedhetetlenül szükség volt a területi katonai igazgatási szervezetek újjászervezésére, munkájának felújítására. De mindenekelőtt szükség volt a hadköteles nyilvántartás újbóli pontosítására. Ezt megkövetelte a „Fr” munkálatok felújítása, de megkövetelte a „K” toborzáshoz szükséges állítási lajstromok készítése is. A honvédelmi vezetés által elképzelt három szintű hadköteles nyilvántartást (HM – Vegyesdandár – csapatok) az ellenőrzés befejezésének közelsége miatt egyelőre nem volt keresztülvihető, ezért több alkalommal a Honvédelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium vezetése is többször felhívta a közigazgatási hatóságokat a nyilvántartás pontosítására.

Javulás csak az 1928. év végén történt, amikor a megszüntetett járási nyilvántartókat a belügyminiszter újból rendszeresítette, valamint a járási testnevelési szervezetek is bekapcsolódtak a nyilvántartás pontosításába, a toborzási feladatok végzésébe.

A népgondozó szervezetek a hadkiegészítés érdekében végzett tevékenységének kényszerű szüneteltetése után ebben az időben már újból teljes szervezettel végezték feladataikat. Szervezetét 1929-ben – ténylegesen a Vegyesdandárok alárendeltségében – 25 vármegyei és törvényhatósági jogú városi népgondozó kirendeltség alkotta. Létszámához tartozott 71 fő helyi alkalmazású és 60 fő nyilvántartó tisztviselő ROSKA, valamint 225 fő nyilvántartó RONKA. Emellett a városokban és a járások székhelyein összesen 134 fő nyilvántartó kezdte meg tevékenységét.¹¹⁶ Ugyanakkor a hadköteles nyilvántartás rendbetétele érdekében 1929. január 1-vel szintén a városokban és a járásokban – a BÜM III. osztály alárendeltségében – 160 fő testnevelési nyilvántartó is megkezdte működését.

Természetesen a hadkiegészítés érdekében létrehozott és működő szervezetek továbbra is a rejtésnek megfelelő szervezeti alárendeltségben működtek, sőt 1930-ban sorkerült az eddigi különálló szervezetek egységesítése, átszervezése is. A járási (városi) testnevelési nyilvántartókat a felállításra tervezett járási (városi, kerületi) testnevelő és nyilvántartó szervezetekbe kívánták beolvasztani. Ezzel egyidőben megkezdtek a „Járási (városi, kerületi) testnevelési és népgondozó hivatalok” szervezését is. Az első ütemben e két szervezet elhelyezését egy épületben tervezték megoldani, és csak a következő ütemben került volna sor a két szervezet egységesítésére. Végül a szervezést egylépcsőben hajtották végre, összevonva a két felállításra tervezett szervezetet.¹¹⁷

¹¹⁵ Veszprém Megyei Levéltár (a továbbiakban VeML, Veszprémvármegyei Hivatalos Lap, 1927. november 9., 47. szám, p 402.

¹¹⁶ HL HM 106400/Eln.1.-1929. 70. és 71. melléklete

¹¹⁷ HL HM 118443/Eln.1.-1930.

Az átszervezésre a belügyminiszter fedő rendeletének¹¹⁸ kiadásával került sor, amelyben az átalakítást elsősorban a nyilvántartás megszervezésének fontosságával indokolta: „Ezt az átszervezést a fentiekén kívül még a testnevelés (iskolán kívüli kiképzés) és a nyilvántartás egységes irányítása, továbbá a rendelkezésre álló erőknél gazdaságosabb és a mai viszonyok között mindenképpen indokolt takarékosabb felhasználása tették szükségessé.”¹¹⁹

Az új szervezésnek megfelelően a vármegyékben és a törvényhatósági jogú városokban 29 „**Törvényhatósági testnevelési és népgondozó felügyelőség**” működött. Összesített létszámuk 126 fő volt, amelyből 29 fő törvényhatósági népgondozó előadó és 38 fő nyilvántartó altiszt volt. Alárendeltségükbe tartozott a járásokban és a városokban működő „**Járási (városi, Budapest kerületi) testnevelési és népgondozó kirendeltségek**” (a továbbiakban **egységesen a TENG szervezetek**). Az új szervezeteknek 1931. január 20-ra kellett elérni működőképességüket.¹²⁰

Az új TENG szervezetek nem csak kizárólagosan a hadsereg kiegészítésével kapcsolatos feladatokat végezték, hanem az ún. fedő feladatuk is jelentős elfoglaltságot adott számukra. Alá-fölé rendeltségük, irányításuk meglehetősen bonyolult volt.¹²¹

A feladatok végzésére a testnevelési törvény¹²² adott felhatalmazást. E szerint a Honvédelmi Miniszter, a Honvéd Főparancsnok felelt a testnevelési ügyek katonai részének szakirányításáért, a képzések és a nyilvántartások megszervezéséért. A testneveléssel kapcsolatos szervezeti rész valóságban a Vallás- és Közoktatásügyi (a továbbiakban **VkM illetve VüM**) miniszter alárendeltségében működött. Az Országos Testnevelési Tanács társelnöke biztosította a kapcsolatot a HM és a VKM között, hiszen ő volt a Honvédfőparancsnok levente- és testnevelési szemlélője egyszemélyben. A VKM XIV. osztálya rejtett HM osztály volt, amely a jelentéseket és a testneveléseket érintő ügyeket kidolgozta és továbbította azokat a HM érintett osztályainak. A vegyesdandár parancsnokságok a hét kerületi testnevelési felügyelő útján irányították a területükön folytatott testnevelési, és az egyéb ún. félkatonai szervezetek működését, szervezték a haderőn kívüli kiképzéseket. Továbbá szervezték a hadköteles nyilvántartást, ami – leplezetten – a testgyakorlásköteles korosztály nyilvántartásra vonatkozott. Mindezek mellett meghatározó szerepe volt a belügyminiszternek is, hiszen a törvényhatóságoknál működő népgondozó

¹¹⁸ HL HM 100887/Eln.1-1931. A rendelet a korábban kiadott HM 118049/Eln.1.-1930-ra vonatkozott, amelyben a testnevelési és népgondozó szervezetek egységesítésére és szervezeti alárendelésére intézkedett, valamint a TENG szervezetek valóságos alárendelését és a betartandó szolgálati út szabályozta. A fedőrendeletben egyébként a honvédelmi miniszter külön kérte a belügyminisztert, hogy „(...)a fedőrendelettel egyidejűleg egy bizalmas magyarázó rendeletet is adjon ki melyben újólag hangoztatandó volna, hogy az új hivataloknak a közigazgatási hatóságok vezetői alá való rendelése csak fiktív és „E” szempontokat szolgál.”

¹¹⁹ BüM 221255/1930. IV. szerelve a HL HM 100887/Eln.1.-1931.

¹²⁰ A megújított Teng szervezetek részére a HM Szervezési osztálya szükségesnek tartott egy részletes toborzási szakutasítás szerkesztését és a kiadását. Ezt az új szervezethez beosztott teng felügyelők és személyzet toborzási ismereteinek hiányával indokolta. Bár a HM Legénységi osztálya egyetértett a toborzási szakutasítás kidolgozásával, azonban véleményében megjegyezte, hogy a teng szervezetek kétféle – rejtett és nyílt – toborzási tevékenységet folytatnak. Ezek közül a nyílt toborzás egyre jobban veszít jelentőségéből, hiszen az utóbbi időben egész évfolyamokat vettek igénybe a „K” toborzás útján. Ami valójában nem volt más, mint a sorozáson alapuló régi kiegészítési eljárás ismételt bevezetése. Javaslatában inkább a régi védtörvény (1912. évi XXX. törvénycikk a véderőről) újbóli kiadását és annak részletes tanulmányozását szorgalmazta. Lásd: HL HM 111415/Eln.1-1931.

¹²¹ Lásd az 2. számú mellékleten

¹²² 1921. évi LIII. Törvénycikk a testnevelésről

szervezetek leplezett szakirányítását viszont ő felügyelte, természetesen a honvédelmi miniszter ellenjegyzése mellett.

A nyilvántartást bemutató fejezetben¹²³ részletesen kívánom ismertetni az itt folyó munkákat, azonban szükséges ismertetni a hadköteles nyilvántartás felújításának előmunkálatait, és lényegét, amely az 1931. január 1-10 közötti népszámláláshoz kötődött. A népszámlálás végrehajtásában fontos feladatot hajtottak végre a TENG szervezetek, amelyre külön honvédelmi miniszteri és belügyminiszteri rendelet is intézkedett. A honvédelmi vezetés már ekkor – 1930-ban – tervbe vette az új hadköteles nyilvántartó szervezetek felállítását, a nyilvántartás pontosítását. A népgondozó és testnevelési tisztekeket jelölte meg az újonnan szervezendő nyilvántartó szervek leendő vezetői- illetve közegeinek.¹²⁴ Azonban jelen pillanatban fontosabb volt – a népszámlálással egyidőben – a hadköteles nyilvántartás felfektetése, pontosítása, amit az újonnan felállított TENG szervezetek fő feladatává vált.

A belügyminiszter 1930-ban „**Népmozgalmi Nyilvántartó**”-kat¹²⁵ szervezett a nyilvántartás pontosítása és gyors felfektetése érdekében. E szervezet egyik fő feladata az adatszolgáltatás volt a TENG szervezetek részére a katonai nyilvántartás felfektetéséhez.¹²⁶

A nyilvántartás pontosításának a befejezési határidejét a honvédelmi miniszter 1931. július 1-ben határozta meg, amitől eltérést – a beérkező határidőmódosítási kérések ellenére – nem engedélyezett. Sőt megtiltotta, hogy a HM érdekelt osztályai, az előljáró szervezetek a TENG-ek részére más feladatokat adjanak.

1932-re a hadkiegészítést végző rejtett szervek – a testnevelési és népgondozó kirendeltségek és felügyelőségek – megerősödtek, állományuk kialakult, feladataik letisztultak. A területi katonai igazgatás szintjei¹²⁸ valóságosan a következők voltak:

- **Negyedfokú területi katonai hatóság** volt a vegyesdandár parancsnokság;
- **Harmadfokú területi katonai hatóság** volt a vegyesdandár alárendeltségében működő kerületi testnevelési felügyelőség, melynek összesített létszáma 82 fő volt, amiből 24 fő nyílt állományként – színleg – a Vkm alárendeltségében volt.
- **Másodfokú területi katonai hatóság** volt a törvényhatósági, valamint a törvényhatósági jogú városokban szervezett 31 testnevelési és népgondozó felügyelőség. Összesített létszámuk 156 fő volt, amiből 31 fő nyílt állományként – szintén színleg – a Vkm alárendeltségében volt.
- **Elsőfokú területi katonai hatóság** volt a járási(városi, Budapest kerületi) testnevelési és népgondozó kirendeltség. Ezek száma ekkor 188 volt. Állománytábla szerinti létszámuk – amely szintén rejtett és nyílt részből állt – összesen 861 fő volt, amiből a 161 fő a Vkm szervezetében

¹²³ Lásd az 5. fejezetet

¹²⁴ HL HM 118609/Eln.1.-1930. (Szerelve a 100506/Eln. 1b.-1932. számhoz)

¹²⁵ A népmozgalmi nyilvántartók voltak községekben a községi (kör) jegyző, városokban és azokban a községekben, melyekre az államrendőrség hatásköre kiterjedt, a m. kir. rendőrkapitányság, illetőleg ennek rendőri bejelentő hivatala. A szakfeladatok végrehajtását természetesen megfelelő szervezet segítette.

¹²⁶ A népmozgalmi nyilvántartás és a népgondozó szervek által vezetett katonai nyilvántartás közötti összhang a kezdeti időben hiányzott. Erre figyelmeztetett 1932-ben a belügyminiszterhez intézett HM 102201/Eln.1b.-1932. számú átiratában a honvédelmi miniszter. Bővebben lásd az 5. fejezetben.

¹²⁸ A HL HM 111000/Eln. 1a-1932 szerint

volt elszámolva. A katonai nyilvántartást végző 217 fő közigazgatási al-tiszt a rejtett szervezethez tartozott.

2.4.3. Áttérés az általános hadkötelezettségre

Az entente-ellenőrzés figyelmen kívül hagyása következtében a felső vezeték – a fennálló tilalmak ellenére – bevezette az általános védkötelezettséget. Az új „véderőrendszer” alapját az 1912. évi XXX. és a honvédségről szóló 1912. évi XXXI. törvénycikkek rendelkezéseinek újbóli életbeléptetése képezte. Tehát a trianoni tiltások ellenére a hadsereg fejlesztésének egy új szakasza kezdődött meg, amely már lehetővé tette nagyobb létszámú hadsereg személyi szükségletének kielégítését is.

Az 1932. évi szervezési intézkedésben a honvédelmi vezetés egyértelműen kinyilvánítja, hogy „A zsoldos rendszerről az általános védkötelezettségen alapuló védrendszerre való áttérésnél a folyó 1932/33. szervezési év átmenetet képez.”¹²⁹ Hivatkozva az új védrendszerre való áttérésre, 1932. október 1-vel megváltoztatta a vegyesdandárok határait is, továbbá megszüntette a Budapesti Városparancsnokságot, szervezetét és feladatát (pld: katonai ügyek, nyilvántartás) az 1. Vegyesdandár parancsnoksághoz utalta. Az új vegyesdandár területi határok miatt új testnevelési és népgondozó felügyelőségeket (Esztergom-Komárom, Jász-Nagykún-Szolnok vármegyék), és kirendeltségeket is szervezett.

Szervezési intézkedésében a honvédelmi miniszter intézkedett az „K” toborzott 1910-es évfolyam bevonultatására, amelyet két részletben – 1932. október 1-én és 1933. április 1-én – tervezett végrehajtani. Emellett 1932. szeptemberében tervbe vették az 1909. évfolyam „K” toborzott legénység leszerelését, kivéve azt a 4006 főt, akiket szeptemberben 12 hónap után örvezetővé léptettek elő és 6 havi szolgálatra visszatartottak.

Az új bevonulási rendszer hamar megmutatta a hiányosságait, így a honvédelmi vezetés már az 1933/34-es kiképzési évben a „K” toborzottak behívását – kivéve a csapaton kívüli szervek kivételével – már egy részletben október 1-én hajtotta végre. A szolgálatteljesítés időtartamát 18 hónapban állapították meg, azzal a „kedvezménnyel”, hogy a katonai szolgálatot teljesítők jelentős részét 12 hónapi időtartamra szabadságolták. A szolgálatteljesítés a bevonulás után 3 hónapi intenzív kiképzést jelentett, majd 9 havi szabadságolás következett, ezután újabb 3 hónapi fegyveres szolgálat következett, de már a kijelölt katonai szervezetnél. Látható, hogy ebben az időben még együtt él a kiegészítés rendszerében az önkéntes jelentkezés és a kötelező katonai szolgálat, vagyis a nyílt és a rejtett kiegészítés. De az is érzékelhető, hogy megindult a fokozatos áttérés az általános védkötelezettségre.

Az általános védkötelezettségre való áttérést jelezte az 1933-ban kiadott, és a vegyesdandárok kötelmeit újólá szabályzó „Szervi határozvány”¹³⁰ is. Ebben a honvédelmi miniszter (mintegy megerősítés képpen) Magyarország területét 7 honvéd vegyesdandár területre osztotta, azokat állomáshelyük után 1-7-ig folyószámmal jelölte. A vegyesdandárok mint katonai területi hatóságok és mint magasabb katonai parancsnokságok működtek.

Főbb feladatai a következők voltak:

- a vegyesdandár területén elhelyezett honvéd parancsnokságok, hatóságok, csapatok és intézetek szervezési munkálatainak vezetése és ellenőrzése;

¹²⁹ HL HM 111000/Eln.1a.-1932. 2. pont. Áttérés az új szervezetre, állományok

¹³⁰ HL HM 115000/Eln.1a.-1933

- a kiegészítés (toborzás) tekintetében hozzáutalt összes csapat és intézet legénységének kiegészítésben való közreműködés;
- a vegyesdandár területén elhelyezett honvéd parancsnokságok, hatóságok, csapatok és intézetek gazdaszat-közigazgatási és egészségügyi szolgálati, valamint a lóállomány kiegészítés és állat-egészségügyi szolgálat vezetése, ellenőrzése;
- nyilvántartási és kiegészítési (toborzási) ügyek;
- a központi igazgatástól kapott irányítás alapján a testnevelési szervek működésének vezetése, ellenőrzése.

Emellett természetesen hatáskörébe tartozott az államellenes mozgalmak figyelése, működési területén a belrend és a belbiztonság fenntartása, építési és kincstári ügyek végzése, valamint a nyugállományú katonák ügyei is.

Ebben a szervi határozványban szabályozta a kerületi testnevelési felügyelő jogállását, feladatait és hatáskörét is. A testnevelési kerület a terület szerinti vegyesdandártól kapta az elnevezést.¹³¹ Rendeltesége a kerületben működő járási (városi, budapesti, kerületi) és törvényhatósági TENG kirendeltségeknek testnevelési ügyekben a közigazgatási hatóságok útján való támogatása, az alárendelt járási (városi, bpi. kerületi) és törvényhatósági TENG szervezetek a vegyesdandár parancsnokság utasításai szerint történő ellenőrzése.¹³² A felügyelők rejtett elnevezése vezértanácsnok, vagy főtanácsnok volt, akiket az Államfő nevezett ki, csapatparancsnoki jog- és hatáskörrel rendelkeztek. Alárendeltségébe tartozott a vegyesdandár területén működő összes járási (városi, budapesti kerületi) és törvényhatóság testnevelési és népgondozó szervezet. A honvédelmi miniszter a szervi határozványban is leszögezte: *„A kerületi testnevelési felügyelő valóságban, de rejtetten minden tekintetben a vegyesdandár parancsnoknak van alárendelve.”*¹³³

Bár a katonai ellenőrzés lanyhult, a békeszerződés által tiltott szervezetek rejtésére továbbra is gondot fordítottak, vagy inkább a honvédelmi vezetés minden igyekezete arra irányult, hogy legalább a látszatát fenntartsa a rejtési szabályoknak. Ennek egyik része volt a BÜM valamint a Vkm-be átadott, és a honvédség hadkiegészítését végző szervezetek részére kiadott levelezési-ügyviteli utasítás. Bonyolult és sok esetben követhetetlen rendszer működött, amit az alárendelt szervezetek sem értettek, ugyanakkor a kitűzött célt (a rejtést) sem érte el. *„Az egész utasítás túl komplikált és ebből kifolyólag az ügykezelés nehézkes, többletmunkát okoz és a kitűzött célt – a rejtett alárendelés leplezését – mégsem éri el.”*¹³⁴ – jelentette többek között az 1. honvéd vegyesdandár parancsnokság. A felső vezetés rövidesen könnyítéseket vezetett be, ami elsősorban a toborzással kapcsolatos ügyekben folytatott levelezésekre (avatási okmányok, puhatolások, kartotéklapok stb.), valamint a nyilvántartási ügyekre vonatkozott. A továbbiakban csak a magánszemélyekkel kapcsolatos levelezést kellett a közigazgatósági hatóság neve alatt folytatni, minden más esetben – katonai szervezetekkel, polgári- és közigazgatási hatóságokkal – már a saját nevük alatt. A Honvédelmi Minisztériummal a szolgálati út betartása mellett kellett az ügymenetet bonyolítani.

¹³¹ Pld: A 2. székesfehérvári vegyesdandár területén működő kerületi testnevelési felügyelő elnevezése: „A 2. kerület testnevelési felügyelője”

¹³² HL HM 115000/Eln. 1a.-1933, valamint a módosító HL HM 10656/Eln. 1a.-1936

¹³³ HL HM 10656/Eln. 1a.-1936.

¹³⁴ HL HM 101553/Eln. 1a.-1934.

2.4.4. Előzmények a kiegészítő parancsnokságok megalakításához

1928-tól a 30-as évek közepéig tehát megindult a fokozatos áttérés az általános védkötelezettségre. A védkötelezettség bevezetésének jegyében újabb változások történtek a katonai igazgatás rendszerében, valamint a szolgálati kötelezettség teljesítésében is. Tovább folytatták a már több mint 6 éve szolgáló toborzott önkéntesek leszerelését. Az 1934/35-ös szervezési intézkedésben már 2 éves tényleges szolgálati kötelezettséget írtak elő. A légierőnél és a folyamőrségnél 1935. október 1-vel gyakorlatilag azonnal életbe léptették, a honvédség többi alakulatainál fokozatosan, külön miniszteri rendelettel vezették be. Az évi újoncjutalék mértékét ugyancsak a honvédelmi miniszter évenként szabályozta, olyan bontásban, hogy az 1913-1918-as évfolyam fokozatosan került igénybevételre. A bevonulást is évenként egyszer, október 1-én hajtották végre. A szervezési rendeletben életbe léptetett változások – alakulatok átnevezése, átszervezése és újak létrehozása – 1935. október 1-ével lépett hatályba.

A katonai felső vezetés ebben az átmeneti évben is gondosan ügyelt a rejtési, az ellenőrzési szabályok betartására. A szervezési rendeletben a honvédelmi miniszter kiemelte: *„A jelen rendelettel végrehajtásra kerülő szervezési változások 'E' szempontokra való tekintettel, szigorúan bizalmas jellegűek.”*¹³⁵ Azonban az állománytáblák szerkesztésénél az „E” szempontokat nem vették figyelembe, mivel mind a létszám mind a fegyverzet is a valós helyzetet tükrözte.

A szervezési rendelet szerint a vegyesdandár parancsnokságok ügyköre annyiban módosult, hogy átvették a határőr kerületek feletti parancsnoklás jogát is. Továbbá a járási TENG szervezeteknél a nyilvántartó tisztviselői beosztásokat katonaaállományú tisztek is betölthették. A szervezési rendelettel kiadott állománytáblák szerint a Vegyesdandár parancsnokságok szervezetében 7 kerületi testnevelési felügyelő funkcionált, valamint azok alárendeltségében 21 vármegyei, a Budapest fővárosi és 9 törvényhatósági jogú városi TENG felügyelőség működött. Összesített létszámuk 223 fő volt. A felügyelőségek irányították a 14 Budapest kerületi és a 178 járási, városi TENG kirendeltségek munkáját. Ezek összesített létszáma 734 fő volt.

A területi katonai igazgatás az előzőekben ismertetett rendben végezte a haderő érdekében a „K” toborzási, nyilvántartási és egyéb hadkiegészítés körébe eső feladatokat. Azonban a haderő titkolt és óvatos fejlesztése már hatékonyabb szervezetet kívánt, ugyanakkor mindjobban kiütközött a hadköteles nyilvántartás fogyatékosága is. Egyre nagyobb igény és főleg törekvés volt tapasztalható a katonai vezetés körében a régi – a háború előtti – Véd törvény Utasításban megfogalmazott kiegészítési szervezetek és a nyilvántartás bevezetésére.

A Honvédelmi Minisztérium 10. (Legénységi) osztálya 1936-ban készített javaslatában a nyilvántartási rendszer megváltoztatását, a kiegészítő kerületek bővítését és kiegészítő parancsnokságok felállítását indítványozta. A nyilvántartást a születési és a tartózkodási helyre alapozva javasolta átszervezni. Ezzel egyidejűleg – mivel az új nyilvántartási rendszer új szervezetet is kíván – a TENG szervezetek összevonását és Kiegészítő parancsnokságok felállítását javasolta. Javaslatát azzal indokolta, hogy a TENG szervezetek – a testnevelési és a népgondozó szervek összevonása dacára – nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Egyrészt hiányzott a kiegészítői szakismeret, valamint egyéb más, a hadkiegészítési-nyilvántartási munkáktól idegen feladatokat is végeztek.

¹³⁵ HL HM 110000/Eln.1a.-1935. 5. §.

Másrészt az egyes TENG szervezeteknek nem egységes, vagy közel azonos volt a leterheltségük.

Mindezeket figyelembe véve az osztály 21 kiegészítő parancsnokság felállítását javasolta a következő ütemezéssel és formában:

- a kiegészítő parancsnokságok 1936. szeptember 1-vel alakuljanak meg;
- az előkészítő feladatokat a tervezett székhely szerinti TENG szervezet hajtsa végre;
- az új kiegészítő parancsnokságok átveszik a TENG szervek eddigi népgondozó és levante ügyköreit, valamint új feladatként felveszi a felmentések, halasztások és kedvezmények elbírálási ügyeit;
- a megalakuló kiegészítő parancsnokságok a vegyesdandár parancsnokságok alárendeltségébe kerülnek.
- a testnevelési és a népgondozó szervek különválnak

A javaslatot – bár az ésszerűség és a feladatok mennyisége is ezt diktálta – a honvédelmi vezetés nem fogadta el, továbbra is a TENG szervezetek végezték a haderő toborzásával, nyilvántartásával kapcsolatos feladatokat. Az elutasításban szerepet játszott az a tény is, hogy ekkor még nem volt alkalmas az időpont a trianoni szerződésben foglalt egyik sarkalatos tiltás megszegésére, nevezetesen a hadkiegészítő szervezetek felállítására.¹³⁶

Az 1936/37. évre kiadott szervezési intézkedés megerősíti az előző évi szervezési rendeletben foglaltakat. Egységessé vált a kétéves katonai szolgálati idő (1936. október 1-től), valamint a honvédség minden katonai szervezetéhez évente csak egy alkalommal, októberben hajtották végre a behívásokat. A hadrendfejlesztés folytán a rendfokozat nélküli legénység 50734 főre, a „K” tisztesek létszáma 11508 főre emelkedett, az újonclétszám 37000 fő volt. A területi katonai igazgatás szervezetében – TENG szervek – csak minimális változás volt, ami egy új TENG kirendeltség felállítását jelentette. Összlétszámuk – mind a felügyelőség és a kirendeltségeknél – gyakorlatilag változatlan volt.¹³⁷ Az alá-fölérendeltségi viszony, a betartandó szolgálati út kevés változtatással, meg egyezett az 1931-ben elfogadottal.¹³⁸

Az eddigi mennyiségi, létszámbeli fejlesztés után egyre égetőbbé vált a hadsereg minőségi fejlesztése. Ezt a minőségi fejlesztést gátolták a békeszerződés rendelkezései és az honvédség költségvetési támogatása.

A politikai és a katonai vezetés előtt az elsőrendű elérendő cél a fegyverkezési egyenjogúság elnyerése volt. Hosszú és szívós tárgyalások eredményeként 1938. augusztus 23-án Bledben a kisantant államok konferenciája egyezményben ismerte el Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát. Az egyezmény tartalma a következő volt:

¹³⁶ Szervezési kérdésekben igen, más tekintetben a katonai vezetés már nem tartotta magát a békeszerződés rendelkezéseihez. A honvédelmi miniszteri 1936. május 1-én bejelenti a minisztertanácsnak, hogy augusztusban és szeptemberben fegyvergyakorlatokat tart az 1910-es évfolyamnak, mintegy 42000 főnek. Tekintettel az „E” követelményekre, „A fegyvergyakorlatra való behívást szükség esetén – kifelé – úgy tüntetjük fel, hogy a 6-12 évi szolgálati kötelezettséget vállalt, de e szolgálati kötelezettség letelte előtt szabadságolt toborzott legénység lett az 1921. évi XLIX. t.c. 21. §-a alapján ellenőrzési szemlére, illetve rövid belbiztonsági gyakorlatra behívva.” Lásd: HL HM 112401/Eln.1a.-1936.

¹³⁷ HL HM 6000/Eln.1a.-1936. Tehát ez a szervezési rendelet sem említi a kiegészítő parancsnokságokat, vagyis 1936-ban még nem alakultak meg a kiegészítő parancsnokságok.

¹³⁸ Például a szolgálati út a Teng kirendeltségek részére a Honvédelmi Minisztériummal toborzási ügyekben a Teng felügyelőség útján közvetlenül, míg a lótenyésztési, nyilvántartási ügyekben az előljáró vegyesdandár parancsnokságok útján valósult meg. A testnevelési ügyekben (szervezés, kiképzés stb.) minden esetben az előljáró gyalogsági parancsnok, illetve a vegyesdandár parancsnokság útján történt.

- Magyarország és a kisantant országok erősítik a jószomszédi viszonyt;
- az említett országok elismerik Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát és a két fél kölcsönösen lemond az egymás elleni fegyveres erőszak alkalmazásáról;
- az említett országok vállalták a nemzetiségek jogainak (Trianon 54-58.cikk) biztosítását.

Az 1938-as év nemcsak a fegyverkezési egyenjogúság kivívása miatt volt döntő év. Még ugyanebben az évben Darányi Kálmán miniszterelnök a „Győri program” keretében a hadsereg nagyarányú minőségi fejlesztését hirdette meg. A hadseregszervezés az ún. „HUBA hadrend” alapján indult meg.

A honvédelmi miniszter az 1938/39. évi szervezési intézkedésben megállapítja: „*A m.kir. Honvédségnek szélesebb keretek között meginduló fejlesztése az általános védkötelezettségen és a 2 éves tényleges szolgálati kötelezettségen alapuló védrendszerünk további kiépítését teszi szükségesé.*”¹³⁹ Ez egyaránt kiterjedt a sorköteles, a továbbszolgáló és a hivatásos állomány kiegészítésére és szolgálatának általános szabályaira. A honvédség kiegészítése, a honvédelmi kötelezettségek rendszere, szabályai az 1912. évi véderőtörvény rendelkezései alapján történt. A szolgálati kötelezettség 1938. október 1-től egységesen 2 év volt, egyben megszüntették az idő előtti nemtényleg viszonyba helyezést. A rendfokozat nélküli legénység 1938 október 1-vel 66874 főre emelkedett, az évenként behívásra tervezett újoncállomány 42256 fő volt.

A kiadott „HUBA I” hadrend jelentős változást hozott a területi katonai igazgatási szervek rendszerében is. A vegyesdandárokat 1938. november 22-én hadtestekké nevezték át, ami elsősorban formai jellegű intézkedés volt, a tartalmi változások a megalakult hadtest szervezeten belül következtek. A hadtestek hadrendjében szereplő három gyalogsági parancsnokot gyalogdandárparancsnokká nevezték ki, a gyalogezredeket pedig dandároknak nevezték el. Formailag így minden hadtest 3 gyalogdandárból állt, ezek azonban a valóságban ezredek voltak, melyek feltöltését — az életbeléptetendő hadi hadrend szerint — háború esetén tervezték végrehajtani. A hadtestek béketerületi hatóság szerepét is betöltötték és nem csak a haderő, hanem a terület polgári mozgósítását is irányították. A hadtestterületek kiegészítő kerületekre oszlottak, ezek a lakosság számát tekintve nagyjából egyenlőek voltak és különböző közigazgatási járásból tevődtek össze.¹⁴⁰

A szervezési intézkedés keretében a honvédelmi miniszter a TENG felügyelőségeket és kirendeltségeket megszüntette és bázisukon, illetve szervezetükön életre hívta a **Vármegyei (törénnyhatósági jogú városi)**, illetve a **járásai (Budapest kerületi és városi) katonai parancsnokságokat**. A vármegyei katonai parancsnokságok állományába 130 fő hivatásos, valamint 79 fő tiszt és rendfokozat nélküli legénység tartozott. A járási (városi, Budapest kerületi) katonai parancsnokságok állományát – hivatásos és nem hivatásos katona – 1162 fő képezte. Mind a vármegyei, mind a járási (városi) katonai parancsnokságok személyi állományát a honvédelmi miniszter állományvezetés és gazdálkodás-közigazgatási szempontból a vármegyében felállított gyalog zászlóaljhoz utalta.

¹³⁹ HL HM 18000/Eln.1a.-1938. A szervezési intézkedés alapján a készenléletet 1938 október 1-vel kellett elérni.

¹⁴⁰ A hadtestek száma a szervezeti változáskor 7 volt, számozásuk I-VII-ig történt, majd a területgyarapítás után 1939. január 16-val Kassa központtal megalakult a VIII. hadtest is. Lásd: HM 60000/Eln.1a.-1938.

<i>Hadtest parancsnokság</i>	<i>Gyalogdandár parancsnokság</i>	<i>Gyalog zászlóalj kiegészítő kerületek száma</i>	<i>Vármegyei (törvényhatósági jogú városi) katonai parancsnokságok száma (létszáma)</i>	<i>Járási (városi, Budapest kerületi) katonai parancsnokságok száma (létszáma)</i>
III. fokú területi hatóság			II. fokú területi hatóság	I. fokú területi hatóság
I. Hadtest	I/1-3	1-9	4 (41)	42 (275)
II. Hadtest	II/1-3	10-18	5 (32)	22 (140)
III. Hadtest	III/1-3	19-27	3 (20)	29 (147)
IV. Hadtest	IV. /1-3	28-36	4 (23)	25 (144)
V. Hadtest	V/1-3	37-45	6(35)	28 (153)
VI. Hadtest	VI/1-3	46-54	4 (25)	27 (149)
VII. Hadtest	VII/1-3	55-63	6 (32)	26 (154)
Összesen			32 (209)	199 (1162)

Habár a szervezési rendelet előírása szerint az új katonai parancsnokságok a TENG-ek bázisán és személyi állományából alakult meg, maga a testnevelési és népgondozó szervezet megmaradt és a honvédség haderőn kívüli kiképzését folytatta, valamint vezette a levontekiképzéseket, a levante korúak nyilvántartását.

A katonai parancsnokságok feladata, ügyköre gyakorlatilag megegyezett a TENG felügyelőségek és kirendeltségek feladatával, ügykörével. Jobbára csak az egyes feladatkörökben és az ügymenetben történtek változások, így a lótenyésztési előadó lónyilvántartói, a népgondozói továbbiakban kiegészítési ügykört jelölt. Ezen felül a katonai parancsnokságok – a TENG szervezetek részére előírt – polgári közigazgatási hatóság neve alatti levelezése is megszűnt.

A következő évben – 1939. január 30. és február 4. – megtartott honvédelmi miniszteri vezetői értekezleten megszületett döntés értelmében a területi katonai igazgatási szervezetek újabb átszervezését hajtották végre. Az átszervezés oka a katonai szervezetek mozgósítási feladatainak tehermentesítése, valamint a szakszolgálat decentralizációja volt. A döntés értelmében 1939. május 1-vel a járási katonai parancsnokságokat bevonulási központokká alakították át, valamint létszámemelést hajtottak végre.

A bevonulási központok megalakítása csak egy lépés volt az egységes hadkiegészítő szervezetek létrehozása felé vezető úton. A katonai felső vezetés terveiben nagyarányú haderőfejlesztési elképzelés szerepelt. Ez a mennyiségi növekedés – ugyanakkor minőségi fejlesztés is – hatékony és szakmailag színvonalas hadkiegészítési szervezeteket is kívánt.

A HM szervezési osztály vezetője Soós ezredes 1938. év végén javasolta, hogy a honvédség hadrendjével összhangban – a vármegyei katonai parancsnokságok egyidejű részbeni visszafejlesztése mellett – „(...) minden gy. zlj. kiegészítő területén és e területre terjedő hatáskörrel egy járási katonai parancsnokság 'honvéd kiegészítő parancsnokság'-gá szerveztessék át.”¹⁴¹ Ennek a parancsnokságnak feladata lenne az összes haderőn kívüli feladatok

¹⁴¹ HL HM 15402/Eln.1a.-1939.

egységes intézése, valamint ezek keretében alakulnának meg a bevonulási központok is. Az előterjesztést a Honvédelmi miniszter elfogadta azzal a kitételrel, hogy a zászlóalj kiegészítő kerületénél kisebb, járásokra kiterjedő kiegészítő kerületek létesítéséhez nem járul hozzá.

Ezzel az elvi döntéssel elkezdődött a kiegészítő parancsnokságok szervezése, felállítása, amelyek már teljes hatáskörrel és egységesen intézik majd a haderő hadkiegészítéssel és katonai előképzéssel, valamint a hadköteles nyilvántartással kapcsolatos összes teendőket. Megszervezésükhöz a jogi alapot az 1939. évi II. törvénycikk szolgáltatta, amely részletesen szabályozta a hadkötelezettséggel kapcsolatos állampolgári, törvényhatósági és egyéb állami feladatokat.

2.5. Az 1939. évi honvédelmi törvénytől a II. világháború befejezéséig

2.5.1. A hadkiegészítő parancsnokságok megalakítása

Az 1939. évi II. törvénycikk elfogadása mérföldkőnek számított a hazai jogtörténelemben, a honvédelemről rendelkező törvények sorában. Nem célom ezen törvénycikk elemzése és bemutatása, azonban néhány elemére mindenképpen szükséges kitérni.

Elsősorban a törvény keretjelleget kell kiemelni. Az alaptörvény az 1939. évi II. törvénycikk volt, amely összefoglalta a honvédelemmel kapcsolatos legfontosabb rendelkezéseket. E törvény adott felhatalmazást arra, hogy a végrehajtásra különböző kormányzói-, kormány- és miniszteri rendeletek jelenjenek meg. Ugyanakkor lényeges kihangsúlyozni: a honvédelemről szóló törvény tette lehetővé, hogy a Honvédelmi Minisztérium legálisan is visszavegye azokat a szervezési és igazgatási feladatokat, amelyeket eddig titkosan (rejtetten) más minisztériumok keretében végeztek. Végülis ez a törvény állította helyre Magyarország teljes katonai egyenjogúságát.

A törvény visszaállította a hadkötelezettséget, pontosan szabályozta a honvédség kiegészítésnek módjait, rendelkezett a hadkiegészítő hatóságokról. Igaz, ez utóbbi esetben csak a polgáriakat jelölte meg határozottan, míg a katonai területi hatóságok szervezését a honvédelmi miniszter hatáskörébe utalta.¹⁴³ Ugyanígy az ország területének felosztását hadkiegészítési szempontból szintén a honvédelmi miniszter hatáskörébe utalta, bár a sorozó járást, mint a hadkiegészítés területi egységét leszabályozta¹⁴⁴

A honvédelmi törvény felhatalmazása alapján a honvédelmi miniszter rendeletben szabályozta az ország területének hadkiegészítési beosztását.¹⁴⁵ Rendeletének megfelelően az országot katonai kerületekre osztotta, melyek területe békében a hadtestparancsnokságok, háború esetén pedig az ezek helyébe lépő katonai körletparancsnokságok hatásköre alá tartozó területekkel esett egybe. A katonai kerületeket ún. honvédkiegészítő kerületekre osztotta, melyek egyenként több sorozó járást foglaltak magukban. Sorozójárások voltak

¹⁴³ 1939. évi II. tc. a Honvédelemről 25. § (1) A honvédség kiegészítését polgári és katonai hatóságok végzik. A polgári hadkiegészítési hatósági feladatokat a polgári közigazgatás hatóságai látják el. A katonai hadkiegészítési hatóságokat a honvédelmi miniszter szervezi meg.

¹⁴⁴ 1939. évi II. tc. 25. § (3)

¹⁴⁵ HL HM 10700/Eln.15.-1940. N-4 A honvédelemről szóló törvény végrehajtására vonatkozó Utasítás, III. rész

a közigazgatási járások, a megyei jogú városok, a törvényhatósági jogú városok és Budapest.

Továbbiakban a honvédségre vonatkozó szervezési intézkedéseiben minden esetben meghatározta, hogy a honvédség szervezetének kiépítése és további fejlesztése a Honvédelemről szóló 1939. II. törvénycikkkel megállapított védrendszer alapján történhet.¹⁴⁶ A június 30-án kiadott intézkedés általános rendelkezéseiben a hadseregfejlesztés fő súlyát:

- egy hegyi dandár felállítására;
- a VIII. hadtest teljes kiépítésére;¹⁴⁷
- a fővezérség közvetlen és légvédelmi tüzérség továbbfejlesztésére;
- a határvédelmi alakulatoknak átcsoportosítására, valamint
- a haderőn kívüli kiképzés kiépítésre helyezte.

A sorköteles állomány tényleges szolgálati idejét 3 évben állapította meg, ami a légierőnél és a lovasságnál gyakorlatilag is 3 év volt, a többi fegyvernemnél 2 év után az állományt tartósan szabadságolták. Jelentősen növekedett a honvédség állománya is. A rendfokozat nélküli legénység 107935 főre, a sortisztesek létszáma 19029 főre emelkedett. A rendszeres újonclétszámot 56962 főben állapította meg. Az újoncszükségeleket fedezésére a visszacsatolt felvidéki és kárpátaljai területek sorköteleseit is fel lehetett használni.

A visszacsatolt kárpátaljai területtel jelentősen növekedett az ország területe és lélekszáma, melyek figyelembevételével a honvédelmi miniszter 1939. január 23-i hatállyal módosította a hadtestparancsnokságok számát és területi elosztását is. Feladatukat, ügykörüket nem változtatta, vagyis továbbra is a legmagasabb szintű területi katonai hatóság volt.

Ezzel a szervezési intézkedéssel lényeges változás következett be a területi katonai igazgatási szervezetekben. Mint azt már a 2.4.4. részben ismerttettem, a szervezési osztály javaslattal élt a kiegészítő parancsnokságok megszerzésére, amit a honvédelmi miniszter elfogadott. A kiegészítő parancsnokságok felállítása ebben a szervezési rendeletben öltött testet: *„A haderőn kívüli kiképzést és a hadkiegészítést intéző katonai parancsnokságok szervezetének és a honvédség hadrendi szervezetével való összhangba hozatala érdekében – a vármegyei katonai parancsnokságok egyidejű részbeni visszafejlesztése mellett – minden gy. zlj. kiegészítő területén és e területre terjedő hatáskörrel folyó év augusztus hó 1-ével kiegészítő parancsnokságok kerülnek felállításra.”*¹⁴⁸

A honvédelmi vezetés a kiadott szervezési intézkedéssel 72 kiegészítő parancsnokságot állított fel, számozásuk 1-72-ig történt, valamint nevükben az állomáshely város, község neve is szerepelt. Kiegészítési ügyekben a hadtestparancsnokságoknak, egyébként a gyalogdandár parancsnokoknak voltak alárendelve. A honvédelmi miniszter a kiegészítő parancsnokságok feladatát, ügykörét a szervezési intézkedésben pontosan szabályozta. Ennek megfelelően:

- a járási katonai parancsnokságok működésének irányítása, ellenőrzése;

¹⁴⁶ HL HM 39000/Eln.1a.-1939. Szervezési intézkedés az 1939/40. évre.

¹⁴⁷ A VIII. hadtest felállítására az 1938. december 08-án kiadott HM 60000/Eln.1a.-1938. számú szervezési rendeletében intézkedett. A hadtest megalakításának időpontja 1939. január 16., működésének kezdete 1939. január 23. Székhelye Kassa.

¹⁴⁸ HL HM 39000/Eln.1a.-1939. Szervezési intézkedés az 1939/40. évre, 32. pont

- a vármegyei katonai parancsnokságoktól átvette hadkiegészítési tevékenységek végzése (sorozás, bevonultatás, hadköteles nyilvántartás)¹⁴⁹
- a bevonulási központok feladatkörének ellátása;¹⁵⁰
- a haderőn kívüli kiképzés irányítása, ellenőrzése

A honvédelmi miniszter a kiegészítő parancsnokságok megalakításával egyidőben új kiegészítési kerületi beosztást is életbe léptetett, illetve a járási- és városi-, valamint a vármegyei katonai parancsnokságoknak új feladatokat határozott meg. Ezzel a feladatelosztással pontosan szabályozta a területi katonai igazgatási szervezetek hatás- és feladatkörét. Így a kiegészítő parancsnokság végezte a hadkiegészítéssel kapcsolatos feladatokat, a járási (városi) katonai parancsnokságok feleltek a haderőn kívüli képzésekért, míg a vármegyei katonai parancsnokságok a törvényhatóságok mellé rendelt összekötő parancsnokságok szerepét töltötték be. Emellett még végezték az országmozgósítással kapcsolatos ügyeket is.¹⁵¹ A kiegészítő parancsnokságok állományát 228 fő hivatalos tiszt, 300 fő altiszt és tisztos, valamint 147 fő rendfokozat nélküli állomány alkotta. Megalakulásuk időpontjában a hadtesttenkénti megoszlást az alábbi táblázat mutatja:

Hadtest parancsnokság	Kiegészítő kerület száma	Kiegészítő parancsnokságok száma	Sorozó járások száma (Járás, kerület, város)
I.	1 – 9	1 – 9	13 járás, 14 kerület, 9 város
II.	10 – 18	10 – 18	21 járás, 7 város
III.	19 – 27	19 – 27	26 járás, 6 város
IV.	28 – 36	28 – 36	24 járás, 4 város
V.	37 – 45	37 – 45	15 járás, 12 város
VI.	46 – 54	46 – 54	20 járás, 11 város
VII.	55 – 63	55 – 63	24 járás, 8 város
VIII.	64 – 72	64 – 72	41 járás, 5 város
ÖSSZESEN	72	72	260

Az 1940. évben bekövetkezett események miatt a honvédelmi vezetés a területi katonai igazgatási szervezetek újabb átalakítását határozta el. Ezt elsősorban az újabb területgyarapítások indokolták, illetve az új hadtest területi határok miatt egyes kiegészítő parancsnokságok áthelyezése vált szükségessé.

Észak-Erdély és Székelyföld visszatérte után – az 1940/41. évi szervezési intézkedéssel¹⁵² – megalakult a IX. hadtest Kolozsvár székhellyel. Működési készségét 1940. november 20-án érte el.

A szervezési intézkedés rendelkezéseinek értelmében jelentős változás állt be a területi katonai igazgatási szervezetek feladatában és felépítésében. A Budapesti Székesfővárosi Katonai Parancsnokság kivételével megszűntek a vármegyei (törvényhatósági) katonai parancsnokságok. Helyettük a gyalogdan-

¹⁴⁹ A hadkötelesek nyilvántartását megalakulásuk után a kiegészítő parancsnokságok végezték, kivéve Budapest fővárosban, ahol ez a feladat továbbra is a katonai parancsnokság ügykörébe tartozott. Ezen az 1940. április 1-én életbe lépett 39000/Eln.1a.-1939 honvédelmi miniszteri rendelet módosítása változtatott. Lásd: HL HM 52923/Eln.1a.-1939.

¹⁵⁰ A bevonulási központok a kiegészítő parancsnokságokba olvadtak.

¹⁵¹ Alárendeltségüket, egymáshoz való viszonyukat lásd a 4. számú mellékleten

¹⁵² HL HM 40400/Eln.1a.-1940.

dár parancsnokságok állományában – törvényhatóságokként 1-1 fő – „Törvényhatósági összekötő tiszt” került rendszeresítésre.

A részben visszacsatolt Erdély és a keleti országrészek területi katonai igazgatásának megszervezésekor, valamint az erőltetett hadseregfejlesztés következményeként felszínre került ezek kísérőjelensége is: a létszámhiány. Vagyis hiány keletkezett a megfelelően képzett és a szükséges létszámú, valamint a katonai igazgatási feladatok végzésében jártas tisztekből és altisztekből. Ez különösen az erdélyi területi katonai igazgatási szervezetek (a katonai közigazgatást felváltó szervezeteknél) felállításánál és a szükséges létszám biztosításánál jelentkezett. A problémát érzékelve még ebben az évben – 1940. szeptember – a Honvédelmi Minisztérium 1. osztálya javasolta, hogy a zászlóalj kiegészítő kerületekből, azok összevonásával, ezred kiegészítő kerületeket alakítsanak ki. Az így nyert létszámmegtakarítás már fedezné a hiányzó állományt. A szervezésben érintett minisztériumi osztályok a javaslattal egyetértettek, így ennek megfelelően sor került a területi katonai igazgatási szervezetek átszervezésére.

A szervezési intézkedésnek megfelelően a honvédelmi miniszter az „anyaországban” meglévő 72 kiegészítő parancsnokság helyett – 3-3 kiegészítő parancsnokság összevonásával – 24 kiegészítő parancsnokságot, illetve a megalakult IX. hadtest területén újabb 3, így összesen 27 kiegészítő parancsnokságot szervezett. Emellett változatlanul megmaradt a 82 kiegészítő kirendeltség (bevonulási központ), amelyek önálló parancsnokságot képviseltek és megtartották addigi kiegészítő parancsnoksági számozásukat. Ezen kívül – a kiegészítő kirendeltségek alárendeltségében – 3 kiegészítő különítmény felállítására is intézkedett.

Mind a kiegészítő parancsnokságok, mind a kiegészítő kirendeltségek közvetlenül a hadtestparancsnokságnak voltak alárendelve, egymással mellérendelt viszonyban álltak. Hasonló jogállása volt a Budapest Székesfővárosi katonai parancsnokságnak is.¹⁵³ Ügykörük a következőképpen alakult:

- *Kiegészítő parancsnokság*: A kiadott mozgósítási- és országmozgósítási utasítások, valamint az 1939. évi honvédelmi törvény cikk végrehajására kiadott nyilvántartási- és kiegészítési szakfeladatok végrehajtása;
- *Kiegészítő kirendeltség (bevonulási központ)*: állományvezetési, valamint mozgósítási- és országmozgósítási utasítások végrehajtása az előjáró hadtestparancsnokság irányítása szerint;
- *Kiegészítő különítmény*: feladatát a kiegészítő kirendeltség parancsnokának utasítása alapján végezte.

A szervezési intézkedés emellett még módosította a budapesti kiegészítő parancsnokságok ügykörét is. Így a budapesti katonai parancsnokságok kiegészítési és nyilvántartási feladatait 1940. április 1-től a területileg illetékes kiegészítő parancsnokság vette át. Több fővárosi kerületi- és a II-VIII. hadtesthez tartozó kiegészítő parancsnokság részére új állomáshelyet határozott meg. Ezzel együtt – a kiegészítési feladatok teljes átruházása miatt – a kiegészítő parancsnokságok szervezetébe kerültek a lőnyilvántartó tisztek is. Ugyanekkor a haderőn kívüli kiképzés vezetését kivette a kiegészítő parancsnokságok ügyköréből és átadta a gyalogdandár parancsnokságok hatáskörébe.

¹⁵³ A későbbi szervezési intézkedések a létrehozott új területi katonai igazgatási szervezeteket egységesen „Alsófokú területi katonai parancsnokság”-ok néven tüntette fel.

A következő évi – 1941/42. évi – szervezési rendeletben¹⁵⁴ a fő hangsúly többek között a területgyarapítások lezárásaként szükségessé vált IX. hadtest teljes kiépítésén, a visszaszerzett Délvidék területi katonai hatóságokkal való benépesítésén, valamint a hadihadrend továbbfejlesztéséhez szükséges alapok megteremtésén alapult.

A tényleges katonai szolgálat 3 év volt, a nemzetiségiek behívását a fegyveres szolgálatra – bizonyos százalékos arány betartása mellett - megkötés nélkül a területi kiegészítési elv alapján történt.

Az alsófokú területi katonai parancsnokságok rendszere nem változott. A kiegészítő parancsnokságok és a kiegészítő kirendeltségek egyástól továbbra is függetlenek voltak. Egy új – 28. számú – kiegészítő parancsnokság került felállításra Zomborban. A kiegészítő kirendeltségek szervezetében is csak kismértékű változás volt, ami állt a kiegészítő kirendeltségek területi rendezésében, illetve két új kirendeltség felállításában. Számolva az esetleges további területgyarapításokra, a honvédelmi miniszter – az V. hadtestparancsnokság alárendeltségében – három kiegészítő kirendeltség felállítását határozta el, egyelőre személyzet nélkül.

Hasonlóan csekély szervezeti változást hozott az 1942/43. évi szervezési intézkedés¹⁵⁵ is. A mozgósítás és a személyi gazdálkodás hatékonyságának növelésére e rendelettel a Honvédelmi Minisztériumban új osztályok – 1/b, 1/om. és 1/ny – alakultak, amelyek végezték a kiegészítéssel-mozgósítással, az országmozgósítás-sal és a hadköteles nyilvántartással kapcsolatos feladatokat.

A kiegészítő parancsnokságok feladatai közül kikerült a katonai területi hadköteles nyilvántartási ügykör, amit 1942. november 1-től a népmozgalmi nyilvántartók láttak le. Ugyanekkor megszűnt a budapesti katonai parancsnokság is. 1942. november 1-től 28 kiegészítő parancsnokság összesen 412 fővel működött.

Változás történt még a kiegészítő kirendeltségek elnevezésében is, amely szerint a továbbiakban a „*Bevonulási Központ*” megjelölést használták. Ezzel egyidőben négy új bevonulási központ is felállításra került, így már 87 bevonulási központ működött, összesen 1261 fővel.

1944. októberében az 1500/1944. M.E. rendelet értelmében Magyarországon különleges közigazgatást vezettek be, amely rendelet kapcsán a honvédelmi miniszter „*Közigazgatási és gazdasági parancsnokság*”-okat (**a továbbiakban KG. parancsnokság**) hozott létre.¹⁵⁶ A felállított KG parancsnokságok feladata többek között a polgári közigazgatás zavartalan működésének biztosítása volt, természetesen a hadviselés érdekeinek szemelőtt tartása mellett. Emellett – kitelepülés és visszavonulás alkalmával – jogosult volt az új települési és működési hely kijelölésére is. Polgári lakosság felé nem volt intézkedési, csak kezdeményezési jogosultsága volt a polgári közigazgatás felé. A KG parancsnokság három hatósági szintű volt.

Emellett a honvédelmi miniszter 1943. július 3-án – figyelemmel az orosz csapatok előretörésére – kiürítési és elnéptelenítési intézkedést adott ki. A harcok előrehaladtával ezt az intézkedését 1944-ben pontosította, melyben a hadtest- és a kerületi parancsnokságok részére „kiürítési törzs” felállítását is elrendelte. A kiürítési intézkedés, illetve a kiürítés előkészítése többek között a hadköteles korú lakosságra, a sorozás előtt lévő hadkötelesekre, a leventeköteles

¹⁵⁴ HL HM 41000/Eln.1a-1941.

¹⁵⁵ HL HM 42000/Eln.1a-1942. Az 5. számú mellékleten az 1-28 kiegészítő parancsnokság és a kiegészítő kirendeltségek (bevonulási központok) felépítése látható.

¹⁵⁶ HL HM 16831/M1.ny.-1944.

férfi lakosságra, a honvédségi igénybevételre tervezett lovakra, gépjárművekre vonatkozott. Ugyanakkor a kiegészítő parancsnokságok részére megszabta, hogy a működésükhöz szükséges összes okmányt (állítási lajstrom, irattár stb.) vigyék magukkal, hogy az új állomáshelyükön működésüket zavartalanul folytathassák.

Miután a harcok áthelyeződtek Magyarország (az „anyaország”) területére, a honvédelmi miniszter elrendelte a keleti országrész kiürítését. Ezzel együtt a területi katonai igazgatási szervezetek is végrehajtották az áttelepülést, az új szervezeti rend felvételét. Ez többek között az jelentette, hogy a kerületi parancsnokságok a honi hadsereg alárendeltségébe kerültek, valamint a hátravont kerületi parancsnokságok a nyugati országrészek területi katonai igazgatási szervezeteibe olvadtak be. Így a 2. honvéd kerületi parancsnokságba a 7., a 3-ba a 8. és a 9., a 4-be az 5. és a 6. kerületi parancsnokság. Ezzel együtt a működő kerületi parancsnokságok létszáma 50%-al növekedett. Ugyanakkor a kerületi parancsnokságok alárendeltségébe kerültek a katonai közigazgatás szervei és a hátratelepült seregestest parancsnokságok. Mindezen feladatokat 1944. november 20-ig kellett végrehajtani.¹⁵⁷

Azonban december 1-én már a 2. és a 3. kerületi parancsnokság és alárendelt szervezeteinek is meg kellett kezdeni az áttelepülést a záróvonal mögé, egyidőben a még hadképes 21-48 éves, valamint a 16-20 éves leventeköteles évfolyamok behívását is meg kellett kezdeni. Mindezt akkor, amikor az ország keleti területén Debrecenben megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány, és a nyilasoktól, németektől megtisztított országrészen megkezdődött a területi katonai igazgatás újjászervezése.

2.6. Összegezve

Ennek a periódusnak egyik legfontosabb mozzanata volt a közvetlen katonai ellenőrzés megszűnése, a SZKEB távozása Magyarország területéről. Mindez persze nem jelentett azonnali haderőfejlesztési kezdeményezést, sőt a honvédelmi miniszter figyelmeztetett a rejtési szabályok még szigorúbb betartására. A magyar kormány, de a katonai felső vezetés sem szeretne volna, ha a békeszerződés rendelkezéseinek megsértése miatt a Szövetséges hatalmak visszaállították volna a közvetlen katonai ellenőrzést. A honvédelmi miniszter ugyan könnyítéseket engedélyezett, de a kiadott rendeletei, intézkedései során kínosan ügyelt a látszatra, arra, hogy a haderő és az azzal kapcsolatos szervezési intézkedések a békeszerződés talaján álljanak.

Ezeknek a rejtési szabályoknak a rendszere – főleg a '30-as évek elejétől – már nagymértékben gátolták a haderő minőségi és mennyiségi fejlesztését, végül a bledi szerződéssel a honvédelmi vezetés megszabadult ezektől a béklyóktól is. A szerződés aláírástól nyíltan is elkezdődhetett a Honvédség fejlesztése.

A területi katonai igazgatási szervezetek¹⁵⁸ – főleg rejtett szervezetként – folyamatosan végezték a hadkiegészítéssel kapcsolatos feladataikat. Alapvetően nem az elnevezésen volt a hangsúly, hanem feladataikon, végzett tevékenységükön. Nehézséget a szerteágazó ügymenet, egyes kérdésekben az alá-fölé rendeltségi viszony szövevényes formája okozott. Közeledve az 1939. évhez, a TENG szervezetek átalakításával, majd a katonai parancsnokságok és a bevonulási központok megszervezésével a honvédelmi vezetés megalapozta a már

¹⁵⁷ HL HM 5499/M.1a.-1944.

¹⁵⁸ Az 3. számú mellékleten a területi katonai igazgatási szervezetek 1921. és 1938. közötti működésének időgrafikonja látható.

egységes kiegészítő parancsnokságok felállításának lehetőségét, aminek jogszabályi háttérét az 1939. március 11-én kihirdetett honvédelmi törvény biztosította.

A területi katonai igazgatás működésének új rendszere, a kiegészítő parancsnokságok megalakítása, a mérföldkőnek számító Honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk elfogadásával vette kezdetét. Hatására a területi katonai igazgatás feladat- és szervezeti rendszere letisztult, kialakultak a katonai hatósági jogkörök fokozatai¹⁵⁹. Ezzel együtt az újonnan kialakított hadköteles nyilvántartás rendszere már biztosította a hadsereg egyre növekvő személyi-, információs, valamint egyéb, a harc megvívásához szükséges igényeit. Mindezen túl a területi katonai igazgatás jelentős feladata volt a visszatért ország-részek katonai közigazgatásának megszervezése, és az általuk végzett munka¹⁶⁰.

E fejezeti részben:

- bemutattam a területi (rejtett) katonai igazgatási szervezetek szervezeti változásait;
- feltártam a kiegészítő parancsnokságok megalakításának előzményeit, egyben bemutattam azokat a törekvéseket, amelyek az egységes hadkiegészítő szervezet megalakítását kísérte.
- tisztáztam, hogy a kiegészítő parancsnokságok csak a Honvédelmi törvény hatályba lépése után alakultak meg.
- meghatároztam a kiegészítő parancsnokságok felállításának pontos időpontját, tisztáztam annak körülményeit;

¹⁵⁹ Az 6. számú mellékleten a területi katonai igazgatási szervek 1938. és 1945. közötti szervezeteinek, működésének időgrafikonja látható.

¹⁶⁰ A katonai közigazgatás végzett feladatairól részletesen lásd a 4. fejezetet.

3. Fejezet. A területi katonai igazgatási rendszer 1945-től a jelenlegi szervezeti rendszer kialakulásáig

3.1. A területi katonai igazgatási szervezetek 1945. utáni újjászervezése

3.1.1. Az újjászervezés előkészítése

A II. világháború folyamán, 1944. végére a szovjet hadsereg kiűzte a német csapatokat az ország nagyobbik feléből. Ennek eredményeként ezeken a területeken megkezdődhetett az új magyar hadsereg szervezése, a területi katonai igazgatás újjászervezése. A hadseregszervezést teljesen előről kellett kezdeni akkor, amikor az országnak a lelkesedésen kívül semmije sem volt. Magyarország 1947-ig jogilag is megszállt volt, ezért önálló „állami létről”, így területi katonai igazgatásról sem beszélhettünk. Az igazgatási feladatok végzése a szovjet katonai parancsnokságok irányítása, ellenőrzése mellett folyhatott.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. december 21-én megválasztotta az Ideiglenes Nemzeti Kormányt. Ebben három magyar vezérezredes is szerepet vállalt: Miklós Béla miniszterelnök, Vörös János honvédelmi miniszter, Farago Gábor a közellátási tárca vezetője lett.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulása után – december 28-án – kormányküldöttség utazott Moszkvába a fegyverszüneti tárgyalásokra. Ennek megkötése Magyarország számára rendkívül fontos volt, hiszen csak ezután kezdhetett hozzá a magyar fegyveres erők megszervezéséhez. A küldöttség tagja volt Vörös János honvédelmi miniszter is, akit távolléte alatt Farago Gábor helyettesített.

1944. december 31-én Debrecenbe érkezett Kéri Kálmán vk. ezredes, aki január 2-án jelentkezett Miklós Béla miniszterelnöknél és Farago Gábornál. A miniszterelnök, miután meghallgatta beszámolóját¹⁶¹ az új Magyar Honvédség és a Honvédelmi Minisztérium létrehozásával kapcsolatos elképzeléséről, azt az utasítást adta, hogy először kezdje meg a Honvédelmi Minisztérium megszervezését. De, mint írja visszaemlékezésében óvatosságra intettek és Züszmanovics¹⁶² alezredessel való őszinte és nyílt kapcsolat fenntartásának szükségességére figyelmeztettek. Kéri Kálmán január 3-án felkereste Züszmanovics alezredest, tájékoztatta megbízatásáról és a támogatását kérte. Megbeszélésükről a következőket írta: „A Honvédelmi Minisztérium néhány tiszttel való felállítását illetőleg kifogást nem emelt, a debreceni, a miskolci és a szegedi Kerületi Parancsnokságok megszervezéséhez és az őralakulatok felállításához egyenlőre nem járult hozzá.”¹⁶³

1945. januárjában a Honvédelmi Minisztériumba került Simonffy-Tóth Ernő vk. őrnagy, akit a miniszter megbízott a szervezési osztály vezetésével. Simonffy azonnal munkához látott és tanulmányt készített az új Magyar Honvédség felállításával kapcsolatos kérdésekről. Az irat 1945. január 16-án készült el tárgya a „Tájékoztató az új magyar honvédségről”¹⁶⁴ volt.

¹⁶¹ Elképzelései között szerepelt a Magyar Honvédség újjászervezése érdekében az előmunkálatok végzése, az orosz hadifogságban lévő magyar vezérkari tisztek átadásának szorgalmazása, a debreceni, a miskolci és a szegedi Kerületi Parancsnokságok kereteinek megalakítása, valamint a Kerületi Parancsnokságok székhelyén az őralakulatok megszervezése.

¹⁶² Züszmanovics alezredes az összekötő tiszt szerepét töltötte be a Vörös Hadsereg és az Ideiglenes Kormány között.

¹⁶³ HL Tanulmány gyűjtemény (továbbiakban TGY) 196, Kéri Kálmán: *A demokratikus honvédség létrehozásának első hónapjai (1945. január – március)*, 8. o.

¹⁶⁴ HL HM 20.030/Eln. I. 1945.

A tanulmány alapján a hadseregszervezést, az új magyar hadsereg felállítását a következő ütemezés szerint tervezték végrehajtani:

- Honvédelmi Minisztérium (egyben Vezérkari Főnökség) létrehozása;
- Országos hadkiegészítő szervek megalakítása, az emberanyag gazdálkodás megszervezése;
- Az első arcvonalba küldendő hadosztály (Kossuth hadosztály) megalakítása;
- A többi 7 hadosztály megalakítása.

A hadseregszervezési munkák közül január közepéig, vagyis a Szövetéses Ellenőrző Bizottság (**továbbiakban SZEB**) szovjet részének tényleges megalakulásáig az alábbi feladatokat hajtották végre:

- A Szolgálati Szabályzat I. részének módosítását, egyeztetését a pártok képviselőivel;
- A Honvédelmi Minisztérium osztályainak megalakítását, az együttműködés szabályozását;
- A 6. Debrecen-i és a 7. Miskolc-i Kerületi Parancsnokságok megalakításának előkészítését, illetve az 5. Szeged-i Kerületi Parancsnokság önkéntes megalakulásának jóváhagyását és megerősítését.

A fegyverszüneti bizottság számára Kéri Kálmán vk. ezredes készített összefoglaló tájékoztatót¹⁶⁵, amit 1945. február 17-én személyesen vitt el a SZEB-nak. A tájékoztatóban javaslat olvasható a Honvédelmi Minisztérium vezető személyeiről, valamint a hátország katonai megszervezéséről. Így a Kerületi- és a Kiegészítő Parancsnokságokról, valamint egy elképzelés olvasható a hadseregszervezésről is.

A Honvédelmi Minisztérium illetékesei a fegyverszüneti egyezmény megkötése miatt a Moszkvában tárgyaló Vörös János honvédelmi miniszterrel folyamatosan tartották a kapcsolatot, s a tárgyalások menetében igyekeztek mindent úgy előkészíteni, hogy annak aláírásakor a hadseregszervező munka azonnal megindulhasson. A Honvédelmi Minisztérium katonai főnöke – Kéri Kálmán vk. ezredes – Züszmanovicshoz január 10-i dátummal „*A hadsereg felállításával kapcsolatos kérelem*” című feliratot¹⁶⁶ juttatott el. Ebben jelezte, hogy a fegyverszüneti szerződés aláírása után a hadseregszervezés rohamosan meg fog indulni, aminek könnyítésére bizonyos előkészületeket tettek. Majd – ugyancsak ő – 1945. január 18-án egy feljegyzést¹⁶⁷ készített a hadseregfejlesztéssel kapcsolatos kérdésekről.

A feljegyzésben megállapította, hogy a magyar kormány úgy látja, toborzás útján a szükséges létszámot nem tudják biztosítani, mert az ország nyugati része még német megszállás és Szálasi terrorja alatt áll, így ott a toborzás nem lehetséges. Másrészt a magyarországi hadműveletek során sok a hadifogságba esett katona. Egyben jelezte, hogy az ország felszabadított területén a sorozást egyelőre 17-32 éves életkorig folytatják, majd később a szükségletnek megfelelően a korosabb évfolyamokat is a sorozóbizottság elé állítják. Ennek végrehajtására szükség van tizenhat Kiegészítő Parancsnokság felállítására, amihez Züszmanovics hozzájárulását kérte.

A fegyverszüneti egyezményt 1945. január 20-án írták alá Moszkvában. Az egyezmény aláírását követően Faragho Gábor kézjeggyével ellátta az új Honvédelmi Minisztérium első hivatalos rendeletét, melyben a területi katonai

¹⁶⁵ HL HM 20.125/Eln. I. 1945.

¹⁶⁶ HL HM 20.000/ep. 1945. A Honvédelmi Minisztérium első irata. A TGY 196. 3. számú melléklete. (Az irat másolat, a számát kézzel átjavították HM 20.001-re)

¹⁶⁷ HL HM 20.026/Eln. 1945.

igazgatás szerveinek, a honvéd Kiegészítő Parancsnokságok felállításáról szolt. Ennek folytatására adta ki, a már Moszkvából időközben visszaérkezett Vörös János honvédelmi miniszter rendeletét, amely a katonai Kerületi Parancsnokságok létrehozásáról rendelkezett.

3.1.2. A katonai igazgatási szervek újjászervezése

3.1.2.1. A Kiegészítő Parancsnokságok megalakítása

Tehát az új Honvédelmi Minisztérium első rendelete a Kiegészítő Parancsnokságok újbóli felállítására intézkedett. A rendelet kiadásának a célja az volt, hogy a fegyverszüneti egyezmény aláírását követően, az abban foglalt hadseregszervezési munkát azonnal el tudják kezdeni. Mint az már az előzetes tárgyalások során várható volt, és végül a fegyverszüneti egyezmény 1/c pontjában olvasható is: „*Magyarország legalább nyolc nehézfegyverzettel ellátott gyaloghadosztályt állít ki*”¹⁶⁸ Ehhez szükség volt a Kiegészítő Parancsnokságok felállítására, működőképességük biztosításra, hogy a sorozásokat végre tudják hajtani. A honvédelmi miniszter helyettesítésével megbízott Farago Gábor e sürgős feladatok végrehajtására Debrecenben 1945. január 20-án adta ki rendeletét.¹⁶⁹ A rendeletben a következőkre utasította a vármegyék vezetőit:

1. A közigazgatása területén a felszabadulás előtt működött Kiegészítő Parancsnokságok előtalálható személyzetét gyűjtse össze, majd azokból az újonnan felállítandó Kiegészítő Parancsnokságok ideiglenes személyzetét szükségszerűen újból állítsa ki.

2. A helyi orosz katonai parancsnokságokat fel kell kérni, hogy a volt Kiegészítő Parancsnokságok hivatali helyiségeit bocsássák rendelkezésre az újonnan megalakuló Kiegészítő Parancsnokságok részére.

3. A felállított Kiegészítő Parancsnokságok – orosz katonai hatóság támogatásával – kötelesek a fellelhető katonai iratanyagot összegyűjteni és megőrizni.

Az újonnan felállított Kiegészítő Parancsnokságoknak február 05-ig írásban jelenteniük kellett a személyi állomány anyakönyvi adatait, a munkafelvétel megkezdését, és az esetleges külön igényeket.

Az újjászervezett kiegészítő parancsnokságok¹⁷⁰ sorozási-működési területe változatlan volt, vagyis egy kiegészítő parancsnokság egy-egy gyalogezred, illetve három kiegészítő parancsnokság egy-egy hadosztály megalakulási területén fejtette ki tevékenységét. Azonban a miniszteri rendelet szerint sorozás megkezdését csak a kiegészítő parancsnokság felállítása után lehetett megkezdni.¹⁷¹

3.1.2.2. A Kerületi Parancsnokságok megalakítása

A fegyverszüneti egyezmény aláírása után Vörös János honvédelmi miniszter 1945. január 30-án érkezett vissza Debrecenbe. Másnap, január 31-én kiadja rendeletét a Kerületi Parancsnokságok megalakítására, melyet tájékoztatásul megküldött a kerületparancsnokságok székhelye szerinti területileg illeté-

¹⁶⁸ 1945. évi V. törvény a Moszkvában 1945. január hó 20. napján kötött fegyverszüneti egyezmény be-cikkelyezéséről

¹⁶⁹ HL HM 20.035/Eln. I. 1945.

¹⁷⁰ A szervezési rendelettel 17 kiegészítő parancsnokság alakult meg. Számozásukat, székhelyüket lásd a 7. számú mellékleten.

¹⁷¹ HL HM 20.035/Eln. I. 1945.

kes főispánoknak is.¹⁷² Rendeletében az országot hét katonai kerületre osztotta, amely megfelelt az 1938. szeptember 1-i helyzetnek.¹⁷³

A Kerületi Parancsnokságoknál a tisztségek betöltésére tiszteket csak akkor lehetett beosztani, ha az egészségi állapotuk miatt kivonuló alakulatokhoz nem alkalmasak. Így a Honvédelmi Minisztérium úgy intézkedett, hogy a főtiszt beosztásokat elsősorban megfelelő szakképzettségű tiszthelyettesekkel és tisztviselőkkel kell feltölteni.

A kiadott állománytábla szerint országos összesítésben az 1-7 Kerületi Parancsnokság létszáma az alábbi volt:

Ezre-des	Alezre-des	Őr-nagy	Fő-tiszt	Tiszt-helyet-tes	Katona összesen	Polgári alkalmazott	Mind-össze-sen
7	21	35	91	7	161	49	210

A Kerületi Parancsnokságok azonnali feladatuk volt a területükön található:

- irodai szolgálatra alkalmas tisztek, tiszthelyettesek és polgári alkalmazottak felkutatása, névjegyzék készítése;
- berendezési tárgyak-;
- épületek-;
- honvédségi szolgálati könyvek és iratok-;
- felszerelési tárgyak felkutatása, rendezése, jegyzékbe foglalása és bejelentése;

f) a helyi orosz katonai parancsnokságok jóváhagyásával a területükön már megalakult, vagy megalakulás alatt álló különböző honvéd karhatalmi egységek felderítése, felettük átmenetileg a parancsnokság átvétele, s ezen alakulatok létszám-, fegyverzet és felszerelési adatainak jelentése.

A rendelet kitért a Kerületi Parancsnokságok és a hadosztályparancsnokságok viszonyára is. Ennek megfelelően a Kerületi Parancsnokság a kerület területén a békében is azonos székhelyű, azonos számozású hadosztályparancsnoksággal mellérendelt viszonyban állt. A hadosztályparancsnokságok feladata volt a katonai alakulatok vezetése és a kiképzés végrehajtása. A Kerületi Parancsnokságok az alárendelt Kiegészítő Parancsnokságokkal és állománytestekkel az emberanyag gazdálkodás és nyilvántartás, valamint a béke-rendszer szerint működő anyagi ellátás munkáit végezte.

A Honvédelmi Minisztérium megítélése szerint az eredményes munka egyik előfeltétele, hogy minden katonai kerületi hatóság (Kerületi Parancsnokság, Kiegészítő Parancsnokság, állománytestek) valamint hadosztályparancsnokság az ugyanott működő polgári közigazgatással a legszorosabb együttműködést alakítsa ki.

A rendelet kiadásával egyidőben a honvédelmi miniszter szabályozta a Kiegészítő Parancsnokságok alárendeltségét és feladatukat is. Ennek értelmében alárendelte:

- az 1. Kerületi Parancsnokságnak az 1., 2., és a 3.;
- a 4. Kerületi Parancsnokságnak a 10., 11., és a 12.;

¹⁷² HL HM 20.100/Eln. I. 1945.

¹⁷³ A Kerületi Parancsnokságok székhelyei az alábbiak voltak: 1. Kerületi Parancsnokság: székhelye Budapest, 2. Kerületi Parancsnokság: székhelye Székesfehérvár, 3. Kerületi Parancsnokság: székhelye Szombathely, 4. Kerületi Parancsnokság: székhelye Pécs, 5. Kerületi Parancsnokság: székhelye Szeged, 6. Kerületi Parancsnokság: székhelye Debrecen, 7. Kerületi Parancsnokság: székhelye Miskolc

- az 5. Kerületi Parancsnokságnak a 13., a 14. és a 15.;
- a 6. Kerületi Parancsnokságnak a 16., a 17. és a 18.;
- a 7. Kerületi Parancsnokságnak a 19. a 20. és a 21. Kiegészítő Parancsnokságokat.

Ezzel egyidőben a Kiegészítő Parancsnokságok feladatuk kapták, hogy készüljenek fel a toborzási, a sorozási, valamint a nyilvántartási munkálatok végzésére. Végül a rendeletben felhívta „... a helybeli minden rendű és rangú közigazgatási szervek”¹⁷⁴ figyelmét, hogy e rendkívül nehéz, de a honvédség által, a hazánk jövője szempontjából elsőrendűen fontos munkák gyors végrehajtásában a Kerületi- és a Kiegészítő Parancsnokságokat támogassák.

A honvédelmi miniszter a következő utasításában megerősítette a parancsnoki beosztásokban a már működő kerületi parancsnokságok parancsnokait,¹⁷⁵ illetve egyéb feladatokat határozott meg számukra. Többek között a 4. katonai kerület parancsnokát külön megbízta, hogy a 2. és a 3. katonai Kerületi Parancsnokság személyzetét Pécssett készítse fel. A megbízás célja az volt, hogy azok a nyugati országrész felszabadulása után tevékenységüket azonnal meg tudják kezdeni. Ugyanebben az utasításában a honvédelmi miniszter megbízta Hátszeghy Ottó ezredest: Tájékoztassa Tildy Zoltán országgyűlési képviselőt, a Nemzeti Bizottság elnökét a kiadott 20.035-ös és a 20.100-as rendeletekről. Egyben felkérte, hogy a rendelkezésre álló ezredesi és alezredesi rendfokozattal bíró tisztekből – együttműködve a főváros főpolgármesterével – keressen és jelölje ki azokból az 1. Kerületi Parancsnokság, valamint az 1., a 2. és a 3. Kiegészítő Parancsnokságok parancsnokait.

A rendelethez Kéri Kálmán vk. ezredes, a Honvédelmi Minisztérium katonai főnöke fűzött feljegyzést, melyben felhívta a parancsnokok figyelmét az orosz katonai hatóságokkal való közvetlen és személyes ismeretségen alapuló bizalomteljes együttműködésre. Mint fogalmazta: „... jelenlegi helyzetünkben a helyi orosz katonai szervek támogatásával mindent, anélkül semmit sem érhetünk el.”¹⁷⁶

3.2. A katonai igazgatási szervek bővítése, a hatósági rendszer kialakítása

A honvédelmi miniszter 1945. február 12-én kiadott rendeletében¹⁷⁷ a katonai igazgatást négy elemből álló hatósági rendszerre építette.

⇒ **negyedfokú területi hatóság** volt a **Kerületi Parancsnokság**. E minőségükben irányította:

- a Kiegészítő Parancsnokságok útján a csapatok személyi és technikai feltöltését;
- az alárendelt katonai szervezetek tevékenységét;
- az igazoló eljárásokat;
- a hadbíró szolgálat tevékenységét.

⇒ **harmadfokú területi hatóság** volt a **Kiegészítő Parancsnokság**. Állományába tartozott a saját személyzete, valamint a törvényhatósági jogú városokban a népmozgalmi nyilvántartó személyzet. E minőségében végezte:

¹⁷⁴ HL HM 20.100/Eln. I. 1945. 6. p.

¹⁷⁵ Ebben a 4. (Pécs) katonai kerület vezetésével Marossy László alezredest, az 5. (Szeged) katonai kerület vezetésével Örley Zoltán alezredest, a 6. (Debrecen) katonai kerület vezetésével Kőváry Marcell alezredest, a 7. (Miskolc) katonai kerület vezetésével Battha Andor ezredest bízta meg.

¹⁷⁶ HL HM 20.086/Eln. I. 1945.

¹⁷⁷ HL HM 20.140/Eln. I. 1945.

- az országos emberanyag nyilvántartását (a népmozgalmi nyilvántartók útján) és a nyilvántartások egységes vezetését;
- a toborzási, sorozási feladatokat;
- a csapatok személyi állománnyal, lovakkal, országos járművekkel és népgazdasági gépjárművekkel való feltöltését.

⇒ *másodfokú területi hatóság* volt a **bevonulási központ**. A Kiegészítő Parancsnokságok alárendeltségében, a területileg illetékes törvényhatóságok minden járásának a székhelyén és a megyei városokban működött.

⇒ *elsőfokú katonai területi hatóságot* a **népmozgalmi nyilvántartók** képezték. Minden településen (járási székhelyeken, megyei városokban, községekben) megszervezték és a bevonulási központok alárendeltségében működtek

E rendeletében újabb Kiegészítő Parancsnokságok megalakítására is utasította a Kerületi Parancsnokságokat, egyben intézkedett az átszámozásukra is. Ennek megfelelően a kiegészítő parancsnokságok számozása a továbbiakban kétszámjegyű lett, melynek első száma megegyezett a Kerületi Parancsnokság számával. A bevonulási központok számozása háromjegyű, melynél az első két számjegy a Kiegészítő Parancsnokság számával volt azonos.

3.3. A katonai igazgatási szervek tevékenysége 1945. októberéig

A Honvédelmi Minisztérium szervezési osztály vezetője, Simonffy-Tóth Ernő vk. őrnagy 1945. február 14-én már arról intézkedett¹⁷⁸, hogy az önként jelentkezett, a hadifogságból visszaadott és a toborzott hadköteleseket hova kell beosztani. E szerint – igaz ideiglenes jelleggel – fel kellett tölteni a Kerületi-, a Kiegészítő-, és a pótkeret parancsnokságokat, a bevonulási központokat, a honvéd őralakulatokat és az élelmező raktárak személyzetét. Végleges jelleggel kellett feltölteni a megalakuló hadosztályok és a kivonuló alakulatok szervezeteit.

A honvédelmi miniszter 1945. február 23-án intézkedett a toborzottak behívására.¹⁷⁹ Az elérendő végcél – mint fogalmazott rendeletében – hogy a toborzottak kivétel nélkül a Németország elleni harcra kivonuló hadosztályok soraiban nyerjenek beosztást. Ezért nem kell megvárni a fegyverzeti és egyéb felszerelések rendelkezésére bocsátását, hanem – időnyerés céljából – a toborzottak azonnali behívását kell végrehajtani. A rendelkezés a záróvonaltól keletre lévő 5., 6. és 7. Kerületi Parancsnokságokat érintette, amelyek a jelentkezetteket 1945. március 12-re hívták be kiképzésre a lakóhelyükhöz legközelebb eső és már működő gyalogsági fegyvernemi, vagy tüzér jellegű pótkeret parancsnoksághoz.

A Honvédelmi Minisztérium a SZEB Katonai Osztályának készített 7. számú helyzetjelentésében¹⁸⁰ (1945. február 24.) engedélyt kért a 4. Honvéd Kerületi Parancsnokság megalakítására. Egyben kérte a Pécsen található fegyver- és ruházati anyagoknak, épületeknek, irodáknak a Kerületi Parancsnokság rendelkezésére bocsátását is.

A honvédelmi miniszter 1945. március 16-án kiadott parancsában¹⁸¹ szabályozta a nyilvántartási, a sorozási, a bevonultatási, a mentesítési és a meghagyási feladatokat. Az intézkedésnek megfelelően a Kerületi Parancsnokságok megkezdték a sorozások előkészítését és végrehajtását. Minden Kiegészítő

¹⁷⁸ HL HM 20.144/Eln. II. 1945.

¹⁷⁹ HL HM 20.185/Eln. I. 1945.

¹⁸⁰ HL HM 752/Ált. 1945.

¹⁸¹ HL HM 20.888/Eln. -1945.

szító Parancsnokságnak és bevonulási központnak egy-egy sorozó bizottságot kellett megalakítani. A sorozásokat minden sorozóbizottságnál egyidőben, reggel 7-kor meg kellett megkezdeni. A sorozásokhoz a helyiséget – minimum 3 szoba – a polgári közigazgatási szerv biztosította.

A sorozó bizottság összetétele volt:

1. A honvédség részéről

- 1 fő főtitest, vagy törzstiszt (sorozásvezető);
- 1 fő főtitest vagy tiszthelyettes (sorozótiszt);
- 1 fő honvédorvos vagy polgári orvos;
- 2 fő honvédírnok (igény szerint lehet több is);
- 1 fő küldönc.;

2. A polgári hatóság részéről:

- 1 fő sorozó bizottság elnöke (Főszolgabíró vagy polgármester);
- 1 fő tisztiorvos
- 2 fő bizalmi férfi (esküdtek)
- 1 fő írnok
- rendőr igény szerint

A sorozás végeztével mindenkit elláttak sorozási bizonyítvánnyal, végül a besorozottakat a sorozó bizottság vezetője feleskette.

3.3.1. A gyaloghadosztályok megalakítása

A katonai igazgatási szervek igen fontos feladata volt a fegyverszüneti egyezményben meghatározott számú (8) gyaloghadosztály, valamint a megalakítási feladatokat végző pótkeretek felállítása. A megalakításra kerülő csapatokhoz a Honvédelmi Minisztérium tervei szerint az emberanyagot egyrészt sorozás, toborzás, másrészt a hadifogolytáborokból rendelkezésre bocsátott hadifoglyokból kellett biztosítani.

A honvédelmi miniszter egy április 20-i intézkedésében – melyet az 1., a 2., a 4. és a 7. Kerületi Parancsnokságok kaptak¹⁸² – úgy tervezte, hogy a felállítandó hadosztályok állományát 5000 fő toborzottból és 5-6000 fő hadifogolyból biztosítja. Így az intézkedésben érintett Kerületi Parancsnokságnak 5000 főt kellett biztosítani megfelelő fegyvernemi összetételben.

Vörös János vezérezredes 1945. február 4-én adta ki rendeletét¹⁸³ az elsőként felállításra kerülő 6. gyaloghadosztály megalakítására. Az általános részben úgy rendelkezett, hogy egyelőre minden kerület területén egy gyaloghadosztályt állít fel. A gyaloghadosztályok a kerületek számát viselték. Hadosztályon belül a gyalogezredek száma folytatólagosan, az ugyanott működő Kiegészítő Parancsnokságokkal azonos számot viselték. Székhelyük megegyezett a Kerület-, illetve a Kiegészítő Parancsnokságéval.

A kerületi parancsnokok a gyaloghadosztály parancsnokok alárendeltségébe léptek. Önálló hatáskörrel intézték a hadosztály felállításáig az anyagi, emberanyag pótlási, valamint állományvezetői és nyilvántartási feladatokat. A gyaloghadosztályok elvonulása után a visszamaradó pótkeret parancsnoka a kerületi parancsnok alárendeltségébe lépett.¹⁸⁴ Későbbiekben a 6. hadosztály felállításánál szerzett tapasztalatokat az 1-5 és 7. hadosztályoknál hasznosítani kellett.

¹⁸² HL HM 23.218/Eln. I. 1945.

¹⁸³ HL HM 20.112/Eln. I. 1945.

¹⁸⁴ A kerület parancsnok és a hadosztály parancsnok hatáskörének szabályozása megtalálható még a HL HM 30.368/Eln. I. 1945. rendeletben.

3.3.2. A sorozások beszüntetése, állományváltás

1945. márciusában a német erők jelentős csapaterősítéseket hajtottak végre az ország nyugati részén, páncélosokat vezényeltek a Dunántúlra. Március 6-án megkezdődött a németek ellentámadása. Ennek hatására a SZEB március 7-én utasítást adott a magyar hatóságoknak a hátszági szervek záróvonal mögé telepítéséről. Az utasítás szerint a záróvonaltól nyugatra semmiféle katonai parancsnokság és szervezet nem maradhatott fenn és nem fejthette ki semmilyen működést.

Ennek végrehajtására a honvédelmi miniszter is intézkedett többek között a katonai igazgatás területi szerveinek áttelepítésére.¹⁸⁵ Ennek megfelelően:

- A 74. Kiegészítő Parancsnokság Füzesabonyba;
- A 11., 12. és a 13. Kiegészítő Parancsnokság Szolnokra.
- 51. és 52. Kiegészítő Parancsnokság Bácsalmásra illetve Kiskunmajsára;
- A 4. Kerületi Parancsnokság Bácsalmásra települt át.
- A 4. Kerületi Parancsnokság területén megalakult, valamint a már működő 14. és a 15. Kiegészítő Parancsnokságok működésüket ideiglenesen beszüntették.

Ezzel egyidőben a záróvonaltól nyugatra az összes bevonulási központ és népmozgalmi nyilvántartó is befejezte működését. Akinek a működését beszüntették, de nem telepítették a záróvonal mögé, az nem folytathatta tevékenységét. Csak akkor lehetett a toborzást újból megkezdeni, ha a záróvonal áthelyeződött nyugatra. Az 1., 4., 5. és a 7. kerület parancsnokának a feladata volt még, hogy tájékoztassa a polgári hatóságokat is.¹⁸⁶ Az 1. kerület parancsnoka, vitéz Szépkuthy ezredes jelentést készített a kiadott intézkedéseiről, az áttelepülés végrehajtásáról.¹⁸⁷ Majd Hátszeghy Ottó vk. ezredes Zamercev tábornoknak címezve jelentette, hogy a Honvédelmi Minisztérium és az 1. Kerületi Parancsnokság szerveinek hátratelepítése a záróvonal mögé megtörtént. A Honvédelmi Minisztérium Debrecenbe, az 1. Kerületi Parancsnokság Szolnokra települt.

Vörös János honvédelmi miniszter 1945. május 15-én kezdeményezte a SZEB-nél a Kerületi Parancsnokságok, Kiegészítő Parancsnokságok és bevonulási központok állománytáblájának módosítását, a létszám növelését.¹⁸⁸ Ekkor ezt a SZEB nem engedélyezte, de június 11-én már hozzájárult a Kerületi Parancsnokságoknál az elhárító (D) tiszti, tiszthelyettesi beosztások, valamint létszámfelettiként 2-4 nyomozó és 1 gépíró rendszeresítéséhez.¹⁸⁹ Ezzel egyidőben a 4. Kerületi Parancsnokság május 21-én visszaköltözött Pécsre, majd a Dunántúlon is megkezdte működését a területi katonai igazgatás. Ezzel együtt megkezdődött a 2. és a 3. Kerületi Parancsnokság felállítása és szervezése is.

A 4. Kerületi Parancsnokság feladata az volt, hogy állítsa fel a Kiegészítő Parancsnokságokat, a bevonulási központokat, valamint szervezze meg a háttérőrség működését. A 2. és a 3. Kerületi Parancsnokságnál a bevonulási központokat csak külön parancsra lehetett felállítani. A Kerületi- és Kiegészítő Parancsnokságoknak addig gondoskodniuk kellett a megfelelő személyzet kiválo-

¹⁸⁵ HL HM 20.602/Eln. 1945.

¹⁸⁶ HL HM 20.607/Eln. I. 1945.

¹⁸⁷ HL HM 20.602/Eln. 1945.

¹⁸⁸ HL HM 25.124/Eln. Szerv. 1945.

¹⁸⁹ HL HM 27.917/Eln. I. 1945.

gatásáról és felkészítéséről. A honvédelmi miniszter az intézkedésében külön felhívta a figyelmet arra, hogy a szervezés megindítása előtt a parancsnokok vegyék fel a kapcsolatot a SZEB helyi képviselőjével.¹⁹⁰

Németország 1945 május 8-i kapitulációja után a katonai igazgatási szervek az újonnan megalakítandó csapatok személyi kiegészítésével kapcsolatos feladatukat az 1945 május 19-én kiadott HM intézkedés¹⁹¹ alapján beszüntették, egyben megkezdték a pótkeretek feloszlását is. A feladatot olyan számvetéssel kellett végrehajtaniuk, hogy az június 5-re befejeződjön. A pótkeretek feloszlása során a személyi nyilvántartásokat, az iratokat át kellett adni a Kiegészítő Parancsnokságoknak, a kincstári anyagot a bevonulási központoknak, illetve a Kiegészítő Parancsnokságoknak. A tartalékos tiszteket, légénységet tartalékos állományviszonyba kellett helyezni, a hivatásos és az önként jelentkezőket saját hatáskörben kellett megfelelő beosztásba helyezni. Ha a kerületi parancsnok úgy ítélte meg, hogy a pótkeret elhelyezési körlete alkalmas rá, a bevonulási központokat, illetve a Kiegészítő Parancsnokságot kellett beköltöztetni az átadott laktanyába.

Az újjászülető Magyar Honvédség részére a területi katonai igazgatási szervek folyamatosan biztosították a szükséges létszámot. Ha ellenőrzöttek is (a SZEB részéről), de folytatódott a megfelelő korú hadkötelesek összeírása, nyilvántartásba vétele.¹⁹²

Vörös János honvédelmi miniszter – a SZEB 1945. október 22-i 2210. számú utasítására – 1945. október 26-án szervezési intézkedést adott ki a honvédség alakulatainak és intézeteinek új állományára és szervezetre való áttérés végrehajtására. Ebben hatályon kívül helyezte az eddig kiadott szervezési és állománytáblázzal kapcsolatos, valamint a létszámfelettieket engedélyező összes rendeletét.

Szabályozta a területi katonai igazgatási szervek összetételét, létszámát is. Az új szervezési intézkedés szerint megmaradt az 1 – 7 Kerületi Parancsnokság, 1 – 32 Kiegészítő Parancsnokság és 1 – 171 bevonulási központ. Az alárendelt Kiegészítő Parancsnokságokat, bevonulási központokat a Kerületi Parancsnokságoknak kellett ellátni állománytáblával. A Kerületi Parancsnokság parancsnoka csapatparancsnoki jog- és hatáskörrel rendelkezett. A kerületi parancsnokságok összesített létszámát 632 főben, a kiegészítő parancsnokságok létszámát 224 főben a bevonulási központok létszámát 684 főben határozta meg.

3.3.2.1. A légénység felváltása

Vorosilov marsall, a SZEB vezetője 1945. decemberében megadta az engedélyt, hogy a katonai szervezeteknél a légénységet felváltsák, behívassák a fiatalabb évfolyamokat, illetve csökkentsék a létszámot is.

Az engedélyt követően a honvédelmi miniszter is kiadta az intézkedését.¹⁹⁵ A felváltást 1946. január 20. és február 01. között kellett végrehajtani. Az intézkedés szerint leszerelhetők:

- az 1921-ben születettek és az idősebb évfolyamok;

¹⁹⁰ HL HM 25.820/Eln. Szerv. 1945.

¹⁹¹ HL HM 21.151/Eln. 1945.

¹⁹² Részletesen lásd az 5. fejezet 5.6.2. részénél.

¹⁹⁵ HL HM 48.087/Eln. Szerv. 1945.

- az 1922-ben születettek közül a 3 gyermekesek, egyetemisták, bányászok;
- aki 3 év harctéri szolgálattal rendelkezett;
- aki önként jelentkezett az új honvédségbe.

A katonai vezetés elsősorban az 1923-ban születettek behívását tervezte, mindenekelőtt azokat, akiket már lesoroztak. Egyúttal le kellett szerelni a légénységi állományúakon kívül a tartalékos tiszteket, a tiszthelyetteseket, valamint azokat is, akik kérték a leszerelésüket. A honvédelmi miniszter a Minisztertanács előterjesztésébenben a következő sorrend szerepelt:

- a felváltások végrehajtása az 1. és a 6. hadosztálynál;
- az 1921-es, és az idősebb évfolyamok leszerelése;
- a behívások végrehajtása a besorozott 1922. és az 1923-as évfolyamokból, esetleges pótlások a sorozatlan 1923-as és az 1924-es évfolyamokból.

Az 1. és a 6. gyaloghadosztály részére az ország egész területéről lehetett a hadköteleseket biztosítani. A behívást – melyet 1946. február 15-én a Kiegészítő Parancsnokságoknak hajtottak végre – behívójeggyel, és nem hirdetésménnyel kellett elrendelni. A honvédelmi miniszter figyelmeztette a hadosztályok átvevő tisztjeit, hogy csak annyi hadkötelest vehetnek át, amennyit ruházattal és felszereléssel el tudnak látni. A többit fokozatosan, és csak akkor, ha már a megfelelő felszerelés rendelkezésre áll.

A behívásnak ez a rendszere kísérleti jellegű volt és azt a célt szolgálta, hogy a behívásoknál érvényesüljön az igazságosság, az egyenlő teherviselés, valamint a behívások végrehajtásában szoros kapcsolat alakuljon ki a polgári közigazgatási hatóságokkal. A módszer lényege az volt, hogy a Kiegészítő Parancsnokságok által megadott szempontok szerint a helyi polgári közigazgatási hivatal jelölte ki a behívásra kerülő hadköteleseket. Vagyis a közigazgatási hatóság feladata volt a behívásra tekintetbe jövők kiválasztása, a behívójegyek kitöltése, kikézbésítése és a bevonultakról való gondoskodás.¹⁹⁶ Ezt elsősorban arra alapozták, hogy a népmozgalmi nyilvántartást már a polgári hatóságok végezték. Azonban ez, mint az egy összegzett jelentésben¹⁹⁷ olvasható, nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A községi előljáróságok a behívásra tekintetbe jövők kiválasztásával járó felelősséget nem kívánták magukra vállalni, mivel a lakosság ellenszenvét nem akarták maguk ellen fordítani. Sok esetben elűnt, elhalálozott, rokkant hadköteles részére is kiállítottak behívójegyeket. Budapesten még nehezebb volt a helyzet, mivel a kerületi előljáróságok nem ismerték a hadköteleseket sem, csak a hiányos nyilvántartásokra tudtak támaszkodni. Nagyon sok hadkötelest kellett visszaküldeni, így pótbehívásokra volt szükség.

A Kerületi Parancsnokságok több javaslatot tettek a rendszer javítására, de a HM Szervezési osztálya úgy ítélte meg, hogy a behívás új rendszere a hozzáfűzött reményeket nem váltotta be. Egyetértett azzal, hogy a közigazgatási hatóságok a felelősséget nem akarják vállalni, át akarják hárítani azt a honvédségre. *„Másrészt a mostani rendszerrel javarészt nincstelenek és néhol selejtes erkölcsű egyének kerültek behívásra.”*¹⁹⁸ A továbbiakban ezt a behívási módszert nem alkalmazták.

¹⁹⁶ HL HM 49.060/Eln. Szerv. 1945. VI./d pont

¹⁹⁷ HL HM 7562/Eln. Szerv. 1946.

¹⁹⁸ Uo. III. 4. p.

3.4. A katonai igazgatási szervek átszervezése és feladatai 1946 – 1950. között

A SZEB 1946. január 23-án jóváhagyta a honvédség átszervezésére tett javaslatot. Dr. Tombor Jenő honvédelmi miniszter január 29-én intézkedett a szervezési tevékenység megkezdésére, az új állományra való áttérésre¹⁹⁹. A rendelet szerint az átszervezés befejezésének határideje március 1. Ezután már csak az új szervezettel lehetett működni. A szervezési intézkedésben foglaltak a katonai igazgatási szervezetek szervezeti felépítését nem, csak létszámban érintette. Továbbra is megmaradt az 1 – 7 Kerületi Parancsnokság, 1 – 32 Kiegészítő Parancsnokság és az 1 – 171 bevonulási központ.

Az ország súlyos gazdasági helyzetére való tekintettel 1946. júniusában a Minisztertanács 5000/1946. ME rendelete 2. §-a alapján a honvédelmi miniszter a Honvédség csökkentését és egyidejűleg részbeni átszervezését rendelte el.²⁰⁰ A Honvédség létszámának ez az újabb átszervezése, csökkentése a katonai igazgatási szerveket is jelentős mértékben érintette. A szervezési intézkedés első ütemében – a SZEB jóváhagyásával – a Kerületi Parancsnokságok, a Kiegészítő Parancsnokságok és a bevonulási központok átszervezésére intézkedett.

Az átszervezés keretében:

- a Kerületi Parancsnokságok számát 7-ről 4-re csökkentette;
- a Kiegészítő Parancsnokságok számát 32-ről 38-ra emelte;
- a bevonulási központokat 1946. június 30-val megszüntette.

A Kerületi Parancsnokságok új rendszere a következők szerint alakult:

- 1. Honvéd Kerületi Parancsnokság:
 - székhelye: Budapest;
 - Parancsnoka: Dumbovich Emil vezérőrnagy;
 - megalakult a volt 1. Kerületi Parancsnokságból és a neki eddig is alárendelt területi szervezetekből;
 - alárendeltségébe került az 1 – 7. számú Kiegészítő Parancsnokság
 - a rendelet június 15-i hatállyal az 1. Kerületi Parancsnokság hadbiztosi fiókraktárát megszüntette, egyben alárendelte a 103-as kórházat és az 1. aknakutató szakaszt.
- 2. Honvéd Kerületi Parancsnokság:
 - székhelye: Pécs;²⁰¹
 - Parancsnoka: Virágh László vezérőrnagy;
 - megalakult az eddigi 2., a 3. és a 4. Kerületi Parancsnokságokból és az ezek eddigi területén lévő egyéb területi szervekből;
 - alárendeltségébe került az 8 – 21. számú Kiegészítő Parancsnokság, valamint a 2., a 3. és a 4. aknakutató szakasz.
- 3. Honvéd Kerületi Parancsnokság
 - székhelye: Szeged;
 - Parancsnoka: Örley Zoltán vezérőrnagy;
 - megalakult az eddigi 5. Kerületi Parancsnokságból és a neki eddig is alárendelve volt területi szervekből.

¹⁹⁹ HL HM 3900/Eln. Szerv. 1946.

²⁰⁰ HL HM 17.400/Eln. Szerv. 1946.

²⁰¹ Az eredeti intézkedésben a Honvédelmi miniszter a 2. Kerületi Parancsnokság székhelyéül Székesfehérvárt jelölte ki. Azonban a szervezési intézkedés kiadásával egyidejűleg megindult a „lobbizás”, hogy a kerület székhelye Pécs legyen. Végül a honvédelmi miniszter 1946. júliusában a HM 18.164/Eln.Szerv.-1946-os intézkedésében Pécszt jelölte ki a 2. Kerületi Parancsnokság székhelyéül.

- alárendeltségébe került a 22 – 30. számú Kiegészítő Parancsnokság, valamint az 5. aknakutató szakasz.
 - 4. Honvéd Kerületi Parancsnokság
 - székhelye: Debrecen;
 - Parancsnoka: Szász Ferenc vezérőrnagy;
 - megalakult az eddigi 6. és a 7. Kerületi Parancsnokságokból
 - alárendeltségébe került a 31 – 38. számú Kiegészítő Parancsnokság, valamint a 101, a 104-es kórházak, a 6. és a 7. aknakutató szakaszok.
- A parancsnokságok állománytáblája a következők szerint alakult:

Megnevezés	Tiszt	Legénység	Polgári alk.	Összesen
1. Kerületi Parancsnokság	56	82	55	193
2. Kerületi Parancsnokság	46	71	44	161
3 – 4 Kerületi Parancsnokság	41	65	38	144
1 – 38 Kiegészítő Parancsnokság	193	140	145	478
Mindösszesen	336	358	282	976

A Kiegészítő Parancsnokságok eddigi területi beosztását és ügykörét is megváltoztatta illetve megszüntette. Eddigi feladatkörükön felül átvették a megszűnő bevonulási központok feladatait is. A Kiegészítő Parancsnokságok 1946. augusztus 1-től csak 10 évfolyamot (20-tól 29 éves nemtényleges legénységet) továbbá az illetékességi területükön lakó tiszteket és a tiszthelyetteseket (a hivatásos állományból származókat és a tartalékosokat is) tartották nyilván.²⁰²

A szervezési intézkedés szerint új Kiegészítő Parancsnokságok megalakításának határideje 1946. június 30, az új Kerületi Parancsnokságok felállítása határideje 1946. július 15. volt, a bevonulási központok pedig 1946. június 30-val szűntek meg. Az összes iratanyagukat, feladataikat a kijelölt Kiegészítő Parancsnokságok vették át. A katonai igazgatás ezzel az intézkedéssel két-szintűvé vált, miután a honvédelmi miniszter a népmozgalmi nyilvántartókat már 1945. november 15-el megszüntette.²⁰³

A honvédelmi miniszter a parancsnokságok feladatát külön rendeletben szabályozta,²⁰⁴ melyet Sólyom László vezérőrnagy a HM katonai főnöke jegyezt. A rendelet 2. számú mellékletben volt található a Kerületi Parancsnokságok ügykörének részletes szabályozása.

A kerületi parancsnokság általában felelős volt az alárendelt alakulatok, parancsnokságok összműködésének megszervezéséért. Mint magasabb katonai parancsnokság és mint katonai területi hatóság működött. Feladata volt az alsófokú területi katonai parancsnokságok működésének ellenőrzése, ezek és az illetékes polgári közigazgatási hatóságok közötti együttműködés biztosítása és ellenőrzése. Minden tekintetben a honvédelmi miniszternek voltak alárendelve.

A Kiegészítő Parancsnokságok ügykörét, feladatait a rendelet 1. számú melléklete tartalmazta. E szerint a parancsnok feladata volt többek között az együttműködés és összeköttetés megszervezése a SZEB helyi képviselőjével

²⁰² HL HM 17.400/Eln. Szerv. 1946. 6. pont

²⁰³ Részletesen lásd az 5. fejezet 5.6.2. részben.

²⁰⁴ HL HM 17.540/Eln. Szerv. 1946. rendeletének 1. és 2. számú melléklete

és a polgári hatóságokkal, az állítási lajstromok szerkesztése, a sorozások végrehajtása, és a személyi nyilvántartások vezetése.

A honvédség átszervezésének második ütemében²⁰⁵ csökkentették a katonai szervezetek létszámát és ekkor tértek át az új szervezetre is. A Kormány 5000/ME. 1946. számú határozata alapján a Honvédség létszámát 20.000 főre kellett csökkenteni. Azonban – mint azt az emlékeztetőben megállapították – a Honvédség alacsony költségvetése miatt még ezt sem tudták megvalósítani. A Honvédség létszámát csak mintegy 13.000 főre sikerült feltölteni. Az új szervezetek és a létszám miatt a minisztérium vezetése szükségesnek látta egy új sorozási utasítás kiadását is.

A katonai igazgatási szervek 1946/47. évi feladatai több rendeletben kerültek szabályozásra. Elsőként a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási osztálya 1946. július 26-i utasításában²⁰⁶ intézkedett az 1924-es évfolyam összeírására és sorozására, valamint az 1925-ös évfolyam összeírására. Az utasítás tartalmazta a sorozóbizottságok összetételét, a sorozás előkészítésével és végrehajtásával kapcsolatos feladatokat. A katonai alkalmasság fokozatait a következők szerint határozta meg:

- ✓ KA Katonai szolgálatra alkalmas (fogyatkozással is);
- ✓ KS Katonai segédszolgálatra alkalmas (fogyatkozással is);
- ✓ FN Fegyvernélküli szolgálatra alkalmas (fogyatkozással is);
- ✓ AN Mindennemű szolgálatra alkalmatlan;
- ✓ JAN Jelenleg alkalmatlan.

1946. szeptember 27-én a honvédelmi miniszter szervezési rendeletet²⁰⁷ adott ki az 1946/47-es évre, mely 1946. október 1-től lépett hatályba. A SZEB hozzájárulásával az 1. és a 6. hadosztályt továbbra is fenn kellett tartani. A rendelet érintette a katonai igazgatási szervezeteket is. A Kerületi- és a Kiegészítő Parancsnokságok rendszere nem változott, a Kerületi Parancsnokságok alárendeltségébe élelmező raktárakat és fiókraktárakat, valamint kórházakat és honvéd gyengélkedő házakat szervezett. Ha nem is jelentősen, de csökkent a Kerületi Parancsnokságok létszáma is. Továbbá valamennyi Kerületi Parancsnokság szervezetéből kivált és önállósult a Honvéd Ügyészség és a Honvéd Törvényszék. Viszont október 1-vel a Kerületi Parancsnokságokon felállították az Igazoló Bizottsági Titkárságot.

A honvédelmi miniszter következő rendeletében²⁰⁸ már a leszerelésekről és a behívásokról intézkedett. A behívásokat az érintettek teherbírását szem előtt tartva a tárgyilagosság és az igazságosság jegyében kellett végrehajtani. Az új behívásokkal egyidejűleg önkéntes jelentkezésre szólította fel az 1925-1928-as évfolyamokat is.

A rendelet értelmében a behívásokat és felváltásokat 3 ütemben, 1946. november 4. és 1947. március 26. között kellett végrehajtani. Részletesen szabályozta a behívandók körét, a szolgálati idő számítását, valamint a mentességek körét.

A honvédelmi miniszter rendeletében nyomatékosan felhívta minden érintett parancsnokság figyelmét, hogy „*Semmiféle bizonyítvány, vagy folyamatba tett kérvény vagy vélt jogosultság nem mentesít a bevonulás alól.*”²⁰⁹ En-

²⁰⁵ HL HM 20.000/Eln. Szerv. 1946.

²⁰⁶ HL HM 20.769/Eln. Közig. 1946.

²⁰⁷ HL HM 27.000/Eln. Szerv. 1946.

²⁰⁸ HL HM 27.700/Eln. Szü. 1946.

²⁰⁹ HL HM 27.700/Eln. Szü. 1946.

nek ellenőrzésére és végrehajtására bizottságot állított fel, melynek azonban csak véleményezési joga volt.

A honvédelmi miniszter rendeletével a behívások menetét hosszabb időre meghatározta, így a továbbiakban minden más jellegű behívást beszüntetett, egyben hatályon kívül helyezte korábbi, a behívásokat szabályozó rendeleteit is.

A behívások második ütemének végrehajtására 1946. december 20-án jelent meg Bartha Albert honvédelmi miniszter rendelete²¹⁰. Rendeletében megállapítja: „Az eddigi sorozások és behívások azt a tapasztalatot nyújtották, hogy megint csak a nincstelen kisemberek fiai kerülnek behívásra.”²¹¹

Majd az 1947. január 22-i rendeletében²¹² – igazodva az új kiegészítési rendszerhez – módosította a Kerületi Parancsnokságok határait.

A békeszerződés 1947. február 10-én történt aláírása után azonban újból napirendre került a Honvédség fejlesztése. Az 1947. július 23-án kiadott szervezési rendelet²¹³ szerint az egyik cél a Kiegészítő Parancsnokságok eddigi rendszerének átszervezésével megalapozni a békeszerződésben engedélyezett létszám biztosításhoz szükséges szervezeti keretet. A szándék az volt, hogy a Kiegészítő Parancsnokságok átszervezésével az új szervezeti struktúra a közigazgatási beosztással összhangban legyen.²¹⁴

A Kerületi Parancsnokságok száma nem változott, viszont megerősítésre került azok hadbiztosi és építési szervei.²¹⁵ A Kiegészítő Parancsnokságok száma 38-ról 24-re csökkent, valamint felállításra került 2 kirendeltség. Az 1. Honvéd Kerületi Parancsnokság alárendeltségébe az 1 – 4 (az eddigi 4 budapesti Kiegészítő Parancsnokságot 3 parancsnoksággá és 2 kirendeltséggé vonta össze), a 2. Honvéd Kerületi Parancsnokság alárendeltségébe a 4 – 12, a 3. Honvéd Kerületi Parancsnokság alárendeltségébe a 13 – 18 és a 4. Honvéd Kerületi Parancsnokság alárendeltségébe a 19 – 24. számú Kiegészítő Parancsnokságok tartoztak. Ezzel egyidőben megszűnt több városi Kiegészítő Parancsnokság.

Az 1947/48. évi behívásokra kiadott intézkedés²¹⁶ három behívási ütemet határozott meg. A behívás első ütemére a terv szerint 1947. október 1-én került volna sor. Azonban az akkori nehéz gazdasági helyzet közvetlenül is hatott az újoncok bevonultatására. Ezt tükrözte az a HM intézkedés²¹⁷ is, amelyik a költségvetési helyzet könnyítése érdekében a szervezési intézkedésben meghatározott bevonulási időpontot 1947. október 1-ről 20-ra módosította. Egyben a behívandó 5193 fős létszámot (ebből 40 % biztonsági hányadként) 1300 fővel csökkentette. A második ütemben²¹⁸ a behívásokra 1948. január 3-án került sor. Ebben az ütemben le kellett szerelni a még tartalékosként szolgáló 328 főt, növelni kellett az önkéntesek számát 1000 főre, valamint növelni kellett a továbbszolgáló állomány létszámát. Ebben az ütemben behívásra került 5107 fő, melyből 1187 fő volt a biztonsági hányad. A behívásokat a Kiegészítő Parancsnokságoknak kellett végrehajtani gondos mérlegelés után, kiválasztva a legal-

²¹⁰ HL HM 33.536/Eln. Szü. 1946.

²¹¹ U.o. 2. p.

²¹² HL HM 2240/Eln. Kat. 1947.

²¹³ HL HM 15.000/Eln. Szerv. 1947.

²¹⁴ U.o.

²¹⁵ U.o. 18. o. F/3. pont

²¹⁶ HL HM 18.900/Eln. Szü. 1947.

²¹⁷ HL HM 23.072/Eln. Szü. 1947.

²¹⁸ HL HM 28.500/Eln. Szü. 1947.

kalmasabbakat és az önként jelentkezőket. Végül a harmadik ütemben²¹⁹ a behívásokat 1948. március 1-én kellett végrehajtani.

1948. tavaszán a Honvédség fejlesztésével összefüggésben növekedett a katonai szervezetek sorkatonai szükséglete. Ez szükségessé tette az összeírásokkal kapcsolatos, a Kiegészítő Parancsnokságok és a polgári közigazgatási szervek feladatát meghatározó intézkedések²²⁰ kiadását is. A honvédelmi miniszter intézkedésében – melynek címzettje volt valamennyi vármegye, város, járás főispánja, alispánja és jegyzője – elrendelte az 1928. évi születésű hadkötelesek összeírását, egyben utasítást adott ki az összeírási feladatok végzésére is. A rendelet értelmében a munkálatok befejezési határideje 1948. december 31.

1949-ben tovább növekedett a katonai szervezetek sorkatonai szükséglete. A létszámbiztosítás érdekében számos intézkedés történt. Kiadásra került a katonai szakképzettségi jegyzék, a honvédelmi miniszter új sorozási utasítást adott ki, és létrehozta a Honvéd Képességvizsgáló Intézet.²²¹

3.5. A katonai igazgatás szervezeti módosulásai 1950-től 1955-ig

1950-ben a katonai igazgatási szerveket a július 17-én kiadott rendelet²²² alapján átszervezték. Az intézkedést – Farkas Mihály vezérezredes, honvédelmi miniszter távolléte miatt – Nógrádi Sándor altábornagy honvédelmi miniszterhelyettes írta alá.

Ennek megfelelően:

- 1950. augusztus 1-én megszűnt a 3. (Szeged) Kerületi Parancsnokság. Jogutódja a 4. (Debrecen) Kerületi Parancsnokság lett²²³.
- A Kerületi Parancsnokságoknak eddig alárendelt alakulatok – a Kiegészítő Parancsnokságok kivételével – új alárendeltségbe kerültek.
- A három Kerületi Parancsnokság alárendeltségében ötven Kiegészítő Parancsnokságot alakítottak meg. Az 1. Honvéd Kerületi Parancsnokság (Budapest) alárendeltségébe 20, a 2. Honvéd Kerületi Parancsnokság²²⁴ (Székesfehérvár) alárendeltségébe 13, a 3. Honvéd Kerületi Parancsnokság (Debrecen) alárendeltségébe 17 Kiegészítő Parancsnokság tartozott.

Az intézkedés további részében a honvédelmi miniszter meghatározta a katonai igazgatási szervek szervezeti felépítését, létszámukat és feladataikat. A határozat szerint: a Kerületi Parancsnokság a katonai vezetés területi szerve, parancsnoka a Honvédelmi Minisztérium helyi képviselője. A Kerületi Parancsnokság szervezeti elemei a következők voltak:

- Mozgósítási és nyilvántartó osztály;
- Személyügyi osztály;
- Behívási osztály;
- Dolgozók katonai kiképzési osztálya;

²¹⁹ HL HM 23.198/Eln. Szü. 1948. A rendelet gyűjtőjében statisztikai adatok, táblázatok találhatóak a bevonultak Kerület-, Kiegészítő Parancsnokság, azon belül foglalkozások szerinti bontásban. Ugyanitt a HM 18.900/Eln. Szü.-1947., a HM 28.500/Eln. Szü.-1947., a HM 4600/Eln. Szü.-1948. és a HM 15.600/Eln. Szü.-1948. rendeletekben előírt jelentések is megtalálhatók.

²²⁰ HL HM 14.700/Eln. Hadkieg. 1948. Az utasítás kiadásáról a HM nem értesítette a BM illetékes vezetőit, emiatt feszültség keletkezett a két minisztérium között.

²²¹ HL HM 10.400/Eln. Szü. 1949.

²²² HL HM 01.455/H.V.K. 5. b. (HL 1950/T – 22. doboz)

²²³ A honvédelmi miniszter a szegedi Kerületi Parancsnokság felszámolására, a végrehajtandó feladatokra adta ki a HM 01.655/HVK. 5. a. – 1950. számú rendeletét.

²²⁴ A 2. honvéd Kerületi Parancsnokság 1950. őszén Pécsről áttelepült Székesfehérvárra.

- Parancsnoksági osztály;
- Segédhivatal

A Kiegészítő Parancsnokságok szervezeti felépítése a következő volt:

- Mozgósítási és nyilvántartó alosztály;
- Személyügyi alosztály;
- Behívási alosztály;
- Segédhivatal.

A Kiegészítő Parancsnokságokat – a nyilvántartott hadkötelesek létszáma szerint – 4 típusba sorolták és az állomány létszámát is ennek megfelelően alakították ki. Eszerint a Kerületi- és a Kiegészítő Parancsnokságok összesített létszáma a következő volt:

MEGNEVEZÉS	Katona	Polgári	Összesen	Nyilvántartott hadk. száma	Átlagos létszám	
					Katona	Polgári
1. Kerületi Pság.	74	26	100			
2. Kerületi Pság.	70	25	95			
3. Kerületi Pság.	70	25	95			
<i>Összesen</i>	<i>214</i>	<i>76</i>	<i>290</i>			
1. típusú Kieg. Pság (9)	153	36	189	30.000 főig	7	4
2. típusú Kieg. Pság (28)	532	112	644	50.000 főig	19	4
3. típusú Kieg. Pság (10)	200	50	250	60.000 főig	20	5
4. típusú Kieg. Pság (3)	63	15	78	60.000 fő felett	21	5
<i>Összesen</i>	<i>1162</i>	<i>289</i>	<i>1451</i>			
<i>Mindösszesen</i>	<i>1376</i>	<i>365</i>	<i>1741</i>			

Az intézkedésnek része volt a HM 01.246/HVK. 5. b. – 1950 számú előterjesztés is. Ebben a HVK Nyilvántartási osztálya javaslatot tett – megfogalmazásuk szerint – „a korszerű nyilvántartásra való áttérésre”. A nyilvántartás kiterjedt:

- a hadköteles személye;
- a szállítóeszközök (gépjármű, fogatosmű, ló);
- az egyéb anyagi eszközök nyilvántartására.

Az alapelv az volt, hogy a hadkötelest a lakóhely szerint, a szállító- és egyéb anyagi eszközöket pedig telephely szerint kellett nyilvántartani.

Az új nyilvántartási alapelvek alapján a nyilvántartási feladatok végrehajtásához új, u.n. „**Alsófokú katonai nyilvántartó szerv**”-eket létesítettek a kerületi, városi, járási rendőrkapitányságok mellett. A szakmai irányításuk és ellenőrzésük a Honvédelmi Minisztérium, felállításuk, bérezésük a Belügyminisztérium hatáskörébe tartozott.²²⁵

A katonai igazgatási szervek a fenti szervezeti rendben és állományukkal végezték a fegyveres erők jelentősen megnövekedett sorkatonai szükségletének biztosítását. 1951. október 1-vel²²⁶ a honvédelmi miniszter némileg módosította a Kiegészítő Parancsnokságok létszámát, valamint megváltoztatta néhány Kiegészítő Parancsnokság megnevezését, de szervezetükön nem módosított.

²²⁵ Részletesen lásd az 5. fejezetben.

²²⁶ HL HM 07.126/H.V.K. Szerv. – 1951. (HL 1950/T – 22. doboz, Szervezési helyesbítő rendeletek az 1951. évre.)

²³⁰ HL HM 04.600/H.V.K. Szerv o. – 1952. (HL 1952/T – 40. doboz)

3.5.1. A katonai igazgatási szervek bővítése

Az MN létszáma 1952-ben már meghaladta a 200.000 főt, amiből sorállomány 110.000 fő felett volt. A fegyveres erők ilyen nagyságú létszámigényét a területi katonai igazgatás csak megnövekedett szervezettel tudta biztosítani. Még ebben az évben sor került a Kiegészítő Parancsnokságok számának további növelésére. Az 1952. évi szervezési intézkedésben²³⁰ a honvédelmi miniszter tíz új Kiegészítő Parancsnokság felállítását rendelte el, számuk ezzel elérte a hetvenötöt. A rendeletnek megfelelően az 1. és a 3. Honvéd Kerületi Parancsnokság alárendeltségébe 27-27, a 2. Honvéd Kerületi Parancsnokság alárendeltségébe 21 Kiegészítő Parancsnokság tartozott. Az újonnan felállításra kerülő Kiegészítő Parancsnokságoknak december 8-án kellett elfoglalni elhelyezési körletüket úgy, hogy működésüket december 15-én megkezdhessék. A mozgósítási, kiegészítési és nyilvántartó anyaggal, fontosabb rendeletekkel való ellátásra a kijelölt felállító Kiegészítő Parancsnokságnak kellett gondoskodni.²³¹

A Kiegészítő Parancsnokságok feladatainak újraszabályozására, új feladatok meghatározására több rendelet is napvilágot látott. A rendeletek, intézkedések nagy többségében a szovjet szabályzatok szolgai másolását jelentette. Így a honvédelmi miniszter elrendelte a Népgazdasági statisztika felfektetését.²³² Ebben a Kiegészítő Parancsnokságoknak fel kellett mérni a települések környezetét, az utak, hidak, vasutak állapotát, az elhelyezésre alkalmas létesítményeket. Szabályozták a gépjármű bejelentések rendjét, külön feladatokat írtak elő a Központi Statisztikai Hivatalnak a különböző adatok biztosítására.²³³

A politikai vezetés a háborús készülődést próbamozgósításokkal igyekezett fokozni. Egy ilyen próbamozgósításra került sor 1953. januárjában a Debrecen-i Kerületi Parancsnokság területén is. Az értékelésben²³⁴ a MN Vezérkari Főnöke, Bata István altábornagy megállapította, hogy a Kiegészítő Parancsnokságok feladatukat általában végrehajtották. Ugyanakkor óriási hiányosságok mutatkoztak az „M” tervek elkészítésében, a hadköteles nyilvántartás pontosságában.

A hadseregfejlesztés indokolatlan, gyors üteme miatt sok szervezetben a személyi feltöltést sem tudták befejezni. 1952-re a Magyar Néphadsereg létszáma túlhaladta a 200.000 főt, a Honvédelmi Minisztérium összlétszáma 4290 főre emelkedett. Ez a „túlméretezett” hadsereg idő előtt „elfogyasztotta” a belépő sorköteles évfolyamokat. 1953-ban a HVK Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnökség javaslatot tett a katonai szolgálati idő újbóli megállapításra. E szerint a repülőalakulatoknál, a Határőrségnél és a belső karhatalomnál 3 év, a többi fegyvernemnél 2 éves szolgálati időt határoztak meg. A sorkötelesek kevés száma miatt a HVK Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnöksége javaslatot tett a megbízhatatlan sorkötelesek újbóli felülvizsgálatára. A megbízhatatlan, elsősorban kulákok, egyházi alkalmazottak és a „régiek” gyerekei hadtáp alakulatokhoz kerülnének, vagyis – mint az előterjesztésben olvasható – a megbízhatatlan elemeket is be kell hívni katonai szolgálatra, de nem fegyvert adni a kezükbe, hanem kemény munkára kell fogni őket. A HM Kollégiumi ülésen egyhangú döntés született arról, hogy ezeket a hadköteleseket is be kell sorozni, külön nyilvántartásba venni, részükre külön alakulatokat kell felállítani. Ennek alapján az MDP Központi Vezetőség titkársága 1950. július 12-én hatá-

²³¹ HL HM 07.332/H.V.K. Tart. Nyt. o. – 1952. (HL 1952/T – 40. doboz)

²³² HL HM 0853/H.V.K. Tart. Nyt. o. – 1952. (HL 1952/T – 40. doboz)

²³³ A rendeletek megtalálhatók a HL 1952/T – 40. dobozban

²³⁴ HL Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökének 002. számú intézkedése (HL 1953/T – 276. doboz)

rozatot hozott a sorkötelesek között az úgynevezett „C” kategória felállításáról. A megkülönböztetett jelzéssel ellátott hadkötelesek külön nyilvántartása, minősítésük figyelemmel kísérése, majd a behívásuk aránytalanul nagy terhet jelentett a katonai igazgatási szervek részére.

A katonai igazgatás állománya az 1950-ben kialakított szervezetekkel és rendben végezte a megnövekedett sorkatonai szükséglet biztosítását, a katonai igazgatásban meghatározott feladatokat. Az összeírási feladatok, a tanulmányi szolgálathalasztások végzésére, a leszerelések végrehajtására és az érdekvédelmi feladatok ellátására több intézkedés jelent meg, mely szabályzott keretet adott a katonai igazgatási szervek munkájának végzéséhez.²³⁵

1953 végén – figyelembe véve az ország súlyos gazdasági helyzetét – a Honvédelmi Tanács határozatot hozott a Néphadsereg állományának csökkentéséről. A csökkentés eredményeképpen az év végére a létszám 156.490 főre mérséklődött. A szervezés a katonai igazgatási szerveket nem érintett.

Az ország közigazgatási rendszere (község, járás, megye) az 1950. évi őszi tanácsválasztásokat követően módosult. A katonai igazgatási rendszer ezzel nem volt teljesen összhangban, ami számos problémát okozott a katonai és a polgári szervek együttműködésében. Megkezdődött ennek felülvizsgálata, ami elindított egy folyamatot, amely végül az egyszintű területi katonai igazgatás kialakulásához vezetett.

3.6. A katonai igazgatási szervek állapota 1955-től a jelenlegi szervezeti rendszer kialakulásáig

3.6.1. A katonai igazgatási szervek átalakítása

A Honvédelmi Tanács 1955-ben a 22/028/1955. szám alatt határozatot hozott a katonai igazgatás átszervezéséről. Mint e határozatában megfogalmazódott, a katonai igazgatást a polgári közigazgatás határai és működési területe szerint haladéktalanul át kellett szervezni. Az átszervezéssel egyidőben a Belügyminisztérium a rendőrség mellett működő alsófokú katonai nyilvántartó szerveket átadta a Honvédelmi Minisztériumnak. A szervezési feladatok végrehajtásért Bata István, Piros László és Apró Antal voltak a felelősök.

A honvédelmi miniszter 1955. június 21-én a 00700/1955. számú intézkedésében²³⁶ rendelte el a területi katonai igazgatási szervek átalakítását. Ennek alapján a Kerületi – és a Kiegészítő parancsnokságokat megszüntette és helyettük megalakította:

- Budapesten: Budapest Fővárosi Kiegészítő Parancsnokságot;
- minden megyei székhelyen: Megyei Kiegészítő Parancsnokságot;
- minden járási székhelyen: Járási Kiegészítő Parancsnokságot;
- meghatározott városokban: Városi Kiegészítő Parancsnokságot;
- Budapest minden kerületében: Kerületi Kiegészítő Parancsnokságot.

Az átszervezés után a Budapesti Fővárosi Kiegészítő Parancsnokság alárendeltségében 22, a Megyei Kiegészítő Parancsnokságok alárendeltségé-

²³⁵ A HL 1954/T – 180/9. dobozban megtalálható az MNVK Szerv. és M. Csf. 0779/1951. számú utasítása a sorozást megelőző szakorvosi vizsgálatról, a HM 01191/Szerv. és M. Csf. – 1954. számú intézkedése az újoncok sorozásáról, a HM 01614/MNVK Szerv. és M. Csf. – 1954. számú intézkedése az összeírási feladatról, a MT 236/20/1953. számú határozata a tanulmányi szolgálathalasztás szabályozásáról, a HM 01334/MNVK Szerv. és M. Csf. – 1954. számú utasítása a népgazdasági nyilvántartó kartonok felfektetéséről, valamint a HM 0942 és a 0167/MNVK Szerv. és M. Csf. – 1954. számú utasításai, melyben arról intézkedett, hogy a kiadott katonai igazolvány számát be kell jegyezni a személyi igazolványba.

²³⁶ HL HM 1955/T – 44/5. doboz

ben 135 járási- és 19 városi Kiegészítő Parancsnokság tartozott²³⁷. A katonai igazgatás szervezetének létszáma 2572 főre növekedett.

Az új igazgatási rendszernek megfelelő átszervezést két ütemben kellett végrehajtani:

- az első ütemben az 1. Budapest-i Kerületi Parancsnokságot kellett átszervezni. Az átszervezés időpontja: **1955. július 01 – július 15.**
- a második ütemben a 2. Székesfehérvár-i – és a 3. Debrecen-i Kerületi Parancsnokságot kellett átszervezni. Az átszervezés időpontja: **1955. július 15. – július 31.**

A honvédelmi miniszter parancsa szerint az átszervezést úgy kellett végrehajtani, hogy az összes Kiegészítő Parancsnokság a teljes működőképességét **1955. augusztus 01-ig** elérje. Eddig az időpontig a Honvédelmi Minisztérium átvette az alsófokú katonai nyilvántartókat is, melyeket beépített a Kiegészítő Parancsnokságok szervezeteibe. Ezzel az intézkedéssel a több évtizedes hagyományokkal rendelkező és a kerületi parancsnokságokra épülő katonai igazgatási rendszer megszűnt.²³⁸ Ugyanakkor az így kialakított szervezeti rend már igazodott az államhatalmi-, a párt- és a társadalmi szervezetek felépítéséhez.

A járási Kiegészítő Parancsnokságok – területi elhelyezkedésüktől függően – 8 –25 község katonai igazgatási tevékenységét végezték. Ennek keretében:

- 5 – 10.000 hadkötelest tartottak nyilván;
- 500 – 900 újonc sorozását és behívását végezték;
- 5 – 7000 tartalékos hadköteles és többszáz népgazdasági technikai eszköz „M” esetén való bevonultatását és előállítását készítették elő.

A katonai igazgatási szervek 1956-os forradalom alatti tevékenységének feldolgozása, teljeskörű feltárása még várat magára. Azonban általánosságban elmondható, hogy az október – novemberi események mindegyik Kiegészítő Parancsnokság munkájára közel azonos hatást gyakoroltak. Gyakorlatilag a tevékenységük szünetelt, sok helyen az iratanyag nagy része megsemmisült, a hadköteles nyilvántartás pontatlanná vált.

1957-ben a forradalom után különösen nagy feladatot jelentett az újoncok sorozásának előkészítése és végrehajtása. Ebben az évben az 1937-ben születettek összeírását kellett végrehajtani. Az összeírási adatokat a tanácsoknál és a rendőrkapitányságoknál lévő nyilvántartások alapján végezték, amelyek közül a rendőrkapitányságok nyilvántartása volt a használhatóbb.

A hadkötelesek pontos létszámának megállapítására a Honvédelmi Minisztérium újabb ellenőrzési szemlét rendelt el. Ezt a Kiegészítő Parancsnokságok 1958. november 01. és 1959. december 31. között hajtották végre. Az összegzett megállapítás az volt, hogy a nyilvántartás állapota tovább romlott, volt olyan Kiegészítő Parancsnokság, ahol a hadkötelesek teljes nyilvántartása megsemmisült.

²³⁷ A 8. számú mellékleten a megyei (járási, városi, kerületi) kiegészítő parancsnokságok rendszere, létszámmegoszlása látható.

²³⁸ A 9. számú mellékleten olvasható a 3. Debrecen-i kerületi parancsnok parancsa, amit a megszüntetés alkalmából adott ki.

3.7. A területi katonai igazgatási rendszer változásai és végrehajtott feladatai napjainkig

A Kiegészítő Parancsnokságok tevékenységének alapját a Honvédelmi Tanács 1956. évi 11/32. számú határozatával jóváhagyott szervei határozvány képezte. Ezen szervei határozvány szabályozta a Kiegészítő Parancsnokságok feladatait, helyét és szerepét a tanácsokban, valamint az ország mozgósítási szerveiben. A Kiegészítő Parancsnokságok tevékenységük ellátása közben békében és háborúban egyaránt államhatalmi szervként működtek.

A katonai igazgatás – ezen belül a Kiegészítő Parancsnokságoké még hangsúlyozottabban – igen szoros kapcsolatot követelt meg a polgári közigazgatási rendszerrel. Amikor a polgári közigazgatási rendszer átszervezésére történtek kísérletek, azzal párhuzamosan a katonai igazgatás átszervezését is napirendre tűzték. Ilyen volt egy tervezett átalakítás az 1955-1957. közötti években. A közigazgatás átszervezésére munkacsoportot hoztak létre, melynek vezetője Apró Antal volt. A munkacsoport javaslata szerint tervbe vették a megyék számának csökkentését 12-re, a járásokét 95-re, a fővárosi kerületekét pedig 14-re. Az így kialakított polgári közigazgatási beosztáshoz kellett volna alakítani a fővárosi, a kerületi, a megyei és a járási Kiegészítő Parancsnokságok szervezetét is.²⁴⁰ Négy úgynevezett megyei típusállomány-táblát hoztak létre a nyilvántartott hadkötelesek számától függően, amiben a létszám 27 – 32 fő között volt. A tervezett átalakításra azonban akkor nem került sor.

Az átalakítás tervét azonban nem vették le a napirendről. 1961-ben újra napirendre tűzték, hogy összhangba hozzák a polgári- és a katonai igazgatást. Az új szervezeti struktúra kialakítása mellett jelentős létszámcsökkentés is szerepelt a tervezetben. Bár egy 1961. júniusában készített tanulmányban az olvasható, hogy *„Hazánk általános fejlődése túlhaladta a közigazgatás jelenlegi felépítését, azonban a Kiegészítő Parancsnokságok tevékenysége oly szoros kapcsolatot követel meg, hogy a jelenlegi felépítéséhez továbbra is igazodnunk kell. A katonai közigazgatási szervek szorosan ráépülnek – a feudális csökevényként sajnos fennmaradt – járási, megyei rendszerre.”*²⁴¹ Ettől függetlenül a HVK Szervezési és Mozdósítási csoportfőnöke már kidolgozta a területi katonai igazgatás átalakításának tervezetét, a megyei kiegészítő parancsnokságok felállítását. E szerint az alapvető nyilvántartási, mozgósítási, behívási feladatokat egy újonnan létrehozott – megyei székhelyeken szervezett – Megyei Hadkiegészítő Parancsnokságok végzik. Az új megyei Kiegészítő Parancsnokságok állománytábla szerinti létszámát a nyilvántartott hadkötelesek, valamint a területi ellátottság alapján kellett meghatározni. A járási és a városi Kiegészítő Parancsnokságok felszámolása után egy fő kiegészítési tiszt végezte a területi feladatok szervezését. A tervezett szervezeti átalakítás időtartama 1 – 2 év.

Azonban az azonnali változtatást nem tette lehetővé az akkori közigazgatási rendszer felépítése. Továbbá az a tény sem, hogy az 1960. évi Honvédelmi Törvényhez²⁴² igazódóan 1962/63-ban 2 – 2 sorköteles évfolyam összeírását és sorozását kellett végrehajtani. Ezzel egyidőben áttervezés alatt volt a mozgósítási rendszer, nem voltak biztosítva a hivatásos állomány és a megalakítandó megyei Kiegészítő Parancsnokságok technikai, elhelyezési feltételei sem.

²⁴⁰ A tanulmány teljes anyaga – hatástanulmány, indokok a megyék megszüntetésére, a Kiegészítő Parancsnokságok átszervezési javaslata – a HL HM 1967/T – 336-os dobozban található.

²⁴¹ HL HM HVK Szerv és M. csf-ség 01260/61 (1967/T – 373/I doboz)

²⁴² 1960. évi IV. törvény a honvédelemről

Az 1960-as évek elején több, a tartalékosok mozgósításával egybekötött gyakorlatot vezettek (pld.: DUNA-62, PANNÓNIA-64). 1970-ig mintegy 68.000 fő tartalékos hadköteles és 8.000 gépjárművet vettek igénybe, általában 10 napot meg nem haladó időtartamra. Ez a Magyar Néphadsereg személyi mozgósítási szükségletének mintegy 42 %-a volt. Az 1-2 napos mozgósítási szemlére, tiszti eligazításra évente 10-15.000 tartalékos hadköteles behívását hajtották végre a területi katonai igazgatási szervek. A gyakorlatokon felszínre került, – ami megerősítette a szervezeti átalakítási javaslatokban, tervekben megfogalmazott elképzeléseket – hogy a járási, városi parancsnokságok szűk biztosítási körzetükkel és korlátozott létszámú tartalékos állományukkal nem képesek a katonai szervezetek mozgósítási szükségleteit kellő színvonalon kielégíteni. Végérvényesen ezen gyakorlatok tapasztalatai alapján alakult ki a járási, városi Kiegészítő Parancsnokságok helyett az összevont Megyei Hadkiegészítő Parancsnokságok létrehozásának szükségessége.

Az átszervezési folyamat hosszú volt. 1961-ben megszüntették a Kiegészítő Parancsnokságok típus állománytábláit és a tényleges feladatok mennyiségéhez igazodó szervezetek kerültek kialakításra.²⁴³ További átmeneti megoldásként – ahol a személyi, lakás és egyéb körülmények lehetővé tették – 1963/64-ben összevonásra került 9 budapesti kerületi és 14 járási Kiegészítő Parancsnokság.

Az összevonás tapasztalatainak vizsgálata után 1965-ben a HVK 3. Csoportfőnöksége javaslatot tett a katonai igazgatás átszervezésére, az összevont megyei hadkiegészítő parancsnokságok megalakítására. Mint javaslatában Drapál Ferenc ezredes a HVK 3. csoportfőnöke fogalmazott. „... a sok kis járási Kiegészítő Parancsnokság helyett megyénként egy-egy erős, munkaképes Kiegészítő Parancsnokságot”²⁴⁴ kell szervezni. A Kiegészítő Parancsnokságok szervezeti felépítésének a polgári közigazgatás rendszeréhez kellett igazodnia, mert a katonai igazgatási és a mozgósítási feladatait csak a területileg illetékes állami szervekkel együtt volt képes megoldani.

Az átszervezés több lépcsőben került végrehajtásra. Első alkalommal – kísérleti jelleggel – Csongrád- és a Fejér megyei Hadkiegészítő Parancsnokságok átszervezésére került sor. 1966. augusztus 1-vel – mostmár a két megyénél szerzett tapasztalatok birtokában – átszervezték a Hajdú-Bihar- és a Heves megyei, valamint ugyanezen év szeptember 1-vel a Vas- és Zala megyei parancsnokságokat. 1967-ben a Pest- és a Somogy megyei parancsnokságok kerültek összevonásra.²⁴⁵ Az új felépítésű megyei Hadkiegészítő Parancsnokságok kialakításával egyidőben az átszervezésben akkor nem érintett megyékben tovább folytatták a járási Kiegészítő Parancsnokságok összevonását. Ennek eredményeképpen 1966. végére a járási (városi, budapesti kerületi) parancsnokságok száma 89-re csökkent, ezzel együtt csökkent a katonai igazgatásban foglalkoztatottak létszáma is. Az átszervezések folyamatában a megszüntetett, illetve összevont járási Kiegészítő Parancsnokságok helyett minimális létszámmal felállításra kerültek a Kiegészítő Parancsnokságok másodtörzsei (M. Nyt. II. osztálya). Az új megyei Hadkiegészítő Parancsnokság szervezetéhez tartozott még – a volt járási Kiegészítő Parancsnokságok székhelyén – a megyei parancsnokság képviselőt ellátó járási kiegészítő főtiszt. A főtisztek feladata volt az állandóan ismétlődő feladatok helyi előkészítése, kapcsolattartás a járási szintű helyi állami- és pártszervekkel, a hadkötelesek bejelentési kötelezettsé-

²⁴³ A 10. számú mellékleten az 1961. október 5-i állapotnak megfelelő szervezeti rend látható.

²⁴⁴ HL MH MNVK 3. Csf. 0930/1965 szám 39. melléklet (1967/T – 210 doboz)

²⁴⁵ HL HM 1967/T – 210 doboz, 012/1969 gyűjtő, 0761/1966 MNVK 3. Csf. 39. sz. melléklet

gének megkönnyítése. E rendszer részét képezte – ugyancsak a szovjet minta alapján létrehozott – a községekben működő kiegészítő megbízotti hálózat, melynek tagjai elsősorban nyugállományú hivatásos katonák voltak, akik társadalmi megbízatásként végezték feladataikat.

A kialakított megyei Hadkiegészítő Parancsnokságok szervezete a következő elemekből állt:

Állomány/ Szerv.elem	Pság.	M. osztály	Szü. M. nyt. osztály	Behívási osztály	Elláto szolg.	Pü. szolg	Ügyv. rlg.	Járási kieg. főti.	Összesen
Tiszt	3	13	5	7				6	34
Tiszthelyettes				1	2		1		4
Polgári alkalmazott		16	2	2	5	2	5		32
ÖSSZESEN	3	29	7	10	7	2	6	6	70

A szervezeti változással egyidőben 1965 – 1968. között a Honvédelmi Bizottság határozatainak megfelelően új mozgósítási rendszert vezettek be. 1969-ben megteremtették a nyílt mozgósítás végrehajtásának a feltételeit is. Ez tetemes munkát jelentett a katonai igazgatási szervek részére. A bevezetésre kerülő rendszabályok közül a legfontosabbak voltak:

- A katonai igazgatási szervek 1969. januárjától a mozgósításra tervezett tartalékosokat bevonulási paranccsal látták el, így ennek alapján – nyílt mozgósítás elrendelésekor - önállóan vonultak be a kijelölt katonai szervezethez. Hanonlóan paranccsal (ÁTADÁSI) látták el a népgazdaságból igénybevételekre tervezett gépjárművek üzemmentartóit is.
- A tartalékos hadköteleseket újmintájú katonai igazolvánnyal látták el.
- A nyílt mozgósítás elrendelésére – 1968. december 04-vel - „Mozgósítás-i” hirdetménnyel látták el a járási (városi) tanácsokat. Ezeket a hirdetményeket nyílt mozgósítás elrendelésekor a községekbe kellett kiszállítani.
- A Magyar Néphadsereg anyagi lehetőségének függvényében a mozgósításra tervezett tartalékos hadköteleseket hadiruházattal látták el.
- Tovább folytatták a hadkötelesek nyilvántartási adatainak a pontosítását. Ez elsősorban a KISZ és párttagságra felfektetésére vonatkozott.

Ezeket a feladatokat 1970. első negyedévéig be kellett fejezni. A végrehajtásra jellemző, hogy 1969. június 1-ig csak 3000 fő tartalékos hadkötelest láttak el bevonulási paranccsal, majd az év második felében a végrehajtás üteme felgyorsult és 1969 végéig mintegy 100.000 főt láttak el hadiruházattal és bevonulási paranccsal.²⁴⁶

1972-re közel egy évtizedes tervező-szervező munka eredményeként befejeződött a járási, városi (kerületi) Kiegészítő Parancsnokságok összevonása. Az összevonással kialakult a katonai igazgatás egyszintű rendszere, azzal a sajátossággal, hogy bizonyos katonai igazgatási (főleg mozgósítási) feladatokat továbbra is a városi tanácsok és a járási hivatalok végezték.

²⁴⁶ HL MN HM 00320/26/1969. HL 1973/269. doboz

A néphadsereg vezetési rendszere fejlesztésének részeként a volt megyei (fővárosi) Kiegészítő Parancsnokságok bázisán 1974. október 1-vel megalakultak a bővült feladatkörű és új szervezetű Megyei (Fővárosi) Hadkiegészítési és Területvédelmi parancsnokságok (*továbbiakban MHTVP*). Ez azzal járt, hogy a MHTVP-n belül megalakításra került a területvédelmi osztály, melynek személyi állománya mozgósítás után a megye területvédelmi zászlóalj (ezred) törzsét alkotta. Feladatai között volt utak, vasúti csomópontok, hidak őrzésvédelme, műszaki, vegyvédelmi (katasztrófaelhárítási) feladatok végzése.

1987. július 1-től a MHTVP-ok szolgálatilag az MN Hátországvédelmi Parancsnokság alárendeltségébe kerültek, azonban a szakmai tevékenységüket továbbra is az MNVK Szervezési és Mozdósítási Csoportfőnökség koordinációja mellett végezték.

Az így kialakult megyei parancsnokságok korszerű szervezettel, jól képzett, kellő gyakorlati jártassággal rendelkező állománnyal feltöltött katonai igazgatási szervek voltak. Az érvényben lévő 1976. évi Honvédelmi Törvény²⁴⁷ alapján szervezték a fegyveres erők és testületek kiegészítésével, mozgósításával, a népgazdasági szolgáltatási kötelezettségek, a hadkötelesek és hozzátartozóik érdekvédelmével összefüggő honvédelmi igazgatási, valamint területvédelmi feladatokat. Rendelkeztek a fenti feladatok tervezéséhez, szervezéséhez szükséges béke- és mozgósításkor megalakuló ideiglenes szervezetekkel, valamint segítették a tanácsi és a gazdálkodó szervek mozgósítási és kiegészítési tevékenységét.

A megyei parancsnokságok feladatainak nagyságát ebben az időszakban a következő paraméterek jellemezték.²⁴⁸

- ✓ átlagosan 50 – 70.000 hadköteles katonai nyilvántartását és évenként 1500 – 3000 sorköteles fiatal sorozását, behívását és leszerelését végezték el;

- ✓ megszervezték és előkészítették 20 – 50 katonai szervezet részére kiírt több tízezer tartalékos hadköteles és népgazdasági technikai eszköz mozgósítását és M felkészítés keretében behívásukat és előállításukat;

- ✓ végezték a megye területén lakó, érdekvédelemben részesülő hadkötelesek és családtagjaik, valamint a nyugállományú hivatásos katonák és családtagjaik érdekvédelmével kapcsolatos feladatokat;

- ✓ közreműködtek a katonai igazgatás terén érintett államigazgatási és gazdálkodó szervek felkészítésében és tevékenységük segítésében;

Érezhető változásokat az 1984-es év hozott a megyei parancsnokságok hadkiegészítési tevékenységében, amikor a közigazgatás szervezeti korszerűsítése keretében a járási hivatalok megszűntek. A járási szintű feladatokat a körzetközpontok szerepét betöltő városok és városi jogú nagyközségek vették át. Ez az átalakítás – elsősorban a közigazgatásban – azonban több jog- és hatásköri problémát generált. A probléma megoldása érdekében a Népköztársaság Elnöki Tanácsa²⁴⁹ és a Minisztertanács döntése alapján 1988. január 1-től négy (Fejér, Komárom, Vas és Szolnok) megyében áttértek a kétszintű tanácsi igazgatási rendszerre. A megyék elhelyezkedésétől függően a nagyszámú (50-80) helyi (községi és városi) tanácsok mozgósítási feladatainak közvetlen irányítása azonban a szükséges feltételek (elsősorban telefon) hiányában centra-

²⁴⁷ 1976. évi I. törvény a honvédelemről

²⁴⁸ Dr Csabai Károly ny. ezredes feljegyzése alapján.

²⁴⁹ 1987. évi 21. törvényerejű rendelet a tanácsokról szóló 1971. évi I. törvény egyes rendelkezéseinek módosításáról, a kétszintű igazgatás bevezetéséről

lizáltan az előírt idő alatt nem volt megoldható. Ezért ezekben a megyékben a mozgósítási feladatok végrehajását továbbra is a körzetközpontokon keresztül irányították.

A katonai igazgatás felépítésének egyszerűsítése, hatékonyabbá tételének vizsgálata továbbra is napirenden volt. A közigazgatási rendszer átszervezésére újabb tervek, elképzelések születtek. Egy ilyen elképzelés az Európai Unió közigazgatási rendszeréhez jobban illeszkedő régiórendszer kialakítása volt. A Magyar Honvédség Vezérkari Főnöke 1991-ben már előzetesen döntést hozott a tervezett közigazgatási rendszerhez igazodó területi katonai igazgatási rendszer kialakításra. A kidolgozott tervezet szerint a meglévő 20 (19 megyei + Fővárosi) megyei Hadkiegészítő Parancsnokság helyett 8 regionális Hadkiegészítő Parancsnokság került volna létrehozásra. A régió központokhoz utalt 1 – 2 megyében csak igen szűk létszámú, a helyi igazgatás operatív irányítását végző parancsnokságok működnének. A hadkiegészítési munka átszervezésén, a megyei parancsnokságok működésének megváltoztatásán túl az átalakítás kiterjedt volna az információs kapcsolatok új rendszerének kialakítására is.²⁵⁰ Azonban az átalakítás elmaradt, mivel a régió kiegészítő parancsnokságok kialakításának előfeltétele volt a régiószintű polgári közigazgatás kialakítása. Mivel ez utóbbi átalakítás nem valósult meg, így elmaradt a területi katonai igazgatási szervezetek átalakítása is.

A katonai igazgatásra 1988-tól az a tendencia volt a jellemző, hogy a vezető szervek folyamatosan keresték, értelmezték a terület helyét és szerepét. Jellemző volt a jelentős költségvetési hiány okozta takarékosági erőfeszítések bevezetése. Csökkentek a tartalékos állomány kiképzési lehetőségei is. Gyakran csak a tervezési folyamatok valósultak meg. A gyakorlati végrehajtás pénzügyi fedezetek hiánya miatt elmaradtak.

Az 1989-ben bekövetkezett rendszerváltás során a megszűnt Munkásőrség feladatai közé tartoztak a különböző stratégiai és ipari objektumok őrzésvédelme. A kialakult helyzetben ezt a feladatot a területvédelmi ezredeknek kellett átvenniük, ami jelentős létszámnövekedést eredményezett ezen szervekhez lebiztosított tartalékos állományánál.

További változások voltak három Hadkiegészítő Parancsnokság szervezeti felépítésében. A hadkötelesek meghatározott beosztásokba való alkalmazásának megállapítása és a különböző rendeltetésű alkalmassági vizsgálatok szakszerűbbé tétele céljából a HM Katonai Tanácsa 1978. június 14-ei döntésével sorozó osztályokat hozott létre. Megalakításukra 1979 – 1980. között került sor Pest-, Hajdú-Bihar- és Veszprém MHTVP-okon. Az új szervezeti elem kezdetben a MHTVP állományában kapott helyet mint sorozó osztály. Az osztály vezetője a parancsnok sorozási helyettes volt. Az új szervezeti elem beépülésével megváltozott a parancsnokságok jogállása is. A korábbi ezred jogállású szervezetek dandár jogállású szervezetekké váltak. Később a sorozó osztályok kiváltak a MHTVP-ok állományából és mint önálló szervezet – Sorozó Központ – végezte a hadkötelesek egészségügyi vizsgálatát a Központi Sorozó Bizottság alárendeltségében

Az 1990. évi LXXVIII. törvény alapján a sorkatonai szolgálati idő 12 hónapra csökkent. Ezzel összhangban megváltozott a sorozás rendszere is. A korábbi évi egyszeri sorozást felváltotta az évenkénti kettő – tavaszi és őszi – sorozás. Jelentős változásként került bevezetésre az alternatív szolgálat választásának lehetősége.

²⁵⁰ HL MHVK Szervezési és M. Csf 23/1991. szám javaslat 1. sz. melléklete

A honvédelmi törvényben és végrehajtási rendelkezéseiben, valamint a mozgósítási és kiegészítési feladatokban bekövetkezett változásoknak megfelelően többször kellett módosítani a katonai igazgatási tevékenységgel – ezen belül a hadkötelesek nyilvántartásával – összefüggő eljárási szabályokat. Változtak a hadkötelezettséggel összefüggő előírások, a nyilvántartható adatok, új tartalmat kapott az állampolgárok ügyeinek intézése.

Az MH PK 00235/1991. számú intézkedése alapján megszűnt a Hátországvédelmi Parancsnokság és a megyék területvédelmi osztályai. A katonai igazgatás helyi szervének megnevezés Megyei (Fővárosi) Hadkiegészítő Parancsnokságra változott és visszakerültek a HVK Hadkiegészítési Csoportfőnökség alárendeltségébe.

1989-ben megkezdődött az irodagépesítés, de megkezdődött a haderő folyamatos leépítése is. Ez azzal járt, hogy a hadkiegészítő parancsnokságokon is – a haderő folyamatos leépítésével egyidőben – a munkát támogató informatikai rendszer kiépítésével a létszám folyamatosan csökkent. A létszámleépítés indoklása, alapja az az elgondolás volt, hogy a szakmai feladatok és a hadköteles nyilvántartás támogatására kiépített számítástechnikai rendszer, illetve a majd elkészülő felhasználói szoftverek jelentős mennyiségű manuális munkát fognak kiváltani. Ez az elképzelés azonban nem valósult meg, hiszen a számítástechnikai eszközpark kismértékű növekedése (néhány esetben cseréje), és programfejlesztések ellenére a manuális munkák mennyisége gyakorlatilag nem változott.

A következő jelentős szervezési változások 1995-ben következtek be. Megkezdődött a honvédség felső vezetésének átalakítása és a középszintű vezető szervek munkájába is jelentős változások álltak be. Tovább folytatódott a létszámcsökkentés.

A létszámcsökkenés a '90-es évek közepére elérte az 50 %-ot is, mellyel a hadkiegészítő parancsnokságok működőképességük határához érkeztek. Ezt figyelembe véve 1997-ben MHPK VKF-i hozzájárulásával bizonyos létszámkorrekciót kellett végre hajtani, ami a hadkiegészítő parancsnokságok leterheltségéhez igazodó létszám átrendezést jelentett.²⁵¹

Az ezredfordulón – 2000. október 1. – létrejött a MHVK Hadkiegészítési Csoportfőnökség jogutódjaként a Hadkiegészítő és Kiképző Parancsnokság (a **továbbiakban HKP**), melynek fő feladata volt²⁵²:

- a Magyar Honvédség mozgósítási, béke és háborús kiegészítési, valamint toborzási rendszerének, a feladatok végrehajtásának tervezése, szervezése.
- a katonai nyilvántartási, igazgatási tevékenység irányítása;
- a megyei (Budapest Fővárosi) hadkiegészítő parancsnokságok, valamint a Katonai Igazgatási és Adatfeldolgozó Központ (a **továbbiakban KIAK**) tevékenységének szabályozása, szolgálati és szakmai irányítása;
- mozgósítási, hadkiegészítési és katonai igazgatási feladatok szakfelügyelete.
- a Honvéd Vezérkar főnöke által meghatározott általános elvek és követelmények alapján a zászlós, tiszthelyettes, szerződéses és

²⁵¹ Kladek András nyá. ezredes szóbeli közlése alapján. Kladek ezredes ebben az időben a HKP törzsfőnöki beosztását töltötte be, így megfelelő rálátással bírt a szervezési folyamatokra.

²⁵² Részletesen lásd: 38/2000. (HK 20.) HM határozat költségvetési szerv alapításáról

hadköteles állománykategória alapkiképzési, általános katonai és szakmai felkészítési, át- és továbbképzési rendjének kidolgozása, koordinálása és irányítása;

➤ a katonai szakmai követelmények alapján az alárendeltségébe tartozó középszintű oktatási intézmények tevékenységének szervezése és irányítása.

A HKP megalakításával változás történt a szakmai irányítás, felügyelet rendszerében is. A 2000. évi átszervezés előtt a korábbi Hadkiegészítési Csoportfőnökség mozgósítási és kiegészítési osztályai irányították saját, illetve a KIAK az informatikai és a katonai nyilvántartás szakterületeket. Ez a feladat-elosztás a HKP megalakításával annyiban változott meg, hogy a mozgósítási és kiegészítési osztály összevonásra került hadkiegészítési osztály néven, és eképpen felügyelte a kiegészítő parancsokszágok mozgósítási- és kiegészítési tevékenységét. Ugyanakkor a két szakirány mellett felállításra került a toborzó és rendszerszervezési osztály, (**továbbiakban TRO**) amely – többek között – a KIAK, valamint az informatikai és nyilvántartó osztályok elsődleges szakmai irányítójaként is működött.

3.8. A területi katonai igazgatás új eleme: a toborzás

A szerződéses (korábban továbbszolgált) beosztások betöltése kezdetben a katonai pályárirányító tevékenység keretében történt.

Az 1970-'80-as években a katonai pályára irányítási propaganda olyan – elsősorban a pályaválasztás előtt álló tanulók, szülei, illetve pedagógusaik irányába – céltudatosan szervezett, a konkrét célnak megfelelő formában és eszközökkel végzett aktuális tájékoztató és meggyőző tevékenység volt, amely alkalmassá vált a katonai pálya iránti érdeklődés felkeltésére, a pályaválasztási döntés elősegítésére.

A „katonai pályára irányítás” szakfeladat volt, amelyet a megyei hadkiegészítési és területvédelmi parancsnokságokon egy-egy beosztott tiszt végzett és a személyügyi főcsoportfőnökség illetékes osztálya koordinált. Szerény lehetőségeikkel élve arra törekedett, hogy illeszkedjen a pályaválasztás országos rendszeréhez. Szegényes propagandaanyagokkal, az iskolákban való gyakori megjelenésükkel, s a csapatoknak az iskolák patronálásába való bevonására irányuló – meglehetősen vegyes eredménnyel járó – kísérleteikkel igyekeztek biztosítani a katonai tanintézetek hallgatói utánpótlását. Ez mennyiségi szempontból általában sikerült.

A pályára irányítási propaganda – tartalmi és módszertani kimunkálatlansága miatt – nem tudta a szükséges hatékonysággal segíteni a toborzó munkát. A felhívások és a brosúrák néhány hatásosnak vélt erkölcsi és politikai frázison túl gyakorlatilag a követelmények és feltételek felsorolásából álltak, kevésbé voltak alkalmasak a pályaválasztás előtt álló fiatalokban és szüleikben felmerülő kérdések megválaszolására.

A néphadsereg által végzett erőtlén pályára irányítási propaganda többszörös fáziskésésben volt. Egyrészt későn, zömében csak a középiskola utolsó évében jutott el a fiatalokhoz, amikor azok a pályaválasztási elképzeléseiket már jórészt kialakították. Másrészt ez a propaganda tartalmában, módszerében elmaradt az egyre dinamikusabban fejlődő, megújuló országos pályaválasztási munka színvonalától. Emellett nem volt eléggé rugalmas, megnyerő.

Ilyen körülmények között, s mindezen tényezők felismerése alapján született 1985-ben döntés a katonai pályára irányítás szervezeti és irányítási rendjének, személyi és anyagi feltételeinek felülvizsgálatára, működési lehetőségei-

nek átfogó korszerűsítésére és bővítésére. A személyi feltételek javítása irányába hatott a megyei koordinációs bizottságok létrejötte, s szakszerűbbé egyben összehangoltabbá vált a patronáló munka. A pályaválasztási munka fontos színtereivé, alkotó műhelyeivé váltak a létrehozott megyei pályára irányítási kabinetek. Az itt koncentrált propaganda nyomdatermékek, vizuális és audiovizuális szemléltető anyagok már segítséget adtak az érdeklődő fiataloknak a meg-alapozott pályaválasztáshoz.

A nyolcvanas évek második felében végzett céltudatos és összehangolt pályára irányító munka biztató eredményeket hozott. A képzési formák többségében az egy beiskolázási helyre jutó jelentkezők száma az átlagosan 1,5-szeresről 2-szeres fölé, egyes területeken ezt is jóval meghaladó mértékben növekedett.

Majd egyre nyilvánvalóvá vált, hogy az 1989-ig kialakított gyakorlat már tovább nem volt folytatható. Megváltozott a politikai, gazdasági, társadalmi, iskolai környezet. Mindenre kiterjedő pályára irányításról csak akkor lehetett volna beszélni, ha újra lehetett volna alkalmazni a „direkt” iskolai tájékoztató módszereket (iskolai előadások, osztályfőnöki órák, katonai témájú filmek vetítése, laktanya és katonai iskolai, honvédelmi napok látogatása).

A NATO csatlakozást követően – illetve a távlati elképzelések között szereplő hivatásos hadsereg kialakítása miatt is – szükségessé vált az új toborzó, pályára irányító struktúra kialakítása és létrehozása. Az új szervezeti elem elsődleges célja már a megfelelő szervezeti feltételek megteremtése volt a hivatásos tiszthelyettesek és a szerződéses tisztesek megnövekedett létszám és megemelt követelmények szerinti toborzásához.

Ennek szellemében a Honvéd Vezérkar a Hadkiegészítési Csoportfőnökség állománytáblájában pályára irányító és toborzó alosztályt szervezett. Kísérletképpen 1999-ben a Budapest Fővárosi Hadkiegészítő Parancsnokságon és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Hadkiegészítő Parancsnokságon toborzó irodákat rendszeresített.

A szerződéses állomány létszámának növekedésével a kilencvenes évek végétől folyamatosan változott a honvédség állományának utánpótlást biztosító tevékenysége. A változások azonban nem jártak a rendszer alapjainak módosulásával, ezért korlátozott hatásúak voltak, több esetben ellentmondásos folyamatokat is gerjesztettek. Ezen problémák felismerésével született az a döntés, amely szerint a katonai állomány biztosítását új alapokra helyezi, megkezdi egy katonai toborzó rendszer megszervezését és kialakítását.

A vezérkari főnök döntése alapján egy Központi Toborzó Iroda és a hadkiegészítő parancsnokságokon toborzó irodák, részlegek létrehozását rendelte el a HVK humán főcsoportfőnök a 178/1999. számú szakintézkedésében.

A szervezetre, a tevékenységre vonatkozó alapkérdések ellenére a honvédség stratégiai felülvizsgálatára vonatkozó feladatok, a hadkiegészítés rendszerét érintő eltérő elképzelések miatt a szervezet felállítására nem került sor (csak elkezdődött), és nem kerültek kidolgozásra a tevékenységet szabályozó dokumentumok, folyamat-tervek sem. A létszámgazdálkodás szigorítását elrendelő 62/1999. HM utasítás megállította a toborzást végző személyek kinevezését is.

Az Országgyűlés 2000. júniusában elfogadta a Magyar Honvédség hosszútávú átalakításának irányairól szóló határozatát²⁵³. Ebben megszabta, hogy a hadkiegészítés és toborzás rendszerét az új követelményekhez kell igazítani,

²⁵³ 61/2000. (VI. 21.) OGY határozat.

és hatékony működéssel biztosítani kell a hivatásos, a szerződéses és sorállomány kellő számú és minőségű utánpótlását. A haderő csökkentése során erősíteni kell a hadsereg hivatásos jellegét, a korábbinál nagyobb jelentőséget kell, hogy kapjon a tiszthelyettesi és a szerződéses legénységi állomány.

Az OGY Határozat, majd a 2234/2000-es Kormányhatározat végrehajtására adta ki a honvédelmi miniszter a 42/2000. HM utasítást, melynek 7. §-a – az Országgyűlés és a Kormány ide vonatkozó határozataiban foglaltak alapján – a toborzó hálózat kiépítésének felgyorsítására intézkedett. Ennek szellemében létrehozásra került a miskolci és a Központi Toborzó Iroda.

A MH Parancsnoka Vezérkari Főnök 2001-ben intézkedett a katonai toborzás új rendjére,²⁵⁴ ezáltal a toborzás a katonai igazgatás szerves részévé vált és egyben egyre nagyobb jelentőséggel bír a hadkiegészítő parancsnokságok munkájában, mind jelentősebb teret hódítva magának. Intézkedésében a Vezérkar Főnöke a toborzó szervek fő feladatait a következőkben határozta meg:

- a) a HM és az MH személyi szükségletének figyelemmel kísérése;
- b) munkaerő-piaci elemzések és kutatások alapján a célcsoportok meghatározása;
- c) toborzó tevékenység végzése;
- d) a személyügyi és a munkaügyi szervekkel együttműködve az állományból kiváltak visszairányítása a munkaerőpiacra.

A toborzó alosztályok²⁵⁵ (néhány megyei hadkiegészítő parancsnokságon iroda) 2001. év júniusában – talán elsőként a Magyar Honvédség történetében – teljes egészében pályázat útján kerültek feltöltésre. A toborzó szervezetek felállításával párhuzamosan a kiegészítési- és a mozgósítási szakterület munkája, feladatainak mennyisége folyamatos csökkent. Ugyanakkor a toborzó rendszer elszívó erőként is fellépett a csökkenő fontosságú szakirányok felé.²⁵⁶

3.9. Összegezve

A területi katonai igazgatás 1945. és 1955. közötti történetét elemezve megállapítható, hogy az időszak mozgalmas volt. Szervezeti felépítésük, igazgatási hatáskörük és számuk állandóan változásban volt. 1945-1955. között, tehát 10 év alatt a négy szintű területi katonai igazgatás az átalakítások sorozata után kétszintűvé vált. Az igazgatási szervezetek gyakorlatilag állandó átszervezések között végezték feladataikat. Ez kihatott munkavégzésük színvonalára, gátolta a megalapozott minőségi szakmai munkát. Ezzel együtt a hirtelen megnövekedett létszámszükséglet – párosulva a politikai vezetés tisztogatási törekvéseivel, valamint a „megbízható” munkáskáderek beosztásával – felhígult a területi katonai igazgatási szervezetek állománya. Mind általános műveltség, mind katonai szakmai szempontból is képzetlen személyek foglalták el a honvédség hadkiegészítése szempontjából oly fontos beosztásokat.

Az 1955-ös év jelentős fordulópontra volt a területi katonai igazgatási szervezetek történetében. Megszűnt a több évtizedes hagyományokkal rendelkező

²⁵⁴ MH PK VKF 29/2001-es Utasítása a katonai toborzás új rendjére

²⁵⁵ Elnevezésük 2002. január 1-től toborzó osztály. A pályázatot a MH HKP parancsnoka írta ki. Az osztályvezetők és a toborzó főtisztek pályázatát a HKP parancsnoka által kijelölt, a toborzó tiszthelyettesekét a hadkiegészítő parancsnokság parancsnoka által kijelölt bizottság bírálta el. A pályázat benyújtásának határideje 2001. április 2. volt.

²⁵⁶ Ennek élő példája volt a toborzó beosztások feltöltésére kiírt pályázat is, amelyre többségében a parancsnokságban dolgozó személy jelentkezett, és nyerte el a beosztást.

és a kerületi parancsnokságokra épülő katonai hatósági rendszer²⁵⁷. A kialakított új szervezeti rend már követte a polgári közigazgatás rendszerét. Ezt annál is inkább kellett követnie, hiszen a területi katonai igazgatás feladatainak zömét csak azzal együttműködve volt képes megoldani. Mégis, a polgári közigazgatás átszervezését egy esetben megelőzte a területi katonai igazgatási szervek átalakítása. A járási hivatalok megszűnése előtt alakult ki az egyszintű területi katonai hatósági rendszer, a megyei hadkiegészítő parancsnokságok rendszere. Ez a rendszer – kisebb átszervezések, feladatbővítések és esetenként elvonások mellett – gyakorlatilag változatlanok. Megelelő szinten hajtotta végre a törvényben meghatározott feladatait, munkájában még a '90-es évek létszámcsökkentési hulláma sem okozott fennakadást, színvonalését.

Zavart csak a hivatásos hadsereg kialakításának programja, valamint a polgári közigazgatás regionalizációs elképzelései, annak kialakítási bizonytalansága okozott működésében. Nehezen kezelhető helyzetet teremtett az a tény, hogy egyazon szervezeten belül élt és működött két olyan szervezeti elem, ami mindkettő a haderő személyi szükségletének biztosításáért volt a felelős. A kormányzati és a katonai vezetés törekvését ismerve az egyiké volt a jövő, a másiké a múlt. Az egyik kereste a helyét ebben a változó szervezeti struktúrában, a másik próbált megfelelni a jogszabályokban lefektetett feladatoknak, ugyanakkor igyekezett megfelelni bizonyos társadalmi elvárásoknak is.²⁵⁸ Ez a kettősség kihatott mind a munkavégzés színvonalára, mind az emberi kapcsolatokra és végső soron az emberi sorsokra is. Egyenlőre kérdéses ennek a dilemmának a feloldása, az átszervezés és a hatáskörök újraosztásának a módja.

Figyelemmel az 1945-1955. közötti fejleményekre:

- bemutattam a területi katonai igazgatási szervezetek megfeszített munkáját, melyet az újjáalakuló honvédség érdekében tettek;
- ismertettem a területi katonai igazgatási szervezetek szervezeti és szervezési változásait;
- pontosítottam a területi katonai igazgatási szervezetek átalakítási, illetve a különböző szintű katonai hatósági elem megalakítási és átszervezési időpontjait;
- tisztáztam a népmozgalmi nyilvántartók, valamint az alsófokú katonai nyilvántartók szerepét, feladataikat.

Továbbá elemezve az 1955. utáni eseményeket:

- bemutattam a kerületi parancsnokságok megszűnésének körülményeit, annak menetét és a szervezési időszakot;

²⁵⁷ Az 11. számú mellékleten a területi katonai igazgatási szervek 1945-től és napjaink közötti szervezeteinek, működésének időgrafikonja látható.

²⁵⁸ Már a 2002. évtől kezdődően, de különösen a 2003. évben, jelentősen megnövekedett a legváltozatosabb okból kért szolgálathalasztási beadványok száma. Emellett jelentősen megemelkedett és tartósan magas a polgári szolgálathalasztási kérelmek száma is. Veszprém megyében 2002-ben 1006 fő, 2003-ban 1436 fő nyújtott be szolgálathalasztási kérelmet, valamint 522 fő illetve 471 fő jelentette be polgári szolgálathalasztási szándékát. Ezévből ez a szám február végére már 108 főre emelkedett! A kérelmek elbírálása, feldolgozása óriási többletmunkát is jelentett a kiegészítési osztálynak, emellett kezelni kellett a hadkötelesek részéről érkező azokat a „ráhatásokat” is, amelyek a katonai szolgálat elodázására, végső soron annak „megúsztatására” irányult.

- vizsgáltam a területi katonai igazgatás új szervezeti elemét a toborzást, amely még önálló elemként nem szerepelt a területi katonai igazgatás szervezeti elemei között;
- ismertettem a megyei hadkiegészítő parancsnokságok megalakulásának körülményeit, a jelenlegi szervezeti rendszer kialakulását.

4. Fejezet: A katonai közigazgatás a „visszatért” országrészekben

Az első „Bécsi döntés”-sel megkezdődött a trianoni szerződéssel elszakított országrészek visszacsatolásának folyamata. Mindezt a szomszédos országokban kiújuló belpolitikai viszályok, de mindenek előtt Németország hatalmi törekvése, és annak szolgálatába álló magyar politikai magatartás tette lehetővé. A területgyarapítások összességében békésen zajlottak, katonai akciókra viszonylag kevés alkalommal került sor. A katonai műveletek során a honvédségre hárult a megszállt területek katonai közigazgatásának megszervezése, a polgári közigazgatás bevezetésének előkészítése.

Mivel komoly hadműveletek nem folytak, a honvédelmi vezetés a megszállt területeken elsősorban rendszeres katonai közigazgatást vezetett be, amely önálló szervezettel rendelkezett. A katonai közigazgatás szervezeti kiépítésénél a főszabály az volt, hogy a katonai parancsnokságok székhelyének és területi beosztásának kezdetben a visszacsatolt területek polgári közigazgatási beosztásával kellett megegyezni. A legfőbb irányítást a honvédezerkar főnöke végezte. A katonai közigazgatás a megszállt területeken általában háromszintű volt:

- az elsőfokú hatóság volt a járási (városi) katonai parancsnok;²⁵⁹
- a másodfokú hatóság volt a vármegyei katonai parancsnok;
- a harmadfokú hatóság volt a megszállást irányító hadsereg (hadtest) parancsnoka.

A hatósági fokozatokat a megszálló csapatok hadrendje és az illető terület közigazgatási rendszere alapján – adott esetben – a vezérkar főnöke szabályozta. Ezek a hatósági szintek a megszállt területek sajátosságaihoz igazodtak, amire a katonai felső vezetés minden alkalommal részletes intézkedést adott ki. A katonai közigazgatás működtetéséhez szükséges szakképzett személyzet zömében az anyaországból biztosították, elsősorban a nyugállományba helyezett tisztek, tiszthelyettesek reaktiválásával. A megszállt területek közigazgatási személyzetéből csak alapos politikai „szűrés” után és túlnyomórészt magyar anyanyelvűeket alkalmaztak, hangsúlyozottan ideiglenes jelleggel. A katonai közigazgatás keretén belül intézték az összes hatósági ügyet, a települések közigazgatási szervei működtek, azonban felettük a járási (városi) katonai parancsnokok gyakorolták a felügyeletet és az ellenőrzést. A polgári (helyi) közigazgatási testületek szervei azonban nem működtek.

A katonai közigazgatás feladata volt a lakosság alapvető közszükségleti cikkekkel való ellátása, az élelmiszerkészlet ellenőrzése, az egészségügyi szolgálat biztosítása, a belső rend és a közbiztonság megteremtése.

4.1. A visszacsatolt „Felvidék” katonai közigazgatása

1938. november 2-án a bécsi Belvedere palota Aranytermében kihirdették az ún. „Első Bécsi Döntést”. Magyarország 11 925 km²-rel és közel 1 millió lakossal gyarapodott, ennek 86,5%-a volt magyar nemzetiségű. Felvidék és Kárpátalja déli részének a megszállása november 10-én fejeződött be. Vissza került az országhoz Kassa, Rozsnyó, Ungvár, Munkács, Beregszász, Rimaszombat, Érsekújvár, Komárom, Léva és Losonc, mint fontosabb városok. A

²⁵⁹ A katonai közigazgatás működtetésére létrehozott katonai parancsnokságok nem voltak azonosak az akkor még működő – a területi katonai igazgatás szervezetéhez tartozó – járási (városi) katonai parancsnokságokkal.

Kárpátalját azonban kettévágták, továbbá Pozsony és Nyitra nem került vissza az országhoz.²⁶⁰

A Felvidék visszacsatolása után, annak területén a magyar kormány inkább szükségszerű, mint rendszeres katonai közigazgatást vezetett be. A katonai közigazgatás szervezeti felépítésében alkalmazkodott a volt Csehszlovák polgári közigazgatási berendezkedéshez. Az általános közigazgatási teendőket – az újonnan szervezett VIII. hadtest parancsnokság alárendeltségében – a járási katonai parancsnokságok látták el, amelyek egyúttal végrehajtották a vármegyei katonai parancsnokságok feladatait is. Szervezetük általában megegyezett a járási (városi) katonai parancsnokságok állományával, azzal a kivétellel, hogy a kiegészítési tiszti helyekre kizárólag katonai állományú tiszteket lehetett beosztani.

A katonai hatósági jogkörök elosztása az általános elveknek megfelelően történt. A járási (városi) katonai parancsnokság eljárta minden olyan ügyben, amit a katonai felső vezetés számára meghatározott, eljárta azokban az ügyekben, amit a hatályukban megtartott jogszabályok a járási (városi) képviselőknek, választmányoknak megszabott, valamint biztosította a közrendet, gyakorolta a rendőrhatalom jogkörét is.

A honvédezőkar főnöke kiadott intézkedésében²⁶¹ a személyzet pótlására úgy rendelkezett, hogy kivétel nélkül el kell távolítani (az ország területéről pedig kiutasítani) azokat a közigazgatási alkalmazottakat és azok hozzátartozóit, akiket a történelmi Magyarország területén kívülről telepítettek be. Pótlást csak az őslakosság köréből ideiglenes jelleggel lehetett végezni. Az ügyintézkést általában az ügyfelek anyanyelvén lehetett végezni, kivéve a cseh nyelvet, amit semmilyen körülmények között nem lehetett használni.

Felvidéken a katonai parancsnokságok katonai közigazgatásban betöltött szerepüket a honvédelmi miniszter 1938. év végén szüntette meg, és az I. fokú katonai igazgatási feladatok állátására – az anyaországban már működő – Vármegyei- valamint járási (városi) katonai parancsnokságokat²⁶² szervezett. Első lépésként csak a járási katonai parancsnokságokat állították fel, amelyek a vármegyei katonai parancsnokságok feladatait is ellátták. Ekkor a járási katonai parancsnokságok közvetlenül a hadtest parancsnokságoknak voltak alárendelve. A honvédelmi miniszter a teljes területi katonai igazgatási szervezet felállítását ugyan 1938. december 15-én határozta meg, azonban a belügyminiszter értesítésére – az új vármegyei határok kijelöléséig, valamint a magyar közigazgatás bevezetéséig – ezt elhalasztotta. Majd az új közigazgatási berendezkedés bevezetése után az új intézkedésnek megfelelően, a katonai parancsnokságoknak 1938. december 28-án kellett a kijelölt állomáshelyeiken készenlétüket elérni. A katonai parancsnokságok személyzetét a megszűnő és a katonai közigazgatási teendőket ellátó katonai parancsnokságok állományából is biztosították.

4.2. Kárpátalja katonai közigazgatása

Kárpátalja megszállása már kisebb katonai vállalkozás keretében került sor. A Magyar Honvédség – kihasználva a szlovák és cseh ellentéteket, valamint a német támogatást – márciusban katonai akció keretében megszállta

²⁶⁰ Dr. Horváth Csaba – Dr. Lengyel Ferenc: A magyar királyi honvédség 1919-1940. Egyetemi tanulmány, kézirat, Budapest 2000.

²⁶¹ HL HM 381026/5. Hdm.vkf.polg.csop.-1938.

²⁶² Az I. hadtest illetékességi területén 10, a II. hadtest illetékességi területén 7, a VI. hadtest illetékességi területén 6 és a VII. hadtest illetékességi területén 8 járási (városi) katonai parancsnokság működött.

Kárpátalját. 1939. március 23-án Magyarországhoz Kárpátalja visszatérével 12171 km² csatoltak vissza és 436000 lakos került az anyaországhoz. Ennek azonban csak 12,7%-a volt magyar nemzetiségű.

Természetesen a honvédelmi vezetés a katonai közigazgatást itt is azonnal megszervezte, hasonló elvekkel, mint azt a Felvidék visszacsatolása-kor tette. A magyar kormány március 18-án miniszterközi értekezletet tartott Kárpátalja honvédelmi önkormányzatáról. Az értekezleten készült emlékeztetőben irányelveket határoztak el, amely szerint Kárpátalján a honvédelmet az 1939. évi II. tc. alapján kell megszervezni. De, hogy a nemzeti jelleg is kifejeződjön – és megnyerje magának a Kárpátalján lakó nem magyar nemzetiségű lakosokat – u.n. „Kárpátorosz” alakulatokat állítanak fel. Ez a megkülönböztetés nemcsak a szervezet elnevezésében, de jelzéseiben is kifejeződött,²⁶³ mivel zászlaik pártáján, valamint a sapkarózsán a kárpátorosz nemzeti színeket viseltek. Mindennek azonban gyakorlati haszna nem volt, a kárpátorosz csapatok megszervezésére nem került sor.

A honvédelmi miniszter a katonai közigazgatást 1939. július 7-én szüntette meg, amikor ezzel egyidejűleg a polgári közigazgatás lépett életbe. Ugyanezzel a dátummal vármegyei-²⁶⁴ valamint járási (városi) katonai parancsnokságokat állított fel. Ezek a parancsnokságokat – ideiglenes jelleggel – a VI. hadtest alárendeltségébe kerültek. A rendszeresített beosztásokat szintén a megszűnő katonai parancsnokságok állományából töltötték fel. Előnyt élveztek a nyelvismerettel rendelkezők és az önként jelentkező tisztek és altisztek.

Az 1938-1939-ben visszatért országrészek területi katonai igazgatás szervezetének, állomáshelyeinek végleges rendezését az 1939/1940. évre kiadott és 1939. október 01-től hatályba lépett szervezési intézkedés véglegesítette. A Kárpátalján működő vármegyei- és járási (városi) katonai parancsnokságok a VIII. hadtest alárendeltségébe kerültek.

4.3. A visszacsatolt Észak-Erdély katonai közigazgatása

Az eddigi revíziós sikerek után a vezérkar folyamatosan és erőteljesen sürgette a gyors fellépést Románia ellen. A revíziós törekvéseket bátorította Szovjetunió magatartása is (Románia rövid idő alatt visszaszolgáltatta a bukovinai és besszarábiai ukrán lakta területeket). A magyar kormány ugyan együttes fellépésre nem volt hajlandó a szovjetekkel, de intenzív diplomáciai hadjáratot indított Románia ellen. Románia azonban mereven elzárkózott a magyar területi igények teljesítése elől. Az elkerülhetetlennek látszó háborút végül a 27-én benyújtott román jegyzék akadályozta meg, amelyben a románok jelezték (német nyomásra), hogy elfogadják egy „döntőbírói” eljárást a kritikus területekkel kapcsolatban. Augusztus 30-ára Bécsbe rendelték a magyar és a román külügyminisztert, továbbá megfigyelői státussal meghívták a magyar miniszterelnököt is. Majd 1940. augusztus 30-án a Belvedere-kastély Aranytermében aláírták a „Második Bécsi Döntést”, amely visszajuttatta Magyarországnak Észak-Erdélyt és a Székelyföldet.

A honvédelmi vezetés – már a Felvidéki és a Kárpátaljai tapasztalatok alapján – augusztus 26-val megkezdte az erdélyi katonai közigazgatás előkészítését, a vármegyei- a járási (városi) katonai parancsnokságok személyzetének kijelölését, felkészítését.²⁶⁵ Ellentétben a Felvidéki és a Kárpátalja-i katonai

²⁶³ Pld: „M. kir. I. honvéd kárpátorosz zászlóalj” Lásd: HL HM 15410/Eln.1a.-1939.

²⁶⁴ HL HM 27565/Eln.1a.-1939. Rendeletében a vármegyei katonai parancsnokságokat Ungváron, Munkács és Huszton állította fel.

²⁶⁵ HL HM 44610/Eln.1a.-1939.

közigazgatáshoz, Erdélyben u.n. rendszeres katonai közigazgatást léptetett életbe. A megszálló honvéd csapatokkal gyakorlatilag egyidőben a katonai közigazgatási feladatok végzésére kijelölt személyzet is bevonult Erdélybe. Szeptember 4-től állt készenlétben 114 katonai közigazgatási parancsnok, 290 fő hivatásos tiszt, 734 polgári szakalkalmazott és 1550 fő segéd személyzet. A közrend biztosítására 2324 csendőr, 1307 rendőr 550 fő pénzügyőr, valamint több száz, más feladatok végrehajtását biztosító személy – többek között az anyaországból 200 jegyző – várta az indulást.²⁶⁶

A honvédelmi vezetés kezdetben háromfokú katonai közigazgatási szervezetet²⁶⁷ hozott létre, amely szerint:

- harmadfokú közigazgatósági hatóság volt a hadseregparancsnokság;
- másodfokú közigazgatási hatóság volt a vármegyei katonai parancsnokság;
- elsőfokú közigazgatási hatóság volt a járási (városi) katonai parancsnokság.

A hadseregparancsnok hatáskörébe tartozott a tartományi tanácsot megillető hatáskör, közvetlenül irányította és felügyelte a katonai parancsnokokat, valamint végső fellebbviteli hatóságként elbírált a hatáskörébe került ügyeket. A katonai közigazgatási hatóság eljárta azokban az ügyekben, amelyeket a jogszabályok az alispán (megyei prefektus) hatáskörébe utalt, valamint felügyeletet gyakorolt a járási és városi katonai parancsnokságok felett. A járási-, városi katonai parancsnokok gyakorolták a rendőrhatalom jogkört, a községi tanácsok és a polgármesterek, valamint a városi tanácsok jogkörét. Felügyelték és ellenőrizték a jegyzők munkáját. A járási katonai parancsnokok jogköre gyakorlatilag megegyezett a járási főszolgabíró által gyakorolt hatáskörrel. A birtokba vett területeken a közigazgatás testületi szervei nem működtek, hatáskörüket a járási (városi) katonai parancsnokok, illetve a hadseregparancsnokok gyakorolták.²⁶⁸

A megszállás után a katonai vezetés haladéktalanul hozzákezdett az állításkötelesek összeírásnak végrehajtására és sorozására.²⁶⁹ A honvédelmi miniszter döntése szerint 1940. október 21. és november 10. között kellett a sorozásokat végrehajtani. Mivel a katonai közigazgatás területi szervei a sorozási feladatokat nem tudták végrehajtani, a kiképzési főcsoportfőnök külön sorozóbizottságokat rendelt ki Erdély területére. Az intézkedésnek megfelelően az I, a II. és a VIII. hadtest összesen 27 bizottság állított fel, bizottságonként 7 fővel.

4.4. Délvidéki katonai közigazgatás

A Délvidék megszállása már Németországgal közösen végrehajtott katonai akció keretében került sor. Hitler lehetőséget adott a déli elszakított országrész visszaszerzéséhez, cserébe Bácska-Bánát nyersanyagát és élelmiszerkészletét kérte és kapta meg. A megszállásra 1941. április 12. és április 29. között került sor. Ebben az esetben sem érte felkészületlenül a katonai vezetést, hogy Délvidéken is megszervezze és bevezesse a katonai közigazgatást. Egy teljes „közigazgatási garnitúra” vonult be és kezdte meg működését hasonló elvekkel, mint azt Erdélyben tette. Ez esetben tény, hogy a korábbi megszállások

²⁶⁶ v. Náray Antal vkt ezredes: Honvédségünk szerepe az erdélyi részek visszaszerzésében, in. Hadak útja, Magyarország napilap Rt, Budapest, 1942. pp. 50.

²⁶⁷ Az erdélyi katonai közigazgatási szervezetek tagozódása a 12. számú mellékleten látható.

²⁶⁸ HL HM 60/Föv. kat.közig. 40. VIII. 30.

²⁶⁹ A visszatért országrészek katonai nyilvántartásának megszervezését és végrehajtását lásd az 5. fejezet 5.5. rész alatt.

és az ott bevezetett katonai közigazgatási tapasztalatok birtokában a Délvidék katonai közigazgatása elég rutinosan oldotta meg sokrétű feladatait.

A honvéd vezérkar főnöke a korábban szerzett ismeretek alapján Délvidéken csak kétszintű katonai közigazgatást vezetett be, amelyben első fokon a járási (városi) katonai parancsnokság, míg másodfokon a hadseregparancsnokság járt el.²⁷⁰

A katonai közigazgatás megszüntetésére 1941. szeptember 21-én került sor. Ettől az időponttól az elsőfokú katonai igazgatási teendőket a visszacsatolt területen az újonnan szervezett kiegészítő kirendeltségek (bevonulási központok), illetve másodfokon a kiegészítő parancsnokságok látták el. Személyzetüket – a korábbi gyakorlatnak megfelelően – a megszűnő járási (városi) katonai parancsnokságok állományából biztosították.

4.5. Összegezve

A területi katonai igazgatás háború előtti nagy kihívása volt a visszatért országrészek katonai közigazgatásának megszervezése, működési feltételeinek biztosítása, a polgári közigazgatás bevezetésének előkészítése.

Mindezt egy olyan átmeneti időszakban, amikor folyamatban volt a területi katonai igazgatás újjászervezése (kiegészítő parancsnokságok megalakítása), majd átalakítása. Ugyanakkor tény, hogy a visszatért országrészekén folytatott katonai közigazgatás által elkövetett hibák, valamint a „túl buzgó” egyéni ambíciók sok esetben gátolták a katonai közigazgatás munkafolyamatait, rontották megítélésüket.²⁷¹

Mindezek ellenére ezen időszak egyik fontos tetteinek a visszatért országrészek katonai közigazgatása által végzett feladatokat ítélem. A területi katonai igazgatás által felállított katonai közigazgatás Kelet-Magyarországon és Észak-Erdélyben három hónap alatt, Délvidéken pedig négy hónap alatt olyan helyzetet teremtett, hogy a polgári közigazgatás akadálytalanul megkezdhette feladatát. A katonai közigazgatás emellett végezte a katonai igazgatási feladatokat is, vagyis a hadköteles lakosság összeírását, majd sorozását, valamint a bevonultatásokat.

E fejezeti részben:

- rendszereztem a visszatért országrészekén bevezetett katonai közigazgatás felállításának ütemeit, feladatait;
- bemutattam szervezeti felépítésüket

²⁷⁰ A 13. számú mellékleten a Délvidéken működött katonai közigazgatás szervezete látható.

²⁷¹ Részletesen lásd: Vargyai Gyula: Magyarország a második világháborúban (összeomlástól összeomlásig), Korona kiadó Budapest, 2001. pp. 119-153.

5. Fejezet: A katonai nyilvántartás rendszere és változásai 1920-tól napjainkig

Bármely kor hadtörténetét is vizsgáljuk, majd minden esetben találkozunk a katonai, az állami vezetés azon törekvésével, hogy számbavegye hadképes – természetesen ezen belül elsősorban a férfi – lakosságát, róluk igényei szerint pontos nyilvántartást vezessen. A hadseregek létszámának növekedése, a hadművészet fejlődése, majd az új fegyverek megjelenése egyre pontosabb és részletesebb nyilvántartást kívánt. A tömeghadsereg megjelenésekor már a haderő kiegészítése egyáltalán nem nélkülözhetette a megbízható nyilvántartási rendszert. Nem véletlen, hogy a katonai felső vezetés első teendői között minden esetben a hadköteles nyilvántartás rendezése szerepelt. Megkérdőjelezhetetlen, hogy a hadkiegészítés rendszeres és rendezett lebonyolításának alapja a hadkötelesek pontos nyilvántartása.

Visszatekintve az Osztrák-Magyar Monarchiában alkalmazott hadköteles nyilvántartás formájára, az abban résztvevő szervezetekre, az általános elvekre, megállapítható, hogy az alapvetően nem változott.

A véderőről és a honvédségről szóló törvénycikkek²⁷², illetve annak végrehajtására kiadott szakutasítás alapvető nyilvántartási hatóságként a kiegészítő parancsnokságot jelölte meg. Az utasítás szerint a nyilvántartás vezetését végezték:

- a honvéd kiegészítő parancsnokságok;
- a honvéd kerületi parancsnokságok, valamint
- a Honvédelmi Minisztérium
- és a csapattestek

A honvéd kiegészítő parancsnokságok az illetékességi területükön – mint az alapnyilvántartást vezető szervezet – vezették a teljeskörű hadköteles nyilvántartást, a csapattestek a saját „anyakönyvi” állományukat kezelték, a kerületi parancsnokságok a kerület területén lakó hadkötelesekről vezettek egy szűkített nyilvántartást. A Honvédelmi Minisztérium összesített adatokat kezelte.

A nyilvántartás a hadköteles tartózkodási helyére volt alapozva, amit az u.n. nyilvántartói jegyzőkönyvben tüntettek fel. A hadköteles nyilvántartás pontosítása az ellenőrzési szemléken történt, amelyet meghatározott időszakonként a Honvédelmi Minisztérium rendelt el. Ugyanakkor – a már idézett – a véderőről- és a honvédségről szóló hatályos törvénycikkek a tartósan szabadságoltak, a tartalék és a ténylegesen szolgálatban nem álló részére jelentkezői-, valamint lakóhelyváltozás esetén jelentési kötelezettséget írt elő.

A rendszer jól szolgálta a haderő személyi szükségletének biztosítását, illetve az I. világháború során a mozgósítási és a tartalékok számbavételének végrehajtását. Mindezt a jól működő rendszert a Magyarországi Tanácsköztársaság elsorvasztotta, gyakorlatilag megszüntette. A Nemzeti Hadsereg megszervezése során az egyik első lépés a pontos nyilvántartás felfektetése, a nyilvántartást végző szervezetek megszervezése volt.

5.1. A nyilvántartás újjászervezése

Már 1919. decemberében elkezdődött a nyilvántartás újjászervezése, a nyilvántartó hatóságok felállítása. Joggal állapította meg a honvédelmi miniszteri rendelet előkészítője, hogy – bár a kiegészítő parancsnokságok és a polgári hatóságok a nyilvántartás működését teljesen nem szüntették be – a nyilvántar-

²⁷² A véderőről szóló 1889. évi VI. és a honvédségről szóló 1890. évi V. törvénycikkek

tás állapota a semmivel volt határos. A nyilvántartói segédletek elvesztek, valamint a nyilvántartó szervezetek működését megbénította a zavaros közállapot, továbbá az emberek a nyilvántartás alapját képező jelentési és jeletkezési kötelezettségüket sem teljesítették.

A nyilvántartás rendbetételét, újjászervezését a Fővezérség a lehető leg-
rövidebb idő alatt rendbe akarta hozni, amit indokolt:

- a Nemzeti Hadsereg gyors megszervezésének igénye
- a régi hadsereg felszámolási ügyeinek pontos intézése

Ezek a kényszerítő okok arra sarkallták a katonai vezetést, hogy a nyilvántartást gyorsan, ugyanakkor a lehetőségek figyelembe vételével egyszerűen szervezze újjá.²⁷³ A fő szempont a gyorsaság és az egyszerűség volt, és ennek rendelték alá a további feladatokat. A rendszer felélesztéséből kivonták a kiegészítő parancsnokságokat, a feladatot a polgári hatóságokra (polgármesteri hivatal katonai ügyosztálya, járási szolgabírói hivatal) testálták. Ezeknek az elveknek megfelelően az eddig vezetett kétféle nyilvántartást – a katonait és a polgárit – összevonta, illetve csak a polgári nyilvántartást tartotta meg. Új szervezetet sem hozott létre, hanem a polgári nyilvántartó hatóságok (polgármesteri- és a járási szolgabírói hivatalok) mellé katonai ügyosztályokat szervezett, illetve a polgári közigazgatás katonai előadójának kellett a hadköteles nyilvántartási feladatokat elvégezni.

A katonai nyilvántartó közegeket a megbízhatóság és a honvédség érdekében érvényesítése érdekében szervezték. Ennek állományába tartozott egy fő törzstiszt, egy fő segéd tiszt, két fő nyilvántartó őrmester, két fő katona és két fő küldönc. A nyilvántartó közeg vezetője – a nyilvántartó tiszt – egyedül felelt a nyilvántartási munkálatok végzéséért, feladatát azonban a polgári közigazgatási hatóság neve alatt intézte. A polgári közigazgatási hatóságokhoz való utaltság már a várható békediktátum előzetesen megismert rendelkezéseinek figyelembevételével történt, hiszen a honvédelmi vezetés terveiben ekkor már szerepelt egyes katonai igazgatási feladatok átadása polgári szervezeteknek. Ugyanakkor a katonai vezetés tudatában volt annak, hogy „(...)valószínű, hogy a békeszerződés – mint azt Ausztriában tette – úgy nálunk sem fog katonai nyilvántartó hatóságot megengedni, az átmenetileg megszervezett nyilvántartás a jövő nyilvántartásának alapjául is szolgálhatna.”²⁷⁴

A valóságban a nyilvántartó közegek Budapesten a városparancsnokságnak, egyébként a vármegyei katonai parancsnokságoknak voltak alárendelve. A vármegyei katonai parancsnokságok jogosultak voltak a nyilvántartási munkálatok ellenőrzésére is.²⁷⁵

A nyilvántartást továbbra is az állandó tartózkodási helyre – és nem az állandó lakóhelyre – alapozták, ami ugyan pontatlan volt, de rövid idő alatt lehetett felfektetni.²⁷⁶ A szakutasítás szerint nyilvántartásba kellett venni minden 1865 és 1900. születési évfolyamhoz tartozó magyar állampolgárságú férfit, akik a háború alatt katonák-, illetve felmentettek voltak. Kivételt csak a hivatásos katonák képeztek. A nyilvántartó tisztek az illető közigazgatási hatóság te-

²⁷³ HL HM 20952/Eln.35.-1919.

²⁷⁴ U.o. Osztályelőterjesztés

²⁷⁵ HL HM 102774/Eln.10.-1920.

²⁷⁶ Ez a pontatlanság elsősorban az alkalmassági vizsgálatoknál volt szembevetendő. Jelentős volt azon hadkötelesek száma, akik sem az összeíráson, sem az alkalmassági vizsgálaton nem jelentek meg, ugyanakkor kutatásukra a polgári közigazgatási hatóságok nem intézkedett. Ezért a honvédelmi miniszter elrendelte, hogy közigazgatási hatóságok vezetői ezeket a névjegyzékeket hasonlítsák össze a háború alatt tartott népfölkelési bemutató szemlék névjegyzékeivel.

rületén tartózkodó férfiakról nyilvántartási jegyzőkönyvet, valamint névlajstromot készítettek és vezettek. Ugyanezeket az okmányokat kellett vezetni a községekben lévő községi előjáróknak is.

A nyilvántartás felfektetését 1920. január 1-én kellett megkezdeni. Budapesten és nagyobb városokban az okmányok felfektetését a bejelentő szelvények alapján végezték, községekben az érintetteket – évfolymonként több napra elosztva – jelentkezésre kötelezték, ahol a nyilvántartó tiszt a helyszínen fektette fel a nyilvántartási jegyzőkönyvet. Az összeírást 1920. február végére be kellett fejezni.

A nyilvántartás szakmai feladatainak szabályozása mellett – hivatkozva a Védtörvény 73. §-ra²⁷⁷ – e rendeletben jelentkezési és jelentési kötelezettségeket is előírt a nyilvántartás hatálya alá tartozó hadköteleseknek. Ez elsősorban a lakóhelyváltoztatásra, a 30 napnál hosszabb külföldi tartózkodásra, illetve a tényleges katonai szolgálat megkezdésére vonatkozott. Ezeket a változásokat a községi, városi előjáróságok minden hónap kezdetén az ismételt megnyitott nyilvántartási jegyzőkönyvben vezették, majd ezeket a kivonatokat a hónap végén lezárták és a következő hónap első napján megküldték az előjáró járási nyilvántartó tisztnek. A nyilvántartó tiszt ezek alapján pontosították saját nyilvántartásukat, valamint az ezekből készített és közigazgatási járásonként csoportosított változásokat megküldték az érintett járás nyilvántartó tisztjének. Ezeket a kivonatokat a nyilvántartó tiszt az új tartózkodási hely szerinti községi előjárónak leadták, akik ezeket a változásokat előjegyezték. Ha az illető nem jelentkezett beköltözése után a változás bejelentésére, a községi nyilvántartó megkezdte az érintett keresését, az u.n. „puhatolást”.

A trianoni békediktátum egyértelműen tiltotta azoknak a szervezeteknek a létrehozását illetve működtetését, amelyeknek a feladata a hadköteles nyilvántartás felfektetése és annak vezetése volt. Megismerve a várható tiltó rendelkezéseket, a honvédelmi vezetés az 1919-ben szervezett nyilvántartó tiszteket is a polgári közigazgatási hatóságok szervezetébe utalta. Azonban elnevezésük, a végzett feladatuk pontosan utalt ezen szervezetek jellegére. Ezért – már a rejtési elképzelések figyelembevételével – 1921. áprilisában átszervezte illetve átnevezte a hadköteles nyilvántartást vezető szervezeteket.²⁷⁸ A szervezet elnevezése „Járási (városi) statisztikai hivatal”-ra változott. A statisztikai hivatalok:

- a járások székhelyén;
- a törvényhatósági jogú, valamint a rendezett tanácsú városoknál;
- Budapesten a katonai ügyosztályon, valamint;
- a kerületi előjáróságokon működtek.

Azonban rendeletében a honvédelmi miniszter hangsúlyozta, hogy a szervezet feladata, alárendeltsége nem változott. Továbbra is a vármegyei katonai parancsnokságok alárendeltségében hajtják végre a hadköteles nyilvántartással kapcsolatos feladataikat, egyben aláhúzta, hogy a nyilvántartás rendezésére korábban kiadott rendelete is érvénybe marad. Rendeletének mellékleteként kiadott szervi határozványban megszabta a statisztikai hivatalok feladatát. E szerint ügykörükhöz tartozott a meghatározott évfolyamú hadkötelesek nyilvántartása, a változások átvezetése, feldolgozása és továbbítása, valamint a kutatások végzése. Végrehajtották a katonai szolgálatra történő behívásokat, elkészítették a behívójegyeket. Közreműködtek a ifjúsági testnevelési feladatok

²⁷⁷ 1912. évi XXX. törvénycikk a véderőről

²⁷⁸ HL HM 141/Titk.1.-1921.

végzésében, a vitézi telkek és a hadisírok nyilvántartásában. A felsorolt feladataikat az érintett polgári közigazgatási hatóság neve alatt hajtották végre.

Minthogy az ekkor még hatályos véderő- és a népfölkelő²⁷⁹ törvénycikkek előírták a hadkötelesek részére a jelentkezési kötelezettséget, illetve a nyilvántartás vezetésére még elegendő munkaerő is rendelkezésre állt, a nyilvántartás viszonylag megbízhatónak volt mondható. A meglévő pontatlanságot a kissé zavaros közállapotok, valamint a gyorsan végrehajtott összeírás okozta. A meglévő pontatlanság elsősorban abban állt, hogy nem mindenki került az összeírási jegyzékre, illetve hiányosak, valamint megbízhatatlanok voltak az alkalmassági és a kiképzettségi adatok.

5.2. Nyilvántartás a közvetlen katonai ellenőrzés időszakában

Az újjászervezett hadköteles nyilvántartás nyílt végzését tiltották a trianoni békediktátumban megfogalmazott rendelkezések. A nyilvántartás az elkövetkezendő években megbízhatatlanná vált. Ennek okai voltak:

- A jelentkezési kötelezettség megszűnése;
- Az u.n. nemténylegeseket nyilvántartó szervezetek megszüntetési- illetve átalakítási kényszere.

A békeszerződéssel a véderőről- a honvédségről- valamint a népfölkelésről²⁸⁰ szóló törvénycikkeket az országgyűlés hatályon kívül helyezte. Az újonnan elfogadott és a haderő kiegészítését szabályozó törvénycikk²⁸¹ már nem tartalmazhatta a jelentkezési kötelezettség elrendelésének lehetőségét²⁸². Így az akkori megbízható hadköteles nyilvántartás alapját képező állampolgári kötelezettséget a honvédelmi vezetés már nem tudta felhasználni a nyilvántartás pontosítására.

Ezzel egyidőben a hadkiegészítést és a nyilvántartást végző szervezeteket is meg kellett szüntetni. Feladatuk átmentése érdekében a honvédelmi vezetés ezeket a szervezeteket átadta a Belügyminisztériumnak, és létrehozta a *Járási (városi) statisztikai hivatalokat*, majd a *Testnevelési és népgondozó hivatalokat*.²⁸³ Ezek a szervezetek minden esetben az illető közigazgatási hatóság szervezetében végezték feladataikat. Azonban a szorosan vett hadköteles nyilvántartással nyíltan nem foglalkozhattak.

Ettől az időponttól már csak a testnevelésről szóló törvénycikk adott lehetőséget, illetve felhatalmazást az un. testgyakorláskötelesek nyilvántartásának vezetésére. A törvénycikkben foglalt feladatok szabályozásáért a Vallás- és Közoktatásügyi miniszter, a nyilvántartási feladatok végrehajtásáért pedig a községi-, Budapest kerületi előljáróságok, valamint a városi tanácsok voltak a felelősök. Első ízben általános, majd évenként kiegészítő összeírást kellett végrehajtani. A névjegyzékekre fel kellett venni minden 12 évet betöltött, de 21 évet el nem ért testgyakorlásköteles ifjút. Ezeket az elkészített lajstromokat minden év október 1-ig kellett átadni a lakóhely szerint érintett testnevelési bizottságnak.²⁸⁴

²⁷⁹ A véderőről szóló 1912. évi XXX. és a népfölkelésről szóló 1886. évi XX. törvénycikkek

²⁸⁰ A véderőről szóló 1912. évi XXX., a honvédségről szóló 1912. évi XXXI és a népfölkelésről szóló 1886. évi XX. törvénycikkek.

²⁸¹ A honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvénycikk.

²⁸² A bejelentési kötelezettség teljesítésének időszakait, körét lásd a 14. számú mellékleten.

²⁸³ Részletesen lásd a II. III. IV. fejezetekben

²⁸⁴ M.kir. Vkm 9000/1924. R. a testnevelésről szóló 1921. évi LIII. tc. végrehajtására. Belügyi Közlöny, 1924. pp. 107-115.

Az 1924-ben létrehozott népgondozó szervezetek kezdeti létszámát gazdasági okok miatt az év végére jelentősen lecsökkentették, így csak a vármegyék székhelyén és 7 városban működtek. Ezzel a katonai nyilvántartás vezetése, annak pontossága tovább csökkent. Ugyan a járások székhelyén egy fő nyilvántartó tiszthelyettes kezelte a katonai nyilvántartást, de 1925. szeptember elsejétől már a megüresedett tiszthelyettesi helyeket sem töltötték fel. Így a változási adatok a vármegyei népgondozó szervezetekhez nem érkeztek, a hadköteles nyilvántartás pontossága – ezzel együtt annak használhatósága – jelentősen romlott.

A szigorú közvetlen katonai ellenőrzés olyannyira megnehezítette a hadkiegészítési szervezetek munkáját, hogy 1927-ig a honvédelmi vezetés gyakorlatilag szüneteltetett minden azzal kapcsolatos tevékenységet. Azonban ahhoz, hogy az ellenőrző bizottságnak a katonai szervezeteknél szolgálatot teljesítő katonaaállományról mindenkor pontos adatokat tudjon szolgáltatni (ezzel „siettetni” a SZKEB távozását), már 1926. októberében tervbe vette egy kiegészítéssel-nyilvántartással foglalkozó szakképzett tiszthelyettesi beosztás rendszeresítését. Jogosan állapította meg a rendelet előkészítője, hogy a feliasztás alapját a nemtényleges legénység pontos nyilvántartása, valamint a megbízható állományvezetés képezi.

A honvédelmi vezetés a katonai ellenőrzés szigorának enyhülésével a feliasztási (mozgósítási) munkálatokat 1927. december hónapban felújította. Ezzel együtt hozzákezdett a katonai nyilvántartás rendbetételéhez is, amely során a következő elveket fektette le:

- A központi nyilvántartásnak rendelkezni kell vegyesdandáronkénti összesített nyilvántartással, ezen belül a tartalékos állomány fegyvernemenkénti, évfolyamonkénti majd rendfokozati bontásban vezetett létszámadataival;
- A vegyesdandár parancsnokságnak rendelkezni kell a fentiekben ismertetett rendszer szerinti nyilvántartással, azon belül vármegyéenkénti, járásonkénti és községenkénti kimutattással is;
- a katonai szervezeteknek rendelkezni kellett számszerinti kimutatással a hozzájuk „Fr”-kor bevonuló tartalékosokról születési évfolyam, rendfokozat, kiképzettségi- valamint alkalmassági szint és polgári foglalkozás bontásban.
- Mindezen nyilvántartás alapját a népgondozó szerveknél a névszerint vezetett nyilvántartás képezze.

A nyilvántartási elvek kidolgozása után a katonai vezetés megkezdte a nyilvántartó szervezetek óvatos fejlesztését. Az eltörölt járási nyilvántartókat 1928. végén újból rendszerbe állította, illetve a járási TENG szervezeteket is bekapcsolta a nyilvántartási munkálatok végzésébe. 1929-ben már 60 fő városi-járási nyilvántartó tisztviselő és 225 fő nyilvántartó végezte a katonai nyilvántartással kapcsolatos feladatokat. Emellett a városokban és a járások székhelyein összesen 134 fő nyilvántartó kezdte meg tevékenységét.²⁸⁵ Ugyanakkor a hadköteles nyilvántartás rendbetétele érdekében 1929. január 1-vel szintén a városokban és a járásokban – a BÜM III. osztály alárendeltségében – 160 fő testnevelési nyilvántartó is megkezdte működését.

A szervezési munkálatok és a nyilvántartási elvek kidolgozása mellett szükségessé vált a nyilvántartásnak egy meghatározott időpontban történő új-

²⁸⁵ HL HM 106400/Eln.1.-1929. 70. és 71. melléklete

bóli felfektetése is, amit a meglévő népszámlálási nyilvántartás felhasználásával, valamint kiegészítésével tervezett a honvédelmi vezetés végrehajtani. Erre kiváló alkalmat adott az 1931. január 1-i eszmei időponttal végrehajtott népszámlálás. Az előkészületeket a honvédelmi és a belügyminiszter közösen végezte. A belügyminiszter a népszámlálási munkálatokba bevonta a járási (városi) népgondozó és a testnevelési tiszteket, mint az újonnan szerveződő nyilvántartó szervezetek leendő vezetőit.

A belügyminiszter 1930-ban „**Népmozgalmi Nyilvántartó**”-kat²⁸⁶ szervezett a nyilvántartás pontosítása és gyors felfektetése érdekében. E szervezet egyik fő feladata az adatszolgáltatás volt a TENG szervezetek részére a katonai nyilvántartás felfektetéséhez. A népszámlálás során felvett „*Számláló lapok*”-ról – amelyet minden 18-60 éves magyar állampolgár férfiről felfektettek – színes másolatokat készítettek, majd azokat megküldték az illetékes TENG szervezeteknek. Az így készített „*Nyilvántartó kartotéklap*” felhasználásával a TENG kirendeltségek elkészítették saját katonai nyilvántartásukat. Így a vezetett összes katonai nyilvántartás alapját a TENG kirendeltségeknél vezetett nyilvántartás képezte, ami párhuzamosan futott a népmozgalmi nyilvántartással.²⁸⁷ Az u.n. nemténylegesen nyilvántartásának felfektetésével párhuzamosan – a testnevelési törvényre hivatkozva – sor került a testgyakorlás-köteles ifjak nyilvántartásának rendezésére is. A népszámlálás alkalmával összeírt 12-21 évesek másolati lapjait is fel kellett használni a testgyakorláskötelesek nyilvántartásának pontosítására.

Ennek a fontos munkálatoknak a befejezési határidejét a honvédelmi miniszter 1931. július 1-ben határozta meg, amitől eltérést – a beérkező határidőmódosítási kérések ellenére – nem engedélyezett. Sőt megtiltotta, hogy a HM érdekelt osztályai, az előjáró szervezetek a TENG-ek részére más feladatokat adjanak, illetve segéderőket vezényelt a vegyesdandár parancsnokságoknak alárendelt katonai szervezetektől, valamint nyugállományú tiszteket, altiszteket alkalmazott. Intézkedésében meghagyta, hogy „*(...) eredeti hivatásuktól (nyilvántartás, toborzás, katonai előképzés) elvonni nem lehet őket (...)*”²⁸⁸ Természetesen mindezeket a belügyminiszter útján végezte a rejtési szabályoknak megfelelően.

A nyilvántartást végző szervezetek ismételt megszervezésével, valamint az új nyilvántartás felfektetésével még nem oldódott meg a megbízható hadköteles nyilvántartás kérdése. Ehhez – a katonai vezetés véleménye szerint – szükség volt a bejelentési kötelezettség újbóli bevezetésére. Ennek szükségességét a nagy energiáfordítással felfektetett nyilvántartás folyamatos pontosítása is indokolta. Hiszen nyilvánvaló, hogy az adatváltozások feldolgozásának hiánya a hadköteles nyilvántartást rövid idő alatt értéktelenné teszi. A belügy-

²⁸⁶ A népmozgalmi nyilvántartók körébe tartozott községekben a községi (kör) jegyző, városokban és azokban a községekben, melyekre az államrendőrség hatásköre kiterjedt a m. kir. rendőrkapitányság, illetőleg ennek rendőri bejelentő hivatala. A szakfeladatok végrehajtását természetesen megfelelő szervezet segítette.

²⁸⁷ A népmozgalmi nyilvántartás és a népgondozó szervek által vezetett katonai nyilvántartás közötti összhang a kezdeti időben hiányzott. Erre figyelmeztetett 1932-ben a belügyminiszterhez intézett HM 102201/Eln.1b.-1932. számú átiratában a honvédelmi miniszter: „*A hozzám érkezett jelentésekből megállapítottam, hogy a N.M.Ny. (népmozgalmi nyilvántartás - Földesi) még mindig sok nehézséggel küzd és némi hiányosságokban is szenved, minek folytán úgy a népmozgalmi-, mint a katonai nyilvántartás a jelenben nemcsak nem képesek helyes adatokat szolgáltatni, de a nagy anyagi áldozat árán létesített, eme új nyilvántartási rendszer és szervezetek eredményes további működését és tökéletes kifejlesztését kétségessé teszik.*” A továbbiakban kéri a szükséges intézkedések megtételét.

²⁸⁸ HL HM 100570/Eln. 1a-1932 szerelve a 123753/Eln. 1a-1933-ban

miniszter az 1930-ban kiadott rendeletében az egész ország területére bejelentési kötelezettséget írt elő. A rendelet szerint minden magyar állampolgár köteles volt bejelenteni:

- állandó lakóhelyének végleges, valamint 3 hónapon túl terjedő megváltozását;
- a 18. évének betöltését (tárgyév január 1-vel)
- a magyar állampolgárság megszerzését

Ezekkel a szervezeti és jogszabályi változásokkal már megteremtődött a megbízható katonai nyilvántartás alapja. A katonai személyi nyilvántartás célja volt, hogy valamennyi honvédelmi célra igénybe vehető és magyar állampolgárságú férfi igénybe- és számbavétele lehetséges és biztosítva legyen. Ennek vezetését, a változások átvezetését a honvédelmi miniszter 1933-ban kiadott rendeletében illetve szakutasításban²⁸⁹ szabályozta.

A katonai személyi nyilvántartás szempontjából két alapvető nyilvántartási csoportot határozott meg:

1. A katonai előképzésben részesítettek. Ide tartoztak a testgyakorláskötelesekké nyilvánított 18-21 éves ifjak
2. A kiképzett katonák és csendőrök. Közéjük tartoztak a fegyveres erőkhöz beosztott legénység (tényleges szolgálatukat töltők és a tartalékosok), valamint a tisztek és hasonállásúak.

A nyilvántartás vezetésére az alábbi szervezetek voltak hívatva:²⁹⁰

- Testnevelési és népgondozó kirendeltségek.
- Nyilvántartó testek, vagyis a katonai szervezetek
- Vegyesdandár parancsnokságok
- Honvédelmi Minisztérium

A személyi nyilvántartás pontos és megbízható vezetését az alábbi segédletek felhasználásával végezték:

- Legénységi kartotéklap;
- Altiszti kartotéklap;
- Tiszti kartotéklap;
- Betűsoros névmutató a nyilvántartott egyénekről;
- Változási kimutatás;
- Számszerinti kimutatások.

A nyilvántartási szakutasítás (B-15a) minden tekintetben magas színvonalú volt. Pontosan és részleteibe menően szabályozta a nyilvántartottak körét, a változások feldolgozását és azok továbbításának folyamatát. Egyértelmű volt, hogy „totális”, vagyis teljeskörű nyilvántartás megszervezését, felfektetését tűzte ki a katonai vezetés. Hiszen a nyilvántartásba tartozott – valamilyen formában – gyakorlatilag minden magyar állampolgárságú férfi 12. életévétől a 65. életévig. Emellett – elsősorban az alapnyilvántartást vezető TENG szervezeteknek – jóformán minden, az országban felfektetett nyilvántartást és alkalmat fel kellett használni a nyilvántartásuk pontosítására. Így például az adóalanyok

²⁸⁹ B-15,-a. jelzésű Nyilvántartási Utasítás a m. kir. honvédség, csendőrség és méneskar számára. A szakmai utasítás tartalmazta mind a hadköteles tartalékos állomány, mind az un. „testgyakorlásköteles” ifjak, valamint a szolgálati kötelezettségüket teljesítő katonai állomány érdekében végzett nyilvántartási feladatokat. A nyilvántartási utasítást a honvédelmi miniszter az évek során többször is módosította, majd végleges alakját a Honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk megjelenése után nyerte el. A benne lefektetett elvek gyakorlatilag a mai napig érvényesek, az utasítás hatálya jószerivel az 1950. évi új nyilvántartási utasítás kiadásáig érvényben volt.

²⁹⁰ A TENG szervezeteknél kezelt és vezetett nyilvántartás részleteiről, a nyilvántartó hatóságoknál kezelt nyilvántartás részleteiről lásd a 15. számú mellékletet.

és adótárgyak összeírási íveit, a képviselőválasztásra jogosultak 5 évenkénti összeírását²⁹¹, egyes polgári közcélú nyilvántartásokat stb. Ugyanakkor előírás volt a nyilvántartást végző szervezetek részére, hogy minden eszközzel „népszerűsítsék”, kényszerítsék ki a bejelentési kötelezettség teljesítését. Anomália csak a két, az alapnyilvántartást végző szervezet – TENG és a Népmozgalmi nyilvántartók – között volt, ami a kiegészítő parancsnokságok megszervezése után szűnt meg.

A harmincas évek közepétől fokozatosan megkezdődött az áttérés a toborzott személyi kiegészítési rendszerről a sorozott személyi kiegészítési rendszerre. Ezt a katonai ellenőrzés lanygulása miatt viszonylag nyíltan lehetett végrehajtani. Majd a fegyverkezési egyenjogúság kimondása után már csak a hadkötelezettség alapján került sor a személyi kiegészítés végrehajtására. Mindezt a bevezetett új katonai nyilvántartás jól szolgálta, megfelelő adatokat biztosított a tervezéshez, a hadképes férfi lakosság számbavételéhez.

Bár még tervezetben sem létezett az új honvédelmi törvény, amely jogilag is rendezte volna a bejelentési, megjelenési és a szolgálati kötelezettséget, a katonai vezetés – felhasználva az érvényes törvénycikkek²⁹² adta lehetőségeket – különböző szintű rendeletekkel szabályozta ezeket a kérdéseket. Így a békés területgyarapítások időszakában a katonai közigazgatás bevezetésével gyakorlatilag azonnal megkezdtek az anyaországban érvényes rendeletek alapján a katonai nyilvántartás felfektetését, a visszatért országrészek férfi lakosságának az összeírását majd a sorozását.

5.3. A katonai nyilvántartás rendszere az 1939. évi II. tc. hatálybalépése után

A Magyar Honvédség az 1938-ban meghirdetett „Győri program” keretein belül megkezdett mennyiségi és minőségi fejlesztése pontosabb és főleg egységes katonai nyilvántartást kívánt. A harmincas évek végén mind a központi nyilvántartást végző szervezetekben, mind a csapatoknál és a magasabb parancsnokságoknál nagyszámú, különféle célokra, és saját elgondolás alapján készített, vezetett lajstromok, kartotékrendszerű nyilvántartások működtek.

Az 1939. március 11-én hatálybalépett új honvédelmi törvénycikk²⁹³ már felhatalmazást adott arra, hogy a katonai nyilvántartást a honvédelmi tárca – együttműködve a belügyminiszterrel – egyszerűsítse és a lakóhely szerinti nyilvántartás alapján tökélesítse. A TENG szervezetek meghatározott adatkörű nyilvántartást, a katonai szervezetek teljeskörű nyilvántartást vezettek saját „anyakönyvi” állományukról, ugyanakkor a népmozgalmi nyilvántartás is teljeskörűvé vált. Jogos volt tehát a katonai vezetés azon törekvése, hogy a katonai nyilvántartásnak a jövőben olyan igényeket kell kielégíteni, amelyeket az előbbi nyilvántartó szervezetek külön-külön már nem biztosítanak. Ennek az egységes nyilvántartásnak biztosítania kellett – a honvédelmi vezetés elképzelése szerint – a honvédségi törvényben előírt szolgálati kötelezettségek teljesítése érdekében a személyszerinti nyilvántartást, az ezzel kapcsolatos adatgyűjtést, az adatszolgáltatást és a végrehajtás ellenőrzését. Követelményként fogalmazódott meg, hogy az új katonai nyilvántartás biztosítsa a katonai szerve-

²⁹¹ Lásd: HL HM 1921/Eln.1b.-1938.

²⁹² Pld. 1921. évi XLIX. törvénycikk a m. kir. honvédségről 21. § „A szabadságoltak évenként egyszer ellenőrzési szemlére behívhatók, kivéve azt az évet, amelyben tényleges szolgálatot teljesítettek.” Az 1938/39. szervezési évtől újból alkalmazták a véderőről szóló 1912. évi XXX. törvénycikket a kiegészítési feladatok végrehajtására.

²⁹³ 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről (a továbbiakban **1939. évi Hvt.**)

zetek részére a gyors és pontos adatszolgáltatást is. Továbbá, hogy az ellenőrzési szemléket a járási katonai parancsnokságok is megtarthassák, valamint a tartalékos állomány lakóhely, azon belül a számszerinti összesítése lehetséges legyen. Ezzel biztosítottak vélték az ország emberanyagának teljes és tervszerű kihasználását, a megbízható személyszerinti nyilvántartást.

Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát kimondó bledi szerződéssel lehetővé vált olyan jogszabályi környezet kialakítása, amely biztosította a Magyar Honvédség mindenoldalú fejlesztését. Az 1939. évi Hvt már megfelelő felhatalmazást adott többek között a hadkiegészítést végző szervezetek felállítására, valamint olyan rendeletek kiadására is, amely lehetővé tette a teljeskörű katonai nyilvántartás felfektetését. Az előzőekben megfogalmazott elveknek megfelelően változás következett be a katonai nyilvántartást végző szervezetek összetételében. A honvédelmi miniszter 1939. augusztus 1-vel felállította a kiegészítő parancsnokságokat, amelyek átvették többek között a katonai alapnyilvántartás vezetését, kezelését is. A szervezeti változáson túl szükség volt a nyilvántartási rendszer újraszabályozására is, ami már az 1939. évi Hvt. által bevezetett honvédelmi kötelezettségek rendszerén alapult. A törvénycikk rendelkezései szerint a személyes honvédelmi kötelezettség férfiaknál a 12. életévtől a 70. életévig tartott, a nőknél a 14. életévtől a 70. életévig terjedt. Ezek közé a korhatárok közé sorolta a törvény az egyes honvédelmi kötelezettségeket is. Ennek megfelelően a személyes honvédelmi kötelezettség magába foglalta :

- a leventekötelezettséget (minden magyar állampolgárságú ifjú 12. életévtől a katonai szolgálatuk megkezdéséig, de legfeljebb 23. életévükig);
- a hadkötelezettséget (minden magyar állampolgárságú férfi 18. életévtől a 60. életévig);
- a honvédelmi munkakötelezettséget (nemre való tekintet nélkül 14. életévtől a 70. életévig);
- a személyes és különleges légvédelmi szolgálati kötelezettséget, valamint
- a közérdekű munkaszolgálati kötelezettséget.

A honvédelmi kötelezettség alatt állók szempontjából a nyilvántartás két részre oszlott. Az egyik volt a polgári részről vezetett népmozgalmi nyilvántartás, a másik – melyet a népmozgalmi nyilvántartástól külön vezettek – a katonai nyilvántartás. Mind a katonai, mind a polgári nyilvántartáshoz adatokat az 1939. évi Hvt-ben előírt általános bejelentési-, jelentkezési kötelezettség alapján a hadkötelezettség hatálya alá tartozó állampolgárok, illetve a népszámlálások²⁹⁴ alkalmával kiállított, valamint a katonai szervezetek által megküldött nyilvántartólapok szolgáltak. A nyilvántartás – mind a katonai, mind a polgári – a lakóhelyre voltak alapozva.

A katonai nyilvántartó szervek a következők voltak:

- a kiegészítő parancsnokságok;
- a járási (városi, Budapesten a kerületi) katonai parancsnokságok;

²⁹⁴ HL HM 62647/Eln.10-1939. (szerelve HM 6446/Eln.1b-1940) Az un. „Triani Magyarországot” területén 1939. novemberében népszámlálást tartottak. Ennek során az elkészített számlálólapokat – az egyéges népmozgalmi nyilvántartó lapok felfektetése érdekében – 1939. december 1-4 között meg kellett küldeni a lakóhely szerint illetékes népmozgalmi nyilvántartóknak. Az intézkedésben még pontos utasítás olvasható a számlálólapok feldolgozására, az anyakönyvi lap, Igazolványi lap kiállítására, valamint az állománytestek feladataira.

- a hadtestparancsnokságok (illetve hadtestparancsnoksági hatáskörben a folyamerők parancsnoksága és az állami lótenyésztő intézetek felügyelője)
- Honvédelmi Minisztérium és a légierők parancsnoksága.
- valamint a katonai szervezetek

A katonai nyilvántartásba tartoztak a 12-23 éves leventeköteles ifjak, a kiképzett 18-60 éves legénységi és tiszti állományú katonák, a lövészkötelezetek és a közérdekű munkaszolgálatosok. A kiegészítő parancsnokságok névszerint nyilvántartották a meghatározott évfolyamhoz tartozó kiképzett tartalékos katonákat (csendőröket), akik az illetékességi kiegészítési kerületük területén laktak, vagy ismeretlen helyen tartózkodnak, de az utolsó ismert lakóhelye a kerület területén volt.²⁹⁵ A járási (városi) katonai parancsnokságok tartották nyilván név- és számszerint szerint – a leventekörzetek és leventeparancsnokságok útján – a leventeköteles ifjakat.²⁹⁶ A Honvédelmi Minisztérium és a hadtestparancsnokság nyilvántartotta a saját állományát, valamint számszerint nyilvántartotta az összes, valamint az illetékességi területén lakó tartalékos és hivatásos állományú katonát.²⁹⁷

A polgári nyilvántartáshoz tartoztak a 12-23 éves leventeköteles ifjak, a 18-70 éves kiképzett és a 24-70 éves kiképzetlen férfiak, valamint a különleges szakképzettséggel rendelkező 16-50 éves nők. A polgári nyilvántartást a községekben a (kör) jegyző, a városokban a polgármester, Budapesten a kerületi előljárók, egységes elnevezéssel: a népmozgalmi nyilvántartók kezelték és vezették. Az új elvek alapján szervezett népmozgalmi nyilvántartás – amely egységes szerkezetben magába foglalta mindazoknak a személyeknek az adatait, akikre a honvédelem, az ország háborús működése biztosítása szempontjából szükség volt – csoportbeosztási rendszere többé-kevésbé igazodott a személyes honvédelmi kötelezettségek rendszeréhez.

A nyilvántartás kartotékrendszer szerint történt. A nyilvántartás alá eső személyeket első ízben a népszámlálás során (Népszámlálási nyilvántartólap), illetve a személyes bejelentési kötelezettség által szolgáltatott adatok (Bejelentőlap) alapján kellett nyilvántartásba venni. Minden nyilvántartás alá eső személyről népmozgalmi nyilvántartó lapot kellett kiállítani, melyen fel kellett tüntetni a nyilvántartott személyi adatait, iskolai végzettségét, foglalkozását, szakképzettségét, levente-, katonai-, közérdekű- munkaszolgálati-, és különleges légvédelmi szolgálati adatait. A kiállított nyilvántartó lapokat meghatározott szempontok szerint csoportokba kellett sorolni. A férfiak nyilvántartó lapjait „A” jelű, I-X-ig terjedő, a nők nyilvántartó lapjait „B” jelű, I-III-ig terjedő csoportba kellett kezelni. Ezen kívül volt a „C” jelű, un. I-V-ig terjedő változási csoport.²⁹⁸ Az ellenőrzések végrehajtásához, a számszerinti kimutatások gyors elkészítéséhez,

²⁹⁵ A 18-60 éves tartalékos állományviszonyú hadkötelesek nyilvántartó lapjait – külön a legénységet, külön a tisztékét – járásonként (városenként, kerületenként), azon belül községenként, azon belül pedig évfolyamonként szoros ABC rendben kellett tárolni.

²⁹⁶ A honvédelmi miniszter a 6726/Eln.10.-1940 számú rendeletével a járási (városi, kerületi) katonai parancsnokságok tartalékos állománnyal kapcsolatos nyilvántartási feladatait 1940. április 1-vel átadta a kiegészítő parancsnokságoknak. Ugyanebben a rendeletében módosította a B-15.a. jelzésű nyilvántartási utasítását is, így többek között fogvatékba helyezte a 22-36 éves kiképzetlen évfolyamokat, illetve a 18-21 éves testgyakorlás-kötelesek nyilvántartó lapjait át kellett adni a járási (városi, kerületi) katonai parancsnokságok haderőnkívüli kiképzést vezető tisztjének.

²⁹⁷ A személyes kötelezettségüket teljesítők névszerinti nyilvántartásának szabályai a 16. számú mellékleten látható.

²⁹⁸ A népmozgalmi nyilvántartásban vezetett nyilvántartó lapok csoportosítását, a tárolási rendet részletesen a 17. számú mellékleten látható.

valamint a nyilvántartó lapok azonnali előkereséséhez 10000 lakos alatti közösségben névmutató füzetet, azon felül névmutató lapokat kellett készíteni. Ezeket szoros ABC betűrendben kellett tárolni, kezelni és vezetni. Ezen felül a különböző statisztikai kimutatások elkészítéséhez számszerinti és egyéb kimutatásokat kellett vezetni. A nyilvántartó lap kiállításával egyidőben „*Polgári személyi lap*”-ot is ki kellett állítani minden nyilvántartásban szereplő személyről, melyet megőrzésre az érintettek át kellett adni.

A népmozgalmi nyilvántartó a nyilvántartást érintő változásokról – a 100/1940. B.M, valamint a 380.000/1941. B.M. rendeletek értelmében – a személyes bejelentési kötelezettség alapján tett bejelentésből, valamint a polgári és a katonai hatóságok, hivatalok által közölt adatokból értesült. A személyes bejelentési kötelezettséget lakóhelyváltozás, új szakképzettség megszerzése, változása, valamint a 12. életévbe való belépés esetén kellett teljesíteni. A katonai és a polgári nyilvántartást végző szervezeteknek a bekövetkezett változásokról kölcsönösen tájékoztatni kellett egymást. A katonai nyilvántartást vezető kiegészítő parancsnokságok a változásjelentéseket a népmozgalmi nyilvántartóktól, elsősorban a bejelentőlap meghatározott szelvényeinek²⁹⁹ megküldésével kapták, valamint egyéb szervektől megküldött értesítések képezték a változási okmányokat.

Az 1939. évi Hvt rendelkezésein alapuló teljeskörű és a személyes honvédelmi kötelezettségen alapuló nyilvántartás felfektetését az 1938. és 1939-ben megtartott népösszeírások alkalmával végezték. Ezt követően a népösszeírás óta eltelt változások átvezetésére, illetve a katonai nyilvántartás ellenőrzése céljából a honvédelmi miniszter – együttműködve a belügyminiszterrel – az 1940. március 26-i állapotnak megfelelően, egyszeri általános ellenőrző bejelentést rendelt el az ország területén lakó 12-70 éves összes férfi részére. A bejelentő lapok megfelelő szelvényeit a népmozgalmi nyilvántartók megküldték a járási (városi, kerületi) katonai parancsnokságoknak, a kiegészítő parancsnokságoknak, illetve az érintett katonai szervezeteknek. A változásjelentő szelvények feldolgozását 1940. május 31-ig be kellett fejezni. Ezzel a mozzanattal befejeződött a katonai nyilvántartás felfektetése és ellenőrzése. Ezt követően – az 1939. évi Hvt felhatalmazása alapján – a honvédelmi miniszter évenkénti ellenőrzési szemléket rendelt el a katonailag kiképzett, tartalékos legénységi állományba tartozó 42. és az attól fiatalabb évfolyamok részére.

Az 1933-ban bevezetett, majd az 1939. évi Hvt-vel életbeléptetett honvédelmi kötelezettségen alapuló totális nyilvántartás már a háborúra való készülődés jegyében szerveződött és működött. A gondos és szakszerű kidolgozását is mutatja, hogy az alapelvek, így a névszerinti nyilvántartó lapok felfektetése, az éppen szükséges katonai követelményeknek megfelelő csoportosítások rendszere, a változásjelentések küldése, a katonai nyilvántartásban résztvevő szervezetek száma és összetétele gyakorlatilag a mai napig nem változott.

5.4. A katonai nyilvántartás helyzete a II. világháború végéig

Egy évvel a honvédelmi törvény hatályba léptetése után – honvédelmi szempontból – kettős katonai nyilvántartás volt. Egyrészt a korábban megszervezett és jól működő népmozgalmi nyilvántartás, a másik a katonai egyenjogúság kimondása után megszervezett és a kiegészítő parancsnokságok által kezelt katonai nyilvántartás. Bár a kiadott miniszteri intézkedések kellően szabályozták a két nyilvántartás együttműködését, valamint azok kapcsolatát, a min-

²⁹⁹ Részletesen lásd a 18. számú mellékleten.

dennapi életben surlódások voltak. Bonyolult volt a változások átvezetésének mechanizmusa, hosszú idő telt el azok feldolgozásában. Emellett fölösleges eszközöket és munkaerőt is lekötött a gyakorlatilag egyazon célból vezetett hadköteles nyilvántartás. Mindez arra készítette a honvédelmi vezetést, hogy egyszerűsítse, és főleg pontosabbá tegye a katonai nyilvántartást. Ennek érdekében 1941. decemberében egyeztetést tartottak az HM érintett 8. és 10. osztályai, valamint a Belügyminisztérium képviselői.

A honvédelmi miniszter a népmozgalmi nyilvántartás kellően alapos megszervezésére hivatkozva a kiegészítő parancsnokságok által vezetett katonai nyilvántartás megszüntetését tervezte. Emiatt szükségessé vált a népmozgalmi nyilvántartás által vezetett adatok körének bővítése, kiegészítése a katonai adatokkal. Az új területi katonai nyilvántartó hatóságnak feladatát a következőképpen határozta meg:

- A hadkötelesek állandó lakóhely szerinti nyilvántartása;
- A személyes honvédelmi kötelezettségek teljesítésének ellenőrzése;
- A teljeskörű – katonai és polgári adattartalommal – nyilvántartás vezetése, ellenőrzése;
- A változások azonnali feldolgozása és megküldése az érintett katonai szervezeteknek;
- A hadkötelesekkel való közvetlen kapcsolat megteremtése;
- Adatszolgáltatás biztosítása a hadtestparancsnokságok és a HM részére

Mindezeket figyelembe véve – a honvédelmi miniszter utasítására³⁰⁰ – 1942. első negyedében a katonai szervezetek megkezdték a szolgálatot teljesítő katonákról a katonai adattartalommal kiegészített adatszolgáltatást a népmozgalmi nyilvántartók részére. Ezt 1942. február 10-től március 31. között kellett végrehajtani. Ezzel egyrészt megtörtént a nyilvántartás ellenőrzése, valamint a polgári nyilvántartás kiegészítése is. A feldolgozást – a szükséges új nyilvántartó lapok kiállítását, az esetleges kutatásokat és egyéb járulékos feladatokat – 1942. október 1-ig kellett befejezni. Eddig az időpontig a kiegészítő parancsnokságok által vezetett katonai nyilvántartást is működtetni kellett. Ugyanakkor a honvédelmi miniszter módosította a A/VII, az A/VIII és az A/IX csoportban kezelt nyilvántartó lapok tárolási rendjét is, ami a csoportokon belüli alcsoportok létrehozására vonatkozott.

Ezzel a módosítással egyszerűsödött a hadköteles nyilvántartás kezelése és vezetése, a polgári közigazgatás szervezetében működő népmozgalmi nyilvántartás teljes egészében átvette a katonai nyilvántartással kapcsolatos összes feladatot.

Az átszervezett és egyesített katonai- és népmozgalmi nyilvántartás megfelelő színvonalon – egyrészt mennyiségben, másrészt a kívánt összetételben – tudta biztosítani a Magyar Honvédség részére a szükséges emberanyagot Magyarország hadbalépésnek idejéig. A katonai felső vezetés különleges intézkedést csak akkor vezetett be, amikor a harcok áttevődtek Magyarország területére.

1944. októberében az 1500/1944. M.E. rendelet értelmében Magyarországon különleges közigazgatást vezettek be, amely rendelet kapcsán a hon-

³⁰⁰ HL HM 1321/om.1b.-1941.

védelmi miniszter KG. parancsnokságot hozott létre,³⁰¹ melyek működése kihatott a népmozgalmi nyilvántartás vezetésére, kezelésére is.

A hadműveletek előrehaladtával sor került a népmozgalmi nyilvántartással kapcsolatos kitelepítési szabályok kiadására is. Irányelv volt, hogy a városi és községi népmozgalmi nyilvántartások és a nyilvántartók az elnéptelenítésig a helyükön maradtak és végezték a nyilvántartással kapcsolatos feladataikat. A kiürítés megkezdésekor – a területileg illetékes KG parancsnokság felhívására – az érintett népmozgalmi nyilvántartást a katonai szervek részére át kellett adni. Ez kiterjedt a nyilvántartás teljes anyagára és az e munkakörben dolgozó teljes személyzetre is. További irányelv volt, hogy egy-egy vármegye összes városi, községi nyilvántartása és nyilvántartója lehetőleg egy városba kerüljön áttelepítésre.³⁰² De minden esetben követelmény volt, hogy a népmozgalmi nyilvántartásokat tovább kellett kezelni és vezetni. Azonban a harcok gyors előrehaladtával, ezt sok esetben nem lehetett végrehajtani, a népmozgalmi nyilvántartás legtöbb esetben használhatatlanná vált, megsemmisült. Ennek újjászervezése – a magyarországi hadműveletek befejezése után – már az újonnan szervezett területi közigazgatásnak, azon belül a népmozgalmi nyilvántartásnak a feladatává vált.

5.5. A visszacsatolt országrészekben a katonai nyilvántartás megszervezése

A honvédelmi vezetés minden esetben azt az elvet követte, hogy a visszacsatolt területeken a katonai közigazgatás megszervezésekor, illetve a polgári közigazgatás bevezetésekor azonnal érvényesítse az 1939. évi Hvt rendelkezéseit. Haladéktalanul megkezdte a férfilakosság összeírását, a népmozgalmi nyilvántartó lapok felfektetését³⁰³, a katonai és a polgári nyilvántartó szervezetek felállítását. Észak-Erdély visszatértek már felkészített népmozgalmi nyilvántartók kezdtek meg a hadképes lakosság összeírását. A belügyminiszter szervezésében a kijelölt személyzet részére 1941. márciusában képzést tartottak, akik a visszacsatolt keleti és erdélyi országrészekben segítették a jegyzők népmozgalmi nyilvántartás végrehajtásával kapcsolatos feladataikat.

Erdély visszacsatolt területein a 25-27. számú kiegészítő parancsnokságoknak kellett az 1941 június 5-ig beérkezett népszámlálási nyilvántartó lapok alapján a katonai nyilvántartást felfektetni. A már rendszeresített tárolási rendben belül meg kellett különböztetni az idegen nemzetiségűeket, azokat külön alcsoportba kellett tárolni. Ugyancsak elkülönítve kellett tárolni a zsidó vallású hadköteleseket is.

Elsősorban az újonnan szervezett IX. hadtestnek alárendelt katonai szervezei részére – az „M” állománya feltöltésére – egyúttal megkezdtek a legalább két hónap katonai szolgálatot teljesített tartalékos hadkötelesek biztosítását, ezzel együtt soron kívül a nyilvántartó lapok kiállítását is.

Délvidéken a népmozgalmi nyilvántartás megszervezését, majd a katonai nyilvántartás felfektetését hasonló elvek szerint hajtották végre, de már ér-

³⁰¹ HL HM 16831/M1.ny.-1944.

³⁰² HL HM 15312/M1ny.-1944. Így például 1944. november 3-án a 6. és a 9. honvéd kerületi parancsnokságok a népmozgalmi nyilvántartást Szolnokra a 16., az 5. honvéd kerületi parancsnokság Szegedre a 14., a 8. honvéd kerületi parancsnokság Székesfehérvárra a 4. honvéd kiegészítő parancsnokságra irányították. De a hadműveleti záróvonal olyan gyorsan helyeződött át nyugati irányba, hogy november 15-én már az említett népmozgalmi nyilvántartóknak Pécsre, illetve Szombathelyre kellett áttelepülniük.

³⁰³ A népmozgalmi nyilvántartás felfektetését a népszámlálási számlálólapok alapján végezték. Így a „Trianoni országban” 1939. november 19-én, a visszacsatolt Felvidéken 1938. decemberében, Kárpátalján pedig 1939. júliusában. Lásd: HM szn./OM.biz.1b.-1940.

vényesítették a honvédelmi miniszternek azon rendeletét, amelyben a katonai és a népmozgalmi nyilvántartást összevonta.

A visszaért országrészek katonai közigazgatásának egyik fontos feladata volt a népszámlálás végrehajtása. Ezt a kijelölt számlálóbiztosok egységes elvek alapján, a Központi Statisztikai Hivatal koordinálása mellett végezték. Az utolsóként visszafoglalt bácskai (muraközi, baranya-háromszögi) területeken ezt a feladatot 1941. október 10/11 napja között hajtották végre. Ugyanakkor 1941. február hónapban Magyarországon kiegészítő népszámlálást is végrehajtottak. A népszámlálások együttes kiértékelését, a katonai szempontok figyelembevételével 1941. novembere és 1942. június 15-e között kellett elvégezni, majd az összesített statisztikai kimutatásokat 1942. július 15-ig kellett a Honvédelmi Minisztérium 10. (legénységi nyilvántartó) osztálynak megküldeni.³⁰⁴

5.6. A katonai nyilvántartás a II. világháború befejezése után

5.6.1. A katonai- és a népmozgalmi nyilvántartás újjászervezése

Az ellenségtől megtisztított országrészekben – az orosz katonai hatóságok engedélyének függvényében – a területi katonai igazgatás is haladéktalanul megkezdte működését. A katonai nyilvántartás anyaga részben, illetve teljesen megsemmisült. Az 1944. decemberében kiadott honvédelmi miniszteri rendelet értelmében az újjászervezett kiegészítő parancsnokságok első feladata az önként jelentkezettek számbavétele és bevonultatása volt. E feladatuk végrehajtása során megkezdtek a felkészülést a toborzással kapcsolatos nyilvántartási munkálatok végzésére is.³⁰⁵ A toborzottról pontos nyilvántartást fektettek fel és vezettek. Feljegyezték a hadköteles közvetlen személyi adatain kívül a katonai szakképzettségét, a volt állománytestét és a legutóbbi katonai beosztását, valamint a kiképzettségi szintjét.

A honvédelmi miniszter 1945. február 12-i rendeletében³⁰⁶ szabályozta a területi katonai igazgatási hatóságok szintjeit és feladatait. Az egységes katonai nyilvántartást – mint harmadfokú területi hatóság – a Kiegészítő Parancsnokság végezte a népmozgalmi nyilvántartók útján. A népmozgalmi nyilvántartók képezték az elsőfokú katonai területi szervet. Minden településen (járási székhelyeken, megyei városokban, községekben) megszervezték³⁰⁷ és kezdetben a bevonulási központok alárendeltségében működtek.

A honvédelmi miniszter a már idézett rendeletében³⁰⁸ részletesen szabályozta a népmozgalmi nyilvántartók felállításának szabályait és feladatukat. Ennek megfelelően községekben és városokban 3000 lélekszámon alul 1 fő, majd minden megkezdett 5000 főtől további egy fő népmozgalmi nyilvántartót kellett

³⁰⁴ A népszámlálással kapcsolatos feladatokat, időpontokat lásd a 19. számú mellékletben.

³⁰⁵ Az 1945-ben kiadott toborzási hirdetés megjelensékor ezt a feladatot a községi, városi előjáróságok végezték. Ahol már működött Kiegészítő Parancsnokság, ezt a feladatot a községi (városi) előjáróságtól át kellett venni, illetve a működési területhez tartozó előjáróságok a felfektetett nyilvántartásokat átadták a Kiegészítő Parancsnokságoknak.

³⁰⁶ HL HM 20.140/Eln. I.-1945.

³⁰⁷ Például Örley alezredes – az 5. szegedi honvéd kerületi parancsnokság parancsnoka – 1945. március 01-én már azt jelentette, hogy a bevonulási központok és a népmozgalmi nyilvántartók is megkezdtek működésüket. Ugyanakkor a 3. szombathelyi honvéd kerület parancsnoka július 30-án még azt jelentette, hogy késik a népmozgalmi nyilvántartók megszervezése és egyben javasolta helyzetük mielőbbi rendezését. Mint fogalmazta: vagy alkalmazható legyen a 380.000/1941. BM. számú rendelet 30. §-a, vagy vegye át irányításukat és felügyeletüket a Honvédelmi Minisztérium.

³⁰⁸ HM 20.140/Eln. I.-1945

rendszeresíteni. A népmozgalmi nyilvántartók kijelölését elsősorban nők és hadirokkantak közül végezték.

A népmozgalmi nyilvántartók feladata volt a katonailag értékes lakosság összeírásának megkezdése a következő szempontok és csoportosítások szerint:

- 18 – 42 éves katonaviselt férfiak;
- 18 – 42 éves nem katonaviselt férfiak;
- 14 – 18 éves ifjak és
- 18 – 35 éves nők.

A nyilvántartási munkát 1945. március 15-ig be kellett fejezni.³⁰⁹ A felfektetett névjegyzékeket a bevonulási központok március 15 – 20. között értékelték, majd az abban feltüntetetteket március végén már sorozták.

5.6.2. A népmozgalmi nyilvántartás megszüntetése

Alighogy a népmozgalmi nyilvántartók megkezdtek működésüket (1945. február 12.), május végén már napirendre került megszüntetésük kérdése. Egy 1945. május 19-én kelt ügyiratban³¹⁰ ez a kérdés úgy fogalmazódott meg: a népmozgalmi nyilvántartók megszűnjenek-e, vagy sem. A kérdés eldöntésére egy értekezlet összehívását javasolta a HM nyilvántartási osztálya. A véleményük az volt, ha a honvédségnek szüksége van rá, akkor át kell venni a terület irányítását és az anyagi fedezet biztosítását is. Bár a nyilvántartási osztály úgy látta, hogy ha a honvédség létszáma csökken, valamint a hadköteles nyilvántartás a 21-50 év közötti korosztályokra leszűkül, nem lesz szükség a népmozgalmi nyilvántartókra. Tehát ebben a megváltozott helyzetben mindenképpen szükséges a népmozgalmi nyilvántartás feladatainak újraszabályozása.

Ezt követően 1945. júniusában újra napirendre került a népmozgalmi nyilvántartók ügye. A Belügyminisztérium 1945. július 19-i átiratában arra kérte a Honvédelmi Minisztériumot, hogy a népmozgalmi nyilvántartók alkalmazására 4 millió pengőt és a nyomtatványok előállítási költségeit utalja át. 1945. augusztus 22-én tárcaközi egyeztetést tartottak, melyen jelen voltak az Újjáépítési Minisztérium, a Honvédelmi Minisztérium érintett társosztályai (Kass László alezredes a szervezési osztálytól, Kászonyi András, Sarló Antal őrnagyok a nyilvántartási osztálytól, dr. Viczián Kálmán a hadkiegészítési osztálytól). A Belügyminisztérium a meghívás ellenére nem képviseltette magát. Az értekezleten olyan megállapodás született, hogy javasolják a népmozgalmi nyilvántartók feladatának újraszabályozását, alkalmazásukat a Belügyminisztérium és az Újjáépítési Minisztérium közösen végezze.

A honvédelmi miniszter azonban a népmozgalmi nyilvántartók megszüntetése mellett döntött. Döntését szeptember 14-én Székely alezredes jegyezte fel az ügyiratra: „*Belügynek visszaadni, nekünk nincs rá szükségünk. Ha Újjáépítésnek kell, vegye át a Belügytől.*”³¹¹ Majd szeptember 26-án kiadta rendeletét³¹², melyben a 20.140/Eln.-I. 1945 számú rendeletének a népmozgalmi nyilvántartásra vonatkozó részét hatályon kívül helyezte. Utasította a Kiegészítő Parancsnokságokat és a bevonulási központokat, hogy a népmozgalmi nyilvántartóknak 1945. november 15-él mondjanak fel. A rendeletében a belügyminisztert felkérte: A népmozgalmi nyilvántartókat utasítsa arra, hogy a 18.

³⁰⁹ A névjegyzék első felfektetést összekapcsolták olyan feladattal, ahol vélhetőleg minden, az előzőekben megjelölt korú személy megjelent, így pld. a kenyérjegy osztása.

³¹⁰ HL HM 25.530/Eln. Hadkieg. 1945.

³¹¹ HL HM 6759/Eln. Szü. 1946. iratban található a HL HM 33.522/Eln. Szerv. 1945. 3. sz. betétív.

³¹² HL HM 33.522/Eln. Szerv. 1945.

és 42. életév közé eső férfiak nyilvántartó lapjait a városok, községek polgármestereivel, jegyzőivel őriztesse a későbbi felhasználáshoz.³¹³

A katonai nyilvántartás vezetése az alapadatok felfektetése azonban továbbra is napirenden volt. Egy 1946. január végi értekezleten a SZEB képviselője Anyekin ezredes kifogásolta, hogy a Kiegészítő Parancsnokságoknak egy éve nincs rendben a hadköteles nyilvántartásuk.³¹⁴ Az értekezleten megállapították, hogy illuzórikus a katonai nyilvántartás vezetése, hiszen 1945. november 15-én a népmozgalmi nyilvántartókat megszüntették, ugyanakkor az Újjáépítési Minisztérium nyilvántartói a működésüket még nem kezdték meg.

Mindezek az anomáliák mellett az újjászülető Magyar Honvédség részére folyamatosan biztosítani kellett a szükséges létszámot. Ha ellenőrzöttek is (a SZEB részéről), de folytatni kellett a megfelelő korú hadkötelesek összeírását, nyilvántartásba vételét. 1945-ben több évfolyamot kellett nyilvántartásba venni, így augusztus 4-én a honvédelmi miniszter – a SZEB hozzájárulásával – elrendelte³¹⁵ az 1921., 1922. és az 1923. évfolyamú férfiak összeírását és nyilvántartásba vételét. Ezt a feladatot a katonai Kiegészítő Parancsnokságoknak és a polgári közigazgatási hatóságoknak közösen kellett végezniük. A Kerületi Parancsnokságnak 15 napon belül kellett jelenteni az „Állítási lajstrom” meglétét, illetve annak a felfektetését. A rendeletében nyomatékosan felhívta a parancsnokok figyelmét, „... hogy az összeírás és a nyilvántartásbavétel nem járhat sem nagyobb személymozgással, sem pedig bevonultatással.”³¹⁶

Az 1946/47. szervezési év változást hozott mind a Kiegészítő Parancsnokságok eddigi területi beosztásában és ügykörében, mind a hadköteles nyilvántartásban is. A Kiegészítő Parancsnokságok 1946. augusztus 1-től „... csak a 20-tól 29 éves nemténylegesen legénységet (10 évfolyam), továbbá a területükre eső összes tisztet és a tiszthelyetteset (a hivatásos állományból származókat és a tartalékosokat is) tartják nyilván.”³¹⁷ A nyilvántartottak köre 1947. október 1-től tovább csökkent, csak az 1920-1927. között született 8 évfolyamot tartották nyilván. Ezt elsősorban a hadsereg engedélyezett alacsony létszáma indokolta.

5.6.3. A katonai nyilvántartás átalakítása az 1950-es években

Gyökeres változást hozott a katonai igazgatás végzésének elveiben és gyakorlatában az 1950-ben kiadott honvédelmi miniszteri rendelet. A július 17-én kiadott rendelet³¹⁸ mellékletében³¹⁹ a HVK Nyilvántartási osztálya javaslatot tesz – megfogalmazásuk szerint – „a korszerű nyilvántartásra való áttérésre”. Mint a javaslatban megfogalmazták: „A korszerű szovjet kiképzési és szervezési elvekkel való áttéréssel egyidőben áttértünk a korszerű nyilvántartási rendszerre is.”³²⁰ A javaslatot a katonai vezetés természetesen elfogadta.

A nyilvántartás kiterjedt:

- a hadköteles személye;
- a szállítóeszközök (gépjármű, fogatosmű, ló);

³¹³ A belügyminiszter a feladatot továbbadta az újjáépítési miniszternek, amiről a honvédelmi minisztert tájékoztatta.

³¹⁴ HL HM 6759/Eln. Szü. 1946-ban betétként a HL HM 2009/Eln. Szü. 1946. rendelete.

³¹⁵ HL HM 32.240/Eln. Hadkieg. 1945.

³¹⁶ Uo.

³¹⁷ HL HM 17.400/Eln. Szerv. 1946. 6. pont

³¹⁸ HL HM 01.455/H.V.K. 5. b. (HL 1950/T – 22. doboz)

³¹⁹ HM 01.246/HVK. 5. b. – 1950

³²⁰ HL HM 01.246/H.V.K. 5. b. – 1950. (HL 1950/T – 22. doboz) 1. számú betétlap, 1. p.

- az egyéb anyagi eszközök nyilvántartására.

Az alapelv, hogy a hadkötelest a lakóhely szerint, a szállító- és egyéb anyagi eszközöket pedig telephely szerint kellett nyilvántartani. Az új rendszerben megszüntették az anyakönyvi lapot, helyette bevezetésre került a nyilvántartási lap. Minden személyesen megjelenő hadkötelesről fel kellett fektetni a nyilvántartó lapot, valamint el kellett látni katonai igazolvánnyal, amit az alsófokú nyilvántartó szervek 1951. december 1-től hajtottak végre.

Az új rendszer szerint az ország férfi lakosságát 18–50 éves kor között tartották nyilván, két csoportba sorolva:

- Az újoncjelölt hadkötelesek csoportja: ebbe a csoportba tartoztak a hadkötelesek 18 éves kortól a tényleges katonai szolgálatra történő behívásukig;
- A tartalékos hadkötelesek csoportja: ebbe a csoportba tartoztak a tartalékos hadkötelesek 50 éves korukig.

Ezeket túlmenően még további csoportosításokat is alkalmaztak életkor szerint, valamint a nyilvántartó lapokat más, a katonai igénybevételt meghatározó egyéb ismérvek szerint sorolták be.³²¹ Az új nyilvántartás felfektetése az anyakönyvi lapok alapján 1950. november 01-el kezdődött és 1952. január 01-ig tartott. Ezzel egyidőben minden katonai nyilvántartásban szereplő hadköteles részére katonai igazolványt is kiállítottak, amelyet az érintett tárolt.

Az új nyilvántartási alapelvek alapján a nyilvántartási feladatok végrehajtásához az alábbi szervezeteket alakították ki:

1. Központi nyilvántartó szerv a HVK nyilvántartási osztálya;
2. Területi nyilvántartó szervek:
 - Kerületi Parancsnokságok;
 - Kiegészítő Parancsnokságok;
 - Alsófokú katonai nyilvántartó szervek

Az alsófokú katonai nyilvántartó szerveket a kerületi, városi, járási rendőrkapitányságok mellett kellett létrehozni. Ennek indoka volt a Honvédség tervezett mennyiségi fejlesztése, valamint a katonai nyilvántartás kezelésének, vezetésének új módszere. A döntésnek megfelelően Budapesten 22, a városi kapitányságok mellett 53, a járási kapitányságoknál 150 helyen, országos viszonylatban 650–700 fő alsófokú katonai nyilvántartónak 1950. szeptember 1-vel kellett megkezdeni működését. A szakmai irányításuk és ellenőrzésük a Honvédelmi Minisztérium, felállításuk, bérezésük a Belügyminisztérium hatáskörébe tartozott.

Az alsófokú katonai nyilvántartók személyszerinti nyilvántartást vezettek az illetékességi területükön lakó tartalékos hadkötelesekről, biztosították a nyilvántartás helyességét, a változások átvezetését.

A kiegészítő parancsnokságok irányították az illetékességi területükön lévő alsófokú katonai nyilvántartók munkáját, ellátták a tartalékos állományba kerülőket katonai igazolvánnyal. A nyilvántartásban szereplőkről számszerű nyilvántartást vezettek születési évfolyam és katonai szakképzettség szerint.

A honvéd kerületi parancsnokságok irányították és ellenőrizték a területükön lévő tartalékos hadkötelesek nyilvántartását, róluk számszerű nyilvántartást vezettek katonai kiegészítő parancsnoságonként, azon belül születési évfolyamonként és katonai szakképzettségek szerinti csoportosításban.

Az elkövetkező években a Magyar Néphadsereg létszáma erőteljesen emelkedett, amit a háborús készülődéssel, a 3. világháború kirobbanásának va-

³²¹ Ezeket a csoportosításokat a 20. számú melléklet mutatja.

lőszínűségével indokoltak. Ezzel együtt növekedett a totális, minden állampolgárra kiterjedő katonai nyilvántartás bevezetésének igyekezete. Ennek keretében tervbe vették a katonai szakképzettséggel rendelkező nők nyilvántartásba vételét is³²². Ebben elsősorban az ápolónők, a gépkocsivezetők, rádiósok, forgalomszabályozó rendőrök szerepeltek.

Az összes tartalékos hadköteles – a szovjet elveknek megfelelő – új nyilvántartásának alapját az 1949. évi népszámlálás képezte, amit az úgynevezett ellenőrzési szemlék alkalmával pontosítottak, illetve készítették el. Az ellenőrzési szemléket a Honvédelmi Minisztérium vezette bizottságok 1950. szeptember 1-én kezdték és 3 hónapon keresztül folytatták. A szemle feladata a tartalékos hadkötelesek politikai³²³, katonai szakképzettségi, egészségügyi és a bevonulási készség³²⁴ szempontjából történő felülvizsgálata volt.³²⁵ Az ellenőrzési szemlén beszerzett adatokat kiegészítették még a hadkötelesek által bemondott adatokkal (egészségügyi állapot, katonai szakképzettség) is.³²⁶

A szemlék lefolytatása a Kiegészítő Parancsnokságok feladata volt, amit a községi, a városi elöljáróságokkal együttműködve hajtottak végre. Hogy az ellenőrzési szemle alól ne lehessen „kibújni”, ellenőrizték a vállalatoknál, üzemeknél, intézményeknél, házfelügyelőknél vezetett személyi nyilvántartásokat is. A kiképzetlen tartalékos hadkötelesek egyelőre nem kerültek ellenőrzési szemlére, őket a szeptemberben megalakított alsófokú katonai nyilvántartó szervek vették nyilvántartásba személyes jelentkezés alapján.

A Honvédelmi Tanács 1955-ben a 22/028/1955. szám alatt határozatot hozott a katonai igazgatás átszervezéséről. Mint e határozatában megfogalmazódott, a katonai igazgatást a polgári közigazgatás határai és működési területe szerint haladéktalanul át kellett szervezni. A Belügyminisztérium a rendőrség mellett működő alsófokú katonai nyilvántartók szerveket mind állomány- és költségvetésileg átadta a Honvédelmi Minisztériumnak. A honvédelmi miniszter parancsa szerint az átszervezés végrehajtásával egyidőben a Kiegészítő Parancsnokságok – **1955. augusztus 01-től** – átvették az alsófokú katonai nyilvántartókat is, melyek szervezeteikbe kerültek beépítésre. Ez a kialakított szervezeti rend igazodott az államhatalmi, a párt- és társadalmi szervezetek felépítéséhez.

Az 1950-ben kialakított szervezeti és a hadköteles nyilvántartás változásai után a járási (városi) Kiegészítő Parancsnokságon név és számszerinti, a megyei parancsnokságon pedig csak számszerinti nyilvántartást vezettek.³²⁷

³²² HL HM 0857/H.V.K. Tart. Nyt. o. – 1952. (HL 1952/T – 40. doboz)

³²³ A fő hangsúly a politikai megbízhatóság megállapításán volt. Mint azt a 02185/HVK. Nyt.o. – 1950. számú útmutatóban olvasható, fontos volt megállapítani, hogy kinek a kezébe adható fegyver. A politikai megbízhatóság megállapítására három csoportot állítottak fel. „I. *Megbízható*” (párttag, szereti a Szovjetuniót), „II. *Ingadozó*” (*nem eléggé tudatos*), „III. *Megbízhatatlan*”

³²⁴ E szempont fő ismérve: a hadköteles hogyan viszonyul a Néphadsereghez.

³²⁵ HL HM 0825/HVK M. és Hadkieg. Csf. 1950/T-28 1808 ö.e.

³²⁶ Azonban mint az később megállapították, a bejegyzett adatok – mint azt egy ellenőrzési próbaszemle megállapította – hibásak voltak, különösen a hadkötelesek által közöltek.

³²⁷ 1957-ben a forradalom után különösen nagy feladatot jelentett az újoncok sorozásának előkészítése és végrehajtása. Ebben az évben az 1937-ben születettek összeírását kellett végrehajtani. Az összeírási adatokat a tanácsoknál és a rendőrkapitányságoknál lévő nyilvántartások alapján végezték, amelyek közül a rendőrkapitányságok nyilvántartása volt a használhatóbb. Az összeírást különleges feladatnak értékelte a Vezérkar Szervezési és Mozgósítási csoportfőnöksége, mert „... olyan fiatalokat írtak össze, akik részesei voltak az ellenforadalomnak, illetve eszméileg megzavarva és félrevezetve maga is résztvevője volt az ellenforadalmi eseményeknek.” HL HM 0318/HVK Szerv. és M. Csf. – 1957. (MN 1967/T- 336. ö.e.)

A nyilvántartó lapokat a katonai szolgálatra való igénybevétel lehetősége szerint, úgynevezett ágazati nyilvántartási rend³²⁸ szerint tárolták:

- a Behívási osztályon a sorköteles-;
- a Mozgósítási osztályon a tartalékos tiszthelyettes-, a tiszt és honvéd;
- a Személyügyi–M osztályon a tartalékos tiszti rendfokozatú állományúakét.

Az 1956. év végén a tartalékos hadköteles nyilvántartási rendszerében a Szervezési és Mozgósítási csoportfőnök egyszerűsítéseket rendelt el. Ez vonatkozott a nyilvántartó laphoz kapcsolt „Mutatólap”-ok³²⁹ elkészítésére és rendszerbe állítására, valamint a nyilvántartási lapok csoportosítására, továbbá azon belül a nyilvántartó lapok tárolási rendjére.³³⁰

A Kiegészítő Parancsnokságok 1972-ben befejezett összevonása az úgynevezett ágazati hadköteles nyilvántartást (igénybevehetőség – és osztályok

³²⁸ De mi is volt valójában az „Ágazati nyilvántartás”? A közigazgatási nyilvántartások sokáig lényegében néesség-nyilvántartásokat jelentettek. Majd a gazdasági, technikai fejlődés következtében a közigazgatásban egyre több információ halmozódott fel, ami különböző nyilvántartásokon alapuló információk bővülését eredményezte, egyúttal megnőtt az igazgatás jellegű információs bázis. A közigazgatási nyilvántartásokat sokféleképpen csoportosíthatjuk. Így pld. ágazatok, adattartalmuk vagy tárgyak stb. szerint. Az egyik legáltalánosabb csoportosítási ismérv a nyilvántartások tárgyi szerinti elkülönítése (pld: személyek, dolgok, szellemi javak). A személyek nyilvántartásának elsődleges célja, hogy a polgárok jogainak gyakorlását, kötelezettségeik teljesítését elősegítse. Ennek megfelelően gyakorlatilag a közigazgatás minden területe (ágazata) rendelkezett saját nyilvántartással, melynek szerves része volt valamilyen formában az állampolgárok meghatározott köre. A 70-es évek elején elkezdődött az egységes állami néességnyilvántartás kialakítása, ami ugyan nem szüntette meg teljes egészében a közigazgatásban meglévő ágazatonkénti nyilvántartásokat, de az közigazgatás szereplői az egységesítés felé haladtak.

A hadkiegészítő parancsnokságokon a 60-as évek elejéig szakmai osztályonkénti (szakágazatonkénti) nyilvántartás működött, szemben a korábbi emberanyag-, személyi tartalék- és a tartalékos nyilvántartással. Az ágazati nyilvántartás jellemzője volt, hogy a szakmai osztályok szervezetén belüli alosztályok, részlegek és statisztikusok kezelték, vezették az osztály feladatához rendelkezésre álló hadkötelesek nyilvántartó lapjait, tartották naprakészen azok meghatározott adatait. Ez a szakágankénti (ágazati) nyilvántartási rend azonban már nem volt képes kielégíteni a megnövekedett információigényt, ugyanakkor a szakágak között nem volt meg a kellő összhang, elsősorban a szűk szakmai érdekek érvényesültek. Emellett ez a nyilvántartási rend gátja volt a közigazgatásban elkezdett egységes nyilvántartási rend kialakításának. Végül az állami- és a katonai nyilvántartás egységesítési törekvései 1975-re az önálló nyilvántartó osztályok kialakításához vezetett.

³²⁹ Az un. „Mutatólap” nem újkeletű nyilvántartási segédlet, melyet a nyilvántartási munkák megkönnyítésére is alkalmaztak. A személyi nyilvántartó lap előkeresésének (esetenként másod nyilvántartásnak is) megkönnyítésére – különböző formában és tartalommal – könyvalakú, betűrendes névmutatót kellett használni. Majd 1941-ben a 381.000/1941. számú BM rendelet vezette be a népmozgalmi nyilvántartók részére a „Névmutatólap” használatát. Ezt a szerepet szolgálta az 1956. december 1-től használatba vett „Mutatólap” rendszer is.

A „Névmutatólap”-ot két példányban kellett felfektetni és azonos tartalommal vezetni. Az adatoknak mindenkor meg kellett egyezni a Nyilvántartó lap adataival. Betűrendbe rakva, két csoportba – élő- és holt anyag – kellett tárolni. Hasonlóan a „Névmutatólap” szerepéhez, 1956. 10. 09-én a MNVK Szerv. és M.Csf-ség „Mutatólap”-ok felfektetését rendelte el „... a nyilvántartásban lévő valamennyi tartalékos honvédről és tiszthelyettesről ...”. Minden nyilvántartó lapnak rendelkeznie kellett mutatólappal. A felfektetett mutatólapokat szoros ABC rendben kellett tárolni, az adatváltozásokat a nyilvántartó lapon és a mutatólapon azonnal, egymással párhuzamosan kellett végrehajtani. Ez a rendszer jelentősen megkönnyítette a nyilvántartási munkák végzését, a nyilvántartó lapok előkeresését, ellenőrzését. Ugyanakkor esetenként másod nyilvántartási rendszert is alkotott. Jellemző a mutatólapok közelmúlti hányatott életére, hogy a számítógépre alapozott nyilvántartás bevezetése után a HVK illetékes szerve hosszú ideig „elfelejtette” a rendszerből kivonni, illetve a kiegészítő parancsnokságok nyilvántartói „önszorgalomból” továbbra is átvezették a mutatólapokon a megváltozott adatokat. Végül a számítógépes nyilvántartás egyeduralkodóvá válása után szűnt meg. (MNVK Szerv és M. Csf 0903. számú intézkedése – 1967/T-328)

³³⁰ A személyi nyilvántartó lapok csoportosítását és tárolási rendjét lásd a 21. számú mellékleten.

szerint) érintetlenül hagyta. Változás csak abban volt, hogy új típusú nyilvántartó lap került rendszeresítésre.

Módosítást majd az Állami Népeességnyilvántartási **(a továbbiakban ÁN)** rendszer korszerűsítése, majd ennek alapján a katonai nyilvántartási rendszer megújítása, a hadköteles nyilvántartás új alapokra való helyezése hozott.

5.6.4. A katonai nyilvántartás korszerűsítése, a jelenlegi rendszer kialakítása

Az információ iránt fokozódó igények szükségessé, a számítástechnika nagyléptékű fejlődése pedig lehetővé tette Magyarországon is a számítógépes nyilvántartások létrehozását. A '70-es évek elején Magyarországon több száz olyan nyilvántartás létezett, amelyek párhuzamosan kezelték ugyanazon személyi adatokat.³³¹

A 2001/1970. MT számú Minisztertanácsi határozatban egy új, centralizált, korszerű központi gépparkon alapuló, helyi (községi, városi) szervezetekkel rendelkező népeességnyilvántartási rendszer megvalósítását tűzték ki. Az egységes népeességnyilvántartási rendszer koncepciójának kidolgozásával egyidőben – annak keretében – a honvédelmi vezetés is megkezdte a katonai nyilvántartási rendszer korszerűsítésének tervezését. Ennek a rendszernek részét képezte az elkülönített katonai nyilvántartás.³³²

Az MT határozata megeremtette a honvédelmi érdekek érvényesítésének alapját, így a HM érintett képviselői résztvettek az előkészítő munkálatokban, helyet kaptak a népeességnyilvántartás irányításában, az alapvető szabályok kidolgozásának folyamatában, valamint hivatásos tisztek szerepeltetésében a központi apparátusában.

Az egységes személyi nyilvántartással kapcsolatos feladatok végrehajtására egy munkabizottságot hoztak létre, melynek vezetője a Központi Statisztikai Hivatal elnöke lett, tagjai voltak a Belügyminisztérium, a Honvédelmi Minisztérium, valamint a Minisztertanács Tanácsszervek Osztályának³³³ a képviselői.

Az egységes állami népeességnyilvántartás kialakítása több szakaszban történt. Első szakaszban – 1973. és 1974. között – kidolgozásra került a népeességnyilvántartás modellje, valamint a személyi szám (jelenleg személyazonosító jel) rendszere. Ezen időszak alatt a szakminisztériumok, és a különböző nyilvántartást vezető országos hatáskörű szervek korszerűsítették az alapnyilvántartásaikat (pld.: anyakönyv, lakcímbjelentés, lakásnyilvántartás, hadköteles nyilvántartás). Ebben a szakaszban – 1974. július 1-én – jött létre az állami népeességnyilvántartás központi szerve: az Állami Népeességnyilvántartó Hivatal **(a továbbiakban ÁNH)**.³³⁴ Ezzel egyidőben megtörténtek az előkészületek az 1975. évi népeességösszeírásra is.

³³¹ Az ÁN bevezetése előtti vizsgálatok során kiderült, hogy 872 ágazati nyilvántartás létezett, amiből a HM 72 nyilvántartást kezelt és vezetett.

³³² Az egységes nyilvántartás bevezetése a területi katonai igazgatás szervezeti elemeinek, a hadkiegészítési és a mozgósítási rendszer felülvizsgálatát és megváltoztatását is eredményezte. Emellett a kiszolgáló állomány képzettségének növelését, szakirányú képzését is igényelte. Az ÁN korszerűsítésével párhuzamosan folyt a MHTVP-on a szervezeti korszerűsítés, illetve a személyi (hadköteles) nyilvántartással összefüggő állapot felmérése is. A Minisztertanács 1970. májusától decemberig tartó ellenőrzésre (állapotfelmérésre) a Heves megyei Hadkiegészítő Parancsnokságot jelölte ki.

³³³ A Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya helyébe az 1971. évi I. törvénnyel létrehozott Minisztertanács Tanácsi Hivatala (a továbbiakban MTTH) lépett.

³³⁴ Az ÁNH-t a közigazgatás racionalizálása érdekében az Elnöki Tanács az 1974. évi 8. törvényerejű rendeletével hozta létre. A Hivatal felügyeletét a Központi Statisztikai Hivatal elnöke látta el, aki ezt a jogkört a BM, a HM és a MTTH képviselőinek bevonásával gyakorolta.

A következő szakaszban – 1975. és 1977. között – megtörténtek az alapadatok felvétele, valamint elkezdődött bizonyos adatszolgáltatási tevékenység is.

A katonai felső vezetés kezdetektől fogva érvényesíteni tudta a népesség-nyilvántartáshoz fűződő honvédelmi érdekeit. Ebben az időben a hadköteles nyilvántartás még a manuális nyilvántartási rendszerre volt alapozva, amely már alkalmatlan volt a színvonalas, bőséges, ugyanakkor pontos és azonnali információigény kielégítésére. A honvédelmi vezetés a hadköteles nyilvántartás korszerűsítésének legkedvezőbb járható útját az ÁN-hoz való csatlakozásban látták biztosítani.

A HM Katonai Tanácsa – az elfogadott koncepció alapján – 1973-ban hozott döntése alapján indult meg a katonai nyilvántartás korszerűsítése. Az ÁN-on belül katonai alrendszer hoztak létre, amely elkülönítetten kezelte a hadkötelesek katonai vonatkozású adatait.³³⁵

A honvédelmi vezetés többszintű népességnylvántartási rendszer kialakításában gondolkodott, amely szerint a különböző – megyei vagy regionális – központokban is rendelkeznek majd kihelyezett számítógépes terminálokkal. Mivel ez állami szinten nem valósult meg, a Honvédelmi Minisztérium az ÁN központi géppark kínálta lehetőségeit kihasználva, a megyei hadkiegészítő parancsnokságokra telepített végkészülékeket. Ennek megfelelően a hadköteles adatainak szolgáltatói és felhasználói területi szintjei a megyei (fővárosi) hadkiegészítő parancsnokságok lettek. Ezzel az egységes népességnylvántartással – benne az integrált hadköteles nyilvántartással – a honvédelmi vezetés egy olyan korszerű nyilvántartási rendszert alakított ki, ami ekkor a távlati tervei között sem szerepelt.³³⁶

A katonai adatbázis alapját az 1975. januári általános népességösszeírás biztosította. A hadkiegészítő parancsnokságok részt vettek ebben a népszámlálásban, ellenőrizték a számlálóbiztosok munkáját és ennek folyamatában rögzítették a katonai adatokat.³³⁷ Ez mintegy 3,2 millió személyre terjedt ki, hiszen érintette a 14-60 év közötti férfi lakosságot. Az adategyeztetési munka jelentős eredménye volt, hogy megbízhatóan sikerült pontosítani a Magyar Néphadsereg hadköteles nyilvántartását is. Erre 1950. óta nem volt lehetőség és mód.

Az MNVK Hadkieg. és M. Csoportfőnökség 1972-ben már javaslatot készített olyan szervezeti változtatásokra, amely egységesíti az addigi „szétszórta” (ágazati) kezelt és vezetett hadköteles nyilvántartást. A Heves megyei HTVP-on végzett felmérés során bebizonyosodott, hogy az ágazati nyilvántartás a mozgósítási és a hadkiegészítési rendszer fejlődéséből adódó információigényt, adatszolgáltatást nem tudta kielégíteni. Kísérleti jelleggel egységes nyilvántartó osztály kialakítását javasolta – a nyilvántartók és statisztikusok belső átcsoportosításával – a Bács-Kiskun-, a Pest- és a Szabolcs-Szatmár megyei Hadkiegészítő parancsnokságokon. Majd az egységes hadköteles nyilvántartás működésének szervezeti feltételeként 1974. december 1-től a MHTVP-on létre-

³³⁵ A honvédelmi igazgatáshoz kapcsolódó katonai személyi nyilvántartó alrendszer az ÁNH katonai főosztályának a kezelésében jött létre. Ez az alrendszer az általa kezelt hadköteles népességről már a központi rendszer teljes kiépítése előtt megkezdte a katonai igazgatás részére az adatszolgáltatást, amelyet – bővített és továbbfejlesztett formában – a mai napig is teljesít.

³³⁶ Az egységes népességnylvántartási rendszer kidolgozásáról lásd a MNVK 3. Csoportfőnök 00175/16/1970 és a 00175/91/1970. számú jelentését. (MH HL 1978/T-207)

³³⁷ Az állami népességnylvántartásba, 1975-ben bevitelre kerülő katonai adatainak áttekintését lásd a 22. számú mellékleten.

hozásra kerültek a nyilvántartó osztályok³³⁸, melyek állományát belső átcsoportosítással alakították ki.

Ugyanakkor a minőségi adatszolgáltatás, a megnövekedett információigény kielégítésére 1975-től új nyilvántartási rendszer került kialakításra. A hadköteles nyilvántartás a korábbi állományviszony és állománycsoport tárolási, kezelési rend helyett, a katonai szolgálatra való igénybevehetőségre alapozódott.³³⁹

A nyilvántartó osztályok tevékenységének szakmai felügyelete érdekében, ezzel egyidejűleg átszervezésre illetve megalakításra került a MHVK Hadkiegészítési Csoportfőnökség alárendeltségében a Hadköteleseket Nyilvántartó és Információs Központ (HANYIK). A minőségi katonai igazgatási feladatok végrehajtására a nyilvántartó és információs osztályon belül 1977-től kezdetben belső vezénlyéssel ügyfélszolgálati csoportot, majd 1982-től alosztályt (részleg) alakították ki.

A hadkötelesek hagyományos (manuális) nyilvántartása bár biztosította a feladatok végrehajtásához szükséges adatokat, egyre nehezebben volt képes eleget tenni a vezetés és a hadkiegészítési szakterület növekvő információigényének. Fokozódó igényként merült fel a hadköteles nyilvántartás helyi számítógépes rendszerei és egy Magyar Honvédségen belüli korszerű számítástechnikai eszközökkel ellátott, központi szakirányító és informatikai biztosítást végző szervezet létrehozásának szükségessége, amit az állami népszénelvántartás irányításának és működésének megváltozása is indokolt. Ezt az igényt figyelembe véve a MN vezérkari főnöke a 00330/1989. számú intézkedésével 1989. szeptember 1-jei hatállyal a MN HANYIK, a Vezérkar Központi Mozgósítási Törzs, a Szervezési Információs Osztály, valamint a Bélyegzőkészítő és Ellátó Osztály bázisán megalakította a Magyar Néphadsereg Információs és Katonai Igazgatási Központ-ot. (MN IKIK)

A katonai igazgatási szervek nyilvántartó osztályai 1984 – 1985-ben végrehajtottak egy olyan feladatot, melyet a katonai vezetés már többször tervebe vett: a hadi beosztásba tervezhető nők nyilvántartásba vételét. A Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke a 18/1984. számú intézkedésében határozta meg a feladatot a MHTVP-ok részére, melyet együttműködve kellett végrehajtani az érintett tanácsok szakigazgatási szerveivel, intézményekkel és a munkáltatókkal. Az intézkedés szerint első lépésként 1984. december 31-ig az egészségügy területén dolgozó nők összeírására került sor személyes megjelenés nélkül, a kiküldött „Adatkérő (- közlő) lap” kitöltése és visszaküldése után. Ezt követően 1985. január 1-től folyamatosan nyilvántartásba kellett venni az egészségügyi szakképesítésű, de nem az egészségügy területén dolgozó, valamint az egészségügyi szakképesítést szerző hadköteles nőket is. Részükre katonai igazolvány került kiállításra és megküldésre. A nyilvántartásba vételt a MHTVP-ok 1985. december 31-ig befejezték. A felfektetett nyilvántartó lapok tárolására külön nyilvántartási csoportokat hoztak létre, az adattartalom megegyezett a férfi hadkötelesekről nyilvántartott adatokkal.

³³⁸ Az egységes nyilvántartó osztályok hatékony működését a Pest megyei HTVP „saját magán tesztelte” (elméletben és gyakorlatban is), egyúttal jelentős feladatot vállalva a nyilvántartási utasítás kidolgozásában, a munkafolyamatok vizsgálatában. Az egységes nyilvántartó osztály első szervezeti felépítését lásd a 24. mellékleten.

³³⁹ Az igénybevehetőségi főcsoportok: „I: Igénybevehető”, „II: Ideiglenesen igénybe nem vehető”, „III: Igénybe nem vehető” volt. Ezen belül további csoportosítás került kialakításra, az ún. nyilvántartási csoportok. A személyi nyilvántartó lapok új nyilvántartási rend szerint alkalmazott csoportosítását és tárolási rendjét lásd a 23. számú mellékleten

A sok munkával és anyagi ráfordítással létrehozott, a hadibeosztásra tervezhető nők nyilvántartási rendszere kevés időt ért meg. A honvédelmi miniszter döntésének megfelelően a MNVK Szervezési és Hadkiegészítési csoportfőnök a 218/1989. számú intézkedésével 1989. év végétől megszüntette a hadköteles nők nyilvántartásba vételét, a kiadott katonai igazolványokat bevonta. Végül Borsits László altábornagy a MN vezérkari főnöke az 53/1989. számú intézkedésével 1989. december 1-vel hatályon kívül helyezte az egészségügyi szakképesítésű nők nyilvántartásba vételére vonatkozó MNVKF intézkedést.

Az 1990. év végi elvi döntést követően, 1991 őszén megkezdődött a MHTVP-ok számítógépes hálózatának telepítése, beindult az adatrögzítési munka. Új szakirányító és informatikai biztosítást végző szervezetként 1992. február 01-i hatállyal - több szervezet egyidejű megszüntetésével - megalakult a MH Katonai Igazgatási és Adatfeldolgozó Központ (továbbiakban MH KIAK). Az MH KIAK az illetékes informatikai szervekkel együttműködésben végrehajtotta a csoportfőnökségi és a központi számítógépes rendszer fejlesztését, valamint a MHTVP-on a számítógépes hálózatok bővítését, megteremtve az adatszolgáltatási rendszer minőségi fejlesztésének alapjait.

1992 végéig a MH KIAK felügyelete mellett a MHTVP-on (a Budapest Fővárosi HTVP kivételével) végrehajtásra került a hadkötelesek adatainak számítógépre vitele, megjelentek az első szolgáltató programok. A programok telepítésével párhuzamosan az MH KIAK kidolgozta a számítógépre alapozott hadköteles nyilvántartás egyes eljárási szabályait, az adat és információ szolgáltatás rendjét.

A hadköteles nyilvántartásban kiemelt feladat volt a személyi adatok és lakcímváltozások OSZH-tól³⁴¹ történő átvételének és feldolgozásának, valamint a megyei adatbázisok ellenőrzésének és javításának programtechnikai biztosítása. 1993-ra kialakult az OSZH katonai alrendszeréből a hadkötelesek adatainak átadás-átvételének törvényi háttere is.³⁴²

A hadköteles nyilvántartásban a következő jelentősebb változás elsősorban a manuális nyilvántartási rendszert érintette. Az 1992. évtől vezetett kettős nyilvántartás jelentős megterhelést rótt elsősorban az Informatikai és nyilvántartó osztály állományára. 1999. szeptemberétől a Budapest Fővárosi-, a Pest Megyei- és a Veszprém megyei Hadkiegészítő Parancsnokságon új tárolási rendet vezettek be, egyúttal jelentősen csökkent a manuálisan vezetett adatok köre. A kedvező tapasztalatok hatására 2000. decemberétől minden megyei Hadkiegészítő Parancsnokságnak meg kellett kezdeni az áttérést az új nyilvántartási rendszerre, egyben elsődlegessé téve a számítógépre alapozott hadköteles nyilvántartást. Az áttérést 2001. március 31-ig be kellett fejezni.

Napjainkban a katonai nyilvántartás kezelése, vezetése alapvetően a számítógépre alapozottan működik, az alapadatokat és a katonai nyilvántartás alapdokumentumát képező nyilvántartó lap használata mellett. Pontos és megbízható adatokat szolgáltat a mintegy két és félmillió hadkötelesről, a hatályos Hvt-ben rögzített igénybevételük lehetséges idejéről és formáiról. Megítélésem szerint ennyire pontos és használható katonai nyilvántartás még nem működött sem a M. kir. Honvédségben, sem a Magyar Néphadseregben.

³⁴¹ OSZH, vagyis Országos Személyiadat- és Lakcímnnyilvántartó Hivatal, amely a BM felügyelete alatt működött. A szervezet elnevezése többször változott, jelenleg BM Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal. (KANYVH). A hadkötelesek személyi adatainak átvétele az adatrögzítések kezdetére – tehát 1991-re – befejeződött.

³⁴² 1992. évi LXVI. törvény a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról, 42. § (2) bekezdés.

5.7. Összegezve

Kiemelten és részletesen tárgyaltam a katonai nyilvántartás állapotát, helyzetét és változásait. Ezt a szakterület jelentősége indokolta. Hiszen a bemutatottak alapján is nyilvánvaló, hogy a megfelelően kezelt és vezetett katonai nyilvántartás nélkül a hadkiegészítési feladatokat nem lehet a kívánt szinten végrehajtani. De ugyanilyen fontos volt és maradt is a katonai vezetés viszonyulása a hadköteles nyilvántartás kérdéséhez is, hiszen csak a jelentőségének megfelelően kezelt és támogatott katonai nyilvántartás tudja rendeltetését betölteni.

Ennek a fontosságnak a súlyát mutatja az is, hogy a tárgyalt időszak alatti hadseregszervezéseket minden esetben a katonai nyilvántartás megszerzésével, annak rendbetételével kezdték. Így volt az I. és a II. világháború után, a trianoni békediktátum rendelkezéseinek törvénybeiktatását követően, majd a fegyverkezési egyenjogúság kivívása után is. De különös jelentőséggel bír a rejtés időszaka alatt megkísérelt népmozgalmi és a katonai nyilvántartás vezetése, fenntartásának erőfeszítései. Nincs és nem lehet olyan indokot találni, ami a jelenleg vezetett és működtetett katonai nyilvántartás elsorvasztását, esetleg felszámolását igényelné.

A katonai nyilvántartási rendszer tárgyalása során:

- bemutattam a katonai nyilvántartás kezelő, vezető szervezetek változásait, ténykedésüket;
- bizonyítottam, hogy a hadsereg szervezést, az emberanyag biztosítását nem lehet hadköteles nyilvántartás kiiktatásával végezni;
- tisztáztam az egyes időszakokban vezetett nyilvántartás rendszerét, a nyilvántartott hadkötelesek körét
- felhívtam a figyelmet arra az alapvető tényre, hogy semmilyen hadsereg nem nélkülözheti a pontos és a kellő alázattal kezelt katonai nyilvántartást.

6. Fejezet: A területi katonai igazgatás egy lehetséges új szervezeti felépítése, feladatai

6.1. A területi katonai igazgatás jelene, feladatai

Talán nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy a hadkiegészítő parancsnokságok azok a katonai szervezetek, melyekkel első ízben találkozunk az állampolgár. A jelenleg hatályos törvényi szabályozás³⁴³ szerint a férfiak először szinte még kamaszként, 17 évesen kerülnek a hadkiegészítő parancsnokságok hatáskörébe, és gyakorlatilag a hadköteles kor felső határáig ott is maradnak.

A hadkiegészítő parancsnokságok egyedi helyzetét az határozza meg, hogy:

- ⇒ a katonai szervezetrendszer meghatározott szervezeti sajátosságokkal felruházott elemei.
- ⇒ szervezeti tagozódása, az egyes szervezeti elemek elnevezése (osztály, alosztály, részleg stb.) inkább a közigazgatási szervezetekhez teszi hasonlatossá.
- ⇒ továbbá abban a sajátos helyzetben is vannak, hogy feladataik természeténél fogva gyakorlatilag egész tevékenységük polgári személyekre irányul és velük kapcsolatos államigazgatási hatósági tevékenységet folytatnak.

Röviden szólva szervezetileg katonainak, de tevékenységük szempontjából államigazgatási szervezeteknek kell őket osztályoznunk.

Jelenleg a hadkiegészítő parancsnokságon végzett munka közvetlenül kihat a 17-50 év közötti hadkötelesekre és rajtuk keresztül – különböző kapcsolódási pontok révén – gyakorlatilag valamennyi állampolgárra. Mindezekre tekintettel a parancsnokságok belső felépítése és létszáma a honvédelmi törvényben előírt feladatok végrehajtását szolgálja, amely mindenkor igazodik az adott megyében jelentkező hadkötelesek behívási, toborzási, mozgósítási, nyilvántartási és érdekvédelmi (kegyeleti) munka nagyságához.

A végrehajtási funkció a hadkiegészítő parancsnokságok esetében is a törvényekben és más jogszabályokban meghatározott feladatok teljesítése. E jogalkalmazói tevékenység érdekében végzi a döntés előkészítési feladatait is.

Jelenleg a hadkiegészítő parancsnokságok rendeltetését a már idézett Hvt 20 §-a szabályozza. E törvény alapján fő feladatait röviden a következők szerint lehet meghatározni:

- Illetékességi területén végrehajtja a hadköteles állomány sorozását és a katonai szervezetekhez történő – különböző formájú – behívását.
- Tervezi, szervezi és végrehajtja a mozgósítással kapcsolatos feladatokat;
- Szervezi és végzi a katonai toborzást;
- közreműködik a védelmi igazgatási szervek honvédelmi célú feladatainak végrehajtásában;
- Ellátja a hadkötelesek és a honvédség nyugállományú tagjai, valamint azok hozzátartozói szociális érdekeinek védelmével összefüggő igazgatási és nyilvántartási feladatokat.
- Illetékességi területén nyilvántartja:
 - a fegyveres erők mozgósításához szükséges, polgári életből biztosítható nemzetgazdasági technikai eszközöket, illetve polgári objektumokat;

³⁴³ Lásd: 1993. évi CX. törvény a Honvédelemről

- az állandó bejelentett lakóhellyel rendelkező hadköteleseket, kezeli és folyamatosan karbantartja azok törvényben meghatározott adatát.

A Hvt – illetve a végrehajtására kiadott kormányrendelet – meghatározza az illetékességi területet is, vagyis ahol a hadkiegészítő parancsnokság az államigazgatás szabályai szerint az ügyekben eljárhat. Jelen esetben ez a hadköteles utolsó bejelentett lakóhelyével azonos, vagyis a hadkiegészítő parancsnokság illetékességi területe a székhelye szerinti megye területével egyezik meg.³⁴⁴

A hadkiegészítő parancsnokságok „helyi igényeket” elégítenek ki, így ez esetben is megvalósul a közigazgatásban meghonosodott azon elv, hogy az ügyek intézése ott történjen, ahol a legkevesebb idő és anyagi ráfordítással megoldható, ahol „keletkezik”. Azonban ki kell emelni egy jelentős körülményt. Bár a hadkiegészítő parancsnokságok helyi igényeket elégítenek ki, a helyi lakosságnak nincs befolyása munkájukra. Kizárólag a központi irányítás akarata érvényesül, az ügyek intézése egységes szellemben, azonos eljárási szabályok szerint történik.

6.2. A katonai igazgatás egy lehetséges új felépítése

A hadkiegészítő parancsnokságok elég hosszú ideje biztos alapjai a honvédelmi igazgatás területi rendszerének, de több alkalommal felmerültek módosító javaslatok, melyek alapjaiban alakították volna át a jól működő, és a körülmények, valamint a nehézségek ellenére is a folyamatos kihívásoknak megfelelő rendszert.

A védelmi felülvizsgálat első szakasza 2003. július végén lezárult. Megállapításai közvetve és közvetlenül is érintik a hadkiegészítő parancsnokságok feladatait, szervezetét. Mielőtt szervezeti felépítésére javaslatomat megtenném, célszerű azokat a megállapításokat megvizsgálni, amelyek befolyásolják a hadkiegészítő parancsnokságok munkáját, feladatait.

Magyarország biztonsági környezete megváltozott. A dokumentum megállapításai szerint nem kell számolni az elkövetkezendő évtizedben hagyományos katonai eszközökkel és a szomszédos országokból hazánk felé irányuló katonai támadással, agresszióval. Azonban az új típusú kihívások és fenyegetések új képességeket és készségeket kívánnak a magyar haderőtől.

A megnövekedett képességigények kikerülhetetlenné teszik a professzionális haderőre való átállást. A jelenkori kihívások magas készenlétű, gyorsan telepíthető erőket követelnek. A hadseregnek képesnek kell lennie megfelelő számban és minőségben vonzani, toborozni, felvenni és megtartani a katonákat. A katonai szakma ma olyan sokrétű ismereteket, szellemi és fizikai igénybevételt követel meg, ami csak az önkéntes katonákkal valósítható meg.

A kormányprogramban megfogalmazottak végrehajtása jelentős változtatásokat igényel a tartalékos katonai szolgálat rendjében is, hiszen békeidőben csak önkéntes alapon teljesíthető tartalékos katonai szolgálat is. A professzionális haderő tartalékosainak egy részét előreláthatóan az arra vállalkozó, hivatásos és szerződéses állományból kiváltak képezik majd. A sorkatonai szolgálat békeidőben történő szüneteltetésével az államigazgatásban megszűnik egy sor költséges feladat.³⁴⁵

³⁴⁴ 178/1993 (XII. 27.) Korm. rendelet 20. §

³⁴⁵ Úton a XXI. század hadserege felé, <http://www.honvedelem.hu/cikk.php?cikk=13776>, 2003. szeptember 12.

A modern haderő kialakítása részeként, a védelmi felülvizsgálat folyamataival összhangban, döntés született az önkéntes haderő kormányzati cikluson belüli bevezetéséről.

Megítélésem szerint a katonai igazgatási szervek egy lehetséges új szervezeti felépítésének kialakítását mindenképpen az érvényes jogszabályok, OGY- és Kormányhatározatok alapján, azok figyelembevételével lehet és kell végezni.³⁴⁶ Ezzel együtt azonban nem kerülhetők meg azok a tapasztalatok sem, melyek a területi katonai igazgatás működésének elmúlt évtizedeiben felhalmozódtak.

Jelenleg közvetve vagy közvetlenül – a honvédelemmel kapcsolatos jogszabályokon kívül – több törvényben meghatározott feladat is hatással lehet a hadkiegészítő parancsnokságok átalakítására. Így a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény³⁴⁷, a közigazgatás továbbfejlesztéséről szóló kormányzati feladatok³⁴⁸ és több kormányhatározat.³⁴⁹

Ezek közül minden képpen ki kell emelni a 2234/2000. (IX. 29.) kormányhatározatot, melynek 4. pontja a következő feladatokat szabta meg: „A Kormány ... egyetért azzal, hogy a megyei hadkiegészítési rendszer régiók szerinti hadkiegészítő és toborzó rendszerré való átalakítására – a haderőreform követelményeinek megfelelően, a közigazgatás korszerűsítése keretében – a megyei illetékességű államigazgatási és önkormányzati szervek régiók szerinti működésre történő áttérésével egyidejűleg kerüljön sor.” A 2003-ban végrehajtott felülvizsgálat, majd az azt követő kormányhatározat már határidőt is megszabott e feladat végrehajtására, amely szerint az átalakítást 2006. júniusáig be kell fejezni.³⁵⁰

Az említett jogszabályok pontosan körülhatárolják, illetve – a közigazgatási egészére is – meghatározzák az átalakítás feladatait. Azonban nem hagyható figyelmen kívül a megváltozott biztonsági környezet, a védelmi felülvizsgálat megállapításai és a honvédség új típusú feladatai. Mindenképpen a megváltozott biztonsági környezethez, feladatokhoz kell igazítani a hadkiegészítő parancsnokságok átalakítását.

Azt azonban el kell mondani, hogy a jelenleg érvényes jogszabályok előnybe részesítik a hadkiegészítő parancsnokságok regionális átszervezését, hasonlóan – vagy azzal párhuzamosan – a közigazgatás regionális kialakításával.

³⁴⁶ Mindenek előtt szükség van az **Alkotmány**, a **Hvt**, valamint más törvények és egyéb kapcsolódó jogszabályok módosítására. Az önkéntes haderőre történő áttérés – ami a kormányprogram része – jelentős jogszabályalkotási folyamatot is igényel. Nem célom ezek bemutatása, hiszen ezt terjedelme és fontossága miatt egy külön tanulmányban célszerű megvizsgálni. Az azonban világos, hogy pld. a Hvt átfogó és nagy terjedelmű módosítása látszik szükségesnek. Így többek között a hadkötelezettség és a sorkötelezettség kérdésének tisztázása, illetve a hadkiegészítő parancsnokságok illetékességi területének, elnevezésének, főbb feladatainak meghatározásán át, az anyagi szolgáltatási kötelezettségek szabályozásáig terjedhet. Bár véleményem szerint a kérdést egy minden elemében új honvédelmi törvény megalkotása rendezné.

³⁴⁷ 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről

³⁴⁸ 1113/2003. (XI. 11) Korm. határozat a közigazgatási szolgáltatások korszerűsítésének programjáról, valamint a 2198/2003. (IX. 1.) Korm. határozat a közigazgatási rendszer korszerűsítésével kapcsolatos feladatokról.

³⁴⁹ 2234/2000. (IX. 29.) Korm. határozat a sor- és tartalékos katonai szolgálat teljesítésének rendjéről, valamint a szerződéses állomány helyzetének javításáról és létszámának növeléséről.

³⁵⁰ 2236/2003. (X. 1.) Korm. határozat a Magyar Honvédség 2004-2013 közötti időszakra vonatkozó átalakításának és új szervezeti struktúrájának kialakításáról. 3 pont: „Az önkéntes haderőre való áttéréssel egyidejűleg a megyei hadkiegészítő parancsnokságok bázisán, a jelenlegi 15-20%-ának megfelelő létszámmal - a kialakításra kerülő régiókkal összhangban - területi toborzó és érdekvédelmi központok jönnek létre, amelyek a megszűnő hadkiegészítő parancsnokságok megmaradó feladatait is ellátják.”

A belügyminiszter a polgármesterek és jegyzők önkormányzati csúcstalálkozóján azt nyilatkozta, hogy „(...) Magyarország az unió ötfokozatú területfelosztási rendszerébe jelentkezett be. Az első szint az egész ország, a második a hét tervezési és statisztikai régió, a harmadik a húsz közigazgatási egység – Budapest és a 19 megye (...)”³⁵¹ Ebből nyilvánvaló, hogy esetünkben a tervezett második és a harmadik közigazgatási szint figyelembevételével kell kialakítani a területi katonai igazgatás új rendszerét. Azonban ki kell emelni: sem a vitaanyagban³⁵², sem a nyilatkozatban nem esik szó a régió központokról (mintegy igazodási pontként). Megismerve a vitaanyaggal szemben megfogalmazott érveket (és az ellenállást), jelen helyzetben úgy érzékelem, hogy kemény viták várhatók az új közigazgatási rendszer bevezetéséig. Így előfordulhat, hogy a területi katonai igazgatási szervek átalakítása (regionalizációja) ha kényszerből is, de megelőz(het)ji a közigazgatás korszerűsítését.

A további kérdés már az, hogy milyen legyen (lehet) a területi katonai igazgatási szervek regionális beosztása, illetve – hogy erre is pontos választ adhassunk – milyen elképzelések ismertek a közigazgatás regionalizációja területén?

6.2.1. Regionalizáció

A magyar tudományos és politikai életben hosszú idő óta heves viták zajlanak hazánk regionális beosztásáról. Számos elképzelés látott napvilágot a régiók kialakításáról. Napjainkban egyre szélesebb körben válik elfogadottá – többek között az Országos Területfejlesztési Konceptióban³⁵³ is nevesített – tervezési-statisztikai regionális rendszer. A közigazgatási rendszer korszerűsítéséről szóló kormányhatározat 2003. szeptember 30-ra határozta meg a régiók földrajzi lehatárolásáról szóló jogszabálytervezet elkészítését.³⁵⁴ Megismerve az eddigi véleményeket, a már említett önkormányzati tanácskozáson is ismertetett ajánlásokat, az Országos Területfejlesztési Konceptióban is nevesített tervezési-statisztikai regionális beosztás látszik győztes befutónak. A következő hét régióról van szó:

- **Nyugat-Dunántúl:** Győr-Moson-Sopron megye, Vas megye, Zala megye;
- **Közép-Dunántúl:** Veszprém megye, Fejér megye, Komárom-Esztergom megye;
- **Dél-Dunántúl:** Baranya megye, Somogy megye, Tolna megye;
- **Közép-Magyarország:** Budapest, Pest megye;
- **Észak-Magyarország:** Heves megye, Nógrád megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye;
- **Észak-Alföld:** Jász-Nagykun-Szolnok megye, Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye;
- **Dél-Alföld:** Bács-Kiskun megye, Békés megye, Csongrád megye.

Egyértelmű, hogy ennek a régióelosztásnak megfelelően célszerű kialakítani a területi katonai igazgatási szervezetek régióelosztását is, remélve, hogy az elkövetkező egyeztetések és érdekérvényesítési próbálkozások nem változtatják meg jelentősen ezek felosztását.

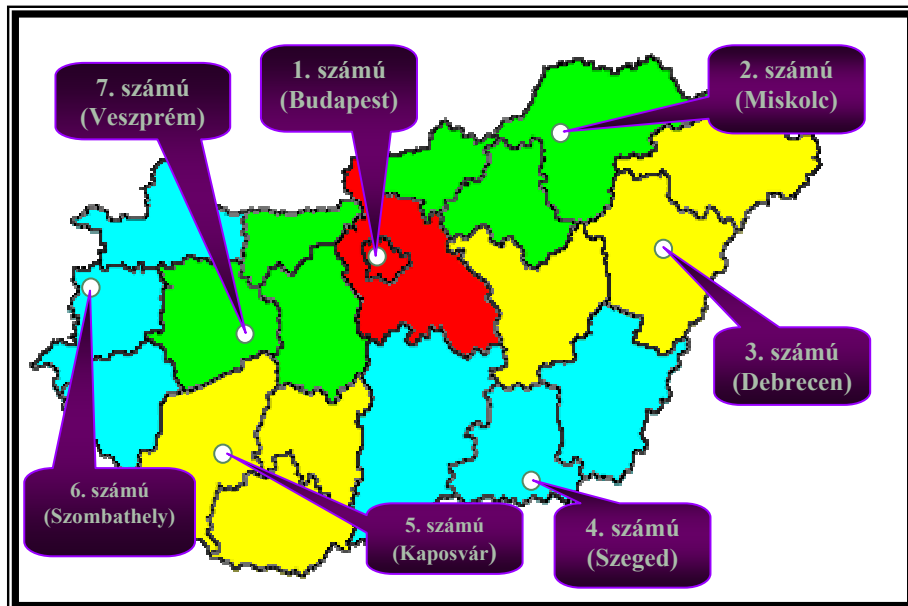
³⁵¹ Veszprém megyei Napló, 2003. március 14., p. 9.

³⁵² A regionális intézményrendszer kiépítése (vitaanyag), A Közigazgatási Szolgáltatások Korszerűsítési Programja, Budapest, 2003. április 22. www.b-m.hu, illetve 2198/2003. (IX. 1.) Korm. határozat melléklete.

³⁵³ 35/1998. (III. 20.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Konceptióról

³⁵⁴ Lásd 2198/2003. (IX. 1.) Korm. határozat 2. pont

Előrelépést jelenthet a régióparancsnokságok kialakításánál, hogy 2000-ben a toborzó rendszer kialakításánál – figyelemmel a tervezési-statisztikai régiók beosztására – a honvédelmi vezetés kijelölte a **hét régió toborzó központot**.

Az erőket és az eszközöket, valamint az anyagi forrásokat a kijelölt hét kiemelt toborzó központra összpontosította. Megépítette az egységes arculatú toborzó irodákat, megfelelő és minőségű szemléltető és technikai eszközökkel látta el őket.³⁵⁵ Egyben feladatul szabta, hogy a kiemelt toborzó irodák a kiadott eszközökkel segítsék a kapcsolódó megyei irodákat. A célszerűség azt diktálja, hogy a védelmi felülvizsgálat során elhatározott regionális parancsnokságok ezzel a területi beosztással és központtal kerüljenek kialakításra. És ez a következő érv a regionális átalakítás mellett, vagyis az erők és az eszközök koncentrációja, ami természetesen a feladatok összpontosításával is jár. A regionális területi katonai igazgatási szervek működési területe természetesen kiterjed a régió egész területére.

6.2.2. Hogyan tovább?

Tehát a jelenleg érvényes kormányhatározat a régió hadkiegészítő parancsnokságok kialakítása mellett tette le voksát. Igaz párhuzamosan az állami és önkormányzati szervek regionális átalakításával, de nem ragaszkodva a közös régióközpontozáshoz. Így felmerül a kérdés: Vajon kell-e ragaszkodni, illetve célszerű-e azzal párhuzamosan, azzal egyidőben lefolytatni az átszervezést és főleg megvárni a régióközpontok kijelölését? Véleményem szerint nem! Vagyis kerüljön átalakításra a területi katonai igazgatás, de a honvédségi felülvizsgálat megállapításainak teljes figyelembevételével és igényei szerint.³⁵⁶

³⁵⁵ A kiemelt toborzó irodák megépítése, rendszerbe állítása a Veszprémi Toborzó Iroda 2004. május 7-i átadásával fejeződött be.

³⁵⁶ A régió hadkiegészítő parancsnokságok kialakítására már több kísérlet is történt, így az 1990-es évek elején, illetve az 1999-2000-es években is. Akkor – abban a helyzetben és időpontban – a célszerűség és az ésszerűség is azt diktálta, hogy nem szabad megelőzni a közigazgatás átszervezését, hiszen sokkal több hátránnyal járt volna a területi katonai igazgatás „megelőző” átalakítása, mint előnnyel. Akkor az átalakítás mellett legfontosabb érv a létszám-megtakarítás volt, hiszen a feladatok nem változtak, a szervezeti elemek változatlanok vagy csak jelentéktelen módosítása volt tapasztalható a kijelölt régió parancsnokságoknál és a megyei részlegeknél. Az elnevezésben is csak kismértékű volt a változás, mivel az új szervezet a Régió Hadkiegészítő és Toborzó parancsnokság nevet viselte volna.

A továbbiakban fontosnak tartom a felülvizsgálat megállapítása szerinti lehetséges feladatokat megvizsgálni. Ez választ adhat azokra a kérdésekre is, hogy milyen szervezeti elemekkel rendelkezzen, milyen felépítésű legyen a leendő területi katonai igazgatás szervezete.

Az önkéntes haderőre történő áttérés – mint ahogy a kormányprogram is fogalmaz – honvédelmi rendszerváltozást, egy új kultúra bevezetését jelenti. Az áttérés feladatai (jogi, igazgatási, munkaerő-gazdálkodási, foglalkoztatási, oktatási stb.) rendkívül összetettek. Az önkéntes haderőre vonatkozó feladatok függvényében a legjelentősebb változások a hadkiegészítés intézményrendszerében kerülnek végrehajtásra. Jelentős szervezetikultúra-váltást kell végrehajtani, ezért fontos, hogy szellemiségében is átalakuljon a szakigazgatási rendszer.

A sorozáson alapuló haderő átalakításával létre kell hozni a kor követelményeinek jobban megfelelő, a feladatok hatékonyabb végrehajtására képes önkéntes (hivatásos és szerződéses állományú) professzionális haderőt. Az önkéntes haderőre való áttéréssel egyidejűleg a hadkiegészítés és toborzás, a készenlét fokozása, a katonai kiképzés és képzés egész rendszerét az új követelményeknek és igényeknek megfelelően kell átalakítani.

A hadkiegészítési rendszer tartalma és metodikája is átalakításra szorul. Az önkéntes haderő mozgósítási és hadkiegészítési rendszere teljes egészében eltér a hadkötelezettségen alapuló haderőtől. A klasszikus értelemben vett hadkiegészítési feladatokat – a tiszti és tiszthelyettesi állomány biztosítása mellett – a teljes legénységi állomány önkéntességére alapozott toborzása képezi. Ugyanezen alapon működhet a honvédség hadilétszámát biztosító önkéntes tartalékos rendszer is. Emellett a hadkiegészítő parancsnokságoknak továbbra is végezniük kell a honvédelmi kötelezettségüket teljesítettek (teljesítők) és hozzátartozóik, a katonai szolgálati kötelezésekkel összefüggő balesetet szenvedettek, elhalálozottak hozzátartozói, a honvédség nyugállományú tagjainak érdekében az igazgatási-, a szociális és érdekvédelmi feladatokat. Ugyanakkor nem hanyagolható el és legalább az előzővel azonos fajsúlyú feladat a honvédség kötelékéből kiváltak (hivatásos és szerződéses) a munkaerőpiacon történő újbóli visszahelyezése, a rekonverziós tevékenység.

Mindezeket előrevetítve a jövő területi katonai igazgatási szervezetének a következő feladatai lehetnek:

- Toborzás és rekonverziós (hivatásos és szerződéses, valamint önkéntes tartalékos);
- Szociális- és érdekvédelmi;
- A hadkötelezettség visszaállítása („M” tervezés, okmányrendszerek karbantartása, a katonai szolgálattal összefüggő információ szolgáltatási és feldolgozási kötelezettség);
- A szervezet működési feltételeit biztosító és irányító

Fő – és véleményem szerint a legfajszúlyosabb – feladat a toborzás, vagyis a megfelelő számú és minőségű „munkavállaló” biztosítása (bevitele) a professzionális haderő kialakítására és fenntartására. E feladat meghatározásánál, kimunkálásánál a komplexitásra kell törekedni. Vagyis a hivatásos és a szerződéses (önkéntes) tiszti, tiszthelyettesi és legénységi állomány biztosítását egységes alapokra kell helyezni. Így a toborzási tevékenységnek részét kell,

hogy képezze a katonai felsőoktatásba és a tiszthelyettes képzésbe³⁵⁷ való létszám biztosítása, valamint az önkéntes hadkiegészítési rendszer működtetése, vagyis a szerződéses állomány és az önkéntes tartalékos állomány toborzása.³⁵⁸

A szociális- és érdekvédelmi feladatokra jellemző, hogy a professzionális haderő kialakítása során – az átszervezés folyamatában – igen nagy számban válnak ki hivatásos és szerződéses katonák, illetve a folyamatos fluktuáció (szerződés lejárt, kiválás egyéb okból) is megnöveli az érdekvédelmi nyilvántartásban szereplők számát. Ezzel együtt továbbra is megmarad a kegyeleti tevékenység, a hivatásos és szerződéses katonák hozzátartozóinak szociális érdekvédelme.

A már idézett felülvizsgálat megállapítása szerint békeidőben szünetel (vagy megszűnik) a sorkötelesek sorozása, majd a katonai szolgálatra történő behívása, illetve csak önkéntes alapon teljesíthető tartalékos katonai szolgálat. Így nem indokolt ezen feladatok végrehajtására különálló szervezeti elem fenntartása, működtetése. Azonban fenn kell tartani a jövő területi katonai igazgatási szervezetének azon képességét, hogy adott idő alatt alkalmas legyen a hadkötelezettség visszaállításakor a szükséges feladatok végzésére.

A sorkatonai szolgálat békeidőben történő szüneteltetésével az államigazgatásban megszűnik egy sor költséges feladat. Így többek között jelentősen átalakul a hadkötelesek nyilvántartási rendszere is. Kiemelt szerepe miatt véleményem szerint külön vizsgálatok tárgyát kell, hogy képezze a hadköteles nyilvántartás. Ezt indokolja a megyei hadkiegészítő parancsnokságokon tárolt és kezelt mintegy 2,5 millió hadköteles állampolgár adata.

Jelenleg a megyei hadkiegészítő parancsnokságok kezelésében egy nagyon pontos és különleges adatvagyron van: a hadköteles magyar (férfi) állampolgárok anyakönyvi és – ez a különleges – katonai adatai. Nagyon értékes adatvagyronról van szó, aminek megszüntetése, vagy figyelmen kívül hagyása a további feladatok tervezésénél vagy végrehajtásánál oktalanság lenne.

A hadrafogható és főleg a kiképzett hadkötelesek számbavétele, nyilvántartása mindig is jelentős helyen szerepelt a katonai vezetés feladatai között. A trianoni békediktátum után – mivel tilos volt minden nyilvántartás vezetése – az 1930-ban tartott népszámlálásig kellett várni az új hadköteles nyilvántartás felfektetéséig. Addig a katonai vezetés nem rendelkezett pontos és megbízható nyilvántartással. Akkor is, és a területi katonai igazgatás 1945-ös újjászervezésekor is az első feladat volt a megbízható katonai nyilvántartás felfektetése. Most rendelkezünk egy teljeskörű hadköteles nyilvántartással.

A kérdést most csak olyan mélységig érdemes vizsgálni, hogy az önkéntes haderő kialakítása során tett jogszabályi változások mennyiben és főleg milyen formában érintik majd a hadköteles nyilvántartást. A hadkötelezettségnek a minősített időszakban történő rövid idő alatti visszaállítása érdekében célszerű a Hvt-t úgy módosítani, – de talán indokolt lenne egy minden elemében új Hvt megalkotása –, hogy megmaradjon a törvényben lefektetett tájékoztatási (adat-szolgáltatási)³⁵⁹, és a bejelentési kötelezettség³⁶⁰, megmaradjon a hadkötelesek

³⁵⁷ Érdemes megfontolni – elsősorban az egyedi és különleges beosztások esetében – a külső munkaerőpiacról (egyetemi, főiskolai ösztöndíj) való betoborzást. A tiszthelyettesi állományt kizárólag a betoborzott és a kellő gyakorlat megszerzése után a szerződéses állományból történő kiválasztással érdemes megoldani.

³⁵⁸ Az önkéntes haderő személyi biztosítása kapcsán célszerű újragondolni az újonnan kialakított területi katonai igazgatási szerv MH struktúráján belül elfoglalt helyét, alárendeltségét és irányítását.

³⁵⁹ Hvt. 71-72. §, 74-75. §

³⁶⁰ Hvt. 78-79§

adatainak kezelési joga³⁶¹ (és kötelezettsége), valamint állami és az önkormányzati szervek adatszolgáltatási kötelezettsége. Ezek megléte biztosítja azt, hogy a jelenlegi hadköteles adatbázis naprakész, vagyis használható marad.

Hogy mi indokolja a megőrzését és a karbantartását? A feladatok számbavételénél már szó volt az önkéntes tartalékos rendszerről. A megfelelő számú és katonai szakképzettségű jelentkező kezdetben csak a már sorkatonai szolgálatot teljesített hadkötelesek köréből várható. A jelenleg kiképzettek – egy felmérés szerint – 2010-2012-ig biztosítják a haderő mozgósítási szükségletét³⁶². Természetesen szükséges a katonai szakképzettség pontos ismerete az adott beosztások betöltéséhez, amit jelenleg csak a hadköteles adatbázis képes biztosítani. További érv a megtartására a katonai szolgálati idő igazolás kiadása, amit a sorkötelezettség kiváltása után még 25 évfolyam kérhet (nyugdíj-jogosultság megállapítása). Továbbá a hadkötelezettség visszaállításakor, majd azt követően a szükséges és megbízható, valamint naprakész adatok biztosítása. Vagyis mindenképpen szükségét látom a hadköteles nyilvántartás fenntartásának és egy szakmai érvekkel alátámasztott és pontosan körülírt adatkarbantartási módszer bevezetésének.³⁶³

A továbbiakban felmerülhet a kérdés: mi legyen (lett) a korábbi feladatokkal? Ezek vagy megszűnnek (vagy szünetelnek). pld: sorozás, behívás, tartalékos hadkötelesek biztosítása, vagy átkerül(het) más szervek hatáskörébe (pld: A technikai eszközök, szolgáltatások és objektumok nyilvántartása³⁶⁴)

6.2.3. A regionális területi katonai igazgatás szervezete

A felülvizsgálat egyik sarkalatos pontja volt az eszközök és anyagi erőforrások hatékony kihasználásának a keresése. És ez további választ adhat arra a kérdésre, hogy miért célszerű a regionális területi katonai igazgatási szervezet kialakítása? Hiszen a regionális szervezésű területi katonai igazgatási rendszer kialakítása és működtetése a feladatok ismeretében olcsóbb és hatékonyabb.

Az igaz, hogy a regionális szervezet létrehozása esetén számolni kell azzal, hogy elsősorban a toborzás szervezése és végrehajtása, az érdekvédelmi nyilvántartásban szereplők és hozzátartozóik, és – a jelenlegi terminológia szerint – hadkötelesek ügyeinek intézése, valamint az érdekvédelmi (kegyeleti) munkák miatt a nem régió központ megyékben – a jelenlegi működési helyeken – is fenn kell tartani egy kisebb szervezetet.

Az előzőekben már utaltam arra, hogy a területi katonai igazgatási szervezetek belső felépítését és létszámát behatárolja a Hvt-ben előírt feladatok mennyisége és annak formája, valamint idomul az adott területen jelentkező feladatok mennyiségéhez is. Bár értekezésem készítésekor még nem volt is-

³⁶¹ Hvt. 73. §

³⁶² Dr. Krizbai János: Gondolatok az önkéntes haderőről, Humán Szemle, 2003/3. p. 13.

³⁶³ Tény, hogy ma Magyarországon egy nagyon pontos, a jogszabályokban kellően körülírt (és védett) népesség-nyilvántartás működik a BM Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal keretében. Bár minden feltétele elvileg adott a honvédelem igényeinek megfelelő adatbiztosításnak, azonban egyelőre nem pótolja, illetve nem tudja teljes egészében kiváltani a jelenlegi adattartalommal bíró hadköteles nyilvántartást. A hadköteles nyilvántartás honvédelmi tárcán belüli megőrzésének több alternatívája is lehet. Központi nyilvántartás kezelése, vezetése a honvédség központi adatfeldolgozó (jelenleg ez a **Katonai Igazgatási és Adatfeldolgozó Központ**) szervénél, adatbázis-karbantartás a hét regionális parancsnokságnál, illetve a megyeszékhelyeken és a Fővárosban. Az adattartalom, a karbantartás mélysége és formája a törvénymódosítás függvénye is. E mellett természetesen elengedhetetlenek tartok egy magas színvonalú on-line kapcsolat kiépítését az említett szervezetek között.

³⁶⁴ Lásd a 2043/2003. (II. 14.) Korm. határozat az önkéntes haderőre áttéréssel kapcsolatos feladatok megkezdéséről 6. pont, valamint a 24/2003 HM utasítás 6. §.

mert a Hvt tervezett módosítása (esetleg az új megalkotása), a vázolt feladatok számbavétele és az előzőekben ismertetett kiemelt toborzó irodák kialakításnak figyelembevételével, célszerű létrehozni 7 regionális- valamint 13 megyei szervezetet. Az újonnan kialakított szervezetek elnevezésében is utalni kell a fő feladatuk jellegére, így javaslom a **„Magyar Honvédség Regionális toborzó és érdekvédelmi hivatal”**, illetve **„Magyar Honvédség Megyei toborzó és érdekvédelmi iroda”** elnevezéseket.

Az újonnan kialakított szervezet belső tagozódásának – mint arra már utaltam – arányban kell állnia az előzőekben felsorolt feladatokkal. A tevékenységek jellegét tekintve a regionális hivatalokban a következő főbb szervezeti elemeket célszerű létrehozni:

- Parancsnokság
- Toborzó- és rekonverziós osztály;
- Szociális és érdekvédelmi osztály;
- Katonai igazgatási osztály.³⁶⁸

Mivel ezek feladatok határozottan elkülönülnek egymástól, nem okoz nehézséget a hatáskörök elosztása.

A toborzó szervezeti elem végezné az önkéntes haderő személyi szükségletének teljeskörű biztosítását. Így a katonai tanintézeti képzéshez megállapított létszám jelentkeztetését, az esetenkénti honvédségi ösztöndíjasok biztosítását, valamint a szerződéses- és az önkéntes tartalékos állomány betoborzását.

A szociális- és érdekvédelmi egység végezné a kegyeleti tevékenységet, az érdekvédelmet, kezelné az abban szereplők nyilvántartási adatait. A katonai igazgatási szervezeti elem feladata a hadkötelezettség visszaállítása esetére a működési tervek elkészítése, karbantartása, valamint a hadköteles nyilvántartás kezelése, naprakészen tartása.

A felsoroltakon túl még további kézséget célszerű beilleszteni a meglévők közé. Fejleszteni-, illetve fenn kell tartani azokat a szakmai ismeretek, ami a felfüggesztett (vagy megszüntetett) tevékenységek megindításához, majd folytatásához a hadkötelezettség visszaállításakor elengedhetetlenül szükségesek. Ez elsősorban személyi kérdés, de a meglévő feladatok között kell, hogy szerepeljen azok szintentartása.

Fontossá – majdhogynem a lételemévé – vált a területi katonai igazgatási szervezetek azon ténykedése, amely bemutatja a honvédséget, a toborzó szervezet tevékenységét, közvetíti annak igényét, vagyis „eladja” a munkaerőpiacon a hadsereg munkaerőszükségletét, egyszóval erőteljes PR tevékenységet folytat. Ennek végzésére mindenképpen szükségét látom – a régióközpont parancsnoksági szervezeti elemén belül – egy felkészült kommunikációs szakember jelenlétének is.

Bár az utóbbi években növekedett és kismértékben korszerűsödött a jelenlegi hadkiegészítő parancsnokságok számítás- és irodatechnikai ellátottsága, a jövőben ennek hangsúlyosabbnak kell lenni. Mindenek előtt növelni kell a telekommunikáció, a számítástechnikai eszközök ellátottságát, azok minőségét. Ez kapcsolódik ahhoz a kormányzati törekvéshez is, ami elhatározta az elektronikus kormányzati rendszer, az elektronikus ügyintézés lehetőségeinek bevezetését, a szolgáltató közigazgatás kialakítását.³⁶⁹ Véleményem szerint a területi katonai igazgatásnak – vele párhuzamosan természetesen a honvédelmi igaz-

³⁶⁸ A megyei irodák szervezetét alosztályok alkotnák.

³⁶⁹ Lásd 2205/2003. (IX. 4.) Korm. határozat a közigazgatási szervek egységes iratkezelési szabályozásának koncepciójáról.

gatásnak is – mielőbb csatlakozni kell ehhez a rendszerhez. Ebbe beletartozik a honvédelmi ágazat megfelelő minőségű és tartalmú internetes honlapjainak készítése (lebontva a regionális szervezetek szintjéig), az elektronikus levelezés és az elektronikus ügyintézés lehetőségeinek kialakítása és működtetése.

Egy új területi katonai közigazgatás szervezeti rendszerének kiépítése során nem lehet figyelmen kívül hagyni azt az alapvető kormányzati törekvést sem, hogy az állampolgár – jelen esetben a hivatásos-, szerződéses-, önkéntes tartalékos katonai szolgálatra jelentkező – és esetleg hozzátartozója, illetve az érdekvédelmi nyilvántartásban szereplő személy a lehető legkevesebb utazással jusson hozzá az őt érdeklő információhoz, igazolásokhoz.³⁷⁰

Nyilvánvaló, hogy a klasszikus igazgatási-hatósági tevékenységnek minél közelebb kell lenni a lakóhelyhez. A jelenlegi hadkiegészítési rendszert figyelembe véve (sorozott és önkéntes kiegészítés) az ügyfélszolgálati tevékenység jelentős mennyiségű személyesen megjelenő ügyfelet jelentett. A profeszionális haderő kialakítása után az újonnan kialakított területi katonai igazgatási szervezeteknél már más minőségben jelennek meg az ügyfelek. A Magyar Honvédség az ország egyik legnagyobb munkaadójává válik. Túl azon, hogy jól fizető és jelentős számú „munkakörre” keres munkavállalót, ugyanakkor jelentős számú jelentkező közül is válogathat. Ezeket figyelembe véve erősíteni kell a területi katonai igazgatási szervek szolgáltató jellegét.

Az új típusú feladatok, a területi katonai igazgatási szervek munkájának jellege, működési helyzete a szakterületen dolgozóktól is más képességeket kíván. De felmerülhet a kérdés úgy is: van-e különleges követelménye a területi katonai igazgatásban folyó munkának, esetleg más elvárás az ott dolgozó hivatásos tisztek, tiszthelyettesek és polgári alkalmazottak felé? Véleményem szerint annyi mindenképpen, amennyit egy közfeladatot ellátó közigazgatási szervezetben dolgozó közalkalmazottól, köztisztviselőtől megkövetelnek. A többlet: olyan katonai szakismeret, amely a „sem nem katonai, sem nem közigazgatási” területi katonai igazgatási szerv jellegzetességéből, feladataiból adódik.

Katonai végzettségre, képzettségre mindenképpen szükség van. A szakosodást segítheti elő a különböző szaktanfolyam, ami biztosítja azokat a speciális ismeretek megszerzését, amely a területi katonai igazgatásban feladatainak végzését biztosítaná. Mindezek mellett természetesen célszerű növelni az államigazgatási (eljárás) ismeretek elsajátítását. Vagyis bizonyos beosztások ellátáshoz elő kell írni államigazgatási ismeretek megszerzését, azaz a beosztások betöltésének legyen feltétele – a köztisztviselőknél előírtaknak megfelelően – a közigazgatási alapvizsga megszerzése.

A hivatásos hadsereg kialakítása újabb kihívásokat jelent a kiegészítő parancsnokságokon dolgozóktól. Hogy növelni tudja a szerződéses jelentkezők számát, megfelelő kommunikációs készséggel kell rendelkezni. Ennek elsajátítására – az állomány meghatározott körének – el kell végezni különböző szintű kommunikációs tréninget.³⁷¹ Mindezek mellett „otthonosan kell mozogni” a számítástechnika felhasználásának területén, készség szintjén kell alkalmazni

³⁷⁰ Megítélésem szerint meg kellene vizsgálni annak a lehetőségét és feltételeit, hogy a hadköteles elektronikus úton (Internet, E-mail) hogyan tudná ezeket az információkat, igazolásokat beszerezni, illetve a területi katonai igazgatási szerv azokat biztosítani. Csak utalni szeretnék az „Elektronikus Kormányzati program” pályázataira, az E-kormányzati törekvésekre.

³⁷¹ A Zrínyi Kht szervezésében egy ilyen kommunikációs tréninget végzett 2001-ben a kiegészítő parancsnokságok toborzó osztályán dolgozó minden tiszt, tiszthelyettes. Hatása igen rövid idő alatt kézzelfogható eredményt produkált. Lemérhető volt a szerződéses katonai szolgálatra jelentkezők meggyőzésében, valamint a megyei sajtóval, rádióval és televízióval való kapcsolatok kialakításában.

minden, e terület biztosította lehetőségeket (Internet, elektronikus levelezés, stb.)

Ezek az újabb kihívások kreatív gondolkodást igényelnek, az új keresését, az információk megszerzését, felhasználását. Vagyis ki kell lépni a régi cipőből. El kell érni, hogy a leendő területi katonai igazgatási szervezeteknél a legsokoldalúbb képzettségű tisztek és tiszthelyettesek teljesítsenek hivatásos vagy szerződéses katonai szolgálatot.

6.3. Összegezve

A területi katonai igazgatás gyökeres átalakítás előtt áll. Az önkéntes (professzionalista) haderő már nem igényli a tömeghadsereg emberanyag-biztosítás filozófiájára alapozott hadkiegészítési rendszert. Kikerülhetetlen és szükséges a rendszer azonnali és gyökeres átalakítása. Ezt az átalakítást minden elemében az új követelményekhez kell igazítani, vagyis messzemenőig figyelembe kell venni a Magyar Honvédség új típusú feladatait, a biztonsági környezet kihívásait, valamint azokat a közigazgatási változásokat, amelyek befolyással bírnak a honvédelmi-, és azon belül a területi katonai igazgatásra.

A kormányzat által deklarált és 2004 év végére bevezetett önkéntes személyi kiegészítési rendszer merőben új gondolkodást, végrehajtási technikát igényel a szakterület dolgozóitól. Előtérbe kerül a humánerőforrás-gazdálkodás jellemzőit alkalmazó, kreatív és sokoldalúan képzett katonai igazgatási szakember.

Javaslatomat is ezek figyelembevételével tettem meg, egyben kiemelve, hogy elsősorban a régiókialakítású területi katonai igazgatási szervezetet tartom a megfelelő szervezeti rendszernek. Csak remélni tudom, hogy e nagymúltú katonai szakigazgatási rendszer még további jövő előtt áll, hiszen bebizonyította, hogy mindig és minden helyzetben és körülmények között tudott alkalmazkodni a megváltozott viszonyokhoz, képes volt feladatát minden esetben végrehajtani.

Ebben a fejezetben:

- ismertettem a területi katonai igazgatás jelenlegi feladatait;
- összegeztem a közigazgatás regionalizációjával kapcsolatos ismereteket, bemutattam a területi katonai igazgatás regionalizációjának kialakítását, amely a toborzó központok kialakításával vette kezdetét;
- javaslatot tettem a területi katonai igazgatás új rendszerének kialakítására, szervezeti elemeire.
- kitértem a jövő katonai igazgatási szakember képzettségi- és ismeretszintjének fontosságára

7. Fejezet: Következtetések és új tudományos eredmények

A területi katonai igazgatási szervek hosszú működésük során talán a legjelentősebb átalakulásukat kezdik meg és élik át a közeli jövőben. Ez az átalakulás eltér minden eddigitől, nagysága és minősége talán a trianoni békeszerződés utáni változással lehetne összevetni. Azonban a különbség mégis óriási: Akkor a kényszer alakította a haderőt és így a hadkiegészítő parancsnokságok szervezetét és feladatait, ma a társadalmi és a politikai akarat, illetve ezzel együtt természetesen a megváltozott biztonsági környezet.

A hadkiegészítés jelenlegi rendszere a tömeghadsereg kiegészítésére szerveződött, intézményi és eszközrendszere egyre nehezebben képes a megváltozott körülményekhez igazodni. Változott a hadkiegészítő parancsnokságok szervezete is. A katonai felső vezetés a hivatásos haderő személyi szükségletének biztosítása érdekében létrehozta a toborzó szervezeteket, amelyek a megyei hadkiegészítő parancsnokságok szervezeti elemeiként szerveződtek, mint toborzó osztályok, illetve toborzó irodák. A toborzó szervezetek személyi állományának kiválasztása, kinevezése újszerű volt. Újszerű volt, mert kivétel nélkül pályázat útján kerültek kinevezésre. Újszerű volt, mert hivatalosan is egy olyan szervezeti elemet hozott be a kiegészítő parancsnokságok szervezeti rendszerébe, ami még nem szerepelt a Magyar Honvédség történetében.

De ezzel együtt egy igen felemás helyzet is kialakult. Egyazon szervezetben belül él és működik két olyan szervezeti elem, ami mindkettő a haderő személyi szükségletének biztosításáért a felelős. A kormányzati és a katonai vezetés törekvését ismerve az egyiké volt a jövő, a másiké a múlt. Az egyik kereste a helyét ebben a változó szervezeti struktúrában, a másik próbált megfelelni a jogszabályokban lefektetett feladatoknak, ugyanakkor igyekezett megfelelni bizonyos társadalmi elvárásoknak is.³⁷²

Ha megvizsgáljuk a területi katonai igazgatási szervezetek több, mint 80 éves történetét, joggal állapíthatjuk meg, hogy munkájuk meghatározó volt a haderő fenntartásában, a személyi- és az eszközök biztosításában.

Megalakulásuktól kezdve feladatuk gyakorlatilag változatlan volt, eszközeik, módszereik azonban változtak, mindenkor igazodtak a kor politikai és katonai környezetéhez.

Összegezve és összefoglalva az általam legfontosabbnak ítélt tapasztalatokat, a területi katonai igazgatási szervezetek működésük során:

- feladatukat hatékonyan csak a polgári közigazgatással karöltve tudta végezni;
- szervezeti elemei mindenkor a végrehajtandó feladat mennyiségétől, formájától függött;
- a honvédelmi miniszternek mindenkor intézkedési joga volt – ugyan egyetértésben az érintett szakminiszterekkel – a különböző polgári igazgatási és gazdasági szervezetek felé;

³⁷² Már a 2002. évtől kezdődően, de különösen a 2003. évben, jelentősen megnövekedett a legváltozatosabb okból kért szolgálathasztási beadványok száma. Emellett jelentősen megemelkedett és tartósan magas a polgári szolgálatot vállalók száma is. Veszprém megyében 2002-ben 1006 fő, 2003-ban 1436 fő nyújtott be szolgálathasztási kérelmet, valamint 522 fő illetve 471 fő jelentette be polgári szolgálatvállalási szándékát. Ezévből ez a szám február végére már 108 főre emelkedett! A kérelmek elbírálása, feldolgozása óriási többletmunkát is jelentett a kiegészítési osztálynak, emellett kezelni kellett a hadkötelesek részéről érkező azokat a „ráhatásokat” is, amelyek a katonai szolgálat elodázására, végső soron annak „megúsására” irányult.

- a területi katonai igazgatási szervezetek csak az utóbbi 15 évben vonultak ki az ifjúság honvédelmi oktatási-nevelési kötelezettség alól;
- mindenkor – kivéve a rejtési időszak alatt – a területi katonai igazgatási szervezetek hatósági jogkörrel rendelkeztek, valamilyen fokú hatósági jogkört gyakoroltak;
- szerepük a illetékességi területükön meghatározó volt, társadalmi, katonai és hatósági tevékenységük – elsősorban az érintett polgári lakosság körében – mindig az érdeklődés előterében volt.
- A trianoni békediktátum előírásainak megfelelően kialakított és kizárólag az önkéntességre alapozott személyi kiegészítési rendszer – amely ezidáig az egyetlen volt a Magyar Honvédség történetében - tapasztalatai azt mutatják, hogy csak a kellő jogszabályi háttérrel támogatott és megfelelő pénzügyi, szociális és ellátó rendszer kialakítása esetén hatékony és eredményes.

Mindezek a megállapítások – bár más hangsúllyal – továbbra is a területi katonai igazgatás jellemzője maradt. Továbbra is fontos a polgári közigazgatással való kapcsolata, de már korántsem olyan mélységben, mint az elmúlt története során volt. Béke időszakban minimálisra csökken (illetve szünetel) a hatósági jogköre. Mindez könnyebbé teszi az együttműködést a régió – valamint a megyei (kistérségi) önkormányzatokkal, közigazgatási szervezetekkel.

Ugyanakkor növekszik mind a régió-, mind a kistérségi területi katonai igazgatási szerv szerepe az ifjúság honvédelmi ismereteinek bővítésében, a honvédség imázsának alakításában. Tovább – az ország egyik legnagyobb munkaadójának területi szerveként – meghatározó tényezővé lép elő a térség munkaerő piacán, szerepe felértékelődik a munkanélküliség csökkentésében.

Az értekezésem témájában végzett kutatómunka, azok rendszerezése és elemzése alapján doktori értekezésemben az alábbi tudományos eredményeket fogalmazom meg:

- 1) Széleskörű levéltári kutatómunka alapján FELTÁRTAM a területi katonai igazgatási szervezetek hiteles történetét, MEGHATÁROZTAM működési szakaszait, valamint PONTOSÍTOTTAM a különböző katonai hatósági szintek változásait. Ezzel együtt MEGHATÁROZTAM a rejtési időszakban a katonai kerületi parancsnokságok felszámolásának időpontját, a vegyesdandárok katonai igazgatási hatósági jogkörének kezdetét;
- 2) FELTÁRTAM és BEMUTATTAM, valamint pontosan MEGHATÁROZTAM a területi katonai igazgatás alapvető szervezetének számító hadkiegészítő parancsnokságok megalakításának körülményeit, időpontját a rejtési időszak megszűnése után.
- 3) Részletesen FELTÁRTAM, BEMUTATTAM és ELEMELZTEM a hadköteles nyilvántartás kialakítását, változásait a különböző időszakok nyilvántartási rendszerét. BEBIZONYÍTOTTAM, hogy a hadkiegészítés, a haderőszerzés alapja a pontos és folyamatosan vezetett, karbantartott katonai nyilvántartás;

Veszprém, 2004. augusztus 3.

(Földesi Ferenc alezredes)

Mellékletek jegyzéke

1. *számú melléklet:* Időgrafikon a területi katonai igazgatási szervezetek működéséről 1919. augusztusától a rejtési időszak kezdetéig
2. *számú melléklet:* A járási és törvényhatósági TENG kirendeltségek, felügyelőségek és felettes parancsnokságok, hatóságok közötti valóságos alárendeltségi viszony, valamint szolgálati út
3. *számú melléklet:* Időgrafikon a területi katonai igazgatási szervezetek működéséről a rejtési időszak kezdetétől a fegyverkezési egyenjogúság megszerzéséig
4. *számú melléklet:* A kiegészítő-, a vármegyei és a járási (városi) parancsnokságok alárendeltsége és egymáshoz való viszonya (1939)
5. *számú melléklet:* Az 1-28 kiegészítő parancsnokság és a bevonulási központok felépítése az 1942/43. évi szervezési rendelet szerint
6. *számú melléklet:* Időgrafikon a területi katonai igazgatási szervezetek működéséről a fegyverkezési egyenjogúság megszerzésétől 1945-ig
7. *számú melléklet:* A kiegészítő parancsnokságok számozása és székhelye (1945)
8. *számú melléklet:* A megyei (járási, városi, kerületi) kiegészítő parancsnokságok rendszere, létszámmegoszlása (1957)
9. *számú melléklet:* A Debreceni Honvéd Kerületi Parancsnokság parancsnokának parancsa a kerületi parancsnokság megszűnésekor
10. *számú melléklet:* A megyei, járási, városi kiegészítő parancsnokságok szervezeti felépítése (1961. október 5.)
11. *számú melléklet:* Időgrafikon a területi katonai igazgatási szervezetek működéséről 1945-től napjainkig
12. *számú melléklet:* A katonai közigazgatás erdélyi szervezetei
13. *számú melléklet:* A délvidéki katonai közigazgatás szervezete
14. *számú melléklet:* A hadkötelesek bejelentési kötelezettségének változásai
15. *számú melléklet:* A TENG kirendeltségeknél és a nyilvántartó hatóságoknál vezetett katonai nyilvántartás rendszere
16. *számú melléklet:* Általános áttekintés a személyes kötelezettségüket teljesítők nyilvántartó lap használatával végzett névszerinti nyilvántartásról
17. *számú melléklet:* A népmozgalmi nyilvántartó szervezeteknél a nyilvántartólapok egységes csoportosítása
18. *számú melléklet:* A kiegészítő-, a járási (városi, kerületi) parancsnokságok, valamint a népmozgalmi nyilvántartók közötti kapcsolat
19. *számú melléklet:* Az 1941. október 1-jei népszámlálás katonai szelvényeinek és a népszámlálási lapok felhasználásának szabályai
20. *számú melléklet:* A nyilvántartó lapok csoportosítása és tárolási rendje az 1950-es években
21. *számú melléklet:* A személyi nyilvántartó lapok csoportosítása, tárolási rendje
22. *számú melléklet:* Az állami népességnyilvántartásba, 1975-ben bevitelre kerülő adatok áttekintése
23. *számú melléklet:* A nyilvántartási csoportok és a nyilvántartó lapok tárolási rendje az új nyilvántartási rend szerint
24. *számú melléklet:* Az egységes nyilvántartó osztály első szervezeti felépítése

Irodalomjegyzék

Felhasznált HM rendeletek jegyzéke (1919-1945)

KIADÓ	SZÁMA	JELZET	ÉV	TÁRGY
2. Kat körl.	szn		1919.	Felmentések a kat. szolgálat alól
HMHF		I. csop	1919.	Szegedi HÜM katona pol. értékelése
HMHF		I. csop.	1919.	Utasítás az I. hdo-nak
Szeged	157	/Sgt	1919.	Horthy tiszti pcs-a. Budapestre bevonulásakor
Szeged	181	/ka	1919.	Nemzeti Hadsereg felálltása (HüM 40/1919* I. rendelethez)
HM	185	/VK	1919	Karhatalom szervezése Csehszlovákiában
HMHF	235	/Hdm. I.	1919.	Kommunista áramlatok elfolytása
Vas M	401	/ kat	1919.	Fővezérlet szervezési utasítása
HM	422	/Bk 6.o.	1919.	Karhatalmi létszámjelentés
HüM	809/2	5.a. oszt.	1919.	Helyzetjelentés 1919. 08. 09.
Föv.	812/17	5.a. oszt.	1919.	Dunántúli kerületi parancsnokság tanulmánya a hadsereg szervezéséről
Föv.	814/4	5.a. oszt.	1919.	Horthy kinevezve fővezérré
HM	1133	/Eln.1.	1919.	Ügykörök meghatározása
Bp KK	1168	/Eln	1919.	Nemzet és vörösvédelmi hálózat
FÖV	1567	/III-a	1919	Rendelet a nyilvántartás vezetéséről
HüM	1762	/Eln.6.	1919	Térképvázlat Mo. megszállt területeiről
HM	5000	/Eln.I.	1919.	Szervezési intézkedés
HM	6337	/Eln.C.	1919.	Kétes elemek a hadseregben
HM	10119	/Eln.1.	1919.	Kiegészítő parancsnokságok helyzetének rendezése
HM	14188	/Eln.6.	1919.	Területi alakulások
HM	14408	/Eln.6.	1919.	Karhatalom szervezése
HM	14415	/Eln.6.	1919.	Karhatalom szervezése (Köztisztviselők)
HM	14429	/Eln.6.	1919.	Eskü (József hercegre), Karhatalom szervezése Ti, tts-i
HM	14486	/Eln.6.	1919.	Karhatalom szervezése (egyetemi)
HM	14570	/Eln.6.	1919.	Karhatalom szervezése Ker. pságok feladatai
HM	14752	/Eln.6.	1919.	Sorozás, bevonulás a Dunántúlon
HM	15234	/Eln.6.	1919.	Katonai kerületek beosztása
HM	16190	/Eln.6.	1919.	Kerületi parancsnokságok elnevezése
HM	16945	/Eln.6.	1919.	Tiszti létszám a nyilvántartó parancsnokságnál
HM	19142	/Eln.6.	1919.	Átmeneti határozvány a kat. körl. pságnak.
HM	19495	/Eln.1.	1919.	Munkásszázadok-ba a megbízhatatlanok behívása
HM	20621	/Eln.1.	1919.	1898-1895. évf. behívása, sorozási út.
HM	20706	/Eln.1.	1919.	Dunántúli kormánybiztos a cselédekről behívásáról
HM	20784	/Eln.6.	1919.	Vármegyei kat. pságok állománya, sorozás
HM	20952	/Eln.35.	1919.	Nyilvántartás rendezése, Járási nyilvántartók (tervezet is)
HM	21025	/Eln.15.	1919.	Nemzei hdsg-be önként belépés szabályozása
HM	21105	/Eln.6.	1919.	Debrecen ker.pság. területén gyalog hdo. felállítása
HM	21106	/Eln.6.	1919.	Debreceni ker.pság. területén sorozás végrehajtása
HM	21423	/Eln.1.	1919.	Megjelenésre kötelezettek létszáma
HM	21424	/Eln.1.	1919.	Bányászok mentesítése
HM	21678	/Eln.6.	1919.	Karhatalom szervezése
HM	22115	/Eln.6.	1919.	Katonai körlet parancsnokságok helyzete

HM	22351	/Eln.35.	1919.	Nyilvántartás rendezése (kiegészítés)
HM	22431	/Eln.1.	1919.	Moson vm. korm. bizt. a behívások felfüggesztéséről
Bp KK	36616	/Ko.I.	1919.	Kivételes hatalom gyakorlása
HM	146864	/Eln.6.	1919.	Tanulmány: Vörös háború előkészítése, lefolyása
HM	146906	/Eln.	1919.	Kiegészítő parancsnokságok összeállítása
HüM	Szn.	/Eln.1.	1919.	Kiegészítés, toborzás (HM 1 és 3. oszt. összevonása)
Szhely	78	/kt.	1920.	Polgárőrség (Járási nyt. tiszt feladatai)
HM	194	/Bkm.	1920.	Magyar hadsereg szervezet (Tanulmány)
Kat.áll.	585	/kt	1920.	Komáromban térparancsnokság (Vmegyei Kat.pszág)
K.vár	920	/kt.	1920.	Távirat a toborzás beszüntetéséről
HM	1065	/Eln.1.	1920.	Magyar Nemzeti Hadsereg hadrendje
HM	1092	/Eln.10.	1920.	Táblázat a felszámolás alatt lévő kiegészítő parancsnokságokról
HM	1133	/Eln.1.	1920.	Felszámoló alakulások (francia nyelven)
HM	1161	/Eln.1.	1920.	Jelentés az Ententének
Bp KK	1230	/föv.	1920	Nyilvántartás (HM 1363/Eln.1.-1920)
K.vár.	1245	/Eln.II.	1920.	Csőr. tartalék alakulatok (HM 1431/Eln.1-1920.)
HM	1259	/Eln.1.	1920.	Határrendészeti szolg. csendőrség felállít.
HM	1270	/Eln.10.	1920.	Pü.örök alárend. HM-nek (benne: Lehár ezds pcs)
HM	1514	/Eln.1.	1920.	Hadrendi kimutatás a körlet pságokról
HM	1551	/Eln.1.	1920.	Katonai köz.ig. felügyelő rendszeresítése
HM	1552	/Eln.1a.	1920.	Prónay vadász szd.-ból vadász zlj.
Föv	2530		1920.	Hadrendi kimutatás a Budapest-i körletparancsnokság területén
HM	10014	/Eln.10.	1920.	Ideiglenes utasítás az állományvezetésre
HM	12169	/Eln.ált.	1920.	Mozgó alakulások (HM 1581/Eln.1-1920)
HM	15074	/Eln.A.	1920.	Hirdetmény: használatos tv-ek a kat. szolg
HM	15105	/Eln.15	1920	Törvényhatóságok tájékoztatása a kat. szolgálatról
HM	15245	/Eln.1.ap	1920.	„Ébredés” tervezete
HM	45801	/Eln.	1920.	Elnevezések szabályozása (HM és honvédelmi miniszter)
HM	62531	/Eln.10.	1920.	Tanulmány a békehadsereg szervezetéről
HM	63590	/Eln.1.	1920.	Polgárőrség szervezése
HM	63595	/Eln.1.	1920.	Katonai körl. pság. ideiglenes szervi határozványa
HM	68948	/Eln.1.	1920.	Katonai szervezetek elhelyezése
HM	69622	/Eln.1.	1920.	Körlet parancsnokságok területi rendezése
HM	70066	/Eln.1.	1920.	Körlet parancsnokságok új beosztása
HM	71246	/Eln.1.	1920.	1895-1897. évfolyam felváltása
HM	74042	/Eln.1.	1920.	Áttekintés a vármegyei katonai parancsnokságokról
HM	74357	/Eln.1.	1920.	M. kir. honvédség hadrendi nyilvántartása
HM	78044	/Eln.1.	1920.	Katonai körletek új beosztása
HM	81233	/Eln.1.	1920.	Pü.örőség, rendőség katonai alap. szerv.
HM	82401	/Eln.1.	1920.	Kiegészítési területek
HM	102774	/Eln.10.	1920.	Kiegészítési és az azzal kapcsolatos ügyek intézése
HM	105993	/Eln.C.	1920.	Nyomozó tisztek a csendőrkerületeknél
HM	107199	/Eln.C.	1920.	Távirat a toborzás beszüntetéséről
HM	471533	/Eln.35.	1920.	Járási kat. nyilvánt. részére különbútor
HM	101	/Titk.1.	1921.	Vezénylés a rendőséghez
Büm VI.o	120	/Titk.1.	1921.	M.kir. államrendőség megerősítése
HM	128	/Eln.1a.	1921.	Összeírási létszámok

HM	130	/Titk.1.	1921.	Vezénylések
HM	140	/Titk. 1.	1921.	Nyilvántartó tisztek
HM	141	/Titk.1.	1921.	Járási (városi) statisztikai hivatalok (nyilvántartás)
HM	170	/Titk.1.	1921.	Vármegyei katonai parancsnokságok állománya
HM	176	/Titk.1.	1921.	Vármegyei katonai parancsnokságok feloszlata, vármegyei statisztikai hivatalok megszervezése
VKF	227	/7-1.c.	1921.	Törvényhatóságoknak erőszakos toborzás
HM	229		1921.	M.kir. honvédség elhelyezése
HM	1921	/Eln.1.	1921.	Távirat a nyt. tisztek működéséről
HM	2262	/Eln.1.	1921.	Polgárőrségre vonatkozó tervezet
HM	2603	/Titk.26.	1921.	Rendőrtartalék autós osztály
HM	3040	/Eln.1.	1921.	Tanalakulatok szervezése
HM	4001	/Eln.1.	1921.	FR. hadrend
HM	4208	/Eln.1.	1921.	Nyt. hivatalok állománya
HM-BM	5643		1921.	M.kir. csendőrség szervezete
ME	5715		1921.	SZKEB működése, jogai
HM	5726	/Eln.1.	1921.	Fegyveres karhatalom megszervezése
HM	7125	/Eln.1.	1921.	Lóügyi előadók alárendeltsége
HM	9028	/Eln.1.	1921.	Kurucz alakulatok felállítása
HM	10071	/Hdm.4.	1921.	Zsidó alakulatok felállítása
HM	11038	/Eln.1.	1921.	1898-as évf. felváltása, vita a hadsereg szervezéséről
HM	11862	/Eln.1.	1921.	Közszolg. kötelezettség törvénybe iktatása
HM	12865	/Eln.10.	1921.	Tart. havidíjakos anyakönyvi lapjainak őrzése
HM	13387	/Eln.1.	1921.	Fegyelmező osztagok létrehozása
HM	14105	/Eln.1.	1921.	Vasútépítő iskola átadása a Küm-nek
HM	14121	/Eln.1.	1921.	M.kir. hadsereg átszervezése
HM	16000	/Eln.1.	1921.	Szervezési rendelet
HM	15000	/Eln.1.	1921.	Nemzeti hdsg. hadrendje a Trianon szerződés szerint
HM	16210	/Eln.1.	1921.	Fővárosi statisztikai hivatal polgári személyzete
HM	16402	/Eln.1.	1921.	Vármegyei kat.pszág. átpolgárosítása
HM	18064	/Eln.1.	1921.	Hadirokkantak ügyei (Vmegyei kat. pságok rejtésére)
HM	20701	/Eln.1.	1921.	Hdsg-be önként belépőkről adatok beszerz
HM	20709	/Eln.1.	1921.	Vmegyei kat. pságok és járási stat.hiv. megszűnése (szerelve 18236/Eln.1-1921)
HM	22847	/Eln.1.	1921.	Önkéntes hadsereg felállítási nehézségehez adatok gyűjtése
HM	22866	/Eln.1	1921.	V.megyei kat. pságok ügykörének átvétele és szervezeti határozvány a TENG részére
HM	23500	/Eln.1.	1921.	Kimutatás a felszámoló alakulatokról
HM	27000	/Eln.1.	1921.	Kaposvári körletparancsnokság Pécsre költözése, új megnevezése
HM	30940	/Eln. 15.	1921	Felhívás az önkéntes belépésre
HM	34825	/Eln.1.	1921.	35000 fős létszám átmeneti csökkentése
HM	37976	/Eln. 15.	1921	Az önkéntes jelentkezésre alapított kiegészítési rendszer bevezetése. Kiegészítő rend. a 30940. r-hez (Rend. közl 1921/62)
HM	73921	/Eln.15.	1921.	Politikailag megbízhatatlanok sorozása, behívása
Büm VI.o	105472		1921.	Csendőrség, rendőrség kiegészítése
HM		/Eln.1.	1922.	Vegyesdandár szervezeti határozvány
Szkfhvár			1922.	2. Vdd. Győrből Székesfehérvárra

Büm III.c	14	/biz	1922.	Népgondozói kirendeltségek létrehozása
HM	74	/Eln	1922	HM szervezete
HM	123	/Eln.1.	1922.	Önkéntes hadsg-be tört. összeírás körüli kérdések
HM	154	/Eln.1.	1922.	Ikt. 8814/Eln.1.-1922. VDD áthelyezése
HM	239	/Eln.1.	1922.	M.kir. honvédség elnevezése
HM	308	/Eln	1922	Kiegészítő rend. a 37976. r-hez
Büm	829	/biz.	1922.	Népgondozói kirendeltségeknél lévők kinevezése
HM	1001	/Titk.1.	1922.	Hadrendi kimutatások (Körletenként)
HM	1017	/Titk.1.	1922.	Hadrendi kimutatások a fe. erőkről, ügyosztályok átadása más minisztériumba
Büm III.	1250.	/biz. C. népgondozó	1922.	Népgondozói kirendeltségek ügyviteli szabályzata
HM	1462	/Eln.10.	1922.	Hiv. altisztek belépése a M. kir. honvédségbe
HM	1603	/Eln.1.	1922.	Helyőrségi szolgálat ellátása Bp-en
HM	2974	/Eln.1.	1922.	Népgondozó kirendeltségek ügyeinek intézése
HM	4581	/Eln.1.	1922.	Kormányzói előterjesztés (HM 5000/Eln.1.-1922)
HM	4619	/Eln.1.	1922.	A honvédség szervezése tárgyában (HM 5000/Eln.1)
HM	5000	/Eln.1.	1922.	Honvédség szervezése
HM	8846	/Eln.1.	1922.	Népgondozó kirendeltségek ügyeinek intézése
Büm	9769	/VI.a.	1922.	Rendőrtartalék fenntartása
HM	11673	/Eln. 15.	1922	„Kötelező” minta (önkéntes jelentkezés alkalmával)
HM	27115	/Eln.VI-2	1922.	Írányelvek katonai szervek polgári igazgatásba történő rejtésére
Büm VI.a	86	/titk	1923.	Rendőrtartalék ügye megállap Hüm-Büm
2. VDD	700	/F	1923.	Hadianyag rejtésére intézkedés
HM	1108	/Titk.1.	1923.	Katonai körlet parancsnokságok feloszlására VDD jav
HM	3947	/Eln.	1923	Főispánok és katonai hatóságok együttműködése
HM	7620	/Eln.D.	1923.	Körletparancsnokságok megszüntetése
BüM	9092	/Eln	1923	Szervi határozvány a TENG kirendeltségek részére
HM	9224	/Eln.D.	1923	Kerületi kat. pságok felszámolása tárgyában Antant kérdés
HM	17612	/Eln.D.	1923	Körletparancsnokságokra és a kötelezők lebélyegzésére felvilágosítások
HM	20649	/Eln.D.	1923.	Rendőrtartalék feloszlása
HM	24667	/Eln.D. titkos	1923.	Honvédség kiegészítési rendszeréről felvilágosítás
HM	24668	/Eln.D.	1923.	Toborzási eljárásra felvilágosítás
2. VDD	70413	/tl	1923	Javaslat a körletparancsnokság feloszlására (rejtés)
Büm bk.	35	/RT	1924.	Rendőrtartalék feloszlása
Büm	76	/biz	1924.	Népgondozói kirendeltségbe jelentkezők ügye
Büm III.	353	/titk	1924.	Népgondozói szervezet átszervezése
HM	12210	/Eln.21.	1924.	Toborzási rendelet
HM	18400	/Eln.21.	1924.	Toborzási rendelet. 12210 HM.r. szabálys. eljárásról
HM	szn	/Titk.	1926.	Költségvetési javaslat
HM	1489	/Eln.D.	1926.	Honvédség állományának végleges rendezése
HM	2124	/Eln.D.	1926.	Honvédség állományának végleges rendezése
HM	18100	/Eln.16.	1926.	Toborzási rendelet
HM	260	/Titk. 1.	1927	Általános alapelvek a fegyvernemi kiképzés rendszeréhez
HM	Sz.n.	/Eln.1.	1928.	A m. kir. honvédelmi minisztérium tagozódása

				1928. 01. 01.
HM	193	/Titk.Elns.	1928.	Utasítás az „E” szempontok betartására
HM	1279	/Titk.1.	1928.	Az 1928/29 évre szerkesztett állomány táblák kiadása
HM	1430	/Titk.1.	1928.	M.kir. honvédség átszervezése 1928. 10. 01-től
HM	1951	/Eln.16.	1928.	Lelencek toborzása
HM	5346	/T Eln.VI.1	1928.	LHT szervei határozványa
HM	Szn.	/Eln.1.	1929	„K” toborzottak behívása
HM	101406	/Eln.1.	1929	Rejtett szervekkel való kapcsolattartás
HM	106400	/Eln.1.	1929	Szervezési. rendelet a Nagyhonvédség 2.ütemére
HM	112991	/Eln.1.	1929	Költségvetési előirányzat az 1929/30 évre
HM	100970	/Eln.1.	1930	Testnevelés átszervezése
HM	100980	/Eln.1.	1930.	Vdd pságok feladata a rejtett katonai kiképzésről
HM	101404	/Eln.1.	1930	A testnevelés átszervezése
HM	108220	/Eln.1.	1930.	108049/Eln.1.-1930 iktatási szám Helyesbítések
HM	108300	/Eln.1.	1930.	Szervezési állománytáblák az 1930/31. évre
HM	118049	/Eln.1.	1930	TENG-ek alárendeltségi vázlata
HM	118443	/Eln.1.	1930	TENG nyt-ok „K” ellenőrzése
HM	119082	/Eln.1.	1930	Előterjesztés a be nem tölthető „ronka” helyekről
HM	119083	/Eln.1a.	1930.	Nyilvántartás rendezése
HM	120026	/Eln.1.	1930.	Lótenyésztési előadó rendszeresítése
HM	2001	/Eln.1.	1931	Bejelentési kötelezettség kiterjesztése
HM	2853	/Eln.1.	1931	Bejelent. kötelezettség kiterjesztése honvéd egyénre
HM	100458	/Eln.1.	1931.	Teng szervek ügyköre
HM	100884	/Eln.1.	1931	TENG rejtése, elnevezése
HM	100887	/Eln.1.	1931	TENG fedőszervezet jóváhagyása
HM	102111	/Eln.1.	1931	Testgyak. kötelesek nyt-sa
HM	104425	/Eln.1.	1931.	Teng. kirendeltségek részére szolgálati út
HM	105160	/Eln.1.	1931	TENG kartotékok felfektetése
HM	105163	/Eln.1.	1931.	TENG-nél a nyilvántartás felfektetésének helyzete
HM	105166	/Eln.1.	1931	TENG-nél női munkaerő tiltása
HM	107374	/Eln.1.	1931.	TENG-nél a nyilvántartás felfektetésének helyzete
HM	108852	/Eln.1.	1931.	TENG-nél a nyilvántartás felfektetésének helyzete
HM	108969	/Eln.1a	1931	K toborzottak eü vizsgálata (testi-lelki)
HM	110042	/Eln.1.	1931	Statisztikai adatgyűjtés 1931-re
HM	111415	/Eln.1.	1931	Toborzási utasítás a Teng-ek részére
HM	112042	/Eln.1b	1931	Teng-nél a munka szabályozása
HM	8097	/Eln.1a.	1932	Átszámozásra kerülő parancsnokságok
HM	100506	/Eln.1b.	1932	Népszámlálási katonai rovatok, közreműködés a kitöltésben
HM	100570	/Eln.1a.	1932.	TENG szervek tehermentesítése (123753/Eln.1-1933)
HM	100873	/Eln.1b.	1932	Népmozgalmi nyt-ok működési szabályzata
HM	102201	/Eln.1b.	1932.	Népmozgalmi nyilvántartás helyes vezetése
HM	104056	/Eln.1b.	1932	Számszaki kimutatás, népmozgalmi nyilvántartók
HM	104281	/Eln.1.	1932.	Priorálás, megbízhatatlanok behívása
HM	109793	/Eln.1a.	1932.	Bevonulási időpontok és létszámok 1932-re
HM	111000	/Eln.1a.	1932.	Honvédség átszervezése, állománytábla
HM	106106	/Eln.16.	1933	Toborzás
HM	110522	/Eln.1a.	1933	Előzetes tájékoztató az 1933/34 évre
HM	115000	/Eln.1a.	1933.	Szervi határozvány a VDD parancsnokságok részére
HM	116203	/Eln.1b.	1933.	OTI nyilvántartása felhasználása a kat. nyt-hoz

HM	123757	/Eln.1a.	1933	Kertef ügyviteli út. jelentés (110570/Eln.1a.-1932)
HM	101533	/Eln.1a.	1934.	TENG-ek levelezése
HM	101553	/Eln.1a.	1934.	Ker. tef-ek ügyviteli utasítása jelentés 107682/Eln.1a.-1933. iktatási szám
HM	106601	/Eln.10.	1934.	Nyilvántartási utasítás helyesbítése
HM	107521	/Eln.1a.	1934.	TENG ügyvitelének szabályozása
HM	113000	/Eln.1a.	1934.	Helyesbítő ívek a 115000/Eln.1a.-1933-hoz
HM	102922	/Eln.1a.	1935.	Tisztviseli létszám emelése „Árpád” hadrend keretében
HM	110000	/Eln.1a.	1935	Szervezési állománytáblák
HM		/Eln.1b.	1936	Kiegészítő parancsnokságok felállításának kérdése, nemténylegesek nyilvántartása
HM	16083	/Eln.1a.	1936.	Vdd. pságok szervi határozványa
HM	60000	/Eln.1a.	1936	Szervezési intézkedés az 1936/37. évre
HM	11761	/Eln.1b.	1936.	100361/Eln.1b-1933. hatálytalanítása
HM	24203	/Eln.1b.	1936	Tanyasi közigazgatás racionalizálása
HM	103542	Eln.1a.	1936	REMOSZ felállítása az 1936. évben
HM	104003	/Eln.1a.	1936	Utasítás a TENG ügyvitelére
HM	104881	/Eln.1a.	1936.	Hadrendi változások 1936/37. évre
HM	106561	/Eln.1a.	1936	VDD szervi határozvány módosítása
HM	112401	/Eln.1a.	1936	Előterjesztés a fegyvergyakorlatok (M) megtartására 1936-ban
HM	10007	/Eln. B.	1937.	Katonai egyenjogúság kérdése
HM	33043	/Eln.1a.	1937	TENG szervek ügyiratforgalma
HM	48173	/Eln.1b.	1937	Honvédség békeszervezetének kimutatásra intézkedés
HM	1921	/Eln.1b.	1938	Képviselőválasztási javaslat
HM	5761	/Eln.1a.	1938	Betoborzott emberanyag felhasználása
HM	15681	/Eln.1a.	1938	Betoborzott emberanyag
HM	18000	/Eln.1a.	1938	HUBA-I (1938/39. évre)
HM	29282	/Eln.1a.	1938.	Haderőn kívüli kiképzési javaslat
HM	44922	/Eln.1b.	1938	HM Ker.pságok felmentési bizottság megalakítása
HM	57861	/Eln.1a.	1938.	Vdd-ok átnevezése hadtestté
HM	58501	/Eln.1a.	1938	Felvidék visszacsatolásakor az összeírás elrendelése
HM	59065	/Eln.1a.	1938	Felvidék felszabadult területén kiegészítő felállítás
HM	60000	/Eln.1a.	1938	Szervezési intézkedés
HM	93043	/Eln.1a.	1938	Felvidéken járási(városi) katonai pságok felállítása
HVKF	381026	/5.HDM	1938.	Tájékoztató a magyar kat.ig. szervezetéről és feladatairól
HVKF	4121	/Eln.1a.	1939.	Átszervezés után a vármegyei katonai parancsnokságok ügyvitele
HM	5362	/Eln.1b.	1939	Járási katonai pságok rendszere, létszámhiánya
HM	12000	/Eln. 16.	1939	Sorozási utasítás az 1939. évre
HM	15402	/Eln.1a.	1939	Honvéd kiegészítő pságok felállítása
HM	15410	/Eln.1a.	1939	Kárpátalja önkormányzata honvédelmi szempontból
HM	16600	/Eln.1a.	1939	Bevonulási központok felállítása
HM	17884	/Eln.1b.	1939	Népmozgalmi nyilvántartók Kárpátalján
HM	19010	/Eln.1b.	1939	Személyi nyilvántartás továbbfejlesztése
HM	27050	/Eln.1b.	1939	Kiegészítési területi beosztás szabályozása (ikt. szám: HM 2422/Eln.1b.-1944)
HM	27565	/Eln.1a.	1939	Kárpátalján járási katonai pságok felállítása
HM	36001	/Eln. 10.	1939	Kiegészítő parancsnokságok szervezete (2. mellék-

				let)
HM	36962	/Eln.1a.	1939.	Kiegészítő parancsnokságok feladatai
HM	36963	/Eln.1a.	1939.	A kiegészítő parancsnokságok ügyköre
HM	39000	/Eln.1a.	1939	Szervezési intézkedés az 1939/40. évre
HM	41528	/Eln.16.	1939.	Állításkötelesek összeírása
HM	44610	/Eln.1a.	1939	Javaslat Erdély katonai közigazgatás előkészítésére
HM	52923	/Eln. 1a.	1939	Kiegek állományának újbóli megállapítása
HM	57970	/Eln.1a.	1939	Bp. kieg. kerületi beosztási javaslat
HM	58404	/Eln. 10.	1939	Ellenőrzési szemle, tiszti bemutatás
HM	59743	/Eln.1b.	1939	Bejelentési kötelezettség bevezetése és a népmozgalmi nyilvántartás megindítása Kárpátalján
HM	62836	/Eln.1a.	1939.	Hadtest szervei határozványa
HM	szn	/Eln.1a.	1940	Erdély visszacsatolt részén lévő laktanyák felsorolása
HVKF	60	/Föv.kat.közig.	1940.	Utastítás a katonai közigazgatás megszervezésére a felszabadult Erdély területén
BM	100	/Eln. BM.	1940	Népmozgalmi nyilvántartás
HVKF	1100	/M.kat.közig.	1940.	Segédlet a katonai közigazgatás és hdtp. szolg ellátására
HM		/OM.biz.1b.	1940	Nyilvántartás pontosítása
HM	3085	/Eln.1b.	1940	Kieg. pságok. személyzetének igénybevétele sorozásra
HM	5926	/Eln.1b.	1940	Ellenőrzési szemlék költségeinek elszámolása
HM	6446	/Eln.1b.	1940	Járási kat. pságok nyilvántartásának egyeztetése
HM	6726	/Eln. 10.	1940	Nyilvántartási ügykör (hadköteles) átadása
HM	7633	/Eln.1a.	1940	61. kieg. pság áthelyezése Losoncra
HM	8365	/Eln.1a.	1940	52923/Eln.1-1939. módosítása
HM	10400	/Eln.10.	1940.	Végrehajtási utastítás az 1939. II. tc. Nyilvántartás végzése
HM	10700	/Eln.15.	1940.	Végrehajtási utastítás az 1939. II. tc. Haderő, hadkiegészítés végzésére
HM	11241	/Eln.1a.	1940	Közigazgatási tanfolyam felállítás
HM	11386	/Eln.1a.	1940	Kiegeken altisztek visszatartása
BüM	11700	/XVIII	1940	Összefoglaló tájékoztató a népmozg. nyilvántartásról
HM	12355	/Eln.1a.	1940.	Alsófokú területi katonai szervek ügyköre
HM	14800	/Eln. 1b.	1940	Ellenőrz. bejelentő lapok felhasználása katonai nyilvántartás céljára
HM	32781	/Eln.1b.	1940	Névtelen levél a katonai behívásokról
HM	37610	/Eln.1a.	1940	Alsófokú területi katonai hatóságok ügyköreinek szabályozása
HM	40000	/Eln.1a.	1940	Szervezési intézkedés
HM	40400	/Eln.1a.	1940	Szervezési rendelet
HM	49250	/Eln.10.	1940.	Utastítás az állományvezetésre
HM	50700	/Eln.1b.	1940	Statisztikai adatgyűjtés
HM	52083	/Eln.1b.	1940	Javaslat a románokkal való tárgyaláshoz
HM	55805	/Eln.1a.	1940.	Alsófokú területi katonai hatóságok felállítás Erdélyben
HM	55806	/Eln.1a.	1940	Visszacsatolt Erdély területéről újoncok behívása
HM	55892	/Eln.16.	1940.	Sorozási intézkedés Erdélyben
HM	57224	/Eln.8.	1940.	Sorozó bizottságok kirendelése Erdély területére
HM	59990	/Eln.1a.	1940	Alsófokú területi katonai szervek ügyköre
HM	116369	/Eln.10.	1940.	Visszacsatolt területeken állománybav.

HM	46	/M.1a.	1941	Tájékoztató a haderő fejlesztési elképzeléseiről (Huba-III)
BüM	100	/Eln	1941	A 10390/1939 ME. r. végrehajtására
HM	1321	/OM. 1b.	1941	A katonai területi nyilvántartás átállítása
HVKF	4221	/Eln.vkf.	1941.	Tájékoztató a katonai közigazgatás működéséről a felszabadult keleti és erdélyi részekén
HM	10000	/Eln.1.	1941.	Szervezési rendelet (Légierő és felső vezetés)
HM	11105	/Eln.1a.	1941	Alsófokú területi parancsnokságok ügyköre
HM	11352	/Eln.1b.	1941	25201/Eln.1b.-1939 iktatási Kisegítő munkaerő
HM	13803	/Eln.1a.	1941	Kiegészítő parancsnokságok és kiegészítő kirendeltségek szervezésében változások
HM	14373	/Eln.1b.	1941	Népmozg. nyt-ók kirendelésével kapcs. költségek
HM	14617	/Eln.1b.	1941	vitéz Batha István kinevezése
HM	14618	/Eln.1a.	1941	Helyesbítések a 40400/Eln.1a.-1940 R-hez
HM	17523	/Eln.1b.	1941	Népmozgalmi nyilvántartók kirendelése Erdélybe
HM	41000	/Eln.1a.	1941	Szervezési rendelet
HM	48775	/Eln.	1941	Muraközi és a baranyai háromszögbeli helyzet általános leírása
HM	58911	/Eln.1a.	1941	Járási katonai parancsnokságok elnevezésének változtatása
HM	59340	/Eln.16.	1941.	Zsidónak tekintendő személyek tartalékos tiszti kikkre jelentkezés
HM	59850	/Eln.1a.	1941	Levente pságok felállítása Muraközben
HM	63243	/Eln.1b.	1941	Lóosztályozás Erdély területén
BüM	381000		1941	Utasítás a népmozgalmi nyilvántartók részére
HM	650	/bbk.1a.	1942	Adatok a honv. betölthető szervezési áll-ról 1927/28-tól 1942/43-ig
HM	5292	/Eln.szü.legs.	1942	Kiegészítő területek megállapítása
HM	6600	/Eln.1b.	1942	M.Kir. honv. kiegészítő területi beosztása
HM	7007	/Eln.1b.	1942	Alakulatok kiegészítési területének megállapítása
HM	10045	/Eln.1b	1942	Behívások
HM	21690	/Eln.10.	1942.	Szervi határozvány a m.kir. kieg. pságok részére
HM	38672	/Eln.1ny.	1942	Délvidékiek állománybavétele
HM	39984	/Eln.1ny	1942	Nyilvántartás megvizsgálásáról szóló jelentés
HM	41349	/Eln.1ny	1942	Létszámkimutatások bekérése a kiegészítő parancsnokságoktól
HM	42000	/Eln.1a.	1942	Szervezési intézkedés
HM	45320	/Eln.1ny	1942	A nyilvántartás megvizsgálása a kiegészítő parancsnokságoknál
HM	46512	/Eln.1ny	1942	A katonai területi nyt-nak a délvidéki NMNY ügykörebe utalásával kapcsolatos eljárás befejezése
HM	46071	/Eln.1ny	1942	Délvidéki népszámlálás katonai kiértékelése
HM	60677	/Eln.1ny	1942	Népmozgalmi nyilvántartás ellenőrzésén felismert hiányosságok
HM	61660	/Eln.16b.	1942.	Származási táblázatok (zsidó törvényhez)
HM	64195	/Eln.1b.	1942	Polgári alkalmazottak elmaradt fizetése a kiegeken
HM	68763	/Eln.1b.	1942	Homoszexuális egyének bevonultatása munkaszolgálatra (benne névjegyzék a fővárosi lakosokról)
HM	70327	/Eln.1a.	1942	Kerékpárok rendszeresítése a kiegeken
HM	72330	/Eln.1ny	1942	Nyilvántartással kapcsolatos ügyek szabályozása
HM	73855	/Eln.1ny	1942	Bp. ker. NG hivatalok ellenőrzése
HM	76536	/Eln.16b.	1942	Póttartalékosok nyt-val kapcsolatos kérdések szab.
HM	20325	/Eln.16b.	1943.	Megkeresés útján állított kedvezményi és karpasz.

				ügyek intézése
HM		/M.1.ny.	1944	Meghagyás tárgyában értekezlet
HM	593	/M.1.omo.	1944.	Népmozgalmi nyilvántartók hátravonása
HM	242	/bkb.1.ny.	1944	Hadtestparancsnokságok átszervezése
HM	1639	/OM.biz.1.omo.	1944	1944/45. évi kiürítési intézkedés
HM	2100	/M.hdm.3.vkf	1944	Közigazgatási és gazdasági pságok működése
HM	3900	/M.1.a.	1944	Tábori póthadsereg
ME	4020	/ME	1944.	Hdm. területen a klgs közigazgatási szabályok
HM	4426	/M.1.a.	1944	89. tü-o megalkítása
HM	4988	/M.1.a.	1944	Áttelepítendő alakulatok az I. hadtest területén
HM	5459	/M.1.a.	1944	Kerületi parancsnokságok összevonása
HM	6349	/M.1.a.	1944	A volt 5. és 6. ker.pság és alárendelt alakulatainak hátravonása
HM	6424	/M.1.a.	1944	2. és 3. ker alakulatainak részleges hátravonása
HM	11192	/M.1.b.	1944	„M” parancs
HM	11390	/M.1.b.	1944	Pótlás a hadműveleti területen lévő alakulatok részére
HM	11535	/M.1.b.	1944	Általános „M” esetén mozgósítandó alakulatok
HM	12387	/M.1.b.	1944	Katonai közigazgatási parancsnokságok mozgósítása
HM	12715	/M.1.ny.	1944	2100/M.hdm.3.Vkf-1944 KG pság felállítása
HM	12884	/M.1.ny.	1944	2618/M.hdm. 3.Vkf-1944. helyesbítés
HM	12988	/M.1.ny.	1944	Bev. központok állományának ellenőrzése
HM	15312	/M.1.ny.	1944	Népmozg. nyt-ások és nyilvántartók hátravonása, kiürítése
HM	15546	/M.1.ny.	1944	5-6. ker. pság kiürítése
HM	16028	/M.1.ny.	1944	Bev. kp. személyek felváltása (4332/M.1a.-1944.)
HM	16526	/M.1.ny.	1944	Állomány, létszámjelentés szabályozása
HM	16831	/M.1.ny.	1944	Közig szervek működésére irányelv.
HM		/Eln.1b.	1945	1945-ben NO-ba települt magyar kat.szerv
HM		/M.1b.	1945	4. hon.ker.pság hadrend
HM	850	/Eln.1a.	1945.	Szervezési rendelet az 1945. évre (Gyepűszállítás)

Doboz- és csomó számok (1919-1945)

1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1931	1932
915	1036	1209		1414	1485	1559	1634	1701	1806	1938		
922	1037	1210		1422	1486	1560	1635		1807	1939		
923	1038	1211		1423	1490							
976	1039	1211		1424	1491							
	1040			1425	1520							
	1041											
	1042											
1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
		2314	2449	2665		3021	3260	4009	4048		6798	6829
		2315	2450	2742		3023		4044			6799	
		2328	2451	2811		3024	3570	4047				
			2631				3701					
Mikrofilm VKF anyaga: 185. doboz, 4612-4622												
97. doboz, 5733-5752												

HM Rendeletek jegyzéke (1945-től napjainkig)

KIADÓ	SZÁMA	JELZET	ÉV	TÁRGY
HM	175	/doboz	1945	Beszéd a hadifoglyok fogadásakor 1945. 04. 17.
HM	1372	/Ált	1945	5. honvéd kerületi parancsnokság jelentése a kiegészítő megalakításáról
HM	1752	/Eln	1945	7. számú helyzetjelentés az Ellenőrző Bizottság részére (4. kerületi pság megalakítására engedély kérés)
HM	5772	/Eln	1945	Az 57. kiegészítő parancsnokságnál előfordult rendellenességek
HM	6016	/Eln	1945	Helyzetjelentés a Pavillon laktanya és a hadifoglyok ügyében (6. kerületi parancsnokság)
HM	6217	/Ált	1945	Röpcédula terjesztés kivizsgálása az 57. kiegészítő parancsnokságnál
HM	20001	/Eln.	1945	A hadsereg felállításával kapcsolatos kérelem (Eredeti szám HM 20000/Eln-1945 volt. A Honvédelmi Minisztérium első irata. A TGY 196 3. számú melléklete.)
HM	20026	/Eln	1945	Hadsereg fejlesztéssel kapcsolatos kérések
HM	20030	/Eln.I.	1945	Tájékoztató az új Magyar Honvédségről
HM	20035	/Eln.I.	1945	Kiegészítő parancsnokságok újbóli felállítása
HM	20083	/Eln.	1945	Toborzási plakátok, szórólapok megküldése Budapest Főpolgármester részre
HM	20086	/Eln.I.	1945	Kerületi parancsnoki teendőkkal való megbízás
HM	20089	/Eln.I.	1945	Honvéd karhatalmi egységek megszervezése
HM	20095	/Eln.I.	1945	Kiegészítő parancsnokságok átszámozása
HM	20100	/Eln.I.	1945	Kerületi parancsnokságok felállítása, állomány-táblája
HM	20112	/Eln.I.	1945	6. gyaloghadosztály felállítása, létszámadatok
	20120	/Eln.I.	1945	Volt honvédségben szolgálatot teljesítetők jelentkezési felhívása
HM	20125	/Eln.I.	1945	Öszefoglaló tájékoztató a fegyverszüneti bizottság számára (HM szervezete, hátország katonai megszervezése)
HM	20139	/Eln.I.	1945	Pótkeretek felállítása
HM	20140	/Eln.I.	1945	Népmozgalmi nyilvántartók újjászervezése
HM	20142	/Eln.	1945	Toborzási munka fokozása
HM	20144	/Eln.II	1945	Toborzottak és önként jelentkező katonák felhasználása
HM	20151	/Eln.I.	1945	Parancsnoki jogok gyakorlásának szabályozása a kerületi- és a hadosztály parancsnokságokon
HM	20164	/Eln.	1945	Záróvonal kijelölése (1945. 02. 07.)
HM	20183	/Eln.I.	1945	Határportyázó század felállítása a kerületi parancsnokságok alárendeltségében
HM	20185	/Eln.I.	1945	Toborzottak behívása
HM	20192	/Eln.I.	1945	Kerületi parancsnokságok kibővítése
HM	20193	/Eln.	1945	Miskolci Nemzeti Bizottság jelentése a honvédelmi miniszternek a toborzásról
HM	20207	/Eln.	1945	7. kerületi- és a 21. kiegészítő parancsnokság megalakulása
HM	20312	/Eln.	1945	Magyar hadseregére vonatkozó adatok bejelentése a SZEB amerikai fél részére

HM	20323	/Eln.	1945	Területi katonai parancsnokságok működésének engedélyezése
HM	20343	/Eln.	1945	Hadifoglyok átvétele
HM	20369	/Eln.	1945	Toborzási eredményről jelentés
HM	20409	/Eln.II	1945	Az 5. kerületi parancsnokság jelentése a népmozgalmi nyilvántartók működéséről
HM	20578	/Eln.I.	1945	A toborzottek behívásával kapcsolatos meghagyások
HM	20595	/Eln.I.	1945	Miskolci Nemzeti Bizottság toborzásról szóló értesítésének megküldése a 7. kerületi parancsnokságnak
HM	20602	/Eln.	1945	Hátországai parancsnokságok és szervek záróvonal mögé telepítéséről
HM	20607	/Eln.I.	1945	Toborzási rendelet kiegészítése
	20610	/Eln.I.	1945	7. kerületi parancsnokság jelentése a toborzottekéről
HM	20655	/Eln.I.	1945	7. kerületi parancsnokság területén 20000 önkéntes jelentkezett
HM	20691	/Eln.	1945	Sorozás előkészítése, átadott hadifoglyok beosztása
HM	20876	/Eln.II.	1945	5. kerületi parancsnokság HT állománya
HM	20888	/Eln.II	1945	Intézkedés a sorozásokra, bevonulásokra és mentesítésekre valamint a meghagyásokra.
HM	20970	/Eln.	1945	Nyilvántartások felfektetésének elrendelése (honvédségi állomány)
HM	20979	/Eln.II.	1945	Beosztásba helyezési parancs (benne a hadosztályok vezető tisztjeinek beosztásba helyezési sorrendje)
HM	21076	/Eln.II.	1945	Hadifogságból hazatértek névjegyzéke a 6. kerületi parancsnokságnál
HM	21151	/Eln.	1945	Intézkedések a sorozások végrehajtására
HM	21179	/Eln.	1945	Sorozási és működési tervek felterjesztése
HM	22373	/Eln.	1945	5. kerületi parancsnokság távirata a toborzásról
HM	22374	/Eln.	1945	7. kerületi parancsnokság távirata a toborzásról
HM	22482	/Eln.	1945	HM és az 1. kerületi parancsnokság hátratelepítése
HM	22516	/Eln.szerv.	1945	7. honvéd kerületi parancsnokság helyzetjelentése (1945.04.06.)
HM	22521	/Eln.szerv.	1945	Ceglédi személyi összevonás (5. hadosztály megalakítása)
HM	22554	/Eln.VI.	1945	Szegedi 51. honvéd kiegészítő parancsnokság jelentése a meghagyások megszigorítása tárgyában
HM	22883	/Eln.I.	1945	Részletes heti jelentés a 7. hadosztály általános helyzetéről
HM	23031	/Eln.ált.	1945	7. kerületi parancsnok jelentése a 7. hadosztály felállításáról
HM	23218	/Eln.	1945	Önként jelentkezettek behívása
HM	23319	/Eln.agi.	1945	HM és a kerületi parancsnokságok közötti rádiókapcsolat engedélyezése
HM	24113	/Eln.	1945	Bábolnai ménes sorsa
HM	24719	/Eln. szerv.	1945	A 7. ho. felállítása során elrendelt behívások és bevonulások tapasztalatai
HM	24942	/Eln.	1945	4. honvéd kerületi parancsnokság visszatelepülése

				se Pécsre
HM	25124	/Eln.szerv.	1945	Kerületi-, kiegészítő parancsnokság, bevonulási központ állománytáblájának kiadása
HM	25285	/Eln. Hadkieg.	1945	Kimutatás a 6. honvéd ker. parancsnokság területén besorozottak számáról, alkalmassági fok szerinti megoszlásról
HM	25530	/Eln.Hadkieg.	1945	Népmozgalmi nyilvántartás egységes vezetése
HM	25820	/Eln. szerv.	1945	A 4. ker. parancsnokság visszatelepítése és a 2., 3. ker. pság felállítása
HM	26185	/Eln.szerv.	1945	Pótkeretek felosztása
HM	26305	/Eln.szerv.	1945	5. honvéd ker. parancsnokság helyzetjelentése 1945. május 26.
HM	26450	/Eln.szü.	1945	Irányelvek a személyi ügyek intézésére
HM	26805	/Eln.	1945	IX. kerületi Nemzeti Bizottság toborzási felhívása (csatolt irat: HM 22735/Eln.hkieg.-1945 Miskolci 7. ker. pság. jelentése)
HM	26852	/Eln.	1945	SZEB-nek adandó válasz a hadkötelesekről, elesettekről, veszteségekről
HM	26852	/Eln.	1945	Válasz a SZEB kérdéseire
	27874	/Eln.szü.	1945	Létszámkimutatás felterjesztése (1., 6., 5. kerületi parancsnokságok)
HM	27917	/Eln.	1945	SZEB engedélye a deffenzív tiszt rendszeresítésére a kerületi parancsnokságokon
HM	28405	/Eln.b.	1945	Kerületi parancsnokságok szervezetére javaslat
HM	30368	/Eln.	1945	Kerületi- és a hadosztály parancsnokságok hatáskörének szabályozása
HM	32240	/Eln.Hadkieg.	1945	Az 1921, 1922 és az 1923. évfolyamú férfiak összeírása és nyilvántartásba vétele
HM	35133	/Eln.szü.	1945	Intézkedés a hadifoglyok fogadására
HM	35751	/Eln.legs.	1945	Sorozások beszüntetése
HM	38340	/Eln.	1945	A honvédség alakulatainak és intézeteinek új állományra és szervezésre való áttérése 1945. 11. 15-ig
HM	38796	/Eln.	1945	Népmozgalmi nyilvántartók száma, települések lakosainak lélekszámával
HM	42294	/Eln.	1945	4. kerületi parancsnokság fényképész szakasz felállítását kéri
HM	42906	Eln.teök.	1945	Emlékeztető a SZEB rendelkezései szerinti létszámokról
HM	47095	/Eln.	1945	Kimutatás a kiegészítő parancsnokokról
HM	47261	/Eln.	1945	Tartós szabadságolás és átszervezés az 1. és 6. hadosztálynál
HM	47915	/Eln.nyilv.	1945	Beosztási táblázatokhoz változás kimutatás (csatolt irat: HM 3390/Eln.nyilv.-1945 Állományvezetés és nyilvántartás ideiglenes szabályozása)
HM	48087	/Eln.szerv.	1945	Legénység felváltása az 1. és 6. hadosztálynál
HM	49060	/Eln.szerv.	1945	Felváltás az 1. és a 6. hadosztálynál és a határőrségnél
HM	3090	Eln.teök.	1946	A honvédség békeállományra való áttérésevel kapcsolatos átmeneti intézkedések
HM	3258	/Eln.szerv.	1946	6. ker. pság-nál önként jelentkezők és rendőrlegénység behívás alóli mentesítése (csatolva a HM 3258/Eln.szerv-1946-hoz)
HM	3900	/Eln.szerv.	1946	Honvédség újabb átszervezése (1946. 01. 29.)

	6565	Eln.kjogi.	1946	SZEB javaslata a magyar hadsereg összetételére, létszámára
HM	6691	/Eln.szerv.	1946	Hadkiegészítési kérdések rendezése
HM	6759	/Eln.szü.	1946	Katonai nyilvántartáshoz adatok szolgáltatása (Csatolt irat: BM 93427/1945. IV. A községekben az OM munkálatok és népmozgalmi nyilvántartások vezetésével kapcsolatos tennivalók ellátása)
HM	7562	/Eln.szerv	1946	A polgári közigazgatási hatóságok közreműködésével végrehajtott behívások tapasztalatai (1-7 ker. pságok. összegzett véleménye)
HM	9325	/Eln.	1946	Összesítés a honvédség rendszeresített katonáállományáról
HM	10002	Eln.sgt.	1946	Január havi helyzetjelentés (Területi kat. szervek 85. doboz, 2. ker. pság. Székesfehérvár)
HM	10745	Eln.ko.	1946	Kimutatás a 2. kerületi parancsnokság területén lévő tartalékos állományról. (Területi kat. szervek 85. doboz, 2. ker. pság. Székesfehérvár)
HM	10808	Eln.szü.	1946	Kishatárforgalmi egyezmény megkötése Komáromban (Területi kat. szervek 85. doboz, 2. ker. pság. Székesfehérvár)
HM	17400	/Eln.szerv.	1946	Intézkedés az ország 4 kerületi parancsnokságra való felosztásáról
HM	17540	/Eln.szerv.	1946	Ideiglenes ügykörök a kerületi- és a kiegészítő parancsnokságok számára
	18023	/Eln.	1946	5. kerületi parancsnokság parancsnokának intézkedése az átszervezésre
HM	18164	/Eln.szerv.	1946	Dunántúli kerületi parancsnokság székhelye Pécs
HM	18781	/Eln.	1946	Intézkedés az ország 4 kerületi parancsnokság beosztásáról. A 2. ker. pk. saját végrehajtási parancsa.
HM	19500	/Eln.	1946	Legénység felváltásának terve
HM	19695	/Eln.	1946	4. kerületi parancsnokság Pécsről Székesfehérvárra költözik
HM	20000	/Eln.szerv.	1946	A honvédség szervezési változásainak II. üteme (Áttérés a 20000-es létszámra)
HM	20679	/Eln.közig.	1946	Az 1924. évfolyam összeírása, lesorozása és az 1925. évfolyam összeírása
HM	24000	/Eln.szerv.	1946	Honvédség új szervezete az 1946/47. évre. Az intézkedést még kiadása előtt hatálytalanította a HM 27000/Eln-1946. r. Ebből orosz fordítás sem készült. Benne emlékeztető az 5000/M.E.-1946 Korm. R. végrehajtására
HM	27000	/Eln.szerv.	1946	Szervezési rendelet az 1946/47. évre
HM	27700	/Eln.szü.	1946	Az idősebb legénység leváltása és behívások 1946/47. évben
HM	29143	/Eln.szü.	1946	Katonai szolgálatra alkalmas besorozottak létszámának közlése a SZEB-el
HM	33392	/Eln.	1946	1. kerületi parancsnokság helyzetjelentése
HM	33418	/Eln.	1946	3. kerületi parancsnokság helyzetjelentése
HM	33419	/Eln.	1946	2. kerületi parancsnokság helyzetjelentése
HM	33536	/Eln.szü.	1946	Az idősebb legénység leváltása és behívások 1946/47. évben (II. ütem)

HM	2240	/Eln.kat.	1947	A kiegészítő kerületek módosítása
HM	6889	/Eln.szerv.	1947	29. kieg. pság áthelyezése Karcagra
HM	7486	/Eln.szerv.	1947	Örley altbgy jelenti a karcagi kieg. pság működésének kezdetét
HM	11262	/Eln.	1947	Alkalmazói megbeszélés a 3. kerületi pságon.
HM	14300	/Eln.szerv.	1947	A nagykanizsai és a zalaegerszegi kiegek. átszervezése
HM	15000	/Eln.szerv.	1947	Szervezési rendelet az 1947/48. évre
HM	18956	/Eln.	1947	Hadosztály- és kerületparancsnokságok helyzetjelentései
HM	23072	/Eln.szü.	1947	Behívások és leszerelések végrehajtása
HM	28500	/Eln.szü.	1947	Behívások és leszerelések végrehajtása az 1947/48. kiképzési évben (II. ütem)
HM	1386	/Eln.	1948	5. kerületi parancsnok (Örley altbgy) elleni bűnügyben iratmegkérés
HM	1794	/Eln.	1948	5. kerületi parancsnok (Örley altbgy) elleni bűnügyben idézések
HM	6229	/Eln.	1948	Létszámelosztás a kiegészítő parancsnokságok között
HM	9844	/Eln.	1948	2. kerületi parancsnok javaslata az állománymódosításra
HM	11796	/Eln.	1948	Munkaverseny a dunántúli kiegészítő parancsnokságok között
HM	12112	/Eln.	1948	Hódmezővásárhely város sorozó hanyag működése az 1924, 25, 26. évfolyam sorozásánál
HM	14700	/Eln.hadkieg	1948	Az 1928. évi születésű hadkötelesek összeírása
HM	16571	/Eln.szü.	1948	Jelentés a kísérleti sorozásról
HM	18400	/Eln.	1948	1. kerületi parancsnok felmentése
HM	20139	/Eln.	1948	Részletes sorozási jelentés (Kiegészítő parancsnokságonkénti bontásban)
HM	22936	/Eln.szü.	1948	Munkaversenyre kihívás a kieg. pságok nyilvántartó személyzete részére
HM	23198	/Eln	1948	Behívások és leszerelések végrehajtása (III. ütem) Ezen felül statisztikai adatok a behívásokról foglalkozás, kiegek, stb. bontásban)
HM	35799	/Eln.hadkieg.	1948	Utószorozások eredményei
HM	48309	/Eln.hadkieg.	1948	A katonai szolgálat alóli mentesítések újbóli szabályozása (Előirat: HM 7000/Eln.hadkieg.-1948)
HM	50351	/Eln.igü.	1948	Örley altbgy elleni bűnügy iratanyaga, ügyészi határozat
HM	514701	/Eln.	1948	Szemrevételezés a 2. honvéd kerületi pság-nál
HM	1471	/Eln.szü.	1949	Javaslat az 1949. évi fősorozások megtartására és a hadkieg. osztály átalárendelésére
HM	10400	/Eln.	1949	Sorozási utasítás
HM	25630	/Eln.szü.	1949	Sorozásról igazolatlanul távolmaradottakkal szembeni eljárás
HM	38600	/Eln.szü.6	1949	Ideiglenes utasítás a hadkötelesek összeírására
MN	0825	/HVK 5.b. o.	1950	Áttérés az új nyilvántartó szervezetre (1950/T-28. öe: 1808)
MN	0859	/HVK 5.b.o.	1950	MT előterjesztés a katonai nyilvántartó szervek kibővítése tárgyában (1950/T-28. öe: 1808)
MN	01219	/HVK 5.b.o.	1950	Jelentés a hadköteles nyilvántartásról (1950/T-28. öe: 1808)

MN	01246	/HVK 5.b.o.	1950	Áttérés az új nyilvántartásra (1950/T-22.)
MN	01455	/HVK 5.b.o.	1950	Területi szervek átszervezése (1950/T-22)
MN	01619	/HVK 5.b.o.	1950	MT előterjesztés a rendőrkapitányságok mellé szervezendő katonai nyilvántartókról (1950/T-28. öe: 1808)
MN	01650	/HVK hadkieg.	1950	Intézkedés az 1950. évi sorozásra (1950/T-28. öe: 1808)
MN	01700	/HVK hadkieg.	1950	Ideiglenes sorozási utasítás (1950/T-28. öe: 1808)
MN	02185	/HVK nyt.o.	1950	1950/51. évi ellenőrzési szemle
MN	02348	/HVK tart. nyt.o.	1950	Rendelet a ló, gépjármű nyilvántartás felfektetésére (1950/T-28. öe: 1808)
MN	03626	/HVK. szerv.	1950	Szervezési helyesbítési rendelet az 1951. évre
MN	07126	/HVK szerv.	1951	Új honvéd kiegészítő parancsnokságok felállítása
MN	07973	/HVK tart. nyt.o.	1951	Kimutatás a kiegészítő parancsnokságok területi megoszlásáról (Hadtörténeti könyvtár: Sz10209)
MN	0857	/HVK tart. nyt.o.	1952	Katonai szakképzettséggel rendelkező nők nyilvántartásba vétele (1952/T-40)
MN	01110	/HVK tart. nyt.o.	1952	Tartalékos hadkötelek személyi statisztikai adatai (1952/T-40)
MN	02520	/HVK tart.nyt.o.	1952	Gépjármű bejelentés szabályozása (1952/T-40)
MN	03617	/HVK tart.nyt.o.	1952	Népgazdasági nyilvántartás beszerzése a KSH-tól (1952/T-40)
MN	04600	/HVK szerv.o.	1952	Szervezési rendelet az 1952. évre (1952/T-40)
MN	06237	/HVK tart.nyt.o.	1952	Kiegészítő parancsnokságok területi elosztásának kiadása (1952/T-40)
MN	07332	/HVK tart.nyt.o.	1952	Intézkedés mozgósítási, kiegészítési és nyilvántartási anyag átadásására az új kiegészítők részére (1952/T-40)
MN	236/20		1953	Tanulmányi szolgálathasználat szabályozása az 1953/54. kiképzési évtől (1954/T-180/9 doboz)
MN	00377	/HVK szerv.	1953	Előterjesztés a meghagyási rendszerre és szervezetre (1953/T-25)
MN	0512	/HVK szerv.	1953	Az ÁVH alakulatainak feltöltése (1953/T-25)
MN	00815	/HVK szerv	1953	Katonai szolgálati idő megállapítása (1953/T-25)
MN	001030	/HVK. Szerv. M. Csf	1953	Előterjesztés az MDP PB-hoz a megbízhatatlan sorkötelesek felülvizsgálatára (1967/T-243 doboz)
MN	00100	/HVK Szerv. és M. Csf.	1954	Intézkedés az „M” tervek kiértékelési részének kidolgozásához (1967/T-242)
MN	0525	/HVK. Szerv. M. Csf	1954	Az 1930. évfolyam tartalékállományba helyezése (1954/T-180/9 doboz)
MN	00623	/HVK. Szerv. M. Csf	1954	Az 1934. évfolyam összeírásának értékelése (1954/T-180/9 doboz)
MN	0779	/HVK. Szerv. M. Csf	1954	A sorozást megelőző szakorvosi vizsgálatról (1954/T-180/9 doboz)
MN	01191	/HVK. Szerv. M. Csf	1954	Újoncok sorozása, az 1932, 33 és 34-es évfolyamokból igénybe vehetők leválogatása (1954/T-180/9 doboz)
MN	01334	/HVK. Szerv. M. Csf	1954	Népgazdasági nyilvántartó kartonok felfektetése (1954/T-180/9 doboz)
MN	00128	/HVK. Szerv.	1955	Intézkedés átszervezéssel kapcsolatban az „M”

		M. Csf		okmányok átadása-átvételésre (1955/T-44/5 doboz)
MN	00383	/HVK. Szerv. M. Csf	1955	HT határozatok kiadása a katonai közigazgatás átszervezéséről (1954/T-180/9 doboz)
MN	00700	/HVK. Szerv. M. Csf	1955	Területi szervek átszervezése (Kerületi pságok megszüntetése – kiegészítő parancsnokságok felállítása) (1955/T-44/5 doboz)
MN	004924	HVK Szerv. és M. Csf.	1955	Katonai közigazgatási szervek szervezeti határozványa (1967/T-242)
MN	1487-1532	főlió, 6a. ö.e.	1956	1956-os gyűjtemény: A kiegészítő parancsnokságok jelentései az 1956-os eseményekről
MN	102/05-243/I	/HVK Szerv. és M. Csf.	1957	Javaslat a mozgósítási utasítás készítéséhez
MN	0315	/HVK. Szerv. M. Csf	1957	Az 1937-ben születettek összeírása (1967/T-336 öe.)
MN	00497	/HVK. Szerv. M. Csf	1957	Honvédelmi miniszter összefoglalója az 1952. 12. 27-i MN Kollégiumi ülésen (1967/T-241 doboz)
MN	01	/MN VKF	1958	Az 1957. évi őszi bevonulással kapcsolatos rendellenességek (1963/T-18)
MN	00357	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	MN létszáma 1957. 12. 31-i helyzet (102/05/329-1958. gyűjtő)
MN	0627	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	Jelentés az 1957. évi őszi újoncbehívásról (102/05/329-1958. gyűjtő)
MN	0903	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	Egyszerűsítések a tartalékos hadkötelesek nyilvántartásában (1967/T-328)
MN	0959	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	Kivándorlás, magyar állampolgárságból elbocsátás. (1967/T-328)
MN	01002	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	Tartalékosok ellenőrzési szemléje (1967/T-328)
MN	01081	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	Jutasi tts-i iskolát végzett tts-ek véleményezése (102/05/329-1958. gyűjtő)
MN	01433	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	Előterjesztés az MSZMP Pol. Biz-hoz a be nem hívható sorkötelesek, tartalékos hadkötelesek meghatározására. (102/05/329-1958. gyűjtő)
MN	01540	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	Létszám- és helyzetjelentés értékelése 1957. 12. 31. (1967/T-328)
MN	01566	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	Az 1938-ban születettek felülvizsgálata (102/05/329-1958. gyűjtő)
MN	001605	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	MN ht., tts, (ts) sorállomány katonai szakképzettség szerinti megoszlása (102/05/329-1958. gyűjtő)
MN	01729	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	1957. évi tavaszi behívás létszámai (102/05/329-1958. gyűjtő)
MN	01832	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	Intézkedés a behívásra kerülő sorkötelesek politikai szempontból történő felülvizsgálatára. (102/05/329-1958. gyűjtő)
MN	02264	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	Tényleges katonai szolgálatra be nem vonultak haderőn kívüli kiképzése (102/05/329-1958. gyűjtő)
MN	02515	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	Sorozási eligazítás alkalmával felmerült kérdések tisztázása. (102/05/329-1958. gyűjtő)
MN	003306	/HVK Szerv. és M. Csf	1958	Jelentés a kiegészítő parancsnokságok személyi állományának helyzetéről (1967/T-328)

MN	03916	/HVK Szerv. és M. Csf.	1958	Jelentés a VKF-nek a katonai igazolványokkal történő ellátásról. (102/05/329-1958. gyűjtő)
MN	102/05/373/I		1961	1961. évi szervezési alapokmányok (1967/T-373. doboz)
MN	01167	/HVK. Szerv. M. Csf	1961	Kiegészítő szervezetének módosítása (1967/T-372/I. öe.)
MN	01260	/HVK. Szerv. M. Csf	1961	Jelentés a kiegészítő parancsnokságok átszervezéséről (1967/T-373/I. öe.)
MN	00361	102/05/361-I	1962	Összefoglaló jelentés a tartalékos legénység ellenőrzési szemléjéről (1967/T-361 öe.)
MN	0388	/HVK Szerv. és M. Csf	1963	Jelentés a HB-nak az építőiparhoz történő vezénylésről (1968/T-18)
MN	00460	/HVK Szerv. és M. Csf	1963	Népgazdaságban lévő repülőgépek „M” eseténi igénybeviteléről (1968/T-18)
MN	00473	/HVK Szerv. és M. Csf	1963	Az ország területének sorolási rendszere (1968/T-18)
MN	00480	/HVK Szerv. és M. Csf	1963	FHKSZ-kor a légoltalom mozgósítása (1968/T-18)
MN	00570	/HVK Szerv. és M. Csf	1963	Ár- és belvíz munkák magasabb HKSZ esetén (1968/T-18)
MN	00580	/HVK Szerv. és M. Csf	1963	Földalatti terek, tározók „M” gazdálkodási feladatai (1968/T-18)
MN	00841	/HVK Szerv. és M. Csf	1963	A nők hadkötelezettségéről (1968/T-18)
MN	00842	/HVK Szerv. és M. Csf	1963	Holnvédelemről szóló kormányrendelet tervezete (1968/T-18)
MN	001161	/HVK Szerv. és M. Csf	1963	A nők hadkötelezettségéről szóló kormányrendelet tervezete (1967/T-18)
MN		/HVK Szerv. és M. Csf	1964	Kiegészítő parancsnokságok 1963-64. évi ellenőrzési jegyzőkönyvei (1967/T-351)
MN	00147	/HVK Szerv. és M. Csf	1964	A HVK 3. Csf-ség szervezeti határozványa
MN	0071	/MNVK 3. CsF.	1965	MN hadrendje a „Pilis” feladat végrehajtásához (1967/T-377/II 10. csomag)
MN	0109	/MN VKF	1965	Megyei kiegészítő parancsnokok, parancsnokhelyettesek és PV titkárok minőségi mutatói. (1967/T-377/II)
MN	0121	/MN VKF	1965	Kivetés az 1963. évi sorozáshoz megyei hadkiegészítő parancsnokságokként, fegyvernemenként. (1967/T-377/II)
MN	0121	/MNVK 3. CsF.	1965	Az 1963. évi őszi általános váltás (1967/T-377/II)
MN	0122	/MNVK 3. CsF.	1965	Az 1963. évi sorozás végrehajtása (1967/T-377/II)
MN	00156	/MNVK 3. CsF.	1965	Szervezési intézkedés, kimutatás az MN létszámáról 1956-1965. (1967/T-377/II)
MN	0177	/MNVK 3. CsF.	1965	Az 1964. évi sorozás, átcsoportosítás, váltás és szolgálathasztás végrehajtása (1967/T-377/II)
MN	0177	/MN VKF	1965	Jelentés az 1964. évi sorozásról (1967/T-377/II)
MN	00275	/MNVK 3. CsF.	1965	Fővárosi kiegészítő parancsnok jelentése az ellenőrzési szemlekor (1967/T-377/II 9. csomag)
MN	00279	/MNVK 3. CsF.	1965	Előterjesztés a HB-nak a tartalékosok hadiruha ellátásáról (1967/T-377/II 9. csomag)
MN	00279	/MN VKF	1965	Előterjesztés az MN tartalékos hadkötelesek ha-

				diruházatának kiadására. (1967/T-377/II)
MN	0380	/MNVK 3. CsF.	1965	A kiegészítő parancsnokságok 1963. évi értékelése (1967/T-377/II 9. csomag)
MN	0380	/MNVK 3. CsF.	1965	Kiegészítő parancsnokságok 1963. évi értékelése (1967/T-337/II)
MN	0583	/MN VKF	1965	Összesített jelentés a fegyelmi helyzetről. (1967/T-377/II)
MN	0805	/MNVK 3. CsF.	1965	Tanulmány: A haderők váltási rendszeréről (1967/T-377/II 5. csomag)
MN	0856	/MNVK 3. CsF.	1965	A kiegészítő parancsnokságok 1964. évi értékelése (1967/T-377/II 5. csomag)
MN	0856	/MNVK 3. CsF.	1965	A kiegészítő parancsnokságok 1965. évi értékelése (1967/T-377/II)
MN	00865	/MNVK 3. CsF.	1965	Tanulmány: A korszerű mozgósítás elvei (1967/T-377/II 9. csomag)
MN	0870	/MNVK 3. CsF.	1965	Feljegyzés a szolgálati időről, a behívási és a váltási rendszerről. (1967/T-377/II)
MN	0930 (tervezet) 0277 (végleges)	/MNVK 3. CsF.	1965	Előterjesztés a kiegészítő parancsnokságok jelenlegi szervezetének megváltoztatására, és a járási (városi) kiegészítő főtisztek rendszeresítésének indokai (03/1969-es gyűjtő, 1967/T-210 doboz)
MN	01003	/MNVK 3. CsF.	1965	A HVK 3. CsF (Drapál ezds) beszámolója a MNPK MSZMP PV titkár előtt (1967/T-377/II 9. csomag)
MN	01103	/MNVK 3. CsF.	1965	Tanulmány: Patai Endre: A sorkatonai idő tartamáról (1967/T-377/II 5. csomag)
MN	001141	/MNVK 3. CsF.	1965	Jelentés az MN személyi állományáról 1965. 07. 01-i állapot (1967/T-377/II 8. csomag)
MN	01580	/MNVK 3. CsF.	1965	Jelentés az előfelvettek sorkatonai szolgálatáról (1967/T-377/II 9. csomag)
MN	0327/66	/MNVK 3. CsF.	1966	Fejér megyei HP átszervezésének tapasztalatai (1967/T-210 doboz)
MN	0761	/MNVK 3. CsF.	1966	Jelentés a kiegészítő parancsnokságok szervezetének és személyi összetételének alakulásáról, problémáiról. (1967/T-210)
MN	59	/T	1967	Elszámolás a kiegészítő parancsnokságok tartalékállományáról
MN	00100	/MNVK 3. CsF.	1967	Országmozgósítás végrehajtásának tervezete, az új „M” rendszer (RÁBA intézkedés) (102/05/242 1967. öe.)
MN	234	/T	1967	Az 1956-os események gyűjtője (MN HVKF 02/1956-os parancsa alapján)
MN	336	/T	1967	Tervezet az új megyék, járások kialakítására
MN	00497	/MNVK 3. CsF.	1967	A kiegészítő parancsnokságok fontosabb adatai. (1967/T-377/II)
MN	0780	/MNVK 3. CsF.	1967	Jelentés a kiegészítő parancsnokságok összevonásáról (1967/T-210 doboz)
MN	0608, 0778	/MNVK 3. CsF.	1967	Járási kiegészítő parancsnokságok megszüntetése (1967/T-210 doboz)
MN	02	/MNVK 3. CsF (gyűjtő)	1969	Járási (városi) kiegészítési főtisztek és kiegészítő parancsnokságok városi és községi megbízottainak feladatai és működése (1967/T-210 doboz)

MN	00320	/MNVK 3. Csf	1969	„M” rendszer korszerűsítése (több irat), a hadsereg mozgósításának helyzete. (1973/269. doboz)
MN	001200	/VKF	1969	Intézkedés az MN és PV katonai alakulatainak M készenlétének biztosítására (1967/T-59)
MN	001205	/MNVK 3. Csf.	1969	Intézkedés az M tervezésre, M biztosításra és átadására (1967/T-59)
MN	001299	/MNVK 3. Csf	1972	Javaslat a „Velence-II” feladat végrehajtására (1967/T-59)
MN	V/047681	/MNVK 3. Csf	1975	Jelentés az operatív bizottság üléséről (egységes hadköteles nyilvántartás) (1978/T-207)
MN	208	/T	1978	Egységes nyilvántartási rendszer kialakítása (benne Heves MHTVP felkérése)
MN	12/69	MN Mozg. és H.Csf	1982	Intézkedés a bányászok rövidített sorkatonai szolgálatának behívására (Saját gyűjtés)
MH	319/51	HVK F.	1990	Megállapodás a sorkötelesek gépjármű oktatására (Saját gyűjtés)
MH	319/16	MH Szerv. és M. Csf	1990	Sorkötelesek 1991. évi gépjármű képzése (Saját gyűjtés)
MH	106	MHPK VKF	1996	Intézkedés a sorkötelesek 1996. évi honvédelmi szakelőképzésének előkészítésére és végrehajtására (Saját gyűjtés)
MH	473/63	MH Hadkieg. Csf.	1997	A hadkötelesek kiképző központba történő bevonulásának, elméleti és gyakorlati végrehajtása (Saját gyűjtés)
MH	12	HVK Humán Fcs.f.	1999	Intézkedés a sorkötelesek 1999. évi honvédelmi szakelőképzésének előkészítésére és végrehajtására (Saját gyűjtés)
MH	148	HVK Humán Fcs.f	2000	Intézkedés a Humán Főcsoportfőnökség és alárendeltségébe tartozó katonai szervezetek szervezési feladatainak végrehajtására (Saját gyűjtés)

HONVÉDELMI MINISZTERI RENDELETEK 1945-TŐL NAPJAINKIG					
(TANULMÁNYOZOTT, PONTOS TÁRGYMEGJELÖLÉS NÉLKÜLI RENDELETEK)					
1945.	1837/Ált.	1946.	1345/Eln.	1948.	7209/Eln.
	2092/Ált.		1418/Eln.		9229/Eln.
	6116/Ált.		1447/Eln.		11.976/Eln.
	6717/Eln.		1647/Eln.		14.300/Eln. Szerv.
	20.047/Eln.		2300/Eln.		16.590/Eln.
	20.081/Eln.		7215/Eln.		20.925/Eln.
	20.174/Eln.		18.024/Eln.		21.413/Eln. Szü.
	20.261/Eln.		31.997/Eln.		24.905/Eln.
	20.561/Eln.		33.336/Eln.		45.091/Eln.
	20.679/Eln. Közig.	1947	2422/Eln.		46.192/Eln.
	20.805/Eln.		4103/Eln.		47.397/Eln.
	23.313/Eln.		6952/Eln.		49.190/Eln.
	23.540/Eln.		6989/Eln. Szerv.		49.318/Eln.
	35.900/Eln.		11.030/Eln.		49.379/Eln.
	37.881/Eln. Hadkieg.		11.481/Eln.		49.713/Eln.

1945	38.456/Eln. Szü.	1947	14.344/Eln.	1948.	49.895/Eln.
	44.732/Eln.		14.797/Eln.		465.090/Eln.
	44.733/Eln.		15.001/Eln.		
			15.955/Eln. Szerv.	1949.	6614/Eln.
			17.010/Eln.		9140/Eln.
			18.900/Eln. Szü.		10.000/Eln.
			28.560/Eln.		38.388/Eln.
					40.598/Eln.

Magyar Néphadsereg titkos és nyílt iratai

ÉV	DO-BOZ SZÁM	MEGNEVEZÉS
1946/T	174.	Segédkönyvek
1950/N Y	6/3.	Veszprémi kiegészítő pság. iratai
1950/T	22.	
1950/T	28.	Tartalékos nyt. ügyek, sorozás, újoncbehívás
1950/T	317.	Veszprémi kiegészítő pság. iratai
1951/T	429.	
1951/T	56.	
1951/T	70.	MNVK M. és Hadkieg. Csf. okmányai
1952/T	20.	
1952/T	39/2	
1952/T	40.	MNVK M. és Hadkieg. Csf. őszi szerv. int.
1953/T	23.	Szervezési rendeletek és helyesbítő ívek
1953/T	233.	1953. évi miniszteri parancsok
1953/T	25.	Meghagyási okmányok és HT határozatok
1953/T	276.	Debrecen-vidéki kiegészítő parancsn okságok
1954/T	14.	HVK Szerv. és M. Csf. , újoncbehívások
1954/T	180	Debrecen járási kieg. pság iratai
1955/T	3	1955. évi HM parancsnok
1955/T	44.	Budapest V. ker. kieg. pság iratai
1955/T	45.	Debreceni kiegészítő pság. iratai
1956/G Y	1.	Szervezési M Csf-ség 1956.
1956/G Y	6.	1956-os események Veszprém megyében
1956/G Y	6/a.	1956-os események Veszprém megyében
1956/T	17/a.	1956. évi őszi szervezés
1959/T	149.	Veszprém MHP-on 1956. 10. 23 – 1957. 05. között történt események
1961/T	2.	Szervezési tárgykör
1963/T	19.	1959 – 1962. évi VKF parancsok
1965/T	95.	HM értekezlet anyaga 1953 – 1957.
1967/T	121.	MN Szü. F. Csf. iratai
1967/T	162	MNVK Szerv. Csf. 1955. évi állománytáblák
1967/T	241.	MNVK Szerv. Csf. 1950 – 1957. évi M. és szervezési okmányok
1967/T	242.	MNVK Szerv. Csf. 1954 – 1957. évi M. és szervezési okmányok
1967/T	243.	1952 – 1955. évi M és Szerv. okmányok
1967/T	336.	1955 – 1957. évi területi szervezési okmányok, új megyék, járások ki-

		alakításának terve
1967/T	361.	3. Csoportfőnökség, szervezési tervek
1967/T	362.	MNVK 3. Csf. titkos és szolg.h. szabályzatai
1967/T	365.	1964. évi M. tervezési és szerv. okmányok
1967/T	373.	1961. évi szervezési okmányok
1967/T	377.	Szervezési okmányok 1963.
1967/T	387.	Kiegészítő pságokkal kapcsolatos okmányok
1967/T	5.	Katonai Tanács ülések jkv. 1955. 03 – 10.
1969/T	210	3. Csoportfőnökség, területi szerv. rendeletek
1971/T	333.	Tapolca-Keszthely jársi kieg. összevonása
1973	269.	MNVK M. és Hadkieg. Csf. 1973. évi szervezési terv
1975	174.	MNVK M. és Hadkieg. Csf. 1974. évi szervezési terv
1975	176.	MNVK M. és Hadkieg. Csf. 1972 – 1975. évi szervezési terv
1975/T	176.	Szervezési okmányok 1972 – 1975.
1976	59.	MNVK M. és Hadkieg. Csf. okmányai
1978/T	1.	HÁP megalakulása
1978/T	207.	Egységes nyilvántartási rend (ÁNH-ÁSZF)
1978/T	47	Veszprém megyei Hadkieg. és TV. pság. okmányai
1978/T	49.	MH HANYIK megalakulása
1978/t	7.	MNVK M. és Hadkieg. Csf.

TANULMÁNYGYŰJTEMÉNYEK

TGY-II	A	III/b-1	Patai Endre: MN és hadkieg. története 1944-1980.
	A	III/b-3	Dr. Juhász Attila: MN és hadkieg. története
	A	III/b-5	Dr. Balla Kiegek kialakulása és feladatai 1945-1978.
	A	III/b-6	Fodor László: Katonai nyilvántartás fejlődése 1945-1980.

Utasítások

SZ	12.530	IDEIGLENES UTASÍTÁS AZ ÁLLOMÁNYVEZETÉSRE	1920.
Sz	1475	Ideiglenes utasítás az állományvezetésre	1931.
Sz	1156	Ideiglenes utasítás az állományvezetésre	1940.
Sz	2030	Mozgósítási utasítás	
Sz	437	N4 Utasítás	
Sz	436	N5 Utasítás	
Sz	435	N7 Utasítás	
Sz	1605	Utasítás a kat. közig megszervezésére a felszab Erdélyben	1940.
Sz	617	Utasítás a NG. részére	1941.
Sz	1399	Segédlet az 1939. évi Hvt végrehajtásához	
Sz	16.277	M.kir. hov. hadműv. ter. katonai közigazgatás	
Sz	12.529	Segédlet a kat. közig ellátására Erdélyben	1940.
Sz	1983	Tájékoztató kat. közig működéséről az ország keleti részén és Erdélyben	
Sz	1993 3274	Bizalmas kat. közig. parancsnok	1941
Sz	408 409	Segédlet Dél-Magyarország kat. közig	
	6358/15	A mai magyar honvédelmi igazgatás	1943.

Felhasznált és tanulmányozott irodalom

FSZ	SZERZŐ	CÍM
1.		A határban a halál kaszál. Fejezetek Prónay Pál naplójából, Kossuth Kiadó, Budapest, 1963. Szerk: Szabó Ágnes – Pamlényi Ervin
2.		<i>A katonai szervezés és a hadkiegészítés története Magyarországon</i> , Összeállította Dr. Szigeti Lajos, Budapest, ZMNE, Egyetemi jegyzet, 1994.
3.		A M. kir. Belügyminiszter 100/1940. Eln. B.M. rendelete a személyes bejelentési kötelezettség kiterjesztéséről és az ezzel kapcsolatos nyilvántartásról szóló 10.390/1939. M.E. sz. rendelet végrehajtása., Magyar Királyi Állami nyomda, Budapest, 1940., Könyvtári jelzet: Sz: 1785-2
4.		A m. kir. honvédség csapatalakulatainak szervezése a HM 5000/Eln.1-1922 r. alapján
5.		A m. kir. honvédség toborzó útján való kiegészítéséről, Taizs József könyvnyomdája, Pécs, 1922.
6.		A magyar királyi honvéd-zászlóaljok Sorozó járásainak valamint a lovas századok kiegészítési területeinek kimutatása, Budapest, Dona D. és trsa, 1874. Könyvtári jelzet: Sz 4733.
7.		<i>A Magyar Néphadsereg Vezérkarának története 1945 – 1959.</i> , Összeállította Dr. Móricz Lajos ny. ezds, Tanulmányok a hadtudomány köréből, MNVK Tudományos osztály, Budapest.
8.		<i>A Magyar Néphadsereg Vezérkarának története 1960 – 1980.</i> , Összeállította Dr. Móricz Lajos ny. ezds, Tanulmányok a hadtudomány köréből, MNVK Tudományos osztály, Budapest.
9.		Debreceni Honvéd Kerületi parancsnokság 10 éves története (1945 – 1955. 07. 15. Én.
10.		A mai magyar honvédelmi igazgatás, Szerk.: Martonffy Károly, M. kir. Állami nyomda, Budapest, 1943.
11.		Horthy Miklós titkos iratai, Szerk: Szinai Miklós – Szűcs László, negyedik kiadás, Kossuth Kiadó, Budapest, 1972.
12.		Ideiglenes utasítás az állományvezetésre, Budapest, 1920.
13.		Ideiglenes utasítás a tartalékos tisztetek és legénység nyilvántartására, Honvéd térképészeti Intézet, Budapest, 1950.
14.		Kimutatás a honvéd kiegészítő parancsnokságokról, 1951. Könyvtári jelzet: Sz 10209
15.		Népmozgalmi nyilvántartás, Könyvtári jelzet: Sz:1985-2, Budapest, Magyar Királyi Állami nyomda, 1940.
16.		Nyilvántartási utasítás a m. kir. honvédség, csndőrség és méneskar számára (ideiglenes tervezet), Budapest, 1934(?), Könyvtári jelzet: Sz: 1164-1
17.		Összefoglaló tájékoztató a népmozgalmi nyilvántartók számára a kezelési és igénybevételi eljárásra vonatkozólag, Budapest, 1940, Könyvtári jelzet: Sz: 3624, BüM. R. 11.700/1940. XVIII.
18.		Páter Zadravec titkos naplója, Kossuth Kiadó, Budapest,

		1967. Szerk: Borsányi György
19.		Schwoy Kálmán titkos naplója és emlékiratai 1918 – 1945., Kossuth Kiadó, Budapest, 1983.
20.		Sorozási utasítás az 1939. évre, HM R. 12.000/Eln. 16. - 1939., Könyvtári jelzet: Sz. 12819-2
21.		<i>Személyi nyilvántartások története, nemzetközi megoldások</i> , Magyar Közigazgatás, 1992/3 pp. 161-168. (Az anyagot a szerkesztőség által felkért munkacsoport készítette)
22.		Szervi határozványok a m. kir. honvéd kiegészítő parancsnokságok számára, Budapest, <i>Pallas Irodalmi és nyomdai rt. 1913. Könyvtári jelzet: A-2, c., Sz. 1729-3</i>
23.		Szervi határozványok a m. kir. kiegészítő parancsnokságok számára, Budapest, HM R. 21.690/Eln. 10. – 1942. Könyvtári jelzet: A-2. c. Sz: 1710-2
24.		Szervi határozványok a magyar királyi honvéd kerületi parancsnokságok számára, Budapest, , <i>Pallas Irodalmi és nyomdai rt. 1913. Könyvtári jelzet: A-2, k. Sz.1719., HM R. 4280/Eln. – 1913.</i>
25.		Szervi határozványok a magyar királyi honvéd kiegészítő parancsnokságok nyilvántartó tisztviselői és nyilvántartó tisztviselőjelöltjei számára, Budapest, , <i>Pallas Irodalmi és nyomdai rt. 1914. Könyvtári jelzet: A-2,u. u. Sz 946, HM R. 1586/Eln. 3. – 1914.</i>
26.		Szervi határozványok a népgondozó tisztviselők számára, Budapest, <i>Pallas Irodalmi és nyomdai rt. 1923. Könyvtári jelzet: Sz1772, M. Kir. BüM. 9092/Eln. – 1923.</i>
27.		Tájékoztató a katonai közigazgatás működéséről a felszabadult keleti és erdélyi részeken, Stádium sajtóvállalat rt, Budapest, 1941.
28.		<i>Tények és adatok a kiegészítési szakterület fejlődéséről</i> , HM MNVK Mozgósítási és Hadkiegészítési Csoportfőnökség kiadványa, Budapest, 1988.
29.		UTASÍTÁS a katonai szolgálati viszonyok körül a Cs. és Kir. közös hadsereg és haditengerészet sor és tartalékos állományához, a tényleges szolgálattétel idején kívül tartozó személyeinek nyilvántartására és az időszaki fegyvergyakorlatok tárgyában, Buda, Magyar Kir. egyetemi könyvnyomda, 1871. Könyvtári jelzet: Sz. 2171
30.		UTASÍTÁS az állomány vezetésére a m. k. honvédségnél (B-1). M. kir. honvédelmi minisztérium kiadványa, Atheneum nyomda, 1940.
31.		UTASÍTÁS a népmozgalmi nyilvántartók részére a nyilvántartással és az igénybevétellel kapcsolatos teendőkről, Budapest, BüM.R. 381.000/1941. B.M. sz., Könyvtári jelzet:
32.		UTASÍTÁS a véderőről szóló 1889. évi VI. törvénycikk és a Honvédségről szóló 1890. évi V. törvénycikk végrehajtása tárgyában. IV. rész. <i>A m. Kir. honvédség rangosztályba sorolt tartalékos egyéneinek nyilvántartására vonatkozó utasítás. Budapest, Pallas Irodalmi és nyomdai rt. 1909. Könyvtári jelzet: B-14, Sz. 1100-5</i>
33.		Utasítás az állításkötelesek összeírására, Budapest, 1939. HM R. 41.528/Eln. 16. – 1939., Könyvtári jelzet: Sz

		1564.
34.		Vattay Antal naplója 1944-1945., Zrínyi Kiadó, Budapest,
35.	vitéz Adonyi Ferenc	A magyar katona a máodik világháborúban 1941-1945., Ferd. Kleinmayr, Klagenfurt, 1954.
36.	Dr. Balló István	„Kossuth” hadrend, <i>Armádia</i> , II. évfolyam, 2001. február, 8 – 11. o.
37.	Dr. Balló István	A magyar hadsereg fejlesztésének főbb kérdései a „PILIS” hadrendektől Nagy Imre miniszterelnök kormányprogramjáig, <i>Nemzetvédelmi egyetemi közlemények</i> , 2000/1, 26 – 41 o.
38.	Dr. Balló István	A Magyar Néphadsereg fejlesztésének fő tendenciái 1948–1953. között, Tansegédlet, ZMNE, Budapest, 2001.
39.	Bán Miklós – Rakován László	Korszerű honvédelem, Attila nyomda, Budapest, 1941.
40.	tardoskeddi Benke József	A magyar hadügyi közigazgatás alapelemi, Atheneum Kiadó, Budapest, 1925.
41.	báti Berkó István	A magyar honvédség története, Honvédelem zsebkönyvtára, Pallas nyomda, Budapest, é.n.
42.	Bethlen Béla	Észak-Erdély kormánybiztosa voltam, Zrínyi Katonai könyv- és lapkiadó, Budapest, 1989.
43.	Bors István	A honvédelmi igazgatás helye, szerepe és jelentősége a hadügyben, Tanulmány, ZMNE, Budapest, 1996.
44.	Bozai István – Temesvári József	<i>Visszatekintés a hadkiegészítés III és a Fejér Megyei Hadkiegészítő Parancsnokság 45 évére</i> , h.n., 2000.
45.	Dr. Csabai Károly	<i>A honvédelem törvényi szabályozásának történetéből</i> , Fejezetek a Magyar Honvédség történetéből, 4. füzet, MHVK Hdm. Fcsf. Tudományos Munkaszervezési osztály, Budapest, 1990.
46.	Dr. Csabai Károly	A katonai igazgatási szervek történetéből. <i>Honvédelem</i> , 1989/6., 86 – 92. o.
47.	Dr. Csabai Károly – Dr. Móricz Lajos	<i>A Magyar Honvédség szervezeti változásai 1848 – 1990. között</i> , in. Védelmi Füzetek, 5. szám, Budapest 1992., 67 – 91. o.
48.	Dr. Csabai Károly – Dr. Móricz Lajos	Tények és adatok az 1945. és 1955. közötti évek magyar hadtörténetéhez, 1. rész, <i>Hadtudomány</i> , 1991/1, 59 – 72. o.
49.	Dr. Csabai Károly – Dr. Móricz Lajos	Tények és adatok az 1945. és 1956. közötti magyar hadtörténetéhez, 2. rész, <i>Hadtudomány</i> , 1992/1, 72 – 82. o.
50.	Dr. Csabai Károly – Dr. Móricz Lajos	Tények és adatok az 1945. és 1990. közötti évek magyar hadtörténetéhez, 3. rész, <i>Hadtudomány</i> , 1992/2, 84 – 97. o.
51.	Csendes László	Hadseregtörténet 1945 – 1998. <i>Új Honvédségi Szemle</i> , különszám, Budapest, 1999.
52.	Dr. Csima János	Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938-1945). HM Központi Irattár kiadása, Budapest, 1961.
53.	Daróczy István	A honvédelmi igazgatás rendszere 1939-től napjainkig. <i>Akadémiai közlemények</i> , különszám, 1993/4., 7 – 37. o.
54.	Dr. Daróczy István	A katonai igazgatási szervek helye, szerepe a közigazgatás rendszerében, Magyar Közigazgatás, Budapest, 1996/3.
55.	Dombrády Lóránd	A legfelsőbb hadúr és hadserege, Zrínyi Kiadó, Buda-

		pest, 1990.
56.	Dombrády Lóránd	Katonapolitika és hadsereg 1920 – 1944., Ister Kiadó, Budapest, 2000.
57.	Dombrády Lóránd – Tóth Sándor	A magyar királyi honvédség, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1987.
58.	Godó Ágnes – Sztana Béla	A Horthy rendszer katonai ideológiája, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1965.
59.	Ficzere Lajos szerk.	Magyar közigazgatási jog, általános rész, Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
60.	Fogarasi József szerk.	A magyar közigazgatás korszerűsítésének elvi és gyakorlati kérdései, Oktatási anyag, Únió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft, Budapest, 1996.
61.	Dr. Gurgély István	Honvédelmi kötelezettségeink, Második bővített kiadás, Kapisztán Nyomda, Vác-Budapest, 1940.
62.	Dr. Hautzinger Gyula	Az önkéntes haderő kiegészítő feladatai, in. Hadtudományi Tájékoztató 2003/1., HM Oktatási és Tudomány-szervező Főosztály, pp. 147-158.
63.	Háber Péter – Dr. Csabai Károly	<i>A harcászati és mozgósítási rendszer fejlődése a második világháború után</i> , Fejezetek a Magyar Honvédség történetéből, 6. füzet, MHVK Hdm. Fcsf. Tudományos Munkaszervezési osztály, Budapest, 1990.
64.	Hetés Tibor – Morva Tamásné	Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy hadsereg történetéhez 1918 – 1938, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1968.
65.	Hollósi Ervin – Lajtai Vera	Horthy Miklós a fehérek vezére, Kossuth Kiadó, Budapest, 1985.
66.	Horthy Miklós	Emlékirataim, Szerk: Antal László, 3. kiadás, javított, Európa História, Budapest, 1990.
67.	Dr. Horváth Csaba	<i>A Hazáért – mindhalálig!</i> A Magyar Honvédség 150 éve, 4., Honvéd Kiadó, Budapest, 1999.
68.	Kádár Gyula	Ludovikától Sopronkőhidáig, Magvető Kiadó, Budapest, 1978.
69.	Kállay István	Az ellenforradalom fegyveres erejének szervezete és működése 1919 – 1920 a Dél-Dunántúl területén, Hadtörténeti Közlemények, 1975/1-2 szám
70.	Karsai Elek	Darutollasok, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1960.
71.	Karsai Elek	Kormánybiztosok hatásköre és tevékenysége az ellenforradalmi rendszer első hónapjaiban, Levéltári Közlemények, 1955/5 szám,
72.	Kis András	<i>A magyar honvédség újjászervezése 1945.</i> Zrínyi Kiadó, Budapest, 1995.
73.	Kis András	<i>Műszakikak, A csongrádi katonák és elődeik története 1945 – 1980.</i> , Zrínyi Kiadó, Budapest, 1983.
74.	Kiss Jenő – Dr. Móricz Lajos	<i>Szervezeti változások a II. világháború után a haderőreform kezdetéig</i> , Fejezetek a Magyar Honvédség történetéből, 2. füzet, MHVK Hdm. Fcsf. Tudományos Munkaszervezési osztály, Budapest, 1990.
75.	Kiss Lajos szerk.	A katonai közigazgatás alapelvei, Budapest, Pallas Részvénytársaság, 1893. Könyvtári jelezt: Sz: 3382
76.	Kolossa Sándor	MH és a közigazgatás szintjei közötti együttműködése és fenntartása rendkívüli állapotban, Hallgatói közlemények, ZMNE, Budapest, 1995.
77.	Kolossa Sándor	Magyar katonai közigazgatás bevezetése és működése a Délvidéken és Ukrajnában 1941-ben., Pro Scientia. 2000. pp. 21-27.

78.	Kósa Attila	A Kiegészítő Parancsnokságok megszületése, <i>Új Honvédségi Szemle</i> , 1996/3.
79.	Kubinyi Ferenc	„... ketrebe engem zártak”, Holnap Kiadó, Budapest, 1989.
80.	Lakatos László	A védelmi igazgatás helye és szerepe a honvédelem rendszerében, Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2001.
81.	Dr. Lakatos László – Háber Péter	Az önkéntes haderőre áttérés elvi alapjai, in. Hadtudományi Tájékoztató 2003/1., HM Oktatási és Tudomány-szervező Főosztály, pp. 9-74.
82.	Lőrincz Lajos – Takács Albert	A közigazgatás-tudomány alapjai, 2. bővített, átdolgozott kiadás, Rejtjel kiadó, Budapest, 2001.
83.	Dr. Lőrincz Lajos	Kiválasztás a közigazgatásban, Magyar Közigazgatás, L. évf. 6. szám, 2000. 321-330 pp.
84.	Magyary Zoltán	A közigazgatás szervezeti és működési elvei, in. Magyary Zoltán, szerk: Saád József, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2000. Első közlés: Magyar közigazgatás, 1942. 103-138.pp.
85.	Magyary Zoltán	A magyar közigazgatás racionalizálása, in. A magyar közigazgatás-tudomány klasszikusai 1874-1947, Közigazgatási és Jogi Kiadó, Budapest, 1988.
86.	Dr. Móricz Lajos – Dr. Csabai Károly	A toborzáson alapuló honvédség a jövő, in. Hadtudományi Tájékoztató 2003/1., HM Oktatási és Tudomány-szervező Főosztály, pp. 75 - 86.
87.	Mucs Sándor	A Magyar Néphadsereg megszervezése és fejlődése 1945-1948, Zrínyi kiadó, Budapest, 1963.
88.	nagybacsoni Nagy Vilmos	Végzetes esztendő 1938-1942, átdolgozott, második kiadás, Gondolat kiadó, Budapest, 1986.
89.	Náray Antal	Honvédségünk szerepe az erdélyi részek visszaszerzésében, in. Hadak útja, Magyarország napilap Rt, Budapest, 1942. pp. 48-52.
90.	Náray Antal	Visszaemlékezése 1945., Zrínyi Kiadó, Budapest, 1988.
91.	Ölvedi Ignác	Az 1. magyar hadsereg története 1944. 01. 06-1944. 10. 17., Zrínyi Kiadó, Budapest, 1989.
92.	Pálné Kovács Ilona	Regionális politika és közigazgatás, Dialóg-Campus kiadó, Budapest-Pécs, 1999.
93.	Pataki István	Az ellenforradalom és hadsereg 1919-1921, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1979.
94.	Dr. Pataki Iván	A régiók szerepe a polgári- és a katasztrófavédelemben, Nemzetvédelmi Egyetemi közlemények, 5. évfolyam, 4. szám
95.	Pölöskei Ferenc	Horthy és hatalmi rendszere 1919 – 1922., Kossuth Kiadó, Budapest, 1977.
96.	Reviczky Ádám	Vesztes háborúk – megnyert csaták, Magvető könyvkiadó, Budapest, 1985.
97.	Rugár Oszkár	A katonai kerület hadiszervezete, Kandidátusi értekezés, ZMNE, Budapest, 1994.
98.	Sakmyster, Thomas	Admirális fehér lovon, Helikon Kiadó, Budapest, 2001.
99.	Dr. Sallai István	Racionalizálási törekvések a magyar közigazgatásban, MH Tájékoztatói és médiaközpont, Budapest, 1999.
100.	Seregdy Sándor	Korszerű hadseregszervezés, Segédkönyv a M. Kir. Ludovika Akadémia számára, Budapest, 1935.
101.	Serfőző Zoltán	A Szövetségi Ellenőrző Bizottság és az 1921-22-es magyar honvédelmi törvények, in: Acta Hungarica, 1995, CII. évf. 59-77. pp.

102.	prfo. Dr. Szabó János	Haderőátalakítás, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2000.
103.	Dr. Szántó Mihály	<i>Az elfelejtett hadsereg</i> , A Magyar Honvédség 150 éve, 6., Honvéd Kiadó, Budapest, 1999.
104.	Székely Sándor	A hadkiegészítési rendszer jelene és jövője a stratégiai felülvizsgálat tükrében, <i>Új Honvédségi Szemle</i> , 2000/4., 12 – 20. o.
105.	Dr. Szigeti Lajos	A honvédelmi igazgatás kérdése napjainkban, Akadémiai közlemények, ZMNE, Budapest, 1996.
106.	Szigeti Lajos	<i>Magyarország hadseregének, szervezeteinek hadkiegészítése a két világháború között</i> . Egyetemi doktori értekezés, Budapest, 1993.
107.	Dr. Szigeti Lajos	A honvédelmi igazgatás helyzete napjainkban, <i>Akadémiai közlemények</i> , Budapest, 1996/210 211 – 230. o.
108.	Torma András	A honvédelem igazgatása, Egyetemi jegyzet, Miskolci egyetem, 1996
109.	Tóth Sándor	A Horthy hadsereg szervezete, Hadtörténeti közlemények, 1958/1-2 szám
110.	Vargyai Gyula	A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.
111.	Vargyai Gyula	Katonai közigazgatás és kormányzói jogkör, Közigazgatási és Jogi Kiadó, Budapest, 1971
112.	Vargyai Gyula	Magyarország a második világháborúban (összeomlástól – összeomlásig), Budapest, Korona Kiadó 2001
113.	Vargyai Gyula	Pusztta ország, Kozmosz Könyvek, Budapest, 1988.

Publikációs jegyzék

1.	Az altisztképzés újraindítása a magyar királyi honvédségben Veszprém-Jutas 1924. AARMS (angol nyelvű), közlésre elfogadva
2.	<i>A hadköteles nyilvántartás új rendszere és továbbfejlesztésének lehetséges irányai</i> , Új Honvédségi Szemle, 2000/10. pp. 60-76, Magyar Honvédség központi folyóirata, Budapest
3.	<i>A Magyar Királyi 89. Tábori Tüzérosztály krónikájából</i> , Új Honvédségi Szemle, 2001/4. p. 64-74, Magyar Honvédség központi folyóirata, Budapest
4.	Pardi Attila-Földesi Ferenc: <i>Adalékok a Jutasi Altisztképző iskola történetéhez (1924-1944)</i> , Társadalom és Honvédelem, 2001/1. p. 185-198., a ZMNE tudományos kiadványa, Budapest
5.	Földesi Ferenc-Bus Gábor: <i>1945. Egy év a katonai igazgatási szervek történetéből</i> , Társadalom és Honvédelem, a ZMNE tudományos kiadványa, Budapest, 2001/3. pp. 149-177.
6.	<i>Adalékok az érdekvédelem törvényi szabályozásának történetéhez</i> , Humán Szemle, Honvédelmi Minisztérium Humánpolitikai szakfolyóirata, Budapest, 2002/3. pp.31-44.
7.	<i>Adalékok a toborzás történetéhez és jelenéhez</i> , Új Honvédségi Szemle, 2002/4. p. 66-81, Magyar Honvédség központi folyóirata, Budapest
8.	Doktori (phd) értekezés koncepció: <i>A magyar területi katonai igazgatási rendszer fejlődéstörténete 1920-tól a jelenlegi szervezeti rendszer kialakulásáig, valamint egy lehetséges jövője a stratégiai felülvizsgálat tükrében</i> , Nemzetvédelmi Egyetemi Doktorandórum, Budapest, 2002, 4. szám, 1. kötet, pp. 122-134.
9.	<i>Adalékok a szerződéses katonai szolgálatból kiváltak rekonverziós programjához</i> , Humán Szemle, Honvédelmi Minisztérium Humánpolitikai szakfolyóirata, Budapest, 2003/4. pp.10-21.
10.	<i>Adalékok a területi katonai igazgatási szervezetek átalakításához és a hivatásos tiszti állomány megítéléséhez</i> , Comitatus, A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata, Veszprém, 2003. május, pp. 38-52.
11.	Hogyan tovább Hadkiegek? (Gondolatok a Hadkiegészítő parancsnokságok jövőjéről) Új Honvédségi Szemle, 2004/4. pp. 96-112, Magyar Honvédség központi folyóirata, Budapest
12.	<i>Toborozni – de hogyan?</i> , Magyar Honvéd, 2004. 04. 02. XV. évf. 14. szám, pp. 3-5.
13.	<i>Rab Mária forrás és kegyhely (A jutasi altisztképző történetéhez)</i> , Honvéd Altiszti Folyóirat, Budapest, 2003/1. 66-69. pp.
14.	<i>Kell-e nekünk az e(@) toborzás?</i> , Magyar Honvéd, 2004. 07. 02. XV. évf. 14. szám, pp. 3-5.
Előadások, fordítások, egyéb	
1.	<i>Anfigenov-Aszt: Fényes tűzgömb Dél-Szibéria felett</i> , Meteor, Magyar Csillagászati Egyesület folyóirata, 1986/1. pp 25-28. (fordítás orosz nyelvű kiadványból) Eredeti: Nauka i Zsiny, 1985/3.
2.	<i>Martinenko: Bemutatjuk...a Krimi Területi Ifjúsági Csillagászati Obszervatóriumát</i> , Meteor, Magyar Csillagászati Egyesület folyóirata, 1986/5. pp. 15-16, (fordítás orosz nyelvű kiadványból)
3.	<i>Martinenko-Levina: A Perseidák megfigyelése a Szovjetunióból 1985-ben</i> , Meteor, Magyar Csillagászati Egyesület folyóirata, 1987/5. pp1-5, (fordítás orosz nyelvű kiadványból) Eredeti: Zemlja i Vszelennaja, 1986/5.
4.	<i>A hullócsillagok szinképe</i> , Meteor, Magyar Csillagászati Egyesület folyóirata, 1987/6. pp 14-17, (fordítás orosz nyelvű kiadványból) Eredeti: Zemlja i Vszelennaja, 1986/6.
5.	<i>Építsünk Dobson távcsövet</i> , Meteor, Magyar Csillagászati Egyesület folyóirata, 1991/3. pp 5-7
6.	<i>Még egyszer az R200SS-ről</i> , Meteor, Magyar Csillagászati Egyesület folyóirata, 2000/4. pp 53-54

7.	A hadköteles nyilvántartás új rendszerének kialakítása, a munkafolyamatok korszerűsítése (1998. MH KIAK informatikai és nyilvántartó osztályvezetői szakkiképzés, Balatonkenese)
8.	Részvétel a hadköteles nyilvántartás rendszerét és szakfeladatait szabályozó szakutasítás kidolgozását végző munkacsoport munkájában (A munkacsoportot a MH HKP parancsnoka hozta létre 2001-ben). A szakutasítás 2002. július 01-től hatályos.
9.	A szerződéses katonák átadás-átvétele a Tapolcai Kiképző Központban (észrevételek és javaslatok) Előadás, módszertani felkészítő foglalkozás a toborzó osztály és irodavezetők részére, Balatonkenese, 2003. november 10-13. MHVK SzÜCSF szervezésében
10.	Konzulensi feladatok ellátása. <i>Vincze Kálmán: A katonai toborzás rendszere és végrehajtásának módozatai Magyarországon</i> , Pécsi Tudományegyetem, Pollack Mihály Műszaki Főiskolai Kar, Pedagógiai Tanszék, Pécs, 2003. Szakdolgozat (Iktatószám: PE 1/2002)
11.	Az önkéntes haderő toborzási, együttműködési és a megtartással kapcsolatos feladatai , Előadás a katonai szervezetek parancsnoki állománya részére, HVK Személyügyi Csoportfőnökség szervezésében, 2004. október-november
Tudományos Diákköri tevékenység, pályázat	
1.	<i>A magyar területi katonai igazgatás története 1945-től a jelenlegi szervezeti rendszer kialakulásáig, valamint egy lehetséges jövője a stratégiai felülvizsgálat tükrében</i> , MH VKF Tudományszervező Tanács 2001. évi pályázati kiírására. A pályázat leadását határidőre – 2002. május 31. – teljesítettem.
2.	<i>ZMNE Intézményi TDK, Napló, Magyar Királyi 89. tábori tüzérosztály (Erdély, 1944. szeptember – november), Budapest, 2000. Hadtörténelem 3. szekció, II. helyezés.</i>
3.	<i>A hadköteles nyilvántartás új rendszere és továbbfejlesztésének lehetséges iránya</i> (ZMNE TDK, 2000. május)